

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE
İSTANBUL'DA SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZLEM DOĞANCIK

ARALIK - 2018

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE İSTANBUL'DA SOSYO-KÜLTÜREL
DEĞİŞİM**

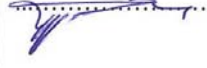

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Özlem DOĞANCIK**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI**

VAN – 2018

KABUL VE ONAY

<p>ÖZLEM DOĞANCIK tarafından hazırlanan "Demokrat Parti Dönemi'nde İstanbul'da Sosyo-Kültürel Değişim" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Başkan : Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Üye : Doç. Dr. Mehmet PINAR Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Üye : Dr. Öğretim Üyesi Fatih GENCER Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Bitlis Eren Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Yedek Üye : Doç. Dr. Güneş ŞAHİN Tarih Anabilim Dalı, T.C. Tarihi Bilim Dalı , Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye : Dr. Öğretim Üyesi Ercüment TOPUZ Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Tez Savunma Tarihi:</p>	....10..../...12..../...2018...
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p>	
<p>Doç. Dr. Bekir KÖKÇALAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Özlem DOĞANCIK

10/12/2018

Yüksek Lisans Tezi
Özlem DOĞANCIK
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARALIK 2018

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ'NDE
İSTANBUL'DA SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM
ÖZET**

Türkiye'de 1950 seçimleri sonrası Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yeni bir dönem yaşanmıştır. 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti yönetiminde İstanbul, sosyo-kültürel açıdan önemli değişimlere uğramıştır. Siyasi açıdan Amerika ve Batılı ülkelerle yakınlaşma politikasının yaşanması sosyal ve kültürel yönden gelişmelerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle İstanbul'da bu değişimin oldukça belirgin bir şekilde hayata geçirildiğini görüyoruz.

6-7 Eylül 1955 olayları sonrasında İstanbul sosyo-kültürel anlamda büyük değişimlere uğradı. Gayrimüslim vatandaşlarımızın başka ülkelere gitmesi neticesinde belirgin bir boşluk oluştu. Hükümet, konu ile ilgili önlemler almaya çalışarak, zararların karşılanması için çalışmalar başlattı. Yine de bu vatandaşlarımız özellikle de Rumların bir bölümü olaylardan önemli ölçüde etkilendi.

Ellili yıllarda İstanbul moda, sanat ve alışveriş merkezi olarak ön planda yer almaya devam etmiştir. Dünya modasının yakından takip edildiği bu dönemde kadın dergileri belirleyici rol oynadı. Bu dönemde yeme içme kültüründe de bazı değişimler görüldü.

Müzik, sinema ve tiyatro gibi alanlarda da İstanbul ellili yıllarda değişimin rahatlıkla gözlenebildiği bir şehir olarak karşımıza çıkmaktadır. Ellili yıllarda sanat dâhil pek çok alanda Batı'nın sanat anlayışından etkilenmiş olmakla birlikte geleneksel değerlerinde muhafaza edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ellili yıllarda İstanbul'un nüfusunun artması birçok sorunu da beraberinde getirdi. Aynı zamanda şehrin modernleşmesi ve dikkat çekici tarihi eserlerin ön plana çıkarılması için imar faaliyetlerinde bulunuldu

Bu dönemde sosyal ve kültürel açıdan Amerika'nın ve Batı kültürünün etkisi değişimde belirleyici rol oynamış olsa da Türk kültürüne ait değerlerin de muhafaza

edilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Adnan Menderes ve Demokrat Parti iktidarı bazı eksiklikler yaşanmış olsa da modernleşmeyi ve gelişimi büyük ölçüde desteklemiştir. Bu çalışma Demokrat Parti döneminde İstanbul'da sosyo-kültürel açıdan yaşanan değişimleri etkileyen faktörleri, gelişmeleri ve sonuçlarını incelemek üzere hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Adnan Menderes, İstanbul, Demokrat Parti Dönemi, 1950-1960.
Sayfa Adedi : 202
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

Master's thesis
Özlem DOĞANCIK

YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSTY
İNSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DECEMBER 2018

**SOCİO -CULTUREL CHANGE IN İSTANBUL DURING THE
DEMOCRATIC PARTY PERİOD
ABSTRACT**

After the 1950 elections in Turkey has experienced a new period of power of the Democratic Party. Between 1950 and 1960, Istanbul under the Democrat Party underwent significant socio-cultural changes. Politically, the policy of rapprochement with American and Western countries has been influential in the emergence of social and cultural developments. Especially in Istanbul, we see that this change was realized quite clearly.

After the events of 6-7 September 1955, Istanbul has undergone major changes in socio-cultural terms. As a result of non-Muslim citizens going to other countries, there was a clear gap. The government, by trying to take measures related to the issue, initiated efforts to meet the damages. Nevertheless, some of our citizens, especially Greeks were significantly affected by the events.

In the fifties, Istanbul continued to be in the forefront as a fashion, art and shopping center. Women's magazines played a decisive role in this period when world fashion was closely followed. In this period, some changes were observed in the eating and drinking culture.

In the areas such as music, cinema and theater Istanbul is a city where changes can be observed easily in the fifties. In the fifties, many areas of art, including art, are influenced by the Western art, but it is understood that the traditional values have been preserved. The increase in the population of Istanbul in the fifties brought many problems. At the same time, modernization of the city and remarkable historical artifacts were highlighted.

In this period, although the influence of America and Western culture played a decisive role in social and cultural aspects, it was understood that the values of

Turkish culture were tried to be preserved. Adnan Menderes and the Democratic Party have supported the modernization and development to a great extent. In this study, the factors affecting the socio-cultural changes in Istanbul during the Democratic Party period are examined.

Key Words : Adnan Menderes, Istanbul, Period of Democratic Party, Socio-Cultural Life, 1950-1960.

Quantity of Page : 202

Scientific : Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

TEŞEKKÜR

Demokrat Parti Dönemi'nde İstanbul'da sosyo-kültürel değişimle ilgili çalışmamızın her aşamasında tecrübesi ve bilgisiyle beni destekleyen, bu uzun süreçte bana sabırla yol gösteren tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI hocama teşekkürü bir borç bilirim. Araştırma ve yazım aşamasında hiçbir zaman bilgilerini benden esirgemediği için değerli hocama müteşekkirim.

Tez çalışmamız sırasında manevi açıdan her zaman yanımda olan, desteklerini hep yakınımda hissettiğim sevgili arkadaşlarım İlknur KOÇ ve Gönül EBİRİ'ye sonsuz teşekkürler. Değerli bilgilerini ve tecrübelerini her zaman benimle paylaştıkları için onlara en derin şükranlarımı sunuyorum. Bu tezin oluşmasında beni her zaman desteklemiş olan kardeşlerim Bilgen KOSOVA, Onur DOĞANCIK ve Melike CAN DOĞANCIK'a da içtenlikle teşekkür ediyorum. Bu çalışmayı ortaya koyabilmemiz de katkıda bulunan herkese saygılar ve sevgiler.

ÖZLEM DOĞANCIK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN	
YAŞANDIĞI SİYASİ ORTAM	4
1.1. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi	4
1.1.1. Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Ortam	4
1.1.2. Demokrat Parti ve Muhalefet Yılları	6
1.1.3. 14 Mayıs 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti.....	10
1.2. 1950-1955 Yılları Arası Demokrat Parti İktidarı.....	13
1.2.1. Yeni İktidarın İcraatları	13
1.2.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve İstanbul	15
1.2.3. Demokrat Parti Dönemi Diğer Önemli Gelişmeler	18
1.3. 1955-1960 Yılları Arası Gelişmeler.....	20
1.3.1. 6-7 Eylül 1955 Olayları	20
1.3.1.1. Kıbrıs Buhranından 6-7 Eylül Olaylarına	20
1.3.1.2. 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Başlaması	21
1.3.1.3. İstanbul ve 6-7 Eylül Olayları	22
1.3.1.4. 6-7 Eylül Olaylarının Basındaki Yansımaları	24
1.3.1.5. 6-7 Eylül Olayları Ve Demokrat Parti'nin Yaklaşımı.....	25
1.3.1.6. 6-7 Eylül Olayları Sonrasında Azınlıkların Zararlarının Karşılanması.....	26
1.3.2. 1955-1960 Yılları Arasında Önemli Gelişmeler.....	27
1.3.2.1. Demokrat Parti ve Muhalefet Kutuplaşması	28
1.3.2.2. 4 Mayıs 1959 Topkapı Olaylarını Hazırlayan Hadiseler	29
1.3.2.3. 4 Mayıs 1959 Topkapı Olayları	30
1.3.3. 1960 Yılı Demokrat Parti Açısından Önemli Gelişmeler.....	31
1.3.3.1. Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu.....	32
1.3.3.2. 27 Mayıs 1960 Öncesi Nisan ve Mayıs Aylarında Öğrenci Ayaklanmaları	33

İKİNCİ BÖLÜM	38
2. İSTANBUL'DA MODA, SANAT VE ALIŞVERİŞ KÜLTÜRÜ	38
2.1. 1950'lerdeki Moda Anlayışının İstanbul'da Etkileri	40
2.2. İstanbul'da Alışveriş ve Moda.....	43
2.2.1. Modanın Etkisiyle Şekillenen Alışveriş	44
2.2.2. Güzelliğin Algısında Değişim Ve Bakım Ürünleri	45
2.2.3. Güzellik Anlayışının Yansıması "Güzellik Yarışmaları"	48
2.2.4. Güzellik Anlayışı Ve Kadın Dergileri	49
2.3. Alışveriş Kültürü Yeni Alışkanlıklar	51
2.3.1. Sokaklarda satıcılardan Market Alışverişine Doğru	53
2.3.2. İstanbul'da Ellilerde Mutfak Ve Beğenilen Ürünler	54
2.3.3. İstanbul'da 50'li Yıllarda Yeme İçme Kültürü	55
2.3.3.1. İstanbul'da Günlük Hayatta Tercih Edilen Mekânlar	58
2.3.3.2. İstanbul'da Meyhane Kültürü	59
2.4. 50'li Yıllarda İstanbul'da Sanat ve Eğlence Hayatı	61
2.4.1. Gazino Kültürü ve Tepebaşı Belediye Gazinosu	66
2.4.1.1. Tepebaşı Belediye Gazinosu'ndan Küçükçiflik Gazinosu'na Eğlence	67
2.4.1.2. İstanbul "Bir Gazino Cenneti"	68
2.4.1.3. Ellili Yıllarda Halkevlerinin Son Demleri, Yazlık Eğlence Mekânları	70
2.4.1.4. İstanbul'da Plajlarda Eğlence ve Yaz Mevsimi	73
2.4.2. Sinema'nın Ellilerin İstanbul'undaki Yeri	78
2.4.2.1. 1950-1960 Yılları Arasında Başlıca Sinema Filmleri	79
2.4.2.2. 1955 ve Sonrası Sinema	90
2.4.3. İstanbul'da Ellilerin Tiyatrosu	101
2.4.3.1. Suriçi ve Bakırköy Civarında Tiyatro	101
2.4.3.2. Beyoğlu Civarında Tiyatro Faaliyetleri	104
2.4.4. İstanbul 'da Diğer Kültürel Faaliyetler	113
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	117
3. İSTANBUL'DA SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMİ MEYDANA GETİREN DİĞER DİNAMİKLER.....	117
3.1. Değişen Toplumsal Yapı	120
3.1.1. Ekonomik Gelişmeler ve Değişim	125
3.1.2. İstanbul'da Sağlık Sektöründe Gelişmeler	128
3.1.3. Ellili Yıllarda Aile Hayatı ve Mekânsal Kullanım	133
3.1.4. Sosyal Hayatın Değişimiyle Mekânlarda Düzenlemeler	136
3.2. İslami Bakış Açısıyla Ellilerde İstanbul	139

3.3. Demokrat Parti Dönemi İstanbul'un İmarı.....	143
3.3.1. Demokrat Parti Dönemi'nde İmar Politikası ve Yasal Düzenlemeler	147
3.3.1.1. DP Dönemi İmar Kanunları Çıkarılıyor.....	149
3.3.1.2. DP Dönemi İmar Faaliyetleri Planlanması	150
3.3.1.3. İmar Hareketlerine Neden Gerek Duyuldu?	155
3.3.2. Fahrettin Kerim Gökay Dönemi İstanbul'da İmar Alanında Çalışmalar (1949-1957)	157
3.3.3. Fahreddin Gökay Dönemi Sosyal ve Kültürel Açından İmar Faaliyetleri	159
3.3.3.1. Fahreddin Gökay Dönemi Bayındırlık Alanında Gelişmeler	161
3.3.3.2. Gökay Dönemi Köprü ve Hava Limanı Çalışmaları.....	163
3.3.4. Fahri Belediye Başkanı Menderes Dönemi (1957-1960)	164
3.3.4.1. İstanbul'da 1950-1960 Yılları Arası Tarihi Eserlere Yaklaşım	169
SONUÇ.....	176
KAYNAKLAR	180
EKLER.....	187
ÖZ GEÇMİŞ.....	202

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.n.	Adı Geçen Not
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
HUAC	Amerikan Karştı Faaliyetleri İzleme Komitesi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMM ZC	Türkiye Cumhuriyeti Zabıt Ceridesi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TMOOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

ÖNSÖZ

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları arasındaki dönem ülkemiz için önemli bir zaman dilimidir. Her alanda gerçekleştirilen çalışmaların Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes tarafından da desteklendiğini görüyoruz. Siyasi açıdan bu döneme yer veren çalışmaların bulunduğu, dönemin sosyo-kültürel yönünü ele alan çalışmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. İstanbul'da sosyo-kültürel değişimlerin nasıl gerçekleştiğini ele alan bu çalışmanın bahsi geçen boşluğu dolduracağı fikrini taşımaktayız.

Çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, bu dönemin siyasi atmosferi, İstanbul'da yaşanan siyasi gelişmeler çerçevesinde incelenmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ve bu dönemde gerçekleşmiş olan önemli olaylar İstanbul örneği temel alınarak açıklanmıştır. İkinci Bölüm konumuz olan sosyo-kültürel yaşamın moda, sanat ve alışveriş açısından değişimlerinin İstanbul'daki etkilerini gözler önüne sermektedir. Ellili yıllarda değişen güzellik anlayışını ve eğlence tarzı ayrıntılarına dikkat ederek bu bölümde ele almaya başladık. Giysi seçimleri, İstanbul'da alışverişin yoğun olarak yapıldığı mağazalar, eğlence hayatı gibi konulara yine aynı bölümde geniş olarak yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise toplumsal yaşamdaki değişiklikler üzerinde durularak göç olgusu ile birlikte sosyal hayatın İstanbul'daki farklı alanlardaki yansımalarından bahsedilmiştir. İstanbul'daki değişimlerin incelendiği çalışmamız bu dönemde dünyadaki gelişmelerin ülkemizi sosyo-kültürel açıdan etkilemiş olduğunu ve pek çok alanda belirgin değişimler yaşandığını göstermektedir.

Konu ile ilgili ilk olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden yararlandık. Çalışmada yer alan ilgili kanunlar ele alınırken Resmi Gazete ve TBMM Zabıt Ceridelerinden oldukça faydalandık. İstanbul'da yaşanan değişimin daha detaylı bir biçimde incelenebilmesi açısından gazeteleri ve dönemin dergilerini taradık. Ellili yıllarda sosyo-kültürel yaşamdaki değişimleri dergiler ve gazetelerden yola çıkarak etraflıca tarafsız bir biçimde incelemeye çalıştık. Bu dönemde tüm dünyada yaşanan gelişmelerin İstanbul'daki halkı etkilemiş olduğu, yine de sosyo-kültürel yapının bazı yönleriyle de muhafaza edilmeye çalışıldığını tespit etmeye gayret ettik.

Çalışmamızın son bölümünde de İstanbul'un sosyal açıdan değişimi ve yeniden imarı konusu ele alınırken nesnel bir bakış açısı yakalanmasına dikkat edildi. Kronolojiye bağlı kalınmaya çalışılarak yaşanan gelişmeler özenli bir biçimde ortaya konuldu. İkinci ve üçüncü bölümlerde Demokrat Parti iktidarı döneminde sosyal ve kültürel yaşamın nabzını tutan bir şehir olarak İstanbul'u ön plana çıkarmak tercihimiz oldu. Cumhuriyet Arşivi'ni ise siyasi gelişmeler dışında İstanbul'un sosyo-kültürel değişimlerini aydınlatması bakımından pek de yeterli görmedik. Konu ile ilgili detaylar daha çok gazete ve dergilerde yer almaktadır. Çalışmamızın ana hatlarının farklı kaynaklarda yer alması da araştırma sürecini bir miktar uzatmıştır. Bazı kütüphanelerdeki eser sayımına yönelik çalışmalar da kaynaklara ulaşmamızı zorlaştırmıştır.

Çalışmamızın başında ayrıntılı bir plan hazırlanarak verilerin tasnif ve tahliline gidilmiştir. Yaklaşık bir yıl süren hazırlıklardan sonra yazım aşamasına geçilmiştir. Çalışmamızın her aşamasında tecrübesi ve bilgisiyle beni destekleyen, bu uzun süreçte bana sabırla yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Özlem DOĞANCIK

Van-2018

GİRİŞ

Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u 1453 tarihinde Bizans'ın elinden aldığı anda devlet adamlarıyla birlikte yeniden imar etmeye başlamıştır. Mahallelerin, semtlerin bir bölümü fetihle birlikte oluşturulurken camiler, medreseler inşa edilmiştir. Adaletin ve güvenliğin sağlanması için de kadı ve subaşı tayin edilmiştir. İstanbul'u dört bölgeye ayırmış, Suriçi'ne "İstanbul efendisi" olarak adlandırılan bir kadı atanmıştır. Eyüp'le birlikte Galata ve bunlara ek olarak Üsküdar'a da kadılar atanmıştır. İlk olarak "Ayasofya" olmak üzere kadılıkların altında nahiyeler de oluşturulmuştur. Fatih Sultan Mehmet Havarıyyun kilisesinin bulunduğu yere Fatih camii yaptırmışsa da cami deprem yüzünden yıkılmıştır. İstanbul'da bulunan ilk selatin camisi unvanı II. Bayezid adına yapılan camiye aittir. Fatih camii etrafındaki yapılarla birlikte zamanla büyük bir külliye görünümüne kavuşmuştur. Fatih ticaretin gelişmesi yolunda belirgin bir adım olarak Bizans döneminde yapımına başlanan Kapalıçarşı'nın genişletilmesini sağlamıştır. Şehrin dini açıdan merkez olarak kabul görmesi için camiler yanında tekkeler, türbeler Fatih döneminde açılmıştır. Eyüp el Ensari Türbesi ve civarı bu dönemde Müslümanlar tarafından ziyaret edilebilecek bir mekân olarak düzenlenmiştir.

Fatih Sultan Mehmet şehrin canlılığını artırmak için Anadolu'dan ve Rumeli'den göçlerin gerçekleşmesi için harekete geçmiştir. İstanbul'a gelenler kendi mahallelerini oluşturarak yaşamlarına burada devam etmişlerdir.. Galata dışında Haliç ve Marmara denizinin kıyı kesiminde bulunan semtlerde azınlık nüfusun fazla olduğu dikkate değerdir. Bu azınlıklar İstanbul'daki ticari yaşamın nabzını tutmaktaydılar.¹

Fatih Sultan Mehmet döneminde Karadeniz'den 5 bin aile İstanbul'a getirilerek bu insanların burada iskân edilmesi sağlanmıştır. Şehri fetheden padişah şehirdeki Hıristiyan mirasına karşı da oldukça hassas davranmıştır. İstanbul'daki patrikhane padişah tarafından himaye edilmiştir. Tophane'den başlayarak Pera'ya kadar devam eden kısımda " Levanten" adıyla anılan Avrupa asıllı İstanbul'a yerleşmiş insanların yaşam alanı olarak şekillenmiştir. Bahsi geçen yerde yabancı

---

¹Önder Kaya, *Cihan Payitahtı İstanbul*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015,s. 39-41,71-73.

elçilikler de zaman içinde yerini alacaktır.² Pera'daki bu çeşitlilik değişik dinlere ait ibadet yerlerinin de inşa edilmesinde etkili olmuştur. Burada Müslüman, Yahudi, Hıristiyan ibadethaneleri yanında Mevlevilere ait olan bir tarikatta mevcuttur.

Balkan Savaşları ve sonrası İstanbul'a göçler devam etmiştir. 1920 yılı civarında Beyaz Ruslar İstanbul'a gelmiş, Pera ve adalar başta olmak üzere bazı semtlere yerleştirilmişler. Günlük yaşamı ve sosyo-kültürel yapıyı değiştirmişler, Yaklaşık 1930 yılına kadar İstanbul'da yaşadıkları sonra yurtdışına göç etmişlerdir. Milli Mücadele yıllarından sonra Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte İstanbul'daki memur nüfusun buraya yerleşmesi konusu gündeme gelmiştir. Böylelikle İstanbul'un nüfusu büyük ölçüde azalmıştır.³

Cumhuriyetin ilk yıllarında, İstanbul'da sosyal ve kültürel açıdan belirgin bir hareketlenme yaşanmıştır. Sanata eğlenceye ilgi oldukça artmış, bu dönemde bazı eğitim kurumları, kurslar hizmete girmiştir. 1921 yılında sahne sanatlarının sergilendiği tiyatro ve sinemalar da Darülaceze için hasılatından belli bir payın ayrılması bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Batılı yaşam tarzı benimsenirken aile hayatında kültürel değerlerin sürdürülmeye çalışıldığı da anlaşılmaktadır. İstanbul'da yaşayan gayrimüslimler de başlangıçtan beri sürdürdükleri serbest yaşamlarına devam etmektedirler.

Cumhuriyet döneminde İstanbul'un imarı meselesi ciddiyle ele alınmıştır. İstanbul Valisi ve Belediye Başkanlığı görevine getirilen Ali Haydar Yuluğ'un adına Beyazıt'ta bir havuz yaptırılmıştır. Buradaki su deposu ayrıca civarda çıkan yangınlarda kullanılmıştır. Modern anlamda İstanbul'da mezbahane ve itfaiye örgütü de Ali Haydar Bey tarafından bir sene gibi kısa bir süre zarfında oluşturulmuştur. 1936 yılında İstanbul'un imarı için Fransız bir şehircilik uzmanı olan Henri Prost görevlendirilmiştir. Tarihi dokuyu koruyarak şehrin modernleşmesi için bazı planlamalarda bulunan Prost için Sultanahmet Meydanı ve sur içi büyük önem taşıyordu. Prost; "Evlerin birbirine çok yakın olmasını doğru bulmuyor, insanların güneşle temasının kesilmesinin sağlık açısından olumsuz sonuçlar doğuracağını" savunuyordu.

² Brendan Freely; John Y Freely, *Galata, Pera*, Beyoğlu: Bir Biyografi, Çeviren: Yelda Türedi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 9.

³ İlbeyi Özer, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yaşam Ve Moda*, Truva Yayınları, İstanbul 2009, s.384,385.

Atatürk Bulvarı bu dönemde hizmete girmiş 1940 yılında da Atatürk Köprüsü'nün açılışı yapılmıştır. Bulvar yapımı çalışmaları sırasında ne yazık ki bazı tarihi eserler yok edilmiştir. Mimar Sinan tarafından yapılan Kırkçeşme ile Katip Çelebi'nin mezarı bunlardan bazılarıdır. İstanbul'un geçmişinde önemli rol oynayan Kadı Hızır Çelebi'nin mezarı da aynı çalışmalar sırasında ortadan kaldırılan tarihi ve kültürel mirasımıza ait eserler arasındadır. Yine Mimar Sinan'a ait Unkapanı civarındaki Süleyman Paşa Camii de diğer eserlerle aynı kaderi paylaşmıştır. İstanbul imar edilirken tarihi dokuya gereken hassasiyetin gösterilmemiş olması kültürel açıdan büyük bir kayıptır. Yeterince hassasiyet gösterilmemesi bu eserlerin ve tarihi mirasımızın gelecek nesillere aktarılması noktasında büyük bir zayıf verilmesine neden olmuştur. 1938 yılından başlayarak İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar döneminde Gazanfer Ağa Medresesi'nin ve Tevfik Fikret'in evinin müze olarak ziyaretlerinin temin edilmesi olumlu gelişmeler arasında yer alır. Mustafa Kemal Atatürk'ün vatanın kurtuluşu için toplantılar düzenlediği Şişli'de bulunan evin "İnkılap Müzesi" olarak düzenlenmesi de atılan müspet adımlar arasında gösterilebilir.⁴

Demokrat Parti Dönemi'ne gelinceye kadar önemini koruyan İstanbul şehri sosyo-kültürel açıdan tarih boyunca bir çeşitliliğin ve zenginliğin kaynağı olmuştur. Zamanın yıpratıcılığı dışında daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere ihmalkârlık yüzünden kültürel miras anlamında kayıpların yaşanması çok üzücüdür. Bedri Rahmi Eyüpoğlu İstanbul ile ilgili yazdığı bir şiirin dizelerinde Gülcemal adlı vapurdan söz eder. "İstanbul deyince akla bir masal gelir. Bir varmış bir yokmuş. İstanbul deyince akla Gülcemal gelir". Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun çocukluğu "Gülcemal'le gider İstanbul'a Gülcemal'le gelir... Anadolu'da toprak damlı bir evde Gülcemal üstüne türküler söylenir". İşte İstanbul şehri her yönüyle pek çok sanat eserinde konu olarak işlenmiş, farklı yönleriyle ele alınmıştır. Özellikle tarihi ve sosyo-kültürel zenginliği sanatçılar için bir ilham kaynağı olmuştur.

---

⁴ Kaya, a.g.e, s.,305-306, 312.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMİN YAŞANDIĞI SİYASİ ORTAM

1.1. Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi

1.1.1. Demokrat Parti'yi İktidara Taşıyan Ortam

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan önemli değişiklikler yaşanmıştır. SSCB'nin Türkiye'yi tehdit eden tavrı ve yayılmacı politikası dış politikamızda belirleyici etkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵ Batı ile bilhassa ABD ile yakınlaşan Türkiye çok partili özelliğe sahip Batı düzeni çerçevesinde özellikle Demokrat Parti döneminde "Küçük Amerika" olma yolunda ilerlemiştir. 1923 yılından beri iktidarda olan CHP yönetimi yerini çok partili düzene uygun bir biçimde, gerçekleştirilen özgür seçim sonrası Demokrat Parti'ye bırakmıştır. Demokrat Parti Batı'ya özellikle de ABD'ye yakın bir politika izlemeyi uygun görmüştür. Yeni iktidar Bu sayede elde edeceğimiz maddi kaynaklarla güçlenmeyi hedefliyordu. Muhalefet ise Amerika'nın isteklerine boyun eğilmesinin doğru olmadığını savunarak Adnan Menderes'in dış politika anlayışını kıyasıya eleştirmeyi tercih ediyordu.⁶

Savaş sonrası Amerika ile Sovyetler Birliği arasında gerçekleşecek bir paylaşım söz konusu olacağından Türkiye İsmet İnönü ve bazı siyasetçilerle emperyalist Batı'ya yaklaşma yolu ile şekilsel bir demokratik düzen kurmaya çalışmıştır. 1947 yılında Amerika Truman Doktrini ile SSCB tehlikesi altındaki Yunanistan gibi Türkiye'yi desteklemeyi uygun görüyordu.⁷ Bir yıl sonra Amerika ile ekonomik açıdan güçlenmemizi sağlamak amacıyla bir anlaşmanın imzalandığı da bilinmektedir. Marshall planına uygun olarak 1951 yılına kadar Türkiye

⁵ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.659.

⁶ Recep Murat Geçikli, *Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye- ABD İlişkileri*, İleri Yayınları, İstanbul 2016, s. 50,51.

⁷ Salih Yılmaz; Yaşar Baytal; Sayim Türkman, *Atatürk Ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Sonrası Türkiye, s. 369,370.

yardımlardan faydalanmış, Amerika Savunma Planı adı altında ülkemize ekonomik açıdan destek vermeye devam etmiştir.

Demokrat Parti'nin kuruluşunu hızlandıran gelişmeler arasında II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Sovyetler Birliği ile savaşması, Pearl Harbour baskını sonrası ABD'nin de olaya dâhil olması neticesinde belirginleşen demokratik ve faşist cephelerin çekişmesi de sayılabilir. Ülkemize de yansıyan bu çekişme hükümetin denge politikası izlemeye çalışmasına rağmen siyasi iktidarın içinde ve dönemin aydınları arasında tartışmalara neden olmuştur.

1943 senesinde En Büyük Tehlike isimli broşürde F. Erkman “Sağcı düşüncelerin Alman emperyalizmiyle yakın ilişki içinde olduğundan, bu düşüncelerin Kemalizm'e karşı olduğundan, savaşa katılan devletlere karşı aşırı bağımlılık yarattığından söz etmektedir”. 1944 yılından başlayarak demokrasi ve demokrasinin yeterince uygulanmadığı meselesi dönemin basınında tartışılmıştır. Özellikle basında mecliste geçen tartışmaların ve konuşmaların halka bildirilmesi konusu yer almıştır. 16 Mayıs 1944 tarihli Tan gazetesinde “Muhtar seçiminin başarılı olmaması ile ilgili olarak halkın oyunu kullanmaya alışmamasının rolüne dikkat çekilmiş, milletin yönetiminin oyunu serbest bir biçimde ortaya koymasının öneminin altı çizilmiştir”.⁸

Savaş sonrası tek partiye dayalı anlayış demokrasi cephesi savaşı galibiyetle sonuçlandırdığı için bazı ülkelerde liberal sistemlere bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonuçlanmaya başladığı dönemde Türkiye Almanya ve Japonya ile bağlarını koparmış ayrıca komünistlerin savaştan galibiyetle ayrılmasını istememiştir.⁹ Küçük ve orta dereceli çiftçilerin sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretim yapması, geniş topraklara sahip olan üreticilerin yüksek fiyatlarla piyasaya sürmesine ortam hazırlıyordu. Bu durum kentlerde sanayi ve ticaretle uğraşan bir sınıfın etkin olması, kırsal kesimde ise büyük toprak sahiplerinin güçlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bütün bunlar gerçekleşirken işçi, memur, fazla üretim gücüne sahip olmayan kesim ise yoksullaşmış, ayrıca ağır vergiler ödeme yükümlülüğü de vaziyeti onlar için oldukça zorlaştırmıştır. Özellikle jandarmanın da

⁸ Tevfik Çavdar, “*Demokrat Parti*”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, , Cilt 8, İletişim Yayınları, s. 2062.

⁹ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s.7-13.

kırsal kesimde halka yapmış olduğu baskı da bunun cabasıydı. İşte bu ekonomik zorluklar iktidara karşı toplumsal bir muhalefetin doğması, koşullar gereği başlangıçta sessiz bir biçimde ilerlemesine yol açacaktır.

Siyasi iktidar sosyal dengeyi kurmak adına Varlık Vergisi, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gibi adımlar atacaktır. Ekonomik açıdan yaşanan olumsuzlukları aşabilmek için toplu olarak birdenbire varlıklı hale gelenlerin gelirlerinden faydalanılmak istenmiştir.¹⁰ Savaş yıllarında hükümet kestirme yoldan zengin olan kişilerden bu vergiyi talep etmiştir. Milli savuma için kişi başına düşen pay artınca, sabit gelirlili işçi memur kesimi bu durumdan olumsuz etkilenmişlerdir. İstanbul'da bulunan tüccarlar ve komisyoncular ise bu durumun tersine daha da zenginleşmişlerdi.¹¹ Vergi kaçakçılığı ve aslında daha da fazla olarak vergi toplama işinde kurallardaki boşluklar nedeniyle bu servetlerde denetim de sağlanamıyordu.

Varlık Vergisi 11 Kasım 1942'de yürürlüğe girmiştir. Varlık Vergisi itirazlara mahal vermeyecek şekilde illerdeki yetkililer tarafından belirlenmiş, elde edilen gelir tahmin edilenin çok altında olmuştur. Vergi sanayi ve ticaret alanlarındaki sınıfın tepkisine neden olmuş, bu kesim sermaye birikiminin bu şekilde tehlikeye girmesinden endişe duymuşlardır. Mali açıdan güçlü olan bu kesim çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılan nedenlerden dolayı muhalefetin yanında gizliden ve açıktan yer alacaktır.¹²

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ise iktidarın büyük toprak sahiplerinin menfaati yönünde gerçekleşen dengesizliği gidermeye dayalıydı. Bu kanun ise büyük toprak kanunlarının büyük tepkisine, zaman içinde de muhalefete ekonomik kaynak yaratmalarına neden olacaktır.

1.1.2. Demokrat Parti ve Muhalefet Yılları

İsmet İnönü Gençlik Bayramı vesilesiyle bir konuşma yapmış, bu konuşmada döneme “çok partili hayat” denilmesinin yolunu açmış ve yeni siyasi

---

¹⁰ Cemil Öztürk, *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi, II. Dünya Savaşı'ndan XXI. Yüzyıla Türkiye*, Tülay Alim Baran; Edip Başer, Pegem Akademi, Ankara 2012, s. 338.

¹¹ Metin Ayışığı, “*İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul'da İhtikâr Meselesi*”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri, İkinci Dünya Harbi Ve Türkiye, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1998S.255,257.

¹² Çavdar, a.g.e., s. 2063.

partilerin kurulmasına sıcak baktıklarını da ifade etmiştir. İsmet İnönü'nün bu konuşması bazı çevrelerce hoşnutlukla karşılanırken, bu söylemleri bir hata olarak görenler de mevcuttu. Eleştiren kesimin düşüncesi 1924 Anayasası'nın çok partili hayat için yeterli olmayacağı yönündeydi.

Celal Bayar ve Adnan Menderes ,1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı çıkarak “Dörtlü Takrir” belgesini hazırlamış, çok partili hayata geçiş anlamında önemli bir adım atmışlardır. Türkiye’de demokrasinin tam olarak gerçekleşmesi için Sovyet Rusya’ya mukavemet ederek Batı’ya yaklaşan CHP yeni oluşumu desteklemiştir. Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fuat Köprülü tarafından verilen “Dörtlü Takrir” anayasaya dayanarak siyasal açıdan hak ve özgürlüklerin artırılması ile partinin çalışmalarının anayasaya uygun bir biçimde planlanması esasına dayanıyordu.

7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fuat Köprülü'nün girişimleri ile Demokrat Parti kuruldu. Çok partili hayata geçilen bu dönemde CHP iktisadi açıdan sorunların yaşandığı bir ortamda, artık devrimleri gerçekleştiren kesimlerin yaşlandığı, halkla ilişkisinin bir ölçüde koptuğu imajı çizmekteydi. Halkın bir bölümünün “Devlet Aristokrasisi” olarak nitelendirdiği CHP yönetimi de güçlü bir muhalefetin yadsınamaz olduğunu yukarıda anlatılmaya çalışıldığı gibi zaman zaman ifade etmekteydi. 1945- 1950 yılları arasındaki dönemde iktidar devlet ile parti arasındaki özdeşleşme meselesine eğilmeye çalışmış, çoğulcu ve rekabete dayalı bir sistem oluşturmamaya gayret göstermiştir.¹³

Adnan Menderes 7 Mart 1947 tarihinde CHP'nin zihniyetine dair bazı noktalara temas etmiştir. Adnan Menderes son yapılan muhtar seçimleri ile ilgili olarak devletin bazı görevlilerinin kendi istedikleri kişiyi seçilmiş göstermek yolu ile işbaşına getirmelerinden yakınmıştır. Kanunların değişmesinden önce idarecilerin yaklaşımlarının değişmesine dikkat çekerek Demokrat Parti ile CHP zihniyetinin aynı olmadığı hususunu da aynı konuşmada vurgulamıştır.¹⁴ İktidara geldiğinde Adnan Menderes CHP'nin durağanlığından bahsedecek kendilerinin zafer kazanmasındaki etkenlere dikkati de böylece çekmiş olacaktır. CHP Menderes'e göre

¹³ Bahar Üste, *Türkiye’de Siyaset – Dönemler / Etkileri ve Sonuçları*, Beta Basım, İstanbul 2016, s. 49-50.

¹⁴ Şükrü Esirci, *Menderes Diyor ki...*, Demokrasi Yayınları, İstanbul 1967, s.49.

iyi yönetilemiyordu. Bir önceki iktidar Tüm halk kesimlerine hitap ediyor gibi göstermek istese de bu gerçek değildi. Menderes'e göre aşırı otoriter bir yönetim tarzı benimsenmiş, devlete ait ne varsa üzerinde geniş tasarruf hakkına sahip bir zihniyet sürdürülmüştür.¹⁵ Burnham'a göre: "Demokrasi bir çoğunluk tarafından kararlaştırılan ama çoğunluktan farklı düşünenlerin de siyasi anlamda dikkate alındığı dolayısıyla bir topluluk oluşturma imkânının da farklı düşünen azınlığa sunulduğu bir sistemdir." Çok partili hayatla birlikte çoğunlukla birlikte azınlığın haklarına da itibar edilmesi gerekliliğine işaret edilmiştir.¹⁶

Adnan Menderes 9 Mart 1947'de Karagömrük Demokrat Parti Merkezi'nde yaptığı konuşmada demokrasiden ve iktidarın zihniyeti ile aynı olmadıklarından söz etmiştir. Çok partili sistem ve demokrasi yanlısı olduklarını, CHP'nin ise tek partili yönetimi benimsediğini vurgulamıştır. Devletçilik hususunda iki parti arasında farklar bulunduğunu, vatandaşın hakları ve hürriyetleri noktasında da genişlikten yana bir zihniyete sahip olma bakımından Demokrat Parti ile CHP'nin ayrıldığına da dikkat çekmiştir. İskân Kanunu, Polis Vazife Ve Salahiyetleri Kanunu Adnan Menderes tarafından antidemokratik olarak adlandırılmış, serbest aynı zamanda emniyet tedbirlerinin alındığı bir seçim ortamının gerekliliği de aynı konuşmada ifade edilmiştir.¹⁷

CHP'nin milletvekillerinin yoğunlukta olduğu TBMM 21 Temmuz 1946'da seçimlerin gerçekleştirilmesi ile tek dereceli seçim sistemini kabul ederek Demokrat Parti daha örgütlenmesini tam olarak gerçekleştirilmeden feshetmiştir. Demokrat Parti seçimlere katılma konusunda bir tereddüt yaşadıysa da daha sonra partiyi millete mal etmeye karar verip seçimlere dâhil olmuştur.

Seçim yasasındaki eksikliklerin de etkisiyle 1946 yılındaki seçimlerde CHP bazı hilelere başvurmuştur. Seçim sağlıklı bir biçimde sonuçlanmıştır.¹⁸ 1946 Seçimleri bir başka deyişle "Şaibeli Seçimler", açık oy gizli tasnife dayalı olarak mahkeme güvencesi olmadan gerçekleştirilmiştir. Demokrat Parti'nin iddialarına göre 61 vekilden daha fazlasının çıkması gerekirdi. CHP ise bu seçimlerde 396 vekil çıkarmış, bağımsız olarak ise 4 milletvekili seçilmiştir. Demokrat Parti muhalefet

¹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA) 1951: 30.1/13 76 5.

¹⁶ Bahar ÜSTE, a.g.e., s. 51.

¹⁷ Şükrü ESİRCİ, a.g.e., s. 50-53.

¹⁸ Çavdar, a.g.m, s.2065.

partisi olarak seçimlerin hâkim teminatına alınmasının talep etmiş, zaman içinde partinin bu isteği gerçekleşmiştir. 1950 seçimleri hâkim teminatı altında gizli oy açık tasnif biçiminde uygulanmıştır.¹⁹

1946-1950 yılları arası gelişmelere şöyle bir göz atmamız gerekirse 1946'dan itibaren CHP'nin kendisini biçimlendirmeye çalıştığını, Demokrat Parti'nin ise özgürlük için mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Demokrat Parti anayasaya uygun olmayan kanunların revize edilmesi, insan hak ve haysiyetini koruma adına bazı yasalar yapılması gibi konular üzerinde durmuştur. Birinci Büyük Demokrat Parti Kongresi'nde bir meclis daha kurulması, Anayasa Mahkemesinin tanzim edilmesi tezleri gündeme getirilmiştir.

1946- 1950 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nde birtakım gençlik güçleri CHP'nin bilgisi dâhilinde olayların başlamasında etkili olarak bazı öğretim üyelerinin görevden uzaklaştırılmasına kadar varan bir harekete girişmişlerdir. 11 Ocak 1948 tarihinde Ankara Üniversitesi Senatosu hocaların bir kısmını solcu olmakla suçlayarak görevlerinden uzaklaştırma yoluna başvurmuş, olayların basında yer almasına neden olan Doç. Dr. Niyazi Berkes, Doç. Dr. Behice Boran, hakkında Ankara Savcılığı soruşturma başlatmıştır. Üniversite hocalarının bir bölümü soruşturmalar sonrası hapis cezası almıştır²⁰.

1945 yılında sağ ve sol basının birleşerek CHP 'ye liberalizm ve demokratik yönetim konularında baskı yapması neticesinde CHP önceki dönemden kalan bazı uygulamalara son vermiştir. Solu saf dışı bırakma amacıyla gerçekleştirilen bu faaliyetler arasında bazı sol görüşteki partilerin kapatılması, bu görüşteki aydınların devletin baskısına maruz kalması, Köy Enstitülerinin ortadan kaldırılması sayılabilir.

Neticede Türkiye'nin çok partili hayata geçişinde halkın tek parti yönetimine karşı gösterdiği hoşnutsuzluk, dolayısıyla savaş sonrası ekonominin bozulmasının da etkisi ile çeşitli sınıfların baskısı etkili olmuştur. Bu durumu hazırlayan nedenler arasında daha öncede ifade edilmeye çalışıldığı üzere Türkiye'nin Sovyetler Birliği tehdidine karşı Batı'ya sırtını dayama gereksinimi, emperyalist güçlerin stratejik bölgeleri kontrol edebilme istekleri de sayılabilir. Birleşmiş Milletler Anayasası da

¹⁹ Cihat Göktepe, *Demokrat Parti Örneği Üzerinden Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi*, Gazeteciler Ve Yazarlar Vakfı, Ankara 2014.

²⁰ Kaçmazoğlu, a.g.e., s.27, 28.

kabul edildiği için maruz kaldığı demokrasi ve liberalleşme yönündeki baskılar neticesinde Demokrat Parti varlığını sürdürebilmiştir. İsmet İnönü'nün de tek parti yönetimine sıcak bakan çevreler ile demokratik eğilimli kimseleri başarılı bir şekilde kaynaştırdığı yorumu yapılabilir. Demokrat Parti iktidarı öncesi Nisan ayında yaşanan öğrenci olayları da dikkate değerdir. Mareşal Fevzi Çakmak'ın radyoda anons edilmesinden sonra müzik yayınının kesilmemesi bazı tepkilere neden olmuştur. Olayın bazı çevrelerce halkı kışkırtmak için kullanıldığı yolunda da fikirler mevcuttur.²¹ İstanbul'da gerçekleştirilen bu protesto gösterilerinde güvenlik güçlerine karşı gelen bazı kişiler tutuklanmıştır. Göstericiler içinde yüksek sesle ezan okumaya çalışan bazı kişiler de tutuklananlar arasındaydı.²²

1.1.3. 14 Mayıs 1950 Seçimleri ve Demokrat Parti

Demokrasinin zaferi, demokratik hayata geçiş gibi isimlerle anılan 1950 seçimleri bazı görüşlere göre İsmet İnönü'nün zamansız bir biçimde çok partiye geçişinin bir sonucu olarak görülmüştür. Bu konuda İsmet İnönü'yü eleştiren bir dönem kabul gören görüşün yerini günümüzde tarihi rol açısından 1950 seçimlerinin oldukça abartılıp yorumlandığı bir hale dönüşmüştür. CHP bu seçimlerde vilayet sınırlarını temel alan çoğunluk prensibiyle hareket edilmesini öngörmüştür. Bir kişinin iki yerden aday gösterilebilmesi durumu da geçerliydi. Seçimler sonrası İsmet İnönü Ankara'da kaybetmişse de Malatya'dan milletvekili seçilmiştir.²³

CHP'nin bazı yönleriyle eleştirildiğinden ve iktidarla ilgili bir hoşnutsuzluğun varlığından söz edilebilir. 1950 seçimlerinde CHP'nin halk için yapabileceğini vadettiği noktalarda Demokrat Parti'ye göre problemler vardır. Demokrat Parti'nin seçimler öncesi ortaya koymuş olduğu beyannameye göre: Bir banka kurulması veya limanlarla ilgili konularda yeterli planlama yapılmamış, kaynak gösterilmemiştir. Seçim öncesi beyan ettiği vaatler de Demokratlara göre boşluklar vardır. CHP'nin bugüne kadar sürdürdüğü politika aynı şekilde devam edecektir. Dış ülkelerle yaptığımız ticaret noktasında da ciddi bir ilerleme

²¹ Son Posta, "Gençler Düinde Toplantı Ve Nümayişler Yaptılar", 12 Nisan 1950, s.1.

²² Son Posta, "Tevki Edilenlerin Sayısı Dün 75 i Buldu", 14 Nisan 1950, s. 1.

²³ İlber Ortaylı, *Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2016, s.97, 100.

kaydedilememiş olması ve zirai alana eğilmeyi gözden kaçırmış olmaları da Demokrat Parti cephesinde tenkitlere yol açmıştır.²⁴

Demokrat Parti adayları içerisinde İstanbul'dan adaylığını koyan isimler arasında Celal Bayar, Adnan Menderes, dikkat çekicidir. Adaylar arasında edebiyatçı Faruk Nafiz Çamlıbel, hekim Nihad Reşad Belger'de yer almıştır.²⁵ Seçimler Türkiye'de sağlıklı bir ortamda gerçekleşmişti. Tüm vatandaşların oy kullanması için çaba harcanmıştır. İstanbul'da seçim günü sakin geçmiş, vatandaşlar ciddi bir biçimde oylarının kullanmışlardır. Şehirde olumsuz bir durumla karşılaşılmamıştır.²⁶ 1950 seçimlerinde Demokrat Parti tek başına yönetime gelmiştir. Seçimlerde Demokrat Parti 52.7 oy oranı(%) ile 420 milletvekili çıkarmış, onu takip eden CHP ise 39.4 oy oranı (%) ile mecliste 63 sandalyeye sahip olmuştur. 2 Haziran 1950 tarihinde I. Menderes Hükümeti kurulmuştur. Hükümetin güven oylaması esnasında 487 kişiden 282 kişi kabul oyu vermiş, 192 kişi ise oylamaya katılmamıştır.²⁷ 1950 seçimlerini halkın desteğiyle kazanan Demokrat Parti'nin İstanbul'daki adaylarından 27 tanesi başarılı olarak meclise girmeye hak kazanmıştır.²⁸

Demokrat Parti'ye 1950 seçimlerini kazandıran hususların başında Amerikan taraftarı bir siyaset izlemesi, CHP'ye karşı olan bazı çevreler tarafından partiye karşı oluşmuş güven duygusu gelir. CHP'nin gözden düşme nedenlerine daha önce değinilmeye çalışılmıştır. Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde eşraf ve tüccar kesiminin desteği, savaş zenginleri ile sanayicilerin katkısı, Varlık Vergisi'nden hoşnut olmayarak daha liberal bir yönetimden yana olan gayrimüslimlerin rolü olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Demokrat Parti'nin zafer kazanmasında Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlere karşı olup bunu dışa vuramayan kesimlerin, köylülerin, iktidarın korkusundan aslında mevcut politikadan rahatsız olan dini faaliyetler gerçekleştirme isteğinde olan çevrelerin de katkısı yadsınamaz. Demokrat Parti'nin yönetime gelişi

---

²⁴ BCA 1953; 030. 01 /44 265 14.

²⁵ Son Posta, "Partilerin Yoklama Kurulları Dün Milletvekilleri Adaylarını Seçtiler", 10 Nisan 1950, s.1.

²⁶ Son Posta, "Seçim Sükun ve Vakar İçinde Geçti", 15 Mayıs 1950, s.1.

²⁷ Üste., a.g.e., s.66.

²⁸ Son Posta, "D.P. Kahir Ekseriyetle Kazandı", 16 Mayıs 1950, s.1.

“kitlelerin isyanı” olarak nitelendirilirken bu sonucun şuurlu liberallik ile şuurlu muhafazakârlık neticesinde elde edildiği yolunda da görüşler mevcuttur.²⁹

Demokrat Parti'nin iktidara gelişinde Türk basınının da önemli rolü olmuştur. Gazetelerin bir bölümünün iki yıl sonra bu desteğe son verdikleri anlaşılmaktadır. İstanbul'da gazetelerin bir bölümü daha önce CHP yanlısı yazıların bulunduğu yayımlar olarak kategorize edilebilir. Bir bölümünün ise iktidarın politikalarına destek veren bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir. Üçüncü grubun ise yansız davranmaya çalışan basın yayın organlarından oluştuğu ifade edilebilir. İktidara yakın gazeteler arasında Vakit gazetesi, Akşam gazetesi sayılabilir. Son Posta, Her Gün gibi yayınlarda ise CHP'nin karşısında yer alan yazıların yer aldığı görülmektedir. Hürriyet, Yeni Sabah, Cumhuriyet tarafsız bir çizgi içinde kalmaya gayret eden gazeteler arasında yer almaktadır.³⁰

Demokratların böyle bir zafer kazanacağı 1950 seçim kampanyasındaki yoğun ilgiden, CHP tarafından gerçekleştirilen bazı engellemelere rağmen parti liderlerine karşı halkın gösterdiği rağbetten anlaşıldığı söylenebilir. Parti'nin İstanbul teşkilatının Taksim Sineması'nda tertip ettiği toplantıda Refik Koraltan “Halkın Demokrat Parti için kullanacağı oyların hiç kimse tarafından engellenemeyeceği vurgulamış, seçim kampanyaları sırasında dört yıl boyunca çok sayıda kişinin güven ve sevgisine dayalı olarak 350 vekil ile mecliste yerlerini alacaklarına inandığını dile getirmiştir”. Koraltan bu sayının 46 seçimlerindeki oyunlar tekrarlanırsa 400'e dahi çıkabileceğini de sözlerine eklemiştir. Koraltan'ın “Memleketin her köşesinde gerçekleşen yoğun seçim kampanyaları ve bu çalışmalar sırasındaki katılımın fazla oluşu gibi durumlar karşısında seçimin zaferle sonuçlanacağı” öngörüsü 14 Mayıs gerçeğe dönüşmüştür.³¹

Seçimlerden sonra Fuat Köprülü'nün önce cumhurbaşkanı sonra başbakan olma isteğinde bulunduğu hatıratlarda yer almaktadır. Refik Koraltan bu konu ile ilgili mülâhazalar esnasında Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in

²⁹ Kaçmazoğlu, a.g.e., s. 29,30,129, 130.

³⁰ Arzu Kihitir, *Medya Ve Demokrasi Kültür Ekseninde Demokrat Parti Dönemi Ve Basın 1950-1960*, Anonim Yayıncılık, İstanbul 2011, s.98,99.

³¹ Kamil Maman, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar Demokrat Partinin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s.155-166.

Başbakan olması yönünde görüş bildirirken Fuat Köprülü'nün hariciye vekili görevine getirilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir. Kendisine teklif edilen meclis reisliği yerine milli müdafaa vekilliğini tercih edeceğini de belirtmiştir. Yine bu dönemle ilgili kaleme alınan hatıralara göre 15 Mayıs sabahı Celal Bayar'ın İsmet İnönü'yü ziyaret etmesi kararlaştırılmış, İsmet İnönü bu ziyaret karşısında hayatının emniyette olup olmamasından endişe ettiğini ifade etmiştir. Bu ziyaretin böyle bir tehlike olmadığına kanıtı olduğu Bayar tarafından dile getirilmiş, idarenin teslimi için Demokrat Parti 22 Mayıs'a kadar beklemeyi tercih etmiştir. Bu süre zarfında vekâlet dosyalarındaki CHP'nin bazı belgeleri ortadan kaldırarak daha sonra aleyhlerine kullanılmasının önüne geçmelerinin engellenemediği de hatıralarda yer alır. Celal Bayar cumhurbaşkanı seçilirken, kabine de Adnan Menderes tarafından oluşturulmuştur.³²

Demokrat Parti'nin hazırlamış olduğu programın mecliste bulunan vekiller tarafından kabul görmesi muhalefetin tepkisiyle karşılanmıştır. Hatta Cumhuriyet Halk Partisi üyesi vekiller meclis salonundan ayrılmayı tercih etmişlerdir. Özellikle Halide Edip Adivar yeni iktidardan yana bir tavır sergilemiştir. Adivar 1950 seçimlerinin yapıldığı günün bayram olması için istekte bulunmuştur.³³ Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi karşısındaki zaferi Avrupa'da da yankı uyandırmıştır. Bu başarı Avrupa'da pek çok alanda ülkeler hakkında bilgi veren "Europa" olarak anılan ansiklopedik eserde de yer almıştır. Yeni iktidarın devletçilikten ziyade özel teşebbüslere ağırlık veren bir anlayışta bulunmasından ve kazanmış olduğu zaferden bu eserde söz edilmiştir. Eser aynı zamanda kültürel meselelere de değinen bir içeriğe sahiptir.³⁴

1.2. 1950-1955 Yılları Arası Demokrat Parti İktidarı

1.2.1. Yeni İktidarın İcraatları

23 Mayıs 1950'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Adnan Menderes'e başbakan olarak seçildiğini bizzat kendisi söylemiştir. 24 Mayıs 1950 tarihli Celal Bayar

---

³² Maman, *a.g.e.*, s.155-166.

³³ Son Posta, "CHP'liler Meclisi Terk Ettiler", 3 Haziran 1950, s.1.

³⁴ BCA 1958: 030.01/50 298 12.

Adnan Menderes görüşmesinde ise Celal Bayar İsmet İnönü ile gerçekleştirdiği konuşmalar hakkında Menderes'e bazı malumatlarda bulunmuştur. NATO konusunda kendilerinin çok çabaladığını ifade eden İnönü bir kısım rütbeli subayın 15 Mayıs tarihinde kendisini ziyaret etmiş olduklarından da bahsetmiştir. Celal Bayar Adnan Menderes'e bir genelge hazırlanmasını paralarda Mustafa Kemal Atatürk'ün resimlerinin basılıp İsmet İnönü'nün resimlerinin kaldırılmasını, İnönü'nün hizmetinde kullanılan "Beyaz Tren" in halk için düzenlenmesini istemiştir. Yine okullarda, devlet dairelerinde Atatürk dışında bir devlet büyüğünün resminin bulunmaması yolunda da Menderes'e talimat vermiştir.³⁵ Dönemin afişlerinde de CHP'nin politikasından bıkmış olmanın, demokrasi anlamında bir tepkinin varlığı sezilmektedir. "Yeter! Söz milletindir" söylemi de liberalleşme özleminin ifadesi olarak görülmüştür.³⁶

Adnan Menderes Başbakan olduğunda halkın meselelerine eğilmeyi bir görev bilmişti. Mecliste müzakereler sırasında hükümet yetkililerine zaman zaman müdahale ederek işlerin hızlanması için telkinlerde bulunuyordu. Örneğin Bulgaristan'dan göçlerin gerçekleştiği bu dönemde göçmenlerin zor durumda olduğu bir gerçektir. Göçmenler Bulgaristan Hükümeti onları yaya olarak taşıdıkları yükleriyle sınıra bıraktığında bir süre kulübelerde yaşamak zorunda kalmışlardı. Bu vatandaşlarımız için İstanbul'da Göçmen evleri tahsis edilmişti. Bu evlerde bir müddet yaşamlarını sürdürdükten sonra yerleşim yerlerine gönderiliyorlardı.³⁷

Bulgarlar tarafından dini, sosyal ve ekonomik açıdan zulme uğrayan göçmenler için devlet gerekli yardımı yapmak için çalışmalar başlatmıştı. Konu Bakanlar Kurulu'nda da zaman zaman gündeme geliyordu. Geçici yerleşim bölgelerinde gerekli önlemlerin alınması için önlemlerin alındığı anlaşılmaktadır. Kızılay bu vatandaşlarımızın sağlığı ve huzuru için harekete geçirilmiştir. Yeterli maddi ödeneğin olmadığı yönündeki ifadeler karşısında Adnan Menderes başka alanlardan bu konu için kaynak sağlanması için talimat vermiştir. Konunun acil

³⁵ Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şule Yayınları, İstanbul 2016, s. 98-102.

³⁶ Mustafa Macit, *Türkiye'de Toplumsal Değişim Ve Siyaset: 1950-2000 – Siyasal Afiş Ve İlanların Dilinden-*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2010, s.41.

³⁷ Cumhuriyet, "Göçmenlerin Vatan Hasreti", 19 Aralık 1951.

oluşuna dikkat çekerek en kısa zamanda meselenin çözüme kavuşmasını Kurul Toplantısı'nda kesin bir dille ifade etmiştir.³⁸

6 Haziran 1950 Demokrat Parti ordunun darbe yapmasını önlemek için genelkurmay başkanı ve önde gelen bazı komutanlar Demokrat Parti'nin güvendiği askerlerle değiştirildi. 3 Eylül tarihinde Belediye Seçimleri, 15 Ekim'de ise İl Genel Meclisi seçimleri yapılmıştır. Böylece iktidar askeri ve siyasi açıdan ülkeye hâkim konuma gelmiştir. Demokrat Parti başlangıçta liberal politikaya uygun olarak liberal bir basın yasası kabul etmiş, devlet başkanı olan Celal Bayar, partisinden istifa etmiştir. Fakat daha sonraki gelişmelerin bu liberal çizgiden sapıldığının göstergesi olduğu ifade edilebilir. 1951 yılından itibaren gerçekleşen Ceza Kanunu'nun bazı hükümlerinin daha ağır hale getirilmesi, resmi ilanların devlet tarafından dağıtılmasını ihtiva eden basınla ilgili bir kararname bu durumun örnekleri olarak gösterilebilir. 27 Mart 1951 tarihinde İstanbul Demokrat Parti hükümetinin icraatlarına karşı ayaklanan öğrenci hareketlerine tanık olmuştur. İrtica bahanesi ile talebe cemiyetleri tarafından örgütlenen öğrencilerin miting düzenlemesi hükümet tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu olaylarda siyasi partilerin de provoke edici rolleri olduğu düşünülmektedir. Bu tür kışkırtmalar siyasi partilerin demokratik bir ortamda kaynaşmasını engelleyici nitelik taşıdığı için Demokrat Parti tarafından yersiz bulunmuştur.³⁹

Yine Demokrat Parti 1951 yılında eski iktidarın malvarlığını tasfiye etmeye karar vermiş, bu kararı 1953 yılında çıkarılan zorunlu tasfiye yasasına dayanarak CHP'nin malvarlığı hazineye bırakılmıştır. Demokrat Parti 1948 yılında kendilerinden ayrılan bazı siyasetçilerin kurduğu Millet Partisi'ni de Atatürk devrimlerine karşı olduklarını öne sürerek 20 Ocak 1954'te kapattırılmışlardır.⁴⁰

1.2.2. Arapça Ezan Yasağının Kaldırılması ve İstanbul

Mustafa Kemal Atatürk dinde reform çalışmaları dâhilinde Dolmabahçe sarayında ezanın ve hutbenin Türkçeye çevrilmesi ile ilgili çalışmaların başlatılması

---

³⁸ Tuna, a.g.e., s.116.

³⁹BCA, 1951: 030.01/ 13 76 4.

⁴⁰ İrvın C. Schink, E. Ahmet Tonak, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Cem Eroğul, *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971*, Belge Yayınları, İstanbul 2013, s. 184-187.

konusunda direktifler vermiştir. (1931) İstanbul'da 1932 tarihinde Yerebatan Camii'nde ilk defa Kuran'ın Türkçe'ye çevrilmiş hali, Fatih Camii'nde ise ilk defa Türkçe olarak ezan okunmuştur. 1933 yılında müftülöklere Türkçe olarak ezanın okunması, buna uymayanların kesin olarak cezalandırılması ile ilgili emir verilmiştir. Hatta para cezası ve hapis cezası ile ezan konusundaki yasağa uymayan kişilerin cezalandırılması vakidir.⁴¹

Demokrat Parti iktidara geldiğinde Arapça ezan yasağının kaldırılması meselesini gündemine almıştır. Adnan Menderes dönemin şartlarına bağlı olarak taassuba karşı zorunlu ve haklı olarak gerçekleştirilmiş bu uygulama ile ilgili olarak artık şartların değiştiği düşüncesindeydi. Laiklik ve vicdan özgürlüğü ilkesine uygun olarak vatandaşların ibadetlerini serbest olarak gerçekleştirilmesine dair adımlar atılması fikrini de taşıyordu.

Ezan ile ilgili mesele bazı önemli memleket meseleleri ile birlikte mecliste görüşülmüştür. Görüşülen konularla ilgili olarak hakkında müzakereler gerçekleştirilmiştir.⁴² Ezanın yeniden Arapça okunması ile ilgili Menderes'in fikirleri Demokrat Parti taraftarlarınca kabul görünürken, CHP ise başka adımların da bunun peşinden gelebileceğini tahmin ederek buna karşı çıkıyordu. Bu duruma karşı çıkanlar eski uygulamaya dönülmesinin Atatürk ilkeleri bakımından olumsuzluk arz ettiğini savunmaktaydılar. Demokrat Parti'nin bu konuda baskı altında olduğu, onun için iktidara geldiği gibi bu konuya eğildiğine dair yorumlar da mevcuttu. İstanbul ve Ankara Üniversitesi öğrencileri başbakanın bu kararını destekler nitelikte bir telgrafi kendisine iletmişlerdi. Ankara'dan çekilen bir telgrafın da Menderes'in ezanın yeniden Arapça okunması konusundaki hassasiyetini tasdikler nitelikte olduğu söylenebilir.⁴³

16 Haziran 1950 tarihinde yasağın kaldırılmasına dair kanun tasarısı görüşülmüş, bazı yerlerde Arapça olarak ezanın okunmaya başlanmasından dolayı kararın alınmasının ivedilikle gerçekleşmesinde fayda olduğu Adnan Menderes tarafından belirtilmiştir. Görüşmeler sırasında tansiyon kimi zaman yükselmiş,

⁴¹ Metin Ayışığı, *Ezanın Yeniden Arapça Okunması Ve İstanbul Basınındaki Yankıları, Türk Tarihinde Adnan Menderes Sempozyumu 12-14 Mayıs 2011*, Adnan Menderes Üniversitesi, , Aydın 2011, s.552.

⁴² Son Posta, "Ezan, Grev, Af Kanunu Tasarıları Görüşülecek", 13 Haziran 1950, s.1.

⁴³ Ayışığı, a.g.m, s.568, 574.

zaman görüşmeler sırasında tartışmalar yüzünden salonun terk edildiği görülmüştür. Mecliste bazı vekillerin söz istemesi onlara söz hakkı verilmemesi bu tepkilerin nedeni olarak gösterilmiştir.⁴⁴ Ezanın Arapça okunmasının yasaklanmasının kaldırılmasına dair teklif oya sunulmuş ve neticede teklif kabul edilmiştir. “Din dilinde ezanın okunması” serbest bırakılmış, bu konuda basında çeşitli münakaşalar da baş göstermişti. Türkçe ezan okunduğu da halkın camiye gelmediği, durumu protesto ettiği ve dinden uzaklaştığı da yanlış tespitlerdir. Sonuç olarak alınan kararlar ezanın Arapça okunması ile ilgili yasak ve müeyyide kaldırılmış oldu.⁴⁵ Halk konu ile ilgili gelişmeleri dikkatle takip etmiştir. Ezanın Arapça okunması hususundaki engelin kalkmasıyla birlikte camilerde yeni uygulamaya geçilmiştir. Vatandaşlar bu durum karşısındaki memnuniyetlerini dile getirmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne teşekkür mesajları içeren telgraflar göndermişlerdir.⁴⁶

Celal Bayar ile Adnan Menderes’in Çankaya köşkünde Atatürk ve Türkçe ezan hakkında konuştukları bilinmektedir. Atatürk’ün dikkatli ve prensipli bir insan olduğu, tüm zorlukları göze alarak kesin olarak karar verdiği her ne ise onu yaptığı ve mutlaka sonuçlandırdığına dair kararlı oluşu bahsi geçen görüşmede Bayar tarafından dile getirilmiştir. 1924 Anayasası’ndaki din ve vicdan hürriyeti ile ilgili kanun da mevzu bahis olmuş, Adnan Menderes din adamları ile kanun maddeleri hakkında bizzat etraflı görüşmeler yapmıştır. Nitekim 16 Haziran 1950’de daha öncede anlatılmaya çalışıldığı üzere yasağın kalkması ile ilgili olarak CHP’de olumlu bir tavır sergilemiştir. Bu konuda muhalefet kanun lehine oy kullanmıştır.⁴⁷ Sonuç olarak ezanın okunması ile ilgili olarak müezzinler bilgilendirilmiştir. Müezzinlere ezanı her iki dilde de okuyabilecekleri tebliğ edilmiştir.⁴⁸ Demokrat Parti iktidarı halkın dini yöndeki isteklerini ön planda tutmaya gayret etmiştir. İstanbul’da haftanın bazı günlerinde Kuran-ı Kerim tilavetinin yapılması için hazırlıklara girişilmiştir.⁴⁹

---

⁴⁴ Vakit, “Başbakanın Laiklik Görüşü”, 5 Haziran 1950, s.1.

⁴⁵ Ayışığı, a.g.m, s. 582,583.

⁴⁶ Son Posta, “Ezanın Din Dili İle Okunmasına Başlandı”, 18 Haziran 1950, s.1.

⁴⁷ Taşkın Tuna, a.g.e., s.109-111.

⁴⁸ Vakit, “Arapça Ezan İçin Tebligat Yapıldı”, 18 Haziran 1950, s.1.

⁴⁹ Cumhuriyet, “Radyoda Kuran Okunacak”, 6 Temmuz 1950, s.1.

1.2.3. Demokrat Parti Dönemi Diğer Önemli Gelişmeler

Türkiye bu dönemde Batı yanlısı politikasını daha da yoğun bir biçimde sürdürürken Amerika'nın Sovyet Rusya karşısında desteklediği Yugoslavya ile de yakınlaşacaktır. Hatta 1953 yılının 28 Şubat'ında Yunanistan, Türkiye ve Yugoslavya arasında Balkan İttifakı dostluk ve barış antlaşması şeklinde gerçekleştirilirken, 9 Ağustos 1954'te ise resmi bir ittifak haline dönüşecektir. Türkiye Batı yanlısı siyasetini Ortadoğu'da da sürdürerek 24 Şubat 1955 tarihinde sonraları İngiltere ve Pakistan'ın da dâhil olacağı Bağdat Paketi'nin Irak ile gerçekleştirmişti. Türkiye bu bariz Batı yanlısı politikası çerçevesinde 18-24 Nisan 1955 tarihlerinde düzenlenen bloksuzluğun savunulduğu Bandung Konferansı'na Batı'nın menfaatlerini korumak için dâhil olmuş, SSCB'ye meydan okuyan Türkiye Üçüncü Dünya Ülkeleri ile de Batı'nın çıkarlarını savunma uğruna ters düşmüştür. Demokrat Parti döneminde yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekme siyaseti de oldukça revaçtadır. 1951 yılındaki Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu bu amaca hizmet eder mahiyettedir. Yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için yabancılara en etraflı imkânların sağlandığının belirgin olduğu bir dönemde 1954 tarihinde de Petrol Kanunu çıkartılmıştır.⁵⁰

Demokrat Parti'nin liberallik anlayışının daha çok iktisadi alanda etkili olduğu söylenebilir. Dış ticaretin ülkede oldukça serbest bırakıldığı, özel girişimciler için Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın kurulduğu görülmektedir. Demokrat Parti döneminde devletin sahip olduğu toprakların çiftçilere dağıtıldığı, tarımda makineleşmeye önem verildiği görülür. Kore Savaşı'nın gerçekleşmesi sırasında buğday fiyatlarının artması ve bahsi geçen diğer etmenler bazı çiftçilerin yararına olmuştur. 2 Mayıs 1954 seçimleri öncesi liberal yaklaşımların etkisi gerekse bürokrat kesimin yoğun baskılarına set çekilmiş olmasından Demokrat Parti yönetiminden memnun olan bir halk imajının varlığından söz edilebilir. Bunun yanında muhalif kesimin susturulduğu, çıkartılan yeni basın yasasının resmi görevlilerin maddi birikimine ismine bir zarar gelmesi halinde ciddi yaptırımların uygulanacağından söz ediliyordu. 2 Mayıs 1954 seçimlerinden de muzaffer bir edayla çıkan Demokrat Parti oylarını önceki seçime oranla daha da artırmıştır. Demokrat Parti'nin %56'sına

---

⁵⁰ Eroğul a.g.m, s.190.

karşılık Cumhuriyet Halk Partisi %35 oy oranının daha da altına inecektir. Demokrat Parti'nin bu zafer karşısında kendisini rakipsiz görmesi, seçimlerden sonra daha da genişleyen gurubun kontrol edilmesinin güçleşmesine sebebiyet vermiştir.

Liberalizmin siyasi yansımalarının daha da zayıfladığı 1954 seçimleri sonrası Malatya ilinin iki bölüme ayrılması, Kırşehir ilinin ilçe olması gibi bazı uygulamaların da bu dönemde hayata geçirildiği görülmüştür.³⁰ Haziran 1954 tarihinde Seçim Yasası değiştirilmiş, radyo yayınları yolu ile parti propagandası engellenmiş bunların benzeri uygulamalarla Demokrat Partili olup daha sonra görüş ayrılığı yaşayan siyasetçilerin başka taraflara kaymaları engellenmeye çalışılmıştır.

Bunların dışında 25 yıl hizmet veren Yüksek Mahkemelerin üyeleri ile üniversitelerdeki profesörlerin emekli edilmesi, tüm memurların hükümet tarafından görevlerine son verilebilmesi konularındaki kararların baskıcı bir politikanın uygulandığı yolundaki söylemlere örnek teşkil edebileceği söylenebilir. Demokrat Parti hükümeti 1953 senesine gelinceye kadar yükseköğrenim kurumlarında özerklik ilkesine göre hareket etmiştir. Bu tarihten sonra özellikle Prof. Dr. Nihat Erim'e karşı bir tavır takınarak bir yasa tasarısı çıkarılmıştır. Bu yasa tasarısında üniversitelerde profesör olarak çalışan akademisyenlerin politik yaşamda görev alamayacaklarına dair ifadeler yer alıyordu⁵¹

Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere profesörlere yaş haddi 60 olarak belirlenmiş, ayrıca 25 yıllık çalışma hayatı da sınır kabul edilmiştir. Yargıçların ve profesörlerin bu sınırlamalara tabi tutularak emekli olmaya zorlanmaları oluşan olumlu havanın dağılmasına neden olmuştur. Prof. Dr. Nihat Erim, Prof. Dr. Hüseyin N. Kubalı, Doç. Dr. Muammer Aksoy gibi akademisyenlerden oluşan bir grup bu kararlara karşı çıkmıştır. Demokrat Parti bu itirazları pek sıcak karşılamamıştır. Olayların yaşandığı tarihlerde üniversitelerden sorumlu en yüksek mercinin Milli Eğitim Bakanlığı olması nedeniyle bazı öğretim üyeleri çeşitli problemler yaşamışlardır. Özellikle Prof. Dr. Nuri Esen ile birlikte Prof. Dr. N. Hüseyin Kubalı zorluklar yaşayan akademisyenler arasında sayılabilir.⁵² Demokrat Parti iktidarının basın hayatı üzerinde uygulamaya çalıştığı yaptırımlar da

---

⁵¹Eroğul, a.g.m, s.188-194.

⁵² Metin Ayışığı, *Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Tarihi II*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ders Notları, s. 42.

kendisine karşı tepkisel bir hareketin doğmasında etkili olacaktır. Üniversite ve basın çevreleri Demokrat Parti'nin uygulamalarına karşı çıkan ilk gruplar olarak yerini alacak, bu hoşnutsuzluklar zaman içerisinde daha da çoğalacaktır.

1.3. 1955-1960 Yılları Arası Gelişmeler

1.3.1. 6-7 Eylül 1955 Olayları

Kıbrıs konusunda Yunanistan ile Türkiye arasında görüşmelerin devam ettiği dönemde olayları başta İstanbul olmak üzere 6-7 Eylül Olayları olarak adlandırılan gelişmelerin yaşandığını söyleyebiliriz. Bu olayların İstanbul'da siyasi, sosyal hatta ekonomik bazı gelişmelerin yaşanmasına neden olduğu ifade edilebilir.

1.3.1.1. Kıbrıs Buhranından 6-7 Eylül Olaylarına

Kıbrıs meselesi aslında 1954 yılının Ağustos ayında oldukça belirgin hale gelmeye başlamıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs adasını kendisine bağlamak üzere Birleşmiş Milletlere gitmesi, düzenlediği mitinglerle kamuoyunu provoke etmesi sonucu mesele iyice alevlenmiştir. Birleşmiş Milletler Yunanistan'ın isteği üzerine konuyu ele almış 14 Aralık 1954 tarihinde Kıbrıs Meselesi görüşülmüştür.

Türk delegesi Selim Sarper Kıbrıs Meselesi ile ilgili olarak adanın Yunanistan'a bırakılmayacağını vurgulayan bir konuşma yapmıştır.⁵³ Yunanlılar ise bu konudaki ısrarlarını göstermek için Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da bazı olayların çıkmasında etkili olmuşlardır. İngiltere Yunanistan'ın bu isteğini uygun görmemiş, dolayısıyla Yunanistan'ın Kıbrıs Meselesi ile ilgili bu girişimlerinden bir sonuç çıkmamıştır.

Yunanistan Kıbrıs'ı ilhak etme fikrinden vazgeçmediği için 1955 yılı Mart ayından itibaren bazı faaliyetlere girişmeye, insan hayatını tehdit eden hadiseler çıkartmaya devam etmiştir. İngiltere Kıbrıs adasında bulunan halka baskı yapan bir devlet imajından sıyrılmak istediği için Türkiye'yi bu konuya dâhil etmeyi uygun görmüştür. İngiltere bu kararını uygulamak üzere 1955 yılı Haziran ayında harekete

⁵³ Cem Eoğul, *Demokrat Parti (Tarihi Ve İdeolojisi)*, Ankara Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970, s.123.

geçerek Türkiye ile Yunanistan'ı Kıbrıs Meselesi ile ilgili bir konferansa davet etmiştir. Türkiye konferansa katılmayı uygun görmüş, Yunanistan'ı da Kıbrıs Meselesi'ndeki kışkırtmacı siyasetinden uzaklaşması yolunda kesin bir dille uyarmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs Meselesi İngiltere'nin kendi iç sorunu iken uluslararası bir boyut kazanmıştır.

Başbakan Londra görüşmeleri öncesi İstanbul'da "Liman Lokantası"nda devlet adamları ve basın mensuplarıyla buluşarak Kıbrıs meselesinde kararlı olduğumuzu vurgulayan bir beyanat vermiştir. Yine de Yunanistan ile dostluk ilişkilerimizi sürdürmek istediğimizi de aynı toplantıda vurgulamıştır. Kıyılarımızın güvenliğinin sağlanması konusunda da değinen Başbakan Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması için Kıbrıs'ın emniyet altına alınmasının şart olduğunu da vurgulamıştır.⁵⁴ 1955 yılının Ağustos ayında Londra'da gerçekleşen görüşmelere İngiltere, Türkiye ve Yunanistan katılmış, Türk tarafı bu görüşmelerde Fatin Rüştü Zorlu tarafından Kıbrıs adasının Türkiye'ye verilmesi yönünde fikir beyan etmiştir. Yunanistan ise adayı ilhak etme fikrinden vazgeçmiyordu. 4 Eylül 1955 tarihinde Londra'da Kıbrıslı Türkler tarafından bir gösteri düzenlenirken, İngiltere'nin düzenlemiş olduğu bu konferansın gidişatını etkilemek amacıyla Türkiye'de de bir gösteri düzenlenmesinin uygun olacağına karar verilmiştir.⁵⁵ İngiltere ise Yunanistan'a ada ile ilgili olarak geniş yetkiler verilmesinden yanaydı. Londra'da konferans başlamadan önce Rumlar tarafından bir gösteri düzenlenmeye çalışıldığı bilinmektedir. İstanbul'da da özellikle Adalar'da bazı provokatör hareketler tatsız münakaşalara neden olmuştur. Yine Kıbrıs'ta bulunan Rumlar'da aynı tarihlerde güvenlik güçleriyle çatışmaya girerek, konferansı protestoya kalkıştılar.⁵⁶

1.3.1.2. 6-7 Eylül 1955 Olaylarının Başlaması

Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evin yanındaki Türk konsoloslğunun bahçesinde yaşanan olayda, bahçeye iki adet bomba atılmıştır. Bu saldırı sonrası Atatürk'ün doğduğu evin ve konsoloslğun camları zarar görmüştür. Gerçekleşen bu

⁵⁴ Son Posta, "Başvekilin Kıbrıs Meselesi'ne Dair Beyanatu", 25 Ağustos 1955, s.1.

⁵⁵ Eroğul, a.g.e., s.123,124

⁵⁶ Son Posta, "Üçlü Kıbrıs Konferansı Bugün Başlıyor", 29 Ağustos 1955, s.1.

eylem İstanbul, Ankara, İzmir’de halkın dışarı çıkıp olaylara tepki göstermek üzere bazı gösteriler düzenlemesiyle karşılık bulmuştur.

İstanbul’da olayla ilgili olarak İstanbul Ekspres Gazetesi yaklaşık 1300 adedi iki saat gibi bir zaman zarfında satmıştır. Bombalama haberinden sonra Kıbrıs Türktür Derneği ve üniversiteli öğrenciler İstanbul’da Taksim’de gösteriler düzenlemişler bir süre sonra Beyoğlu’nda azınlıkların yoğun olarak buldukları yerlerde yangınlara sebebiyet vermişler, mağazaları da oldukça ciddi bir biçime zarara uğratmaya başlamışlardır.

6-7 Eylül 1955 Olaylarının başlamasında Kıbrıs Meselesi’nin yeniden gündeme gelmiş olmasının rolü olduğu düşünülmektedir. Londra’da görüşmelerde bulunan İngiltere, Yunanistan ve Türkiye olaylardan haberdar oldukları sırada ortak bir bildirme aşamasına gelmişlerdi. Dış işleri Zorlu olayları öğrendikten sonra Selanik’te Atatürk’ün evine karşı gerçekleştirilen bu girişimi kınmış daha sonra da Ankara’ya gelmiştir. Fatin Rüştü Zorlu Adnan Menderes ile yaptığı telefon görüşmesinde Yunanlıların borç erteleme teklifinden Menderes’e söz etmiştir. Adnan Menderes İstanbul’un yandığından bahis açarak hiçbir şeyi kabul etmeyeceğini Zorlu’ya açıkça söylemiştir. Konferansı bırakıp gelmeleri yönündeki isteğini de Menderes aynı konuşmada ifade etmiştir.⁵⁷

1.3.1.3. İstanbul ve 6-7 Eylül Olayları

6-7 Eylül 1955 Olayları azınlıkların, evlerinin, kiliselerinin, dükkânlarının sopalara saldıran insan yığınlarının tahrip edilmesi ve yakılması şeklinde İstanbul’da kendisini göstermiştir. Araçları durduran göstericiler Kıbrıs’ın Türk olduğu ve Türk kalacağı yönünde sloganlar attıkları da olayları anlatan kaynaklarda yer almaktadır. Örneğin Galatasaray’da Lion Mağazası bu gösteriler esnasında saldırıya uğramıştır. Yine İstiklal Caddesi’nde Diamanştayn Mağazasının vitrinine saldırıp oradaki takılara zarar vermişlerdir. Mağazayı yağma etmekten çok zarar verme amaçlı hareketlerde bulunulduğundan da olayların tanıkları tarafından söz edilmektedir. Olaylar sırasında yaralananlar, kalp krizi geçirenler hatta öldürülenlerin olduğu da kaynaklardan anlaşılmaktadır. Balıklı Rum kilisesi din adamlarından papaz Hrisantos

---

⁵⁷ Mehmet Ali Birand, Bülent Çaplı, Can Dündar, *Demir Kırat*, Can Yayınları, İstanbul 2016, s.125.

Mandas 6-7 Eylül olayları sırasında öldürülmüştür. Ankara, İzmir gibi şehirlerde de olaylar baş göstermişse de yaşayan azınlık sayısının çok olması, bununla beraber basının da oynadığı rolün bir sonucu olarak İstanbul'da bu olayların daha şiddetli ve yoğun bir biçimde geliştiği gözlemlenmiştir.⁵⁸

Kıbrıs Türktür Cemiyeti de daha önce anlatılmak istendiği üzere olaylarda kışkırtıcı bir rol oynamıştır. Taksim- Beyoğlu merkezli başlayan 6-7 Eylül olayları Karaköy, Şişli, Boğaziçi istikametine ve diğer ilçelere de dağılmıştır. Sirkeci, Beyazıt, Kumkapı, Yenikapı'da da olaylar akşam saatlerinde başlamıştır. Rumlara ait bazı gazetelerin de göstericiler tarafından basılmış, ulaşım araçları da zarar görmüştür.

Bazı kaynaklar sadece dükkânların değil evlerin de bu yağmalamalardan payını aldığından söz etmektedir. Evlerin içinde bulunan piyano, dolap gibi eşyalar da pencerelerden göstericiler tarafından dışarı atılmış, evlerde yaşayanlar göstericiler tarafından kendilerine de ileride zarar verileceği şeklinde ifadelerle tehdit edilmiştir. Olayların kiliselerdeki uzantısı da benzeri şekildedir. Hıristiyanlık dininin sembolleri tahrip edilmiş ve yakılmıştır. Rum Ortodoks mezarlarında mezar taşlarına zarar verilmiş, mezarlardaki insan kalıntılara da zarar verilmiştir. Olaylar sırasında Müslüman halkın gayrimüslimleri korumaya çalıştığına dair de bilgiler mevcuttur. İstanbul'da bazı kişiler gayrimüslimlere zarar gelmemesi için göstericileri yönlendirmeye çalışmışlardır. Kimi zaman da yerli halk Rumları evlerinde saklayarak, kimi zaman da dükkânların Müslümanlara ait olduğunu göstericiler karşısında savunarak azınlıklara sahip çıkmışlardır. Bazen de gayrimüslimlere yardım etme hususunda ayırım yapılarak sadece tanıdıkları ve sosyal hayatta ilişki kurdukları gayrimüslimlere yardım edildiğinden bahsedilmektedir. Aynı kişilerin tanıdıklarına yardım ederken aynı zamanda diğer gayrimüslimlerin evlerine zarar vermeye teşebbüs ettikleri iddia edilmektedir.⁵⁹

Ortalık sakinleştiğinde Başbakan Adnan Menderes Taksim ve İstiklal Caddesini gezmiştir. Rum dükkânlarından Türk bayrağı asanların gençliğin saldırılarından kurtulduklarını diğerlerinin ise yağmadan kurtulamadığının kendisine

⁵⁸ Ahmet Yaşar Akkaya, *Menderes ve Azınlıklar, Mühür Kitaplığı*, İstanbul 2011, s.109,110,112.

⁵⁹ Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2006, s.31,32, 36-38.

haber verildiğinden bahsetmiştir. İçişleri Bakanı olan Namık Gedik ile uzun uzun konu ile ilgili istişarelerde bulduklarını, olayların İzmir ve Ankara'da da yaşandığını ifade etmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik çıkan olayları milli heyecan olarak değerlendirirken Adnan Menderes bu şekildeki heyecanları beddua ile karşılamayı uygun görmüştür. Muhalefet konu ile ilgili olarak bu olayların inkılapların getirdiği çağdaş ortama ters düştüğüne dair bir yorumda bulunmuş, olayları üzüntü ile karşılamıştır. Milli Talebe Federasyonu olaylarla ilgili olarak aynı şekilde bu tür hareketlerin kabul edilemez olduğunu, iktidara bu olayların etkilerini silerken destek vermenin gerekliliğini dile getirmiştir.⁶⁰

6-7 Eylül 1955 Olayları Vali Fahreddin Gökay ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'in istifalarını da beraberinde getirmiştir.22 Kasım 1955 tarihinde DP Meclis Grubu'nda milletvekilleri tarafından ekonomik sıkıntılar yoğun bir biçimde dile getirilmiştir. Ticaret Bakanı Sıtkı Yırcalı yaşanan sıkıntıların hükümet meselesi olduğunu vurgulamıştır. Menderes'in üst katta odasında bulunurken alt katta bir isyan niteliğinde gerçekleştirilen bu konuşmalar sonrası Sıtkı Yırcalı'da istifa etmiştir. Tüm bu gelişmeler değerlendirildiğinde Adnan Menderes'in parti içinde ve kabinede yaşanan olayların etkisiyle daha mücadeleci bir tavır sergilemek zorunda kaldığı yorumu yapılabilir. Adnan Menderes'in bundan sonra daha az esnek olan bir tavır sergilemiş olduğu bu yaklaşımın da iktidarın sonunu getiren etkenler arasında sayılabileceği yönünde bir yargıyı da savunanlar vardır.⁶¹

1.3.1.4. 6-7 Eylül Olaylarının Basındaki Yansımaları

Olaylar sırasında basının rolü belirleyici bir mahiyet taşıırken, özellikle haberi büyük puntolarla veren İstanbul Express gazetesinin Atatürk'ün evinin bombalı saldırıya uğradığına dair haber İstanbul'da büyük yankı uyandırmıştır. Yunanlılar saldırıyı düzenleyenleri bulmak için harekete geçmişlerdir. Saldırı ile ilgili olarak komünistlerden veya EOKA üyelerinden şüpheleniyorlardı. Yunan yetkililerine göre bunu gerçekleştirenin kendi vatandaşları olması mümkün değildi. Mustafa Kemal Atatürk'ün evinin bombalandığı haberde Yunanlıların haberi bir süre gizlediğinden

---

⁶⁰ Sabit Dokuyan; Serdar Sakin, *Kıbrıs Ve 6-7 Eylül Olayları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010,s.103,104.

⁶¹ Birand vd. a.g.e., s.126-,130.

de bahsediliyordu.⁶² Basın 6-7 Eylül olaylarına geniş yer vermiş, Kıbrıs ile ilgili kriz ve Selanik'te yaşanan bu olay neticesinde Teşkilat-ı Esasiye Kanununa dayanarak örfi idarenin ilan edilmesini manşetlere taşımıştır. İstanbul ve İzmir'de halkın birbirini kışkırtması, yaşanan yağma ve yangınların bir sonucu olarak gerçekleşen bu durum gazetelerde yer almıştır. Yaşanan olaylardan birgün sonra getirilen yasaklara son verilmiştir. Olaylar sırasında askerler ve jandarma birlikleri huzurun yeniden sağlanmasında oldukça etkili olmuştur.⁶³ Komünist görüşe sahip bazı kişilerin tutuklandığı, “Kıbrıs Türktür” adlı cemiyetin de olayların yaşanmasında rolü olduğu gerekçesiyle kapatıldığı görülmektedir.⁶⁴ Gazete manşetlerinde bu olayın üzücü etkilerinden bahsediliyordu. Kiliselerin zarar görmesi, dükkânların saldırganlar tarafından yerle bir edilmesi gibi noktalar basında yer bulmuştur.⁶⁵

Dönemin iktidarı Demokrat Parti ise 6-7 Eylül 1955 olayları ile ilgili olarak bir tebliğ yayımlamıştır. Kıbrıs meselesinin bir devamı olarak Atatürk'ün Selanik'te bulunan evine ayrıca konsolosluğa karşı bir saldırının gerçekleştiğinden bu bildiriye söz edilmiştir. Bahsi geçen saldırı iktidara göre bir ölçüde daha önceden planlanmış, bir ölçüde ise büyük kitlelerin birbirini kışkırtması ile büyük bir başkaldırı hareketine dönüşmüştür.⁶⁶

1.3.1.5. 6-7 Eylül Olayları Ve Demokrat Parti'nin Yaklaşımı

6-7 Eylül 1955 Olayları öncesi Adnan Menderes ve Celal Bayar İstanbul'da bulunuyorlardı. İstanbul'dan trenle İzmit'e ulaştıkları zaman İstanbul'daki olaylardan haberdar olmuşlardır. Adnan Menderes'in olaylar karşısında önceleri “Milli felaket” tabirini kullanması, sonraları “Milli Galeyan” ifadesiyle çıkan nümayişleri haklı göstermek istemesi oldukça eleştirilmiştir.⁶⁷ Bu durum Menderes'in yakın çevresi tarafından Başbakanın kafasının karışık olduğu şeklinde yorumlanmıştır. İktidarın farklı doğrultuda haberlere yer veren gazeteleri kapatması, Menderes'in basının ve üniversitenin CHP ile işbirliği yapıp Demokrat Parti'ye cephe aldığını ileri sürmesi de tenkit edilmiştir.

⁶² İstanbul Ekspres, “Atamızın Evi Bomba İle Hasara Uğradı”, 6 Eylül 1955, s.1.

⁶³ İstanbul Ekspres, “Örfi İdare Kaldırıldı”, 7 Eylül 1955, s.1.

⁶⁴ İstanbul Ekspres, “Kızıl Maske Düştü”, 9 Eylül 1955, s.1

⁶⁵ Son Posta, “İstanbul Ve İzmir'de Örfi İdare İlan Edildi”, 7 Eylül 1955, s.1.

⁶⁶ Akkaya, a.g.e., s.114-116.

⁶⁷ Piraye Bigat Cerrahoğlu, *Demokrat Parti Masalı*, AD Yayıncılık, İstanbul 1996, s.91,92.

Olaylarla ilgili olarak Cumhurbaşkanı Celal Bayar TBMM'yi 11 Eylül tarihinde olaylarla ilgili toplanmak için davet etmiştir. Belirtilen tarihte toplantı gerçekleşmiş, toplantı ile ilgili olarak iktidar ve muhalefet toplantı esnasında görüşlerini ifade etmişlerdir. Çıkan olaylar komünistlerin rolü olduğu düşünülmektedir. Hükümet zararların karşılanması için gerekli adımları atacaktır.⁶⁸ Muhalefet 6-7 Eylül olaylarının çok uzun zaman önce planlanmaya başladığı düşüncesini taşıyordu. İstanbul ve İzmir'de aradaki mesafeye rağmen hadiselerin eş zamanlı gerçekleşmesi, ulaşım konusu dışında göstericilerin alet ve araçların rahatlıkla bulunabilmiş olması şüpheyle karşılanmıştır.

6-7 Eylül Olayları Kıbrıs Türk Cemiyeti'nin eseridir şeklinde düşünenler dernek üyeleri için hapisanelerde özel yatakhaneler tertip edilmesini, gece evlerine gidip sabah geri gelmeleri bir kanıt olarak görülmüştür. Kısacası bazı kimseler iktidarın gecekondu bölgelerinde yaşayan cemiyet üyelerini bahsi geçen olaylarda halkı galeyana getirme amaçlı kullandığı görüşündeydiler. Olaylarla ilgili iktidarın büyük rolü olduğunu savunan bir görüş de o günlerde bazı çevrelerce kabul görmüştür. Bu görüşe göre olaylar başladığında devlet vaziyete başlangıçta göz yummuş, fakat bir süre sonra olaylar çığırından çıkmıştır. Demokrat Parti bu fikri savunanlara göre Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak yapabileceği bir şey olmadığını, halkın baskısı yüzünden rahat davranamayacağını kanıtlamak istemiştir.⁶⁹ Olayların geçirilmeye çalışılması ifade edilmeye çalışılan düşünceleri savunanlara göre iktidarın rolünün olduğu fikrini güçlendirmektedir. Gerçekleştirilen sorgulamalardan bir netice elde edilememiş olması tuhaf karşılanmış, meclis tahkikatının da DP mukavemetiyle açılmamış olması durumu da iktidarın şüpheleri üzerine çekmesine neden olmuştur.⁷⁰

1.3.1.6. 6-7 Eylül Olayları Sonrasında Azınlıkların Zararlarının Karşlanması

İstanbul'da 6-7 Eylül Olayları sonrasında gerekli tedbirler Demokrat Parti hükümeti tarafından alınmıştır. Halkın başlatmış olduğu protesto hareketleri ve etrafa

⁶⁸ Son Posta, "Bayar Meclis'i Fevkalade İctimaa Davet Etti", 8 Eylül 1955, s.1.

⁶⁹ Akkaya, a.g.e., s. 119, 132,133

⁷⁰ Eroğul, a.g.e., s. 124, 125.

verilen önemli zarar hususunda bazı kararlar alınmıştır. Önlemler arasında sokağa çıkılacak saatlerde sınırlama yapılması bu durumun ancak çok özel durumlarda gerçekleşmesinin kabul edilebileceği hakkında karar alınarak uygulanmıştır. Alınan önlemlere uymayanlarla ilgili olarak emniyet tarafından sorgulamalar yapılmış, olaylar sırasında izinsiz alınan eşyaların bulunmasına yönelik olarak da çalışmalar başlatılmıştır. Ekipler oluşturularak vatandaşın zararlarının karşılanması ve huzur ortamının yeniden sağlanması için çaba sarf edilmiştir. Basına da yayımlanan haberler ve yazılar hakkında sınırlamalar getirilmiş, halkı galeyana getirebilecek türden her türlü haber kesin olarak yasaklanmıştır. Bu yasağa uymayan Ulus, Hürriyet gibi bazı gazetelerin de yayın faaliyetleri hükümet tarafından durdurulmuştur.⁷¹

Daha önce belirtilmeye çalışılan kanunların dışında 19 Haziran 1956 tarihinde de 4/7474 numaralı İcra Vekilleri heyeti kararı ortaya konmuştur. Bahsi geçen yerlerde azınlıklara ait kilise, okul gibi umumi yerlerdeki tamir masrafları hasar olarak kabul edilecek, kıymet artırıcı harcamalar ise hasar olarak kabul edilmeyecektir.⁷² Bu hasarlar aynı talimatnameye göre Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından karşılanabilecektir. Yine daha önce bahsi geçen yardımlar da çeşitli kurumların zararlarını karşılamak üzere yardım olarak sarf edilmiştir.

Olaylar sırasında zarar gören gayrimüslimler için bazı yabancı kuruluşların da girişimde buldukları anlaşılmaktadır. Kiliseler Cemiyeti üyeleri olaylar sonrasında İstanbul'a gelmişler, hükümet tarafından ağırlandırlardır. Kendilerine gösterilen ilgiden dolayı ülkemizden memnun ayrılmışlardır. Cemiyet Hıristiyan dünyasından topladığı yardımları İstanbul'daki zararların karşılanmasında kullanılmak üzere ulaştıracağını hükümete bildirmiştir.⁷³

1.3.2. 1955-1960 Yılları Arasında Önemli Gelişmeler

13 Aralık 1955 tarihinde Adnan Menderes'in oluşturmuş olduğu kabine TBMM'nden güvenoyu almış, Menderes Başbakan olarak dördüncü kabineyi kurmayı başarmıştır. Yeni programda anayasa değişikliği, seçim yasasının

⁷¹ Sakin vd, a.g.e, s. 108,111,115.

⁷² Akkaya, a.g.e., s.141-144, 145-147.

⁷³ BCA 1955: 030.01/ 19 111 13 2.

modernleştirilmesi, basına bazı hakların verilmesi, mali alanda gelişmeyi sağlayacak kararların alınması gibi konuların yer aldığı görülmekteydi. Bu kararlar ile parti içi ve parti dışındaki muhalefetin alınan kararlarla susturulmaya çalışıldığı yorumu yapılabilir.

Adnan Menderes'in görevine devam etmesinin esas değişmesi gereken nokta olduğu yönünde de düşünceler mevcuttu. Bu değişiklik gerçekleşmediği için diğer kararların çok fazla anlamı olmadığına dair de fikirler dönemi anlatan kaynaklarda yer almaktadır. CHP Adnan Menderes'i 1956'dan 1960'a kadar yaşanacak olan dönemde eskisine oranla daha da şiddetli bir biçimde eleştirmekten geri kalmayacaktır. Bu eleştiri CHP'ye karşı yumuşak bir siyaset izleyen Demokrat Parti'nin de siyasetinin muhalefete karşı sertleşmesi yönünde bir seyir izleyecektir.⁷⁴

1.3.2.1. Demokrat Parti ve Muhalefet Kutuplaşması

1957 yılının Ekim ayında gerçekleşen seçimlerde Demokrat Parti %48'e yakın bir oranla ilk parti olarak seçimlerden çıkmayı başarırken CHP %41 civarında oy alarak ikinci sırada seçim yarışını tamamladı. Seçim sonuçlarını göre Demokrat Parti mecliste 424, CHP 178 koltuğa sahip olurken onları 4 milletvekili ile Cumhuriyetçi Millet Partisi, yine 4 milletvekili ile Hürriyet Partisi takip etmekteydi. Adnan Menderes seçimlerden sonra beşinci hükümeti oluşturdu. 1957 yılının Aralık ayında baskıcı siyasetine devamla muhalefetin meclisteki bağımsızlığını daha da kısıtlayan bir içtüzük çıkartıldı. Sözlü soru hakkında zaman sınırlandırılması getirilirken, hükümet üyelerinin sorulara vereceği cevap onların tercihine bırakılmıştır. Yine meclisteki bazı ceza uygulamalarında ağırlaştırıcı kararlar alınmıştır. Siyasi anlamda bahsedilmeye çalışıldığı üzere baskıcı bir tutum sergilenirken iktisadi açıdan da işlerin pek yolunda gittiği söylenemez. 1954 yılında iktisadi alanda uygulanmaya çalışılan liberal politika tesirsiz hale gelmiş, milli gelir de bu vaziyetten olumsuz etkilenmiştir. Ekonomik anlamda dar boğaza girilmiş, Demokrat Parti çareyi Türk Lirası'nın değerini düşürmekte bulmuştur. İthalata sınırlandırma getirilirken, devlet kendi ürettiği mallara ciddi zamlar getirmiştir.⁷⁵

---

⁷⁴ Eroğul, a.g.m., s.196- 199

⁷⁵ Eroğul, a.g.m, 200-201.

Bu söylemler karşısında Demokrat Parti karşısında muhalefet birleşme yoluna gitmeyi çözüm olarak görmüştür.1958 yılının Ekim ayında Cumhuriyetçi Millet Partisi, Köylü Partisi ile işbirliği yapmış, iki parti birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Partisini kurmuştur. 1958 yılının Kasım ayında ise Hürriyet Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi birleşmiştir.1959 yılının Ocak ayında Cumhuriyet Halk partisi 14. Kurultay'ında muhalefetin isteklerinin açıkça belirtildiği “İlk Hedefler Beyanname” adı altında bir belge yayımlamıştır. Beyanname anayasa mahkemesi kurulması, bir başka meclis daha oluşturulması, seçimlerde güvenliğin sağlanması gibi esaslarla kanun güvencesini artırmayı hedefliyordu. Bu gelişmeler Demokrat Parti'nin baskıyı artırdığı Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise çoğulcu demokrasinin savunucusu olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ortamın oldukça gergin olduğu 1958 yılında ordu da bir hareketlenme yaşandığı gerçeği ortaya çıktıysa da bu durum askerler tarafından daha sonra gizlenmeye çalışılmıştır. Ekonomik koşullar toplumdaki farklı kesimleri rahatsız ediyor, Maddi açıdan güçlü olan kesimler de iktidarın dengesiz iktisadi politikasından şikâyet ediyorlardı. Batılı devletlerin gözünde de Demokrat Parti iktidarının itibarı oldukça zedelenmişti.⁷⁶

1.3.2.2. 4 Mayıs 1959 Topkapı Olaylarını Hazırlayan Hadiseler

4 Mayıs 1959 Olayları öncesi Uşak ve İzmir gibi şehirler de yaşanan birtakım hadiselerden de kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Seçimlerden sonra Demokrat Parti'ye karşı politikasını daha da sertleştiren ve zarar gören taraf olarak kendisini lanse edip bu durumdan pay çıkarmak istediği söylenebilir. 1957 seçimlerinde dört milletvekili çıkararak aynı zamanda İsmet İnönü'yü sürekli davet eden Uşak ili bu gezilerin başlangıç noktası olmuştur. Hükümet basın tarafından oldukça iddialı isimlerle adlandırılan bu geziyi önleme yolunda bazı girişimlerde bulunmuştur. İçişleri bakanı Namık Gedik'in İsmet İnönü'nün geçeceği yollarda halkın heyecanlı oluşundan dolayı gerçekleşebilecek olası bir tehlike karşısında devletin koruma sorumluluğu alamayacağı söylenerek geziden vazgeçilmesini istemesi bu duruma örnek gösterilebilir. İnönü Uşak'a gelmeden önce bazı milletvekillerinin hazırlık yaptığı fakat burada kanlı olayların çıkabileceği yönünde bir tehlikeden söz edilerek ziyaretin vali tarafından engellenmek istendiği şeklinde spekülasyonlara da

⁷⁶ Eroğul, a.g.m, s. 201-203.

rastlanmaktadır. Uşak'ta Demokrat Parti İl Başkanlığından fırlatılan İnönü'ye isabet etmeyen bardak uzun süre konuşulmuştur. İsmet İnönü'nün General Trikopis'in esir alınmış olduğu evi ziyaret etmesi sırasında da bazı olaylar yaşanmıştır. Emniyet Müdürü ile İl Jandarma Komutanı'nın ziyareti engellemek için girişimlerde bulunduğu dair iddialar bulunmaktadır. İsmet İnönü Manisa'da "İktidarın uğradıkları şehirlerde ilgi ve sevgi ile karşılanmalarından rahatsız olduğunu" ifade etmiştir. 2 Mayıs 1959 tarihinde İsmet İnönü İzmir'e geldi. İnönü burada bir basın açıklaması yaparak 6-7 Eylül ve Uşak Olayları ile ilgileri olmadığını belirten açılmayı yapmıştır.⁷⁷

1.3.2.3. 4 Mayıs 1959 Topkapı Olayları

İsmet İnönü'nün halk ile bütünleşmek için Ege bölgesinde bulunan bazı şehirlerde halk temaslarda bulunduğu söylenebilir. 1959 yılına gelindiğinde Demokrat Parti'nin iktidara gelişinden bu yana devam eden siyasi çekişmelerin yaşanacak gelişmelerde etkili olacağını ifade edebiliriz. 27 Mayıs askeri darbesi ile son bulacak gerginliklerin bu yıllarda iyice belirginleştiği anlaşılmaktadır.

İsmet İnönü'nün Ege gezisinde bazı olayların yaşandığı, iktidar ile muhalefet arasındaki bağların iyice gevşediği daha önce ifade edilmeye çalışılmıştı. Bu geziden sonra İsmet İnönü'nün yeni gerginliklere mahal vermemek adına İstanbul'a gelmek istemeyeceği düşünülebilir. Fakat bazı yorumlara göre İsmet İnönü zarar gören ve mağdur olan rolünü oynamayı tercih ettiğinden İstanbul'a gelecektir. İnönü'nün çok kalabalık bir grup tarafından karşılanmaması İstanbul ve Edirne karayollarından geçişin engellenmesi ile sağlanmaya çalışılmıştır. İnönü'nün havaalanına gelişinden sonra kendisine doğru ilerleyen bazı vatandaşlar polis tarafından coplanmıştır. Konvoy Topkapı'ya geldiğinde ise CHP'lilerin iddialarına göre İnönü'nün İstanbul'a girişini engellemek hatta İnönü'ye saldırmak gibi amaçlarla durdurmuşlardı. Yakalarında Demokrat Parti rozetleri olan partililer CHP aleyhtarı pankartlar taşıyorlardı. İsmet İnönü'nün aracının kapısı açılmaya çalışılmış, camları kırılmıştır. İddialara göre gruptaki bazı kimseler aracın üzerine çıkarak zıplamışlardır.

⁷⁷ Süleyman Kocabaş, *27 Mayıs 1960 Darbesinin İç Yüzü Menderes Nasıl Devrildi?*, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul 2012, s. 240-247,271, 276.

İstanbul'da Valilik görevinde bulunan Ethem Yetkiner'e göre "CHP bir karışıklığı özellikle körüklemiştir". Akşam gazetesi yazarı Ali Utku "Demokrat Parti üyesi bürokratların halkı kışkırttığını Yassıada mahkemelerinde ifade etmiştir. İnönü'nün aracındaki zayıfın abartıldığını, tabanca bıçak gibi aletlerin kullanılmadığına dair delillere sahip olduğunu ifadesine eklemiştir."⁷⁸

Daha kalabalık ve daha büyük bir şehir olan İstanbul'da daha fazla dikkat çekebileceği mahiyette olayların yaşanması muhtemel olacağından İnönü bu yönde düşünenlere göre İstanbul'a doğru hareket edecektir. İsmet İnönü uçakla Yeşilköy havaalanına geldikten sonra onu takip eden araçlarla İstanbul'a doğru ilerlemiştir. Yeşilköy Havaalanında dinlenme isteği geri çevrilmiştir. Bu duruma tepki gösteren maiyeti ile polis arasında büyük tartışmalar çıkmıştır. Güvenlik güçlerinin tavrı bayağı yadırganmıştır.⁷⁹

1.3.3. 1960 Yılı Demokrat Parti Açısından Önemli Gelişmeler

1957 yılında Türkiye'de gerçekleştirilen seçimler iktidarı halkın tekrar başta görmek istemesiyle sonuçlanmıştı. Yapılan seçimlerin ardından iktidarın gücünü perçinleyecek bazı olaylar yaşandığından da bahsedilebilir. Bunlardan ilki Demokrat Parti'nin alacaklı ülkeler ile yaptığı konsorsiyum neticesinde, ekonomik alanda alınan kararlar doğrultusunda oluşan ılımlı atmosferdir. Bu tedbirler neticesinde piyasada bir rahatlık sağlanmış, kıtlık bilinci önemini yitirmeye başlamıştır. Türk Lirası'nın değerinin diğer paralar karşısında azaltılmasının dışında mali alanda olumlu gelişmeler yaşanmaktaydı. Bunun dışında Adnan Menderes'in Londra'da geçirdiği kaza da, Demokrat Parti tarafından değerlendirilerek, Menderes'in daha fazla benimsenmesi yönünde kullanılmıştı. Yine de Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarındaki istikrar ve başarı tam olarak yakalanamamıştı. Demokrat Parti'nin sanayi alanında ve diğer alanlarda gerçekleştirmek istediği yatırımlar konsorsiyumun engellemeleri yüzünden çoğu zaman gerçekleştirilemiyordu. Demokrat Parti'nin sürekli vurguladığı "Küçük Amerika Olma Hayalleri" bu şartlarda

⁷⁸ Kocabaş, a.g.e., s.277-280.

⁷⁹ Akşam, "Topkapı Olayları'nın İçyüzü", 2 Haziran 1960, s.6.

gerçekleşemiyordu. Soğuk savaşın da önemini yitirmesi ile Demokrat parti de bir bocalama dönemi içerisine girmekten kurtulamamıştır.⁸⁰

1.3.3.1. Vatan Cephesi ve Tahkikat Komisyonu

1960 yılına gelindiğinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti'ye karşı muhalefetini daha da artırmış, halk arasında da giderek yükselen muhalif bir hava oluşturmayı başarmıştı. Vaziyetin farkında olan Demokrat Parti kendi propagandasını yapacak Demokrat Partililerin önderliğinde “Vatan Cephesi” adı altında bir örgütlenmeye gitme formülünü hayata geçirmiştir.

Vatan Cephesi ismini alarak memleketin her köşesinde oluşturulan bu örgütlerin kuruluşu, hükümet taraftarı ifadelerden oluşan mesajları radyo programlarında geniş yer alıyordu. Bu girişim büyük şehirlerdeki aydınlar tarafından olumlu karşılanmazken kırsalda Demokrat Parti'yi destekleyen halkın varlığını vurgulamak amacıyla varlığını sürdürüyordu.

Demokrat Parti'nin kendisine karşı girişilen yoğun muhalefet hareketi karşısında alacağı bir başka önlem de CHP'yi ihtilal çıkarma planlarından dolayı suçlayarak TBMM içerisinde “Tahkikat Komisyonu” oluşturma girişiminde bulunulmasıdır. Komisyon aydınlar arasında karşıt tepkiye neden olmuş, “Vatan Cephesi” girişiminin tersine ortamın daha da gerilmesine yol açmıştır. TBMM encümenlerine verilen geniş haklar ve basın yayınlara ilgili yasaklar tartışma konusu olmuştur. Getirilen ağır cezalar da bu kanunla birlikte sabitlenmiş oluyordu. Öğrenci olaylarının Ankara'da ve İstanbul'da alması bu vaziyete karşı bir tepki olarak kabul edilebilir. Demokrat Parti gitgide büyüyen olaylar karşısında çareyi sıkıyönetim ilan ederek sokağa çıkma yasağına başvurmakta bulmuştur. Adnan Menderes yine de halk ile sıcak ilişkiler kurmak amacıyla bazı yurt gezilerine çıkmayı tercih etmiştir. Fakat bu gelişmeler Demokrat Parti iktidarının sonunun gelmesinin yakın olduğunun belirtileri olarak sayılabilir.⁸¹

---

⁸⁰ Çavdar, a.g.m, s. 2069, 2070

⁸¹ Kocabaş, a.g.e., s.387,391.

1.3.3.2. 27 Mayıs 1960 Öncesi Nisan ve Mayıs Aylarında Öğrenci Ayaklanmaları

Darbelerin oluşmasında önceki şartlar, huzursuzluklar etkili olmuştur. 1960 darbesi yaşanmadan önce de darbe için gerekli şartların oluşmuş veya oluşturulmuş olduğu düşünülebilir. İsmet İnönü'nün ihtilal yapmanın vaziyete göre gerçekleştirilebilir olduğunu işaret eden söylemlerinin de olayların yaşanmasında rolü olduğu öngörülebilir. İhtilal yaşanmadan önce gerçekleşen öğrenci olaylarında cuntanın ve muhalefetin rolü olduğuna ilişkin bazı yargılar mevcuttur. Daha sonra Milli Birlik Kurulu içinde görev alan bazı isimlerin 2 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen olaylarda kışkırtıcı rol oynadıkları düşünülmektedir. Öğrencileri gösteri yapmaya iten nedenler arasında kısıtlamalardan duydukları rahatsızlık ve iktidarın zorlayıcı politikası yer alıyordu. Olaylarla ilgili iktidar ve muhalefetin tutumu hakkında bazı iddialar da mevcuttur. CHP'nin olaylarda rol alan gençlerin bir bölümünün feda edilebileceği yönünde bir yaklaşım sergilediği bu iddialar arasındadır. Demokrat parti hakkında gençleri çukurlara doldurma meselesinin asılsız olduğu anlaşılmıştır. Olaylar sırasında hayatı son bulan öğrenci sayısının iki olduğu, darbe için uygun koşulların oluşmasına çalışıldığı düşünülmektedir.⁸²

1.3.3.2.1. İstanbul'da 28 Nisan Öğrenci Ayaklanmaları

Öğrenci ayaklanmaları ilk defa İstanbul Üniversitesi'nde 1960 yılının 28 Nisan'ında başlayarak tüm yurda yayılmıştır. 28 Nisan'da başlayan ayaklanmalar 27 Mayıs 1960 darbesinin öncüsü olarak kabul edilmiştir. Olaylar karşısında İstanbul Üniversitesi'nin rektörü Sıddık Sami Onar Adnan Menderes'in danışmanı Prof. Dr Memduh Yasa aracılığıyla İstanbul Üniversitesi'nin Cumhuriyet Halk Partisi tarafından yönlendirildiği, bir ihtilal hazırlığı içinde bulunduğu şeklindeki görüşlerini iletmiştir. Onar, İstanbul valisinin ve bazı üst düzey güvenlik mensuplarının görevinden alınmasını tavsiye etmiştir. Onar sonraları darbeyi gerçekleştirenleri destekleyip eleştirecektir. Olaylara katılan öğrencilerin hocaları tarafından teşvik edilmesi de karışıklığın artmasında etkili olacaktır. Siyaset, eğitim,

---

⁸² Kocabaş, a.g.e, s.391-394.

ekonomi gibi pek çok alanda yaşanan olumsuzluklar iktidarın sonunun yaklaşmasını kaçınılmaz kılıyordu.⁸³

1.3.3.2.2. CHP'nin Öğrenci Olaylarındaki Rolü

CHP 1946 seçimlerinden Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılına kadar ve daha önce iktidar olduğu dönemde üniversitelerin siyasete karışmasına izin vermemişti. Halkevleri gençlerin toplandığı yerler haline gelmiş, CHP iktidarı gençliğin siyasetin emellerine alet edilmesini önlemek için çaba göstermiştir. CHP iktidardayken Demokrat Parti'nin gençleri kışkırttığını iddia ederken kendisi aynı rolü oynamaktan geri kalmıyordu. CHP laiklik konusunda iktidarın ihlalleri olduğunu gençlere aşıyordu. Amerika ile aşırı yakınlık ve milli ekonomimize aykırı buldukları bazı kanunlarda öğrencilerin galeyana getirilmesinde kullanılmıştır. Bu gidişatı fark eden Adnan Menderes İstanbul Üniversitesi'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir. CHP'in daha 1953 senesinde gençler için bir teşkilat oluşturması düşünüldüğünde fazla etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Koreli lider Syngman Rhee halk tarafından yönetimden uzaklaştırılması yönüyle örnek gösteriliyordu. 27 Nisan 1960 tarihinde Milli Tahkikat Komisyonu'na geniş haklar tanıyan kanun meclisten geçirilmesi ve İnönü'nün harekete geçmeyi teşvik edici sözleri gençler arasında etkili olacaktır. Parti mensubu bazı kişilerin gece vakti yurtları dolaştığı olaylar sırasında gizlendikleri öğrenciler tarafından ifade edilmiştir. İstanbul'da Sultanahmet'te CHP'nin genç üyelerinin olaylarla ilgili toplantılara katıldıkları biliniyordu.⁸⁴

1.3.3.2.3. İstanbul Üniversitesi 28 Nisan İlk Öğrenci ayaklanması

26 Nisan 1960'dan itibaren İstanbul Üniversitesi'ndeki profesörlerin öğrencileri ayaklanma çıkarmaları konusunda kışkırttıkları bilinmektedir. İstanbul Üniversitesi'nde öğrencilerin hocaların odalarını ziyaret ederek onlardan Tahkim Komisyonu'nun mahiyeti ve meşruluğu hakkında bilgi aldıkları da kaynaklarda yer almaktadır. Üniversite hocalarının konu ile ilgili olarak komisyonun kurallara uygun

---

⁸³ Kocabaş, a.g.e., s.394-397.

⁸⁴ Kocabaş, a.g.e., s.391-397.

olmadığı yönündeki cevaplarını diğer öğrenciler arasında da yaymışlardır. Hocaların bazıları ise hukuk kurallarının ihlalinin söz konusu olmadığını düşünüyorlardı. 28 Nisan 1960 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk bölümünde öğrencileri söylediği sözlerle kışkırtan daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi Profesör Dr. Velidedeoğlu idi. Profesör Dr. Velidedeoğlu öğrencilerine işleyecekleri konunun anayasa olduğunu, fakat bu konuda konuşmak serbest olmadığı için konuyu işleyemeyeceklerini söylemesi olaylarda etkili olmuştur. söylemiştir. Olayların başlaması Hukuk ve İktisat Fakülteleri'nde gerçekleşmiş, güvenlik güçleri de burada toplanmaya başlamıştı. Namık Kemal'e ait millet için girişilen harekete kaderin bile engel olamayacağını anlatan dizelerle ayaklanma kaçınılmaz hale gelmiştir. Çıkan olaylara polisler müdahale etmiş, öğrencilerden bazıları araçlara bindirilerek karakola götürülmüştür Cop ve bombanın kullanıldığı ayaklanmada atlı polisler de görev almıştır.⁸⁵

Sessiz bir biçimde yürüyüş yapılarak Tahkikat Komisyonu ile ilgili kanuna tepki göstermeyi planlayan kalabalık üniversite içinde bulunan sivil görevdeki polis memurlarının emniyeti İstanbul Üniversitesi'ne toplamasıyla karmaşık bir hal alıyordu. Gençlik Marşını söyleyerek yürüyen gösterici öğrenciler atların üzerindeki polisler tarafından karşılanmışlardı. Kimi zaman gösteriyi sona erdirmeyi reddedip sınıflardan çıkmayan öğrenciler gaz bombasına maruz kalmışlardır. Askerlerin müdahalesi darbe öncesi gerçekleşen bu olayların yatışması ile sonuçlanacak, hükümet gerekli önlemleri alacaktır.⁸⁶

1.3.3.2.4. İstanbul Üniversitesi Rektörü'nün Olaylara Müdahalesi

İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Profesör Sıdık Sami Onar üniversiteye geldiğinde bazı öğrenciler kendisinden yardım istemişlerdir. Hukuk Fakültesi'nin Dekan Vekili ve birkaç görevli ile Atatürk heykelinin yanına gelerek polisler sakın davranmalarını telkin etmiştir. Öğrencileri kışkırtanların hocalar olduğunu söyleyen polislerin başındaki Zeki Şahin Genel Sekreter'e ve Dekan Vekili'ne karşı saldırıya geçmiştir. Onları tenkit eden Rektör'ü müdüriyete götürmeye teşebbüs eden Zeki Şahin Rektör'ün düşmesine neden oldu. Polisler Rektör'ü Emniyet'e götürmüşlerdir.

⁸⁵ Kocabaş, a.g.e., s. 398-403.

⁸⁶ Akşam, " Milli İnkılap 27 Mayıs'tan Bir Ay Önce Başlamıştı", 27 Mayıs 1960, s.8.

Vali'nin yanına daha sonra çıkartılan Rektör bir süre orada kalarak polislerin hareketlerini eleştiren sözleri sarf ederek üniversiteye geri dönmek üzere oradan ayrılmıştır.

Öğrencileri kışkırtanların hocalar olduğunu söyleyen polislerin başındaki Zeki Şahin Genel Sekreter'e ve Dekan Vekili'ne karşı saldırıya geçmiştir. Onları tenkit eden Rektör'ü müdüriyete götürmeye teşebbüs eden Zeki Şahin Rektör'ün düşmesine neden oldu. Polisler Rektör'ü Emniyet'e götürmüşlerdir. Vali'nin yanına daha sonra çıkartılan Rektör bir süre orada kalarak polislerin hareketlerini eleştiren sözleri sarf ederek üniversiteye geri dönmek üzere oradan ayrılmıştır. Olayların büyümesi üzerine askerler üniversiteye gelmişler, öğrenciler tarafından ordu lehine sloganlarla karşılanmışlardı. Hatta askerlerle gelen Binbaşı'yı omuzlarında taşıyan öğrencilerde ablukayı aşıp dışarı çıkma isteği son haddine ulaşmıştı. Ablukayı aşan grup Beyazıt Meydanı'nda atlı polislerle karşılaşınca onları taş yağmuruna tuttu. Bazı polisler öğrencilere ateş açmaya başlayınca bir öğrencinin seken kurşunla ölümüne neden oldular. Kurşunu tükenen ve kaçan polisler olaya müdahale eden askerler sayesinde öğrencilerin saldırılarından kurtulmuşlar. Olayların iyice büyümesinden dolayı Örfi İdare'ye geçildi, üniversitelerin öğretimine bir ay ara verildi. 28 Nisan 1960 tarihinde gerçekleşen bu olaylar İstanbul ve Ankara'da 28 Nisan'da saat 15.00'da Sıkıyönetim ilanı ile sonuçlanmıştır. Yayınlanan bildirilerin içeriğine bakıldığında belli bir saatten sonra sokakta dolaşmanın yasaklandığı, üniversitelerin 30 gün öğrenime ara vereceği, gösteri yapma toplantı düzenleme gibi faaliyetlerin engellendiği göze çarpar. Bütün bu engellemelere basın yasağı da Milli Tahkikat Komisyonu'na bağlı olarak eklenmiştir.⁸⁷

1.3.3.2.5. 29 Nisan 1960 Olaylarında Yaşananlar

29 Nisan tarihinde de İstanbul Üniversitesi'nde öğrenci olayları devam etmiştir. Atatürk heykeli yakınında bulunan Türk bayrağının yarıya indirildiği, öğrencilerin Rektörlüğe giderek öldürülen öğrencilerin bedenlerini istedikleri görülmüştür. Daha sonra Sıkıyönetim Komutanlığı'na da taleplerini bildirmişlerse de Komutanlık

---

⁸⁷ Kocabaş, a.g.e, 403-405.

öğrenciler için cenaze töreninin kendilerinin yapacağını ifade etmiştir.⁸⁸ 29 Nisan'da Beyazıt Meydanı'nda da olaylar devam etmiştir. Askerler üniversite bahçesindeki olaylara müdahale ettiği sırada göstericilerin dışarı çıkmasına izin vermeyecek şekilde bahçeyi çevrelemiştir. Toplanan kalabalık Adnan Menderes aleyhtarı sloganlar atarak Laleli yönünde gösterilerine devam ettiler. Bazı kişilerin olaylar sırasında gönderilen tankların üzerine çıktığı gözlemlenmiştir. Bu sırada olaylara dâhil olan Nedim Özpulat hayatını kaybetmiştir. Bütün bu olan bitenler karşısında Demokrat Parti'nin dışladığı üniversite çevreleri de tepkisel olarak bu hareketin içinde yer almıştır. Üniversite çevrelerinde gerçekleşen bu olaylar silahlı kuvvetlerin yönetime el koyması ile sonuçlanmıştır. Demokrat Parti yönetimi bahsi geçen müdahale ile son bulmuştur. Demokrat Parti yönetimi 6-7 Eylül olayları sonrasında ortaya çıkan krizlerden kurtulmayı başarmıştır. Olayların izlerini silmek için ekonomik anlamda bazı çarelere başvurulmuş, zor süreçlerden geçilmiştir. Fakat Nisan ayında 1960 yılında yaşanan öğrenci olayları Demokrat Parti'yi iktidar dışı bırakacaktır.⁸⁹

---

⁸⁸ Kocabaş, a.g.e., s.405-408

⁸⁹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi IV*, Bilgi Yayınevi, 1999 Ankara, s. 205-208.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSTANBUL'DA MODA, SANAT VE ALIŞVERİŞ KÜLTÜRÜ

Ellili yıllarda basın ve bununla birlikte bazı programların da etkisiyle kültürel anlamda değişim rüzgârları esmeye başlamıştır. Bu değişimde bazı markaların pazarda etkin hale gelme politikası dâhilinde tanınmış starları kullanması da bu durumda etkili olmuştur.⁹⁰ Moda dergileri yalnızca kıyafet modası ile ilgili resimleri ve haberleri yayımlamakla kalmıyordu. Ayrıca bu dergilerde kadın güzelliği için gerekli olan kozmetik ürünleri, sağlıklı yaşam için öneriler de yer almaktaydı.⁹¹

Ellili yıllarda kadınlar için hoş görünmek için tercih edilen giysilerde ve güzellik anlayışında daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere belli değişimler göze çarpmaktadır.⁹² Plaj modasında kullanılan parçalar bu değişimin belirgin bir göstergesidir. Plajlarda bayanların sıklıkla tercih ettiği kıyafetler oldukça rahat bir kesime sahiptir. Geleneksel çizgiden oldukça uzaktır. Kadınların yanında erkeklerin de ayak resimlerine dergilerde yer verilmektedir. Bununla birlikte futbolcular sanatçılardan daha fazla tanınmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği dönemde Avrupa'da giyim konusunda bir duraksama yaşanmıştır. Bu dönemde giyim konusunda kadınlar ancak zaruri ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. İpek çoraplar artık kullanılmıyor daha kalın çoraplar bu çorapların yerini alıyordu. 1942 yılında İngiliz Ticaret Odası'nın Moda Tasarımcıları Şirketi ile ortak hareket etme isteği sonucunda hazır giyim sektörü açısından önemli adımlar atılmıştır. Savaş şartlarının da etkisiyle farklı ortamlarda giyilebilecek üniforma tarzı giysilerle işe başladılar. Ülkeler bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerlere el koyunca müşterek üretime geçilerek makineler ortaklaşa kullanılmaya başlandı. İşte bu hareket 1950'ler de moda sektörün de büyük gelişmelerin yaşanmasında etkili oldu. Moda alanında savaş sonrası uyanış 1947 yılında gerçekleşmiştir. Paris'te Christian Dior Fransa'da hizmete geçmiştir. Diğer giysi üreten modacılar daha fazla tutulan kıyafetler Dior tarafından üretiliyordu. İpek mendil, büyük vatıklar dikkat çekiciydi. Avrupa'da Vogue gibi dergiler

⁹⁰ Oya Baydar; Çağla Ormanlar, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s.61,62.

⁹¹ Özer, a.g.e., s.189.

⁹² Malik Aksel, "Yerleri Değişen Değerler", *Türk Sanatı Dergisi*, Ocak 1958, Yıl:6, Cilt:4, s.4.

modanın takip edilmesinde etkili oluyordu. Avrupa'da Chanel, Mosca, Dior ününü artırırken Amerika'da moda sektöründe ise Charles James Yvonne Printimas adı sık sık duyulan modacılar arasında yer almıştır. Moda alanında savaş sonrası uyanış 1947 yılında gerçekleşmiştir. Paris'te Christian Dior Fransa'da hizmete geçmiştir. Diğer giysi üreten modacıardan daha fazla tutulan kıyafetler Dior tarafından üretiliyordu. İpek mendil, büyük vatıklar dikkat çekiciydi. Avrupa'da Vogue gibi dergiler modanın takip edilmesinde etkili oluyordu. Avrupa'da Chanel, Mosca, Dior ününü artırırken Amerika'da moda sektöründe ise Charles James Yvonne Printimas adı sık sık duyulan modacılar arasında yer almıştır.⁹³

Chanel'in koleksiyonlarında da Dior da olduğu gibi takım elbiselere de sık sık rastlanmaktaydı. Ceketlerde de yakalara yer verilmediği kol boylarının da uzun tutulduğu dikkate değerdir. Yuvarlak kesimlere sahip dış giysiler, dar kesimli sigaret tarzı pantolonlar da Chanel giysilerinde sıkça yer alan parçalar arasındaydı. Abartılı görünüme sahip fiyonklu, kat kat etekli elbiseler ve büyük aksesuarlar da oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁴

Giysilerin kumaşlarında naylonun ve orlonun yünlü kumaşlardan daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Genel olarak elbiselerin beli iyice sardığı, kalçaların ortaya çıkarılmaya çalışıldığı göze çarpar 1953 yılı civarında giyim anlayışına bakıldığında elbiseleri kabarık tutan iç etekler yani jüponlara yer verilmiştir. 1956 yılına gelindiğinde ise özellikle pantolon modasında değişim yaşanmıştır. Yandan yırtmaçlı baldıra iyice oturan kısa pantolonlar yoğun olarak giyilmeye başlanmıştır. Ayakkabılarda ise bu yıllarda sivri uçların moda olduğu, ince çelik topuklu kadın ayakkabılarının genellikle tercih edildiği ifade edilebilir. Moda hayatında Cary Grant, Fred Astaire gibi sinema yıldızlarının tarzı yol gösterici olarak kabul edilmiştir.⁹⁵

Ellili yıllarda bahsedilmeye çalışılan moda anlayışı ile birlikte özellikle İngiltere'de gençler arasında yoğun olarak tercih edilen Tedler adıyla ayrıca Tedy boylar ismiyle kabul gören bir tarz yaygındı. Bu tarzda gençlerin giydiği kıyafetler Amerikan yapımı kovboy filmlerindeki oyuncuların kıyafetlerini çağrıştırıyordu. Bu

⁹³ Hüsniye Altınay; Halime Yüceer, *Moda Ve Tarihi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1992, s.127-130.

⁹⁴ Güven Gürkan Öztan; Serdar Korucu, Tutku, *Değişim Ve Zarafet-1950'li Yıllarda İstanbul*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2017 s. 158,159.

⁹⁵ Altınay vd. a.g.e., s.132-133

tarzda önceleri dar biçimli kravatlarla rastlamak mümkündür. Ayrıca dar biçimli koyu tonlarda pantolonların üzerine bol boyu uzun olan ceketler giyiyorlardı. Saçlarının önde kalan bölümünü ise yukarı doğru kaldırıp, briyantın kullanıyorlardı.⁹⁶

Otuzlu yıllarda iş dışındaki zamanlarda kanvas kumaştan yapılmış işçilerin giydiği bir kıyafet olan jeanler genç kesim tarafından rağbet görmekteydi. Jean kumaşlar Amerika'dan Avrupa'ya gelmiş, bağımsızlık duygusunu çağrıştırdığından gençler tarafından düzene başkaldırı simgesi olarak kabul ediliyordu. Çocuklukları savaş yıllarında geçmiş, zor koşullarda çalışarak hayatlarını kazanan genç kesim böylece Avrupa'da kendi modasını oluşturuyordu.

Kadın modasında Marilyn Monroe gibi ünlü film yıldızlarının ellili yıllarda örnek teşkil ettiğinden söz edilmeye çalışılmıştı. Deniz kenarında tatil yapmak, sahiller, güneşin etkisiyle esmerleşmiş ten o yıllarda oldukça revaçtaydı. Önceleri denize girerken giyilen mayolar yerini ellilerin başında bikinilere bırakmıştı. Kadınsı olmak, dişiliği ön plana çıkarmak ellili yıllarda kadın modasının temel çizgisini yansıtıyordu. Belirgin hatların ve ince bel ölçülerinin o dönemdeki güzellik anlayışını ortaya koyduğunu ünlü film yıldızlarına bakarak ifade edebiliriz.⁹⁷

Ellili yılların ortalarında kız çocukları için hostes, hemşire elbiseleri giydirilmiş bebekler piyasaya sürülmeye başlanmıştır. Bu bebekler daha sonraları Barbie bebek adıyla bütün dünyada tanınmıştır. Genç kızlarda ise jean ayrıca dar oldukça kısa paçalı pantolonların moda olduğu söylenebilir.⁹⁸

2.1. 1950'lerdeki Moda Anlayışının İstanbul'da Etkileri

Amerikalıların hayat biçimi daha önce de ifade edildiği gibi Marshall yardımlarının alınmasından sonra Türkiye'de daha da belirginleşmiştir. Magazin basını bu anlamda oldukça etkili olmuştur. Kadın dergilerinin etkisiyle 1950'lerde kadınların meslek sahibi olması sağlanmaya da çalışılmıştır. Dolayısıyla toplum yaşamında kadınların rollerinin artırılması yolunda adımlar atıldığı da söylenebilir. O yıllarda kadınların bedensel görünümü ve güzelliği toplumun kadına daha fazla önem

⁹⁶ Altınay vd. a.g.e., s.134-135.

⁹⁷ İstanbul Ekspres, "Zamanımızın Güzel Kadın Modasını Film Yıldızları Tayin Ediyorlar", 5 Eylül 1957, s.6.

⁹⁸ Özer, a.g.e., 194,195.

vermesinde etkili olacağı şeklinde lanse edilmiştir. Kadınlar şık kıyafetleriyle düzenlenen balolara, çaylara katılır, defilelere iştirak ederlerdi.⁹⁹

Bu dönemde kozmetik ürünlerini kullanmak aynı zamanda meşhur sinema sanatçılarında benzemeye çalışmak olarak da kadınların güzellik anlayışını özetlemek mümkündür. Fransız kadınlarının iyi giyinmesinde etkili olan nedenin de dergiler olduğu düşünülmektedir. Ellili yıllarda dergilerdeki takvimlerde de dünyaca ünlü sanatçıların fotoğrafları yer alıyordu. Marilyn Monroe, Rita Hayworth, Elizabeth Taylor bu yıldızlar arasında sayılabilir. Bu yıldızlar porselen görünümündeki ciltleri koyu renk dudakları ile takvimleri süslemekteydiler.¹⁰⁰ Yabancı bayan sporcuların dergilerin sayfalarını süslediği, Türk kadınının değişen güzellik anlayışına basın bu şekilde katkıda bulunduğu ifade edilebilir. İsveç asıllı kayak sporcusu İsabell, tenis sporuyla ünlü Lena İstanbullu hanımlar için spor yapmanın sağlıklı ve güzel olma yolunda önemli bir adım olabileceğinin örneklerini ortaya koymaktadırlar.¹⁰¹

Ellili yıllarda İstanbul'da moda defilelerinin düzenlendiği ünlü modacıların diktiği kıyafetlerin hanımlara tanıtıldığı da anlaşılmaktadır. Defileler yemekli çaylı olarak düzenlenebiliyordu. Davetliler rezervasyon yaptırdıkları masalarda mankenleri seyrediyorlardı. Hilton Oteli gibi lüks mekânlar tercih edilirken misafirler yüksek rakamlar ödeyerek bu defilelere katılıyorlardı. Carven gibi ünlü modacıların kıyafetlerinin sergilendiği defilelerde kimi zaman kokteyl elbiselerinde günlük hayatta genellikle köylerde giyilen şalvardan da esinlenen kıyafetler yer almaktaydı.¹⁰²

Milli Tesevüt Birliği'nin de konu ile ilgili tavrı Kadınlar Birliği'ni Türkiye'de birlik beraberlik adına desteklemek olmuştur. Örtünme ile ilgili tartışmalarda daha ılımlı yorumlar da getirilmiştir. Türk Kültür Ocakları Derneği bu konuda bayanların giyim kuşamlarını kendi iradeleriyle seçmelerinin doğru olacağı yönündeydi. Demokrat Partili bayan milletvekillerinin vermiş olduğu yasa teklifi Atatürk inkılaplarının bu iktidar döneminde Atatürk inkılaplarının tehlike altında bulunduğunun kabul edilmesi şeklinde yorumlanmıştır.

⁹⁹ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *Moda Ve Zihniyet*, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s.17.

¹⁰⁰ Resimli Hayat Dergisi, "1955 Takvimi, 12 Ay, 12 Yıldız", Aralık 1954, Sayı:32, s.32,33.

¹⁰¹ Hayat Mecmuası, "Spor ve Kadın", 23 Ocak 1959, Sayı:4, s.3

¹⁰² Hayat Mecmuası, "Carven Defilesinden Modeller" 6 Aralık 1957, Sayı:61, s.28,29.

27 Mayıs Darbesi öncesi Adnan Menderes'ten askerler tarafından talep edilen hususlar arasında dinin siyasete alet edilmemesi de yer alıyordu. Hatta Cemal Gürsel çarşaf giyilmesini ilerlemeye engel olarak görmüş, çarşafın yaygınlaşmasına karşı bir duruş sergilemiştir. Bu şekilde örtünmeye karşı olan bazı çevreler konu ile ilgili çalışmalar yapmışlar, manto satın alamayan kadınlara yardım etmek için çağrı da bulunulduğu da olmuştur. Bahsi geçen tepkiler Demokrat Parti'nin bayan memurların tesettürlü giyinme kuralı yüzünden ortaya çıkmıştı. Kadınlar Birliği ise çarşafın giyilmesine son verilmesi için Demokrat Parti üyesi kadın milletvekilleri aracılığıyla harekete geçmişlerdir.¹⁰³

Ellili yılların makyaj modasında da belirgin hatlara yer verilen bir moda anlayışının kırmızının, siyahın bolca kullanıldığı söylenebilir.¹⁰⁴1960 yılına yaklaşıldığında moda anlayışı daha çok rahatlığın ön planda olduğu bir şekle dönüşmüştür. Bol modelli elbiseler, rahat hareket etmeye olanak tanıyan kısa etekler daha fazla giyilmeye başlanmıştır. Erkeklerin giydiği kıyafetlere bakıldığında ise askeri şartların etkisiyle ciddi ağır renklerin kullanıldığı kıyafetler yerini canlı renklere bırakmaya başlamıştır. Gömleklerin ve tişörtlerin pantolon üzerine çıkarılması şeklinde kendisini gösteren bir moda anlayışının da oldukça revaçta olduğu söylenebilir. Gömleklerin tişörtlerin dışarı çıkarılması modası bazı çevrelerce komik karşılanmış, hatta Refik Halit Karay bu hareketi terbiyesizce bulduğunu bir yazıda dile getirmiştir.¹⁰⁵

Amerika'daki moda anlayışının etkileri bahsedilmeye çalışıldığı üzere gençlerin giyim ve yaşam tarzlarında da belirgin olarak gözlenebiliyordu. Saçlarını Amerika'ya özgü bir traş şeklinde kestiriyorlar, tenis oynarken giyilen ayakkabılardan giyiyorlardı. O yıllarda süveterin yanında bol pantolonların da gençler arasında yaygın olduğu söylenebilir. Bu giysilere ilaveten içecek olarak milkshake, Coca Cola sigara markası olarak da Camel marka sigara tercih ediliyordu.¹⁰⁶ Konfeksiyon tarzı üretim 1950'li yıllarda oldukça yaygınlaşmıştı. Varlıklı elit kesim

---

¹⁰³ Özer, a.g.e., s.197,189,191.

¹⁰⁴ Baydar vd. a.g.e., s.62.

¹⁰⁵ Özer, a.g.e., s.192.

¹⁰⁶ Özer, a.g.e., s.192.

için ise elbiseler diken terziler bunula birlikte sayıları artan moda evleri hizmet vermekteydi.¹⁰⁷

İstanbul'da ellili yıllarda hanımların dergiler sayesinde bazı markalarla tanıştıkları anlaşılmaktadır. Kuğu başı ve boynuyla Miss Dior sloganıyla "Christian Dior" marka parfüm, Zerafete vurgu yapan reklamıyla "Gran-Düşe" naylon çorapları ve en fazla tutulan renkleriyle "Viz Zan De" tırnak cilası bu ürünler arasındadır. Hanımların dergilerden tanıdığı ürünler arasında yıkandığında bozulmayan "Cartier Bresson Paris" marka kotondan yapılmış ipler ile güzel kadınlar arasında yaygın olarak kullanılmasına vurgu yapılan "Lanvin Arpege Parfüm" sayılabilir.¹⁰⁸ Bunların dışında "Chanel Paris Parfüm", Paris Londra Newyork şehirlerinin de yer aldığı ilanla tanıtılan "Scherk" krem ve siyah eldivenli koyu renk ruj sürmüş bir bayanın ön planda görüldüğü reklamıyla "Louis Philippe" marka ruj da dergilerde yer almaktadır.¹⁰⁹

2.2. İstanbul'da Alışveriş ve Moda

İstanbul'da ellili yıllarda dünya modasının sıkı bir şekilde takip edildiğinden bahsedilmeye çalışılmıştır. Alışverişin esasını o dönemde dergilerde yer alan modeller ve reklamların belirlediği söylenebilir. Amerika'daki moda anlayışı moda fotoğrafları sayesinde İstanbul'da özellikle kadınlar tarafından rağbet edilen ürünler için bir rehber olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Örneğin ellili yıllarda elbiselerin kumaşları ipek veya basmadan tercih edilebiliyordu. Amerikan dergilerinden alınan elbise, etek ve bluzler moda ve alışveriş kültürünün oluşmasında etkiliydi. Ellili yıllarda özellikle yaz mevsiminde giyilmek üzere genellikle siyah ve beyazın hakim olduğu kıyafetler oldukça revaçtaydı. Kıyafetlerde kol boyunun oldukça kısa seçildiği giysilerin aksesuarlarla tamamlandığı görülmektedir. Aksesuarlarda kemerler ve eldivenler de dikkat çekici detaylardır.¹¹⁰

Ellili yıllarda İstanbul'da moda ve alışveriş denildiğinde gerçekleştirilen defilelerin de belirleyici bir unsur olduğu ifade edilebilir. Çeşitli dünya ülkelerinden

¹⁰⁷ Baydar vd. a.g.e., s.64.

¹⁰⁸ Resimli Hayat Dergisi, Haziran 1954, Sayı:26, s.25,33,50-51.

¹⁰⁹ Resimli Hayat Dergisi, Temmuz 1954, Sayı: 27, s.51, 56, 57.

¹¹⁰ Resimli Hayat Dergisi, Temmuz 1954, Sayı:3, s. 34,35.

İstanbul'a gelen modacılar ve defile mankenleri bu alanda etkili olmuşlardır. Bu defilelerde modern kıyafetler sergilendiği gibi eski dönemlerden kalan kıyafetler de kimi zaman İstanbul'daki moda severlerin beğenisine sunuluyordu. Gece elbiselerinde kabarık omuzları açık giysilerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Parlak kumaşlar, volanlar da dönemin moda anlayışını yansıtmaktadır.¹¹¹

Ellili yıllarda İstanbul'da Beyoğlu ünlü terzilerinin dükkânlarının yaygın olarak bulunduğu bir semttir. Bu modaevlerinde terziler İstanbul'daki elit kesimin ve politikacıların kıyafetlerini dikiyorlardı. Aynı zamanda bu terzihaneler önemli konuların konuşulduğu, bazı sırların paylaşıldığı yerlerdi. İstiklal Caddesi'nde Elhamra Terzihanesi, Galatasaray'da Janer Terzihanesi, Oya Moda Salonu bayanlar tarafından tercih edilen yerlerdi. Kuşdili'nde Müge Terzihanesi de müşteriler tarafından oldukça fazla tercih ediliyordu. Sümerbank ellili yıllarda İstanbul'un değişik semtlerinde mağazalar açmaya devam ediyordu. Sultanhamam da Yeni Karamürsel , Pazarkaya , Ceylan mağazaları da önemli alışveriş mekanları olarak gösterilebilir. Kadınlarda stiletto erkeklerde ise Oxford model ayakkabılar ellili yılların ayakkabı modasında ön plana çıkıyordu. İstanbul'da 1959 yılında ünlü Lion Mağazası açılınca ayakkabı tutkunları buraya hücum etmiştir. Ellili yıllarda İstiklal Caddesi'nde giyim ve çanta yanında ayakkabı da satılan "Sirano" mağazası şıklık arayışında olan bayanların vazgeçilmez adreslerinden biriydi. Milano, Kapri mağazalarının yanında 1960 yılında açılan Kemal Tanca mağazası da oldukça fazla tercih edilen ayakkabı mağazaları arasında gösterilebilir.¹¹²

2.2.1. Modanın Etkisiyle Şekillenen Alışveriş

Ellili yılların modası dahilinde İstanbul'da yaşayan vatandaşlar alışveriş için mağazalara, çarşılarına gidiyorlardı. Bu dönemde satın alınacak giysilerde belirleyici olan dünya modası ve bu modayı yansıtan dergi fotoğraflarıydı. Modada özellikle Paris modası yakından takip ediliyordu. Modellerde takımlar, elbiseler ön plandaydı. Şapka kullanımı da yaygındı. Yüksek topuklu ayakkabılar bol kesimli eteklerin altında göze çarpıyordu.

---

¹¹¹ Resimli Hayat Dergisi, 2 Haziran 1952, Sayı:2, s. 85.

¹¹² Öztan vd. a.g.e., s. 223-228.

Kıyafetlerde kullanılan yaka tarzı ise genellikle dik yakadır. Giysilerin çeşitli desenlerle süslediği genel olarak bol miktarda düğme tercih edilmiştir. Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi Avrupa özellikle de Fransız modası hanımların kıyafetlerinde etkilidir. Bahsi geçen modellerin dışında dergilerde elbiselerin üzerine giyilen ceketler ve mantolarla ilgili modeller de ayrıca hanımların beğenilerine sunuluyordu. Genel olarak bu modellerden esinlenerek diktirilen veya satın alınan kıyafetlerin kadınların modern bir çizgiyi yakalamalarında etkili olduğu söylenebilir. ¹¹³ Kadın dergileri dönemin moda giysilerinin yanında ünlü modacılar hakkında da bilgiler vermektedir. Kadınlar bu yazıları okuyarak ellili yılların modası hakkında fikir sahibi olmaktaydılar. Christian Dior , Pierre Balmain gibi modacılar, onların atölyeleri bu yazılar da uzun uzun anlatılmaktadır. ¹¹⁴

Ellili yıllarda İstanbul'da Dünya modasının tanıtıldığı dergi reklamlarının ve yazılarında etkisiyle lüks ve hesaplı ürünlere yönelik bir tüketim anlayışı etkili olmuştur. Lüks markalar satan mağazalara denildiğinde Beyoğlu'nda bulunan "Amirali" dışında "Mayer" gibi, "Sevil" gibi mağazalar da oldukça revaçtadır. Mağaza denildiğinde 1956 yılında İstanbul'da Beyoğlu'nda "Kupon Mağazası" da akla lüks ürünleri ile gelmektedir. Bu mağazaların yanında ellilerin İstanbul'unda alışveriş denildiğinde Tokatlıyan İş Merkezi'nde "Erol Mağazası", Rumeli Hanı'nda süet kumaştan ürünler satan "Süet İş", Galatasaray ile Tünel arasında bulunan "Neptün Mağazası" da unutulmamalıdır. Neptün Mağazası erkekler ve bayanlar dışında çocuk kıyafetlerinin de satın alınabileceği bir yer olduğundan oldukça fazla tercih ediliyordu. Şapka denildiğinde de akla " Mösyö Pepo", "Bayan Fevri" gibi şapkacılar gelmekteydi. "Amber Mağazası", "Marilyn Mağazası "ayrıca "Divan Mağazası" da rağbet edilen yerler arasında gösterilebilir. ¹¹⁵

2.2.2. Güzelliğin Algısında Değişim Ve Bakım Ürünleri

Güzellik anlayışının önemli bir bölümünü oluşturan kozmetik ürünler de da yerli ve yabancı markaların İstanbul'daki hanımlar tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Dergilerde konu ile ilgili özendirici ürün reklamlarının giysi

¹¹³ Modern Türk Kadını Dergisi, 1 Nisan 1950, S:2, s. 3.

¹¹⁴ Modern Türk Kadını Dergisi, 1 Nisan 1950, S:2, s.8.

¹¹⁵ Öztan vd. a.g.e., s.229-231, 170-174.

alışverişinde olduğu gibi bakım ürünleri tüketiminde de etkili olduğu söylenebilir. Kuğu resmiyle birlikte reklamları dergilerde yer alan “Christian Dior” giysi modası dışında parfümleriyle de hanımlar tarafından tercih edilmiştir. Kuğunun boynunu geniş bir papyonun ve inci bir kolyenin süslediği görülmektedir. “Lanvın Arpege” marka parfümde kadınların kozmetik ürünlerinde rağbet ettiği bir diğer önemli markadır. Lanvın parfüm güzelliğiyle ön planda olan çoğu kadının kullandığı bir ürün olarak tanıtılıyordu. Ürün reklamında kabarık etekli bir elbise giymiş, saçları omuz hizasında kesilmiş ve elinde bir şemsiye taşıyan mağrur görünümlü bir kadın resmediliyordu. Kokular dışında tırnak cilalarının da bu dönemde kadınlar tarafından tercih edildiği bilinmektedir. Kadınların güzelliğinin tamamlayıcısı olan cilalar da dergi reklamlarında yerini alan ürünler arasında gösterilebilir. Kadınlar tarafından yeniliklere uygun olarak farklı renklerde ve çeşitlerde üretilmiş” Viz Zan De” markası da güzellik ürünleri arasında yerini almıştır.¹¹⁶

Ellili yıllarda sosyal hayatta eskiye kıyasla daha fazla ön planda olan kadınlar pek çok yönden daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi belirgin bir değişimin içindeydiler. Güzellik anlayışında da bazı farklılaşmalar olduğu anlaşılmaktadır. 20. Yüzyılın başlarındaki ölçülere göre ellili yılların kadın güzellik ölçülerinde de bir genişleme olduğu söylenebilir. Ayak numaralarının daha fazla büyümüş olduğu, saçlarda görülen beyazlamaların o yıllara oranla ellilerde daha çabuk gerçekleştiği de düşünülmektedir. Kadınların ortalama yaşam süresinin de imkanların daha fazla gelişmesi sayesinde eskisine oranla epey artmış olduğu da bilinmektedir.¹¹⁷

Ellili yılların İstanbul’unda kadın terzileri ve kuaförler hanımların güzelliği için uğraşırken revaçta olan başka bir sektör de kozmetik sektörüdür. Dünyaca ünlü parfümleri ekonomik gelir düzeyi yüksek kişiler tarafından satın alınır veya yurt dışından sipariş edilirdi. “Borgeaus” hanımların özenle baktığı pahalı parfümlerden biriydi. İstanbul’da Elit tabakadan olmayanlar içinse “Altın Damla” veya “İzmir Kolonyası” piyasada yaygın olarak satılıyordu. “ Puro Sabunları” hanımlar tarafından Amerikan güzellik anlayışının bir ifadesi olarak tercih ediliyor. Ürün reklamlarında ünlü sinema oyuncularını kullanılıyordu. Ürünlerin kullanımı maddi şartların yeterliliğine bağlıydı. Ve bu durum sosyal açıdan kadınlar arasında uçurum

¹¹⁶ Resimli Hayat Dergisi, Haziran 1954, S:26, s.25,33,51.

¹¹⁷ Resimli Hayat Dergisi, Nisan 1953, s.48.

oluşmasına neden oluyordu. Belgin Doruk ünlü sinema oyuncusuydu. Ürünlerin kadınlar tarafından satın alınması için seçilen onlarca sanatçı bayandan biriydi. Gönül Yazar, ayrıca Neriman Köksal da bu isimler arasındayken sabunların uçaklardan atılması yoluna da başvurmaktan geri kalınmamıştır. Yerli marka Komili de rekabetin artmasında etkili olmuştur.¹¹⁸

Güzellik anlayışının önemli bir bölümünü oluşturan kozmetik ürünler de da yerli ve yabancı markaların İstanbul'daki hanımlar tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Dergilerde konu ile ilgili özendirici ürün reklamlarının giysi alışverişinde olduğu gibi bakım ürünleri tüketiminde de etkili olduğu söylenebilir. Kuğu resmiyle birlikte reklamları dergilerde yer alan “Christian Dior” giysi modası dışında parfümleriyle de hanımlar tarafından tercih edilmiştir. Kuğunun boynunu geniş bir papyonun ve inci bir kolyenin süslediği görülmektedir. “Lanvın Arpege” marka parfümde kadınların kozmetik ürünlerinde rağbet ettiği bir diğer önemli markadır. Lanvın parfüm güzelliğiyle ön planda olan çoğu kadının kullandığı bir ürün olarak tanıtılıyordu. Ürün reklamında kabarık etekli bir elbise giymiş, saçları omuz hizasında kesilmiş ve elinde bir şemsiye taşıyan mağrur görünümlü bir kadın resmediliyordu. Kokular dışında tırnak cilalarının da bu dönemde kadınlar tarafından tercih edildiği bilinmektedir. Kadınların güzelliğinin tamamlayıcısı olan cilalar da dergi reklamlarında yerini alan ürünler arasında gösterilebilir. Kadınlar tarafından yeniliklere uygun olarak farklı renklerde ve çeşitlerde üretilmiş” Viz Zan De” markası da güzellik ürünleri arasında yerini almıştır.¹¹⁹

Ellili yıllarda daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere ürünlerin tanıtımında reklam ve kampanyalar etkili olmuştur. Önceleri reklamlarda bayanların resimlerin renksiz olarak kullanılırken ellili yılların sonlarına doğru bu durum değişmeye başlamıştır. Sabunları güzelleşmek için kullanan bayanlar sarı saçlı, kumral bir görünüm arz etmeye başlamıştır. “Lux” marka sabunlarda oldukça fazla tercih ediliyordu. “Havilland” da tercih edilen yüz bakımında kullanılan bir ürün olarak gösterilebilir. Gelir seviyesi yüksek bayanların saç şekilendiricisi olarak kullandığı “Roja”, dudakların renklendirilmesinde kullanılan “Tangee” bu markalar arasında yer alıyordu. Hollywood yıldızlarının saçları için kullandığını bayanlara

---

¹¹⁸Öztan vd. a.g.e., s.175-179.

¹¹⁹ Resimli Hayat Dergisi, Haziran 1954, S:26, s.25,33,51.

duyuran reklamlarıyla saç sütü “Hair Milk” de hanımların beğenisine sunuluyordu. Amerika’dan getirilen “Louis Phillepe” marka ruj yine Amerikan malı “Vog” isimli krem de reklam sayfalarını süsleyen ürünler arasında yer almıştır. Yine hanımların saç tuvaleti için etkili bir ürün olarak pazarlanan “Panthol” isimli saç losyonunu da satışa sunulmuştur.¹²⁰

Ellili yıllarda Pe-Re-Ja marka kolonya yüksek teknoloji kullanılarak laboratuvarlarda İstanbul’da üretilmiştir. 1957 yılında üretilen kolonyanın adı markanın sahibi olan Jack, eşi ve kızının adı Rebeka ve Peri’nin kısaltılmış halidir. Pe-Re-Ja lavantadan kolonya piyasaya sürmüş kolonya reklamlarında daha fazla tutulan bir marka olmak için farklı vaatler de bulunuyordu. Bu marka kampanyalarında elit kesimin kokusu olarak lanse edilmiştir. Pe- Re- Ja marka. Kolonya reklamlarında sıcaktan bunalmış kişileri ferahlatma özelliği dışında uçak seyahatlerinde sıkıntı yaşayanları da rahatlatma fonksiyonuna sahip olduğunun altı çiziliyordu Avrupa yakasındaki Harbiye semti ve Beyoğlu, Şişli civarında da parfümeri dükkânları İstanbullular için ürünler pazarlıyordu. 1950 yılında Şişli’de açılan birçok ürünü içinde barındıran “Pepo Parfümerisi“ oldukça ünlüydü. Ellili yıllarda ünlü bir marka olan Chat Noir isimli parfümün müdavimleri bu dükkâna uğrayıp onu satın alıyorlardı. Ayrıca Taksim civarında Helena Rubinstein ürünlerinin bulunduğu Ladin Parfümeri’de oldukça tercih ediliyordu. Bu parfüm dükkânlarının dışında Kadıköy’de bayanların güzellik malzemeleri ihtiyacını “Esi Parfümeri” bayanların hoş kokulardan başka makyaj ürünlerini almak için ziyaret ettikleri dükkânlar arasında yer almaktaydı.¹²¹

2.2.3. Güzellik Anlayışının Yansıması “Güzellik Yarışmaları”

Ülkemizde güzellik yarışmalarının tarihi Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır.1929’da kraliçe seçilen Feriha Tevfik uzun –ince güzellik anlayışının 1932’de dünya güzeli unvanına sahip Keriman Halis daha kadınsı hatların revaçta olduğunun göstergesiydiler. Batı’daki giyim tarzının Türkiye’deki bayanları Avrupa ve Amerika’daki hemcinslerinden daha da fazla güzelleştirdiğinin de altı çizilmeye çalışılıyordu. Ellili yıllarda siyaha boyanmış gözler, uzun saç boyu, dolgun vücutlar

¹²⁰ Özer, a.g.e., s. 232-233.

¹²¹ Öztan vd. a.g.e., s.183-185.

trend olmaktan çıkıyordu. Batı'ya özgü güzellik anlayışının unsurlarından olan kısa saçlar, zayıf vücutlar yeni modanın olmasa olmazları arasında yer alıyordu. 1950 yılında Cumhuriyet gazetesi Saray Sineması ve Konak Oteli'ni güzellik yarışmasında mekân olarak belirlemiş, Güler Arman kraliçe seçilmiştir.¹²²

1951 yılında İstanbul'da bir güzellik yarışması düzenlenmiş, bu yarışmanın sonunda Günseli Başar kraliçe tacını giymeyi başarmıştır. İtalya'da yapılan güzellik yarışmasında aldığı derece ile şöhreti daha da artmıştır. Avrupa Güzeli unvanını alan Günseli Başar giydiği dar kesimli abiye elbise ve kıyafeti tamamlayan uzun eldivenleri ile uzun süre konuşulmuştur. Kraliçe gömlek ve bluzlarda geniş omuzlu modelleri tercih ederken bu parçaları dar kesimli eteklerle tamamlıyordu. Günseli Başar'ın elbise ve gömlek kollarının bol olarak kullanıldığı modellerle, abiye kıyafetlere de giysilerinde yer verdiği anlaşılmaktadır. Yarışmalar Batılı kadınlarla bir rekabetin gerçekleştiği, aynı zamanda ülke tanıtımlarının yapıldığı platformlar olarak görülebilir. Modern kıyafetlerin geleneksel kıyafetlerle birleştiği giysiler de güzeller tarafından tercih edilebiliyordu. Devlet adamları da bu yarışmalara kimi zaman katılıyorlardı. Yarışmalara katılan güzeller kendi ülkelerindeki moda anlayışını yansıtıyor, yarışmadaki diğer kızların kıyafetlerinden de izleri dönerken ülkelerine taşıyorlardı. Yarışmalar trendlerin belirlenmesinde ve gelişmiş bir moda anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur.¹²³

2.2.4. Güzellik Anlayışı Ve Kadın Dergileri

Ellili yıllarda kadın modası ve güzellik anlayışında özellikle dergilerin rolünün olduğunu daha önce başka başlıklar altında da vurgulamaya çalışmıştık. Dergilerdeki yazıların ve resimlerin de bu dönemde görülen sosyo-kültürel değişim açısından belirleyici olduğu da zaman zaman vurgulamıştı. Ellili yıllarda dergiler genel olarak güzellik, sanat, moda anlayışına dair yazılar ve resimler içeriyordu. Kadın dergilerinde güzellik ve moda dışında genel kültürün artırılmasına yönelik haberlerin de yer aldığı görülmektedir.¹²⁴

¹²² Cumhuriyet, "Türkiye Güzellik Kraliçesi Dün Seçildi", 29 Ağustos 1950, s.1.

¹²³ Özer, a.g.e., s.215-220.

¹²⁴ Resimli Hayat Dergisi, Mayıs 1952, S:1,s. 10,22,27.

Kadın dergilerinde zaman zaman sinema , tiyatro sanatçıların hayatları hakkında röportajlar, haberler yer almıştır. Bazen de günlük yaşamla ilgili ayrıntılar içeren yazıların da dergiler de konu edildiği anlaşılmaktadır. Resimli Hayat başta olmak üzere bazı dergilerin kapak sayfalarında dönemin ünlü yıldızları yer alıyordu. Oldukça rahat kıyafetlerle poz vermiş olan bu yıldızların dönemin güzellik anlayışı noktasında da daha önce ifade edilmeye çalışıldığı gibi kadınlar tarafından idol olarak görüldüğü söylenebilir. Yine bu ünlü yıldızlar belirgin makyajları, modern giysileri ile kadınların ilgisini çekiyorlardı.¹²⁵

XIX. yüzyıl sosyal ve ekonomik alanda kadınların toplum hayatında bağımsızlıklarının arttığı bir dönem olmuştur. Bu durum kadın dergilerinin kendisini göstermeye başlamasında en büyük etkidir. Tanzimat döneminde kadınların daha fazla bilgi kazanmasını amaçlayan kadın dergilerine rastlanmaktadır. Kadınların dünyasını yansıtan ilk dergi “Terakki-i Muhaderat” olarak kabul edilmektedir.¹²⁶

İstanbul’da 1951 yılından başlayarak 1954 yılına kadar yayımlanan “Burda Moda Dergisi”, aylık olarak kadınların beğenisine sunulan süreli yayınlardan biridir. Dergide moda, güzellik, sinema gibi konularla ilgili bölümler yer alıyordu. 1948 yılında yayın hayatına başlayıp 1953 yılına kadar çıkartılan “Hanımeli Dergisi” de içerik açısından bayanlara hitap eden konulara yer veriyordu. Kadınlara ev yaşamında rehberlik edecek yemek, çocuk bakımı, dikiş gibi başlıklara dergide sık sık yer veriliyordu.. Ellili yıllarda İstanbul’da basımı gerçekleştirilen başka bir süreli yayın da “Derya Dergisi” dir. Dergide okuyucuların yaşadığı olayların yer aldığı bir bölün yanında sağlık, çocuk bakımı, edebiyatla ilgili kısımlar da yer almaktadır İstanbul’da 1949 yılında yayın hayatına başlayan “Familya Dergisi” de 1954 yılına kadar hanımların takip ettiği dergiler arasında yer almıştır. Dergi de hanımların işine yarayacak güzellik, yemek, çocuk bakımı gibi konuların işlendiği bölümlerde bazı önemli bilgiler göze çarpmaktadır.¹²⁷

İstanbul’da aylık olarak yayınlanan “Resimli Hayat” dergisi ekseriyetle moda, sanat, spor gibi konularla ilgili yazılardan ve resimlerden oluşuyordu. Dergide

¹²⁵ Resimli Hayat Dergisi, Haziran 1952, S:2, s. 66,85,50.

¹²⁶ Osman Köse; Banu Berber Babalık; Dilşen İnce Erdoğan , Geçmişten Günümüze Şehir Ve Kadın I,“ Demokrat Parti İktidarında Kadın Dergileri Ve Kadın İmajı (1950-1954)“, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016, s. 173,174.

¹²⁷Köse vd. a.g.m, s. 177-185.

röportajlar bölümünde Türkiye ve Avrupa güzelimiz Günseli Başar'a da 1952 yılında Aralık sayısında yer verilmiştir. Güzelimiz "Elişi sayesinde iyi vakit geçirdiğini, ev temizliğine vaktinin kalmadığını" bu sayfalarda dile getirmiştir. "Bu arada güzelimiz hayranlarının kendisini sık sık aramasından dolayı çok meşgul olduğunu" da belirtmiştir. Giyim kuşamda Amerika'da giyilen kıyafetler Türk hanımlara tanıtılmaktadır. Giysilerin yanında onları tamamlayacak aksesuarlar ile ilgili de moda sayfalarında bilgiler yer almaktadır. Dergide ünlü mutasavvıf Mevlana Celaleddini Rumi 1952 yılında Haziran sayısında yer almıştır. Hayatı, fikirleri derginin bilgi seviyesini artırmaya yönelik yazıların bulunduğu bölümünde dikkati çekmektedir. Dergi güzellik moda dışında gündemde yer alan olaylarla ilgili haberlere de zaman zaman yer vermiştir. Resimli Hayat Dergisi meslek sahibi hanımlara da yer vererek kadın erkek eşitliğini vurgulayan bir çizgiyi yansıtan yazılar ve resimlerle de benzerlerinden ayrılmaktadır.¹²⁸

2.3. Alışveriş Kültürü Yeni Alışkanlıklar

Ekonomik açıdan Amerika'ya yakınlaşmamız süt tozu, sandviç ve birçok yeme içme alışkanlığının Türkiye'de kabul görmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. İstanbul'da lüks merakı da daha fazla artmış, alışveriş alışkanlıkları da buna bağlı olarak değişiklik kazanmıştır. İstanbul'da ellili yıllarda deniz kenarında yer alan bazı semtlerde Sarıyer'de, Beykoz'da halkın balık tüketimi aynen devam ediyordu. İstanbul Boğazı'nın çevresinde balıkçılık alanında tercih edilen köyler İstanbullular tarafından tercih ediliyordu. Toprak Mahsulleri Ofisi makarna fiyatları arttığından piyasaya buğday vermiştir. Eriştenin yerini ellili yıllarda "Ece", "Piyale" ve "Ankara" makarnaları almıştır.¹²⁹

Ellili yıllarda yağ çeşitleri içinde margarin kullanımının yaygın olduğu görülmektedir. Zeytinyağının ayrıca tereyağının çok fazla tercih edilmediği mutfak kültüründe margarinin yoğun olarak tüketildiğini söyleyebiliriz. Bu yıllarda ayrıca "Vita" markalı yağın ve "Sana" yağının bitkisel olarak üretilen geniş kitlelerin beğenisini kazanmış markalar olduğunu da söylemek mümkündür. Vita yağının kalitesinin yüksek oluşu, pek çok kadın tarafından kullanılıyor olması reklamlarında

¹²⁸Köse vd. a.g.m, s. 186-187.

¹²⁹ Öztan vd. a.g.e., s.192-194.

vurgulanıyordu. İçeriğinde bulunan maddelerin özenle seçilmiş olduğu, üretim yerlerinin en modern tesisler arasında bulunduğu söylenerek Vita yağının kullanımının artırılmak istendiği söylenebilir. Yabancı uzmanların ürün ile ilgili denetimleri yaptığı da ürün reklamında belirtilenler arasındaydı. Unilever fabrikasının Vita marka margarin ile Sana marka yağ üretimini gerçekleştirdiği reklamda yer alırken tüketiciden bu bilgiye dikkat etmesi isteniyordu.¹³⁰

Sana markası İngiltere ile Hollanda'nın ortak olması sonucu kurulan Unilever şirketi Demokrat Parti'nin izni ile İş Bankası'na ait şirketle ortak olmuştur. Bu ortaklık sonucu Bakırköy bir yağ fabrikası kurmak için seçilmiş, yağ tüketicisi için bu büyük bir hamle olmuştur. 1951 yılında Bakırköy'de kurulan yağ fabrikası için başka ülkelerden makineler ithal edileceği basında geniş yer tutar. Bu modern tesisin açılışı 1953 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay tarafından halkın sağlığının çok fazla önemsendiğinin altı çizilerek açılır. Bakırköy'de hizmete açılan fabrikada üretilmeye başlanan yağlar için bir isim arayışına girilmiştir. Almanya'da 1800'lü yıllarda Vitello ile Sanello adlarına yakın olan yaşam ve sağlık anlamlarına uygun Vita ve Sana adları bulunmuştur.¹³¹

Yiyecek reklamlarında da yabancı güzellerin kullanılmış olması dikkat çekicidir. Mara Cornori adındaki yabancı manken Piyale marka makarnaların tanıtım yüzü olarak seçilmiştir. Reklamında İtalyanların makarnaya olan sevgisi ve ülkelerinden ayrıldıklarında bu lezzete çok fazla rastlayamamaları vurgulanmıştır. Ürün tanıtımındaki mankenin dilinden bu makarnanın İtalya'daki makarnalara çok benzediği ifade edilmiş hatta makarnayı üreten firmaya müteşekkir olduğu söylenmiştir. Bu makarnanın başka ülkelerdeki insanlar tarafından da yakın bir zamanda tanınıp benimseneceği yine ünlü mankenin dilinden ifade edilmiştir. Mara Cornori Türkiye'ye esasında Vakko markasının ürünlerinin tanıtıldığı defile için gelmiştir. Ürün reklamında manken başında bir başlık, parlak kısa bir elbiseyle boy göstermektedir.¹³²

---

¹³⁰ Resimli Hayat Dergisi, Mayıs 1954, S: 25, s.53.

¹³¹ Öztan vd. a.g.e., s.194-196.

¹³² Hayat Dergisi, 17 Nisan 1959, S:13, s. 2.

İçecek kültürüne baktığımızda 1950’li yıllara kadar kahve tüketiminin çay içme alışkanlığından daha önce Türkiye’de yerleşmiş olduğu söylenebilir. Ellili yıllarda ekonomik sıkıntılardan dolayı yurtdışından kahvenin getirilmesi zorlaşınca alışkanlıklar değişmiştir. Kahvenin yerini kavrulmuş nohut ve diğer içecekler almaya başlamıştır. İşte kahvenin iyice pahalılaşması ve bir türlü sipariş verilen kahvelerin adreslerine ulaşmaması çay kültürünün toplumun vazgeçilmezleri arasında yer almasına ortam hazırlamıştır. Ellilerin başlarında İstanbullular tarafından tadı çok da beğenilmeyen çay 1955 civarında daha geniş bir alanda üretilmeye başlanmıştır. Çay tüketiminin artmasında yapılan teşviklerinde rolü olduğu söylenebilir. İstanbul ve diğer şehirlerde artan çay talebine Rize ili ve civarı büyük ölçüde cevap verebilmektedir.¹³³

2.3.1. Sokaklarda Satıcılardan Market Alışverişine Doğru

İstanbul’da Osmanlı döneminden beri halkın sebze ihtiyacını karşılamak için bostanlar oluşturduğu bilinmektedir. Bu bostanlarda hayvanlara ait barınaklar su temini için gerekli olan depoların da yer aldığı anlaşılmaktadır. Önceleri bu bostanlarda Arnavut kökenli kişilerin yardımına başvurulduğu, aynı iş için gayrimüslim halktan da yararlanıldığı söylenebilir. Tarihi Bizans dönemine “Yedikule Bostanları”na kadar dayanan bostancılık kültürü 1950’li yıllarda azalmaya başlamıştır. Bu durumun en önemli nedeni bu yıllarda kırsak alandan şehirlere göç eden insan sayısının artmasıydı. İstanbul’da da bahsedilmeye çalışılan nüfus hareketi bostanların binalarla doldurulmasına yol açmıştır.¹³⁴

İstanbul’da kimi zaman yoğurt kimi zaman süt satan sokak satıcılarının sayıları da ellili yıllarda epeyce artmıştır. El arabaları yanında atlı arabalarda da gerçekleşebilen bu satışlar kapıya kadar gelen bir hizmet olduğundan İstanbullular tarafından rağbet görmektedir. Demokrat Parti döneminde pastörize sütün özendirilmesinden yana olursa da sokak satıcılarının pazarladığı süt tercih ediliyordu. İstanbul Belediyesi’nin tüketilen sütün insan sağlığına zarar vermemesi, satıcıların sütün içine su ekleyerek halkı kandırmalarının önüne geçmek için çalışmaları vardı. 1960 yılına doğru şehir merkezinde mandıralar hala işletilmeye

¹³³ Öztan vd. a.g.e, s.192-194.

¹³⁴ <https://gaiadergi.com/dunden-bugune-istanbul-bostanlari/>, erişim tarihi: 02.10.2018.

devam ediliyordu. Bu yüzden de sokak satıcıları satacakları sütü temin etmede zorluk yaşamıyorlardı İstanbul'da mahallelerde dolaşan satıcılar yalnızca süt ve yoğurt satmıyordu. Satıcılar taze meyve yanında kimi zaman sebze de getiriyorlardı. 1959 yılında İstanbul'a gelen turistlerin bu satıcılar tarafından rahatsız edilmemelerini amaçlayan Turizm Polis Teşkilatını görevlendirmeyi çare olarak görmüştür. İlk etapta Sultanahmet civarında görev yapan 12 kişiden oluşan bu ekip turistlerle diyalog kurmaları için yabancı dil bilen zabıtalardan seçiliyordu.¹³⁵

İstanbul'da ellili yıllarda semt pazarları da şehrin etrafında yetişen sebze ve meyvelerin yanında Edirne'nin yağlı peynirlerinin de satın alınabildiği alışveriş mekânları idi. Semtlerde kurulan bu pazarlarda doğal zeytinyağı da tüketicinin beğenisine sunuluyordu İsviçre'deki Migros İstanbul'da Belediye ile işbirliği anlaşması imzalayarak 1954 yılında "Migros Türk" adıyla hizmete açılmıştır.

Migros Türk Türkiye'de ilk etapta üreticiden aldığı çeşitli malları belediyenin gözetiminde tüketicinin yararlanmasını hedefliyordu. Başlangıçta 200 civarında kamyonla gezici market olarak çalışan Migros Türk İstanbul'da alışverişin modernleşmesine katkıda bulunuyordu. 1956 yılına gelindiğinde Migros'ta tüketiciye kolaylık sağlayan yeni bir uygulamaya da yer vermeye başlandı. Aylık tüketimde gerekli olan gıda maddelerini bir paket halinde sunma uygulaması daha sonra iyice yerleşen bir pazarlama yöntemine dönüşmüştür. Ellili yılların sonlarına doğru Migros ürünlerinin kaliteli ve ucuz olmasının altını çizerek, gazetelerin sayfalarında indirimli ürünlerin pazarlandığını tüketiciye duyuruyordu.¹³⁶

2.3.2. İstanbul'da Ellilerde Mutfak Ve Beğenilen Ürünler

Modern hayatın getirisi olarak mutfaklar çoğunlukla modern teknoloji ile donatılıyordu. Yine de geleneksel Türk mutfağında yer alan yemeklerin pişirilmesi için geçmişte kullanılan malzemelerde burada bulundurulmaya devam etmiştir. Genellikle modern kadınların kısa süre içerisinde teknolojik mutfak aletlerini kullanarak yemek yapabildikleri reklamlarda vurgulanıyordu. Yabancı ülkelerde erkeklerle birlikte dışarıda yoğun olarak çalışan kadınların eve geldiklerinde hazır malzemeler kullanarak yiyecekleri fazla çaba sarf etmeden hazırladıkları bu dönemde

¹³⁵ Öztan vd. a.g.e., s.196- 204.

¹³⁶ Öztan vd. a.g.e., s. 209,210.

vurgulanıyordu. Alışverişler genellikle marketlerden yapılıyor, sebze ve meyveler dondurulmuş olarak satın alınabiliyordu. Yine yemeklerin yanında ikram edilen tatlı çeşitlerinin de dışarıdan satın alındığı da dergiler de sık sık yer alan malumatlar arasında gösterilebilir. İstanbul'da ellili yıllarda çalışan kadın Batılı kadını sadece güzellik anlayışı noktasında örnek almamış sosyal hayatta da yaşam biçimi ve tüketim tarzında da aynı etki bazı farklılıkları ortaya çıkarmıştır. İstanbul'da geleneksel ürünler dışında yiyecek kültüründe de değişim yaşanmış, çikolata tatlı gibi hazır ürünlere ilgi de giderek daha da artmıştır.¹³⁷

İstanbul'da uzun yıllardır ziyaret edilen şekerleme, lokum ve diğer tatlı çeşitlerine yer veren dükkânlar ellili yıllarda da hizmet vermeye devam etmekteydi. Akide şekeriyle adı özdeşleşen Ali Muhiddin Hacıbekir'in Bahçekapı esas dükkân olmakla birlikte Kadıköy'de hatta Beyoğlu'nda şubeleri halk tarafından tercih edilmekteydi. İstanbul'da Sirkeci'de otuzlu yıllarda Denizlili Hacı Adil Efendi bir helva dükkânı açmıştır. Bu dükkân daha sonra Beyazıt'ı mesken edinerek "Koska" adını almıştır. Ellili yıllarda İstanbul'da kaliteli çikolata satın alabilecek yüksek gelirli kesim "Beyoğlu Çikolatası" ile tanışmıştır. Sakız çiğnemenin pek de hoş karşılanmadığı bir dönemde bilhassa şehirlerde bu durum Golden marka veya Zambo adıyla piyasaya sürülen sakız sayesinde değişikliğe uğramıştır. İstanbul'da bu sakız ve çikolatalar dışında "New York Süper Çiklet" adındaki sakızlar da satılıyordu. Bu sakızların üretim yeri ise Küçükçiftlik idi. O yıllarda İstanbul'da çikolata üretimi denildiğinde tanınan "Elit" adıyla piyasaya sürülen marka akla gelmektedir. Ellilerde İstanbul'da "Nestle" nin fıstıklı olarak ürettiği çikolata yirmili yıllardan beri tüketilmeye devam edilmektedir. Baylan marka çikolatalarda oldukça kalitelidir. "Mabel" marka çikolatalar da lezzetiyle müşterilerinin beğenisini kazanmaktadır.¹³⁸

2.3.3. İstanbul'da 50'li Yıllarda Yeme İçme Kültürü

Cumhuriyetin ilan edildiği dönem İstanbul'da "Park Otel" Mustafa Kemal Atatürk'ün müdavimi olduğu yerler arasındaydı. Daha önce mütareke döneminde de İstanbul'da "Pera Palas" ta konaklamayı tercih etmiştir. Yahya Kemal Beyatlı ve Adnan Menderes tarafından da tercih edilen otelin mönüsü Doğu ve Batı

¹³⁷ Özer, a.g.e, s.242,243.

¹³⁸ Öztan vd. a.g.e., s. 212-216.

mutfağındaki yemeklerin karışımı şeklindeydi. Dolma, fasulye, pilav gibi yemeklerin yanında kılıç şiş, mayonezli ıstakoz gibi yemeklerin de servis edildiği Park Otel 1977 yılında kapanmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul'da "Büyük Kulüp", "Anadolu Kulübü", "Fenerbahçe Belle Vue", Suadiye otellerinde yer alan restoran bölümleri, "Moda Kulübü" gibi mekânların revaçta olduğu söylenebilir. Aynı dönemde "Borsa Lokantası" başta olmak üzere çeşitli semtlerde lokantalar da açılmıştır.¹³⁹

Batı kültürü her alanda olduğu gibi yeme içme konusunda da etkili olacaktır. Sosisli sandviç İstanbul'da oldukça tutulan bir yiyecek haline gelecektir. Midye tavanın, kokoreç ayrıca çeşitli mezelerin servis edildiği "Cumhuriyet Lokantası"nda vakit geçirmek mümkündür. Cumhuriyet Lokantası içkili bir mekân olup daha sonra bir şubesi ve aynı isimde bir işkembecisi de açılmıştır. 1950'lerde ayrıca Karaköy'de de Kâğıt kebabının, Viyana mutfağına has soğanlı biftek ve Rus salatasının beğenildiği bir lokanta olan "Liman Lokantası"da unutulmazlar arasında yer alır. Topkapı Sarayı, Üsküdar manzarası ile ünlü kişileri ağırlayan mekânlardan biriydi. Demokrat Parti mensubu siyasetçiler genellikle Küçükçekmece'de hizmet veren Beyti'nin et lokantasını tercih etmekteydiler. Günümüzde Florya'da bulunan "Beyti" yurt dışından gelen siyasetçilerin ve konukların götürüldüğü özel bir lokantadır. Taksim 'de 1950'li yıllarda "Belediye Gazinosu" tercih edilen mekânlar arasında yer almaktaydı.¹⁴⁰

Karaköy'de "Viktorya" adıyla tanınan "Abdullah Efendi Lokantası" da ellili yıllarda oldukça tercih edilen bir mekândır. 1920 yılından sonra Rumeli Hanı'na taşınarak mekân değiştiren lokanta enginarları ile ünlüdür. Bazı ünlü isimlerin de ellili yıllarda uğrak yeri olan lokanta Yahya Kemal Beyatlı tarafından da oldukça sevilirdi. Ahmet Hamdi Tanpınar, Atilla Dorsay da bu mekânın müdavimleri arasındaydı. Kimi zamanda salonları dönemin ünlü siyasetçileri doldururdu. Lütfi Kırdar'ın Fuat Köprülü'nün Abdullah Efendi Lokantası'na sık sık uğradığı bilinmektedir. Daha da önemlisi Adnan Menderes 6-7 Eylül olaylarının yaşandığı günlerde bu lokantada yemek yemiştir. İstanbul'da Çiçek Pasajı'nda bulunan Pera'da oldukça fazla tercih edilen bir mekân da "Degüstasyon"dur. Lokanta İstiklal Caddesi'nde içeri girilen birkaç basamağa da az miktarda masa bırakırdı. Özellikle

---

¹³⁹ Baydar vd. a.g.e., s. 64, 65.

¹⁴⁰ Baydar vd. a.g.e., s. 166.

lokanta İtalyan mutfağının yemeklerini misafirlerine sunardı. Yirmili, otuzlu yıllarda da çok tutulan mekân Sinyor Donato tarafından satın alınarak 1920 yılında şapkacıdan lokantaya dönüştürülmüştür. Münir Nurettin Selçuk, Yahya Kemal gibi sanatçılar tarafından da tercih edilen Degüstasyon, Abdülhak Hamit Tarhan'ın da uğradığı bir lokanta idi. Ellili yıllarda “Bu Nasıl Aşk” filmi ile tanınan Hüseyin Peyda da mekânın müşterileri arasındaydı. Degüstasyon 6-7 Eylül olayları sırasında saldırıya uğrayan mekânlar arasında yer almıştır.¹⁴¹

Amerikan kültürünün etkisiyle bahsedilen geleneksel yiyeceklerin sunulduğu lokantalar dışında fast food tarzı yiyeceklerin bulundurulduğu yerler de ellilerin İstanbul'unda oldukça revaçtaydı. Sosisli sandviç yenilebilecek mekanlarda oldukça yaygınlaşmıştı. Yine aynı dönem hazır gıdaların, sosisin yanında bira tüketiminin de arttığı anlaşılmaktadır. Karaköy'de bulunan daha sonra farklı yerlerde şubeleri de açılan “Liman Lokantası” da oldukça ünlüydü. Beyoğlu özellikle çeşitli mezelerin ve hatta kokoreçin yapıldığı lokantalar ve işkembecilerle doluydu. Bazı ünlü lokantaların dışında otellerin restoranları da özellikle elit kesime ve yabancı konuklara yönelik hizmet vermekteydiler.¹⁴²

Pera'da Alman asıllı olan Bağdat'a gitmeye karar vermişken İstanbul'u çok beğenen Arjantinli Rudolph Fischer tarafından işletilen 1931 yılında Tünel'de bir restoran açmıştır. Çiçek Pasajını andıran Krepen Pasajı'nda “İmroz”, “Triandafilo,” ayrıca “Neşe” en çok tercih edilen lokantalardır. Beyoğlu'nda “Anania, Bohem” ,”Efes Lokantası”, “Çardaş Lokantası” da ellilerde İstanbul'da oldukça revaçtaydı. Ayrıca İstanbul'un Anadolu yakasında Moda'da bulunan “Koço” ve Kalamış'taki “Todori” içkili lokantalar arasında yer alıyordu. Kalamış'ın ünlü lokantası Todori Rum Kilisesi'nin yanında büyük bir bahçeye sahip bir lokantaydı. İstanbul'da yeme içme kültürü denildiğinde Pandeli Çobanoğlu da önemli bir yere sahiptir. Pandeli işe köfte ve piyazla başlamış yemekleri esnaf tarafından tutulunca bir lokanta açmayı başarmıştır. Diğer işletmeler gibi 6-7 Eylül 1955 yılında yaşanan olaylar sırasında dükkânı tahrip edilmiştir. Mekânın çinilerle kaplı oluşu, Galata Köprüsü'nün

---

¹⁴¹ Öztan vd. a.g.e., s. 139-142.

¹⁴² Baydar vd, a.g.e, s.165,166.

rahatlıkla izlenebilmesi lokantayı mümtaz bir yer haline getiriyordu. İstanbul'da ellili yıllarda Taksim civarında farklı ülkelerin mutfaklarına ait lokantalar da açılmıştır.¹⁴³

2.3.3.1. İstanbul'da Günlük Hayatta Tercih Edilen Mekânlar

Moda ve magazin dergilerinin sosyal ve kültürel hayatı etkilediği açıktır. “Orhan Hançerlioğlu “ellili yılların İstanbul’unu yansıtan “Büyük Balıklar” adlı kitabında günlük yaşam hakkında ipuçları vermektedir. Kitabın kahramanlarından Şakir Bey Tokatlıyan’a gidip orada kakao içmeyi planlamaktadır. Tütüncü dükkânındaki gayrimüslim satıcıdan Yenice sigarası ve Yeni İstanbul gazetesini istemektedir. Bafra sigarası ve Gelincik sigarası ile Hafta Mecmuası’nın da İstanbullular tarafından revaçta olduğunu eserden anlayabiliyoruz. Kitabın başka bir kahramanı ise Birinci sigarası ve Beyer’s Mode dergisini satın almayı tercih etmektedir. Beyoğlu’ndaki Nisuaz’ın müdavimlerindedir. Pastahanedeki kadın Fransız’dır. Kitabın avukat olan başka bir karakteri de davadan çıktıktan sonra İnönü gezisi civarına doğru bir gezinti yapmayı, Degüstasyon isimli dönemin ünlü lokantasında bira içip, bir et yemeği yemeyi planlamaktaydı. Daha sonra Büyükdere’ye veya komedi ve gangster filmlerinin gösterildiği bir sinemada vakit geçirebilirdi. Avukatın rastladığı rejisör Barba’nın “Aile Bahçesi”ni arkadaşlarıyla mekân olarak seçmişti.¹⁴⁴

“Markiz ve Le Bon” dışında Tilla da Beyoğlu civarında tercih edilen bir mekândı. Tilla’nın sahibi olan kişi daha sonra bir ortak bularak “Pelit Pastanesi”ni açmıştır. Demokrat Partili yıllarda Beyoğlu’nda çok sayıda banka açılınca buradaki pastaneler kapanmak durumunda kalmıştır. “Nisuaz Pastanesi” bu akibete uğrayan yerlerden biridir. İstanbul’da sonbaharda gece kulüpleri henüz faaliyet göstermediği için pastaneler buluşma yeri olarak tercih ediliyordu. Kulüpler gündüz ve gece misafirlerine hizmet vermeye başladığında pastanelerden daha fazla tercih edilen mekânlar haline geldi. 1950 yılında “Pam-Pan” isiminde faaliyet gösteren Şişli’de açılan bir mekân oldukça tutulan bir gece kulübüydü. İtalya’ya ait lezzetler Pam-Pan müşterileri için hazırlanıp sunulurdu. Yemek salonu, çay salonu yanında pavyon

¹⁴³ Öztan vd. a.g.e., s. 142-149.

¹⁴⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Büyük Balıklar*, Varlık Yayınları, 1952 İstanbul, s. 8-10,12, 17,19-20, 24.

şeklinde eğlence mekânı ve barı da ihtiva eden “Kervansaray” da İstanbul’da en gözde kulüplerdendi. Kervansaray gündüz ve gece oldukça yoğundu.¹⁴⁵

2.3.3.2. İstanbul’da Meyhane Kültürü

Demokrat Parti öncesi Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında İstanbul’da Beyoğlu lokantaların yoğunlukta olduğu bir merkezdi. İçki içilmeyen Abdullah Efendi, Hacı Baba gibi lokantalar oldukça rağbet görüyordu. Degüstasyon dışında Beyoğlu’nda Avrupa mutfaklarına ağırlık veren Fischer, Çardaş’da oldukça tutuluyordu. Beyoğlu’nda bulunan genellikle lüks lokantalara ekonomik açıdan güçleri yetmeyen sanatçıların da içinde yer aldığı gruplar meyhanelerde toplanmayı tercih ediyorlardı. Örneğin “Lambo” adlı meyhane Orhan Kemal, Münir Özkul gibi sanatçıların uğrak yeri idi. Yabancı mutfakların yemeklerinin servis edildiği, içki olarak şarabın tercih edildiği bazı mekanlarda mevcuttu. Buralarda yabancı ülkelerin müzikleri de gramofon sayesinde dinlenebilmekteydi. Köyden kente gerçekleşen göç hareketleri sonucunda İstanbul büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştı. Bu kimseler arasında varlıklı olarak nitelendirilebilecek kişiler de vardı. “Lüküs Hayat” adlı opera tarzındaki eser o dönemdeki eğlence hayatını gözler önüne sermektedir.¹⁴⁶

Meyhanecilik ve içki denilince İstanbul’da akla Rumlar gelmektedir. Ellili yıllarda rakının sıkça ince belli bardakta tüketildiği bilinmektedir. Seyrekte olsa mahallelerde meyhaneler mevcuttur. Genellikle meze olarak lakerda, peynir, çiroz salataları müşteriler için hazırlanırdı. Balık pastırmasının yanında sebze yemekleri de meyhanelerin vazgeçilmezleri arasındaydı. Özellikle Galata işgal yıllarından beri içkili mekânları ile anılan bir semt olma özelliği taşımaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meyhaneler önemini yitirmeye başlamıştır. Ellili yıllarda meyhanelerin yerini gazinolar almaya başlamıştır. Samatya da ve Kumkapı’da da meyhaneler varlığını sürdürmektedir. “Yorgo’nun Meyhanesi” hizmet vermeye devam etmektedir. “Kör Agop’un Yeri” de sayıları fazla olmayan meyhaneler arasındadır. Karaköy’de Haliç’e bakan tarafta önceleri Yahudilere ait şarap evleri hizmet vermekteyken ellili yıllarda bunlardan birkaç tanesi işletilmeye devam

¹⁴⁵ Öztan vd.a.g.e, s.102,104.

¹⁴⁶ Baydar, a.g.e, s.165.

edilmektedir. Meyhanelerde yaşanan nahos hadiseler Demokrat Parti döneminde meyhane sayısının azaltılması fikrini gündeme getirmiştir.¹⁴⁷

Bu dönemde bazı eğlence yerlerinde ise içkinin tüketilmediğine dair ibareler de vardır. Cağaloğlu semtinde bulunan Çiftesaraylar adlı eğlence yerinde Perihan Altındağ Sözeri sahne alıyordu. Fakat burada içki tüketilmediği özellikle reklamında belirtilmiştir.¹⁴⁸ Yine aynı eğlence yerinde Müzeyyen Senar'ın sahne alacağı belirtilen reklam misafirler tarafından içki tüketilmeyeceğini vurguluyordu.¹⁴⁹ Eğlencelere katılımı artırmak, ailelerin de rahatlıkla gelebilmesini sağlamak için içkili mekanlar dışında ellili yıllarda böyle mekanların bulunduğu anlaşılmaktadır.

Ellili yıllarda ülke içinde Tekel tarafından üretilen şarap daha kaliteli hale getirilmeye çalışılmıştır. Misket şarapları ile başlayan iyileştirme çabaları diğer şaraplarda da kendini göstermiştir. İstanbul'da uzun yıllar yaşayan Dimitrakopulo ailesi kaliteli şarap üretiminde oldukça başarılıydı. Rum asıllı olan Dimitrakopulo ailesi 6-7 Eylül 1955 tarihindeki olaylardan sonra Türkiye'den ayrılmıştır. İstanbul'da ellili yıllarda Atatürk Orman Çiftliği'ne ait şaraplar da oldukça revaçtaydı. Bu markanın dışında İstanbul'da Sipahi Şarapları, 1001 Gece Şarapları da fazla tüketilen markalar arasındaydı. Mecidiyeköy'de likör fabrikasında üretilen kahve likörü ABD'deki "Seagrem's" adındaki firmaya satılmıştır. Likör denildiğinde Hollanda kökenli bir şirketin ve "Paşa Likörü" nün de adı geçmektedir. Kaçak viski de o yıllarda İstanbul'da yaygındır. Viski üretilmeye çalışılmışsa da bira kadar revaçta olmadığı anlaşılmaktadır. 1934 Tekel'in Bomonti'de üretime geçtiği yıl olarak bilinir. 1952'de bira üretiminde gelişmeler kaydedilmiş, ünlü eğlence mekânları için özel biralar da üretilmiştir. 1954'te biranın pahalılaştığı, Bomonti'deki bahçenin revize edilmeye çalışıldığı görülmektedir.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Öztan vd. a.g.e., s. 125-129

¹⁴⁸ Cumhuriyet, 1 Temmuz 1950, "İçkisiz Sa"z, s.1.

¹⁴⁹ Cumhuriyet, 15 Temmuz 1950, "Cağaloğlu Çifte Saraylar Bahçesinde", s.5.

¹⁵⁰ Öztan vd. a.g.e., s. 131-136.

2.4. 50'li Yıllarda İstanbul'da Sanat ve Eğlence Hayatı

Gazinolar gece kulübü özelliği taşımakla birlikte yeme-içme alanında da hizmet vermektedirler.¹⁵¹ Cumhuriyet döneminde tango balolarda yoğun olarak çalındığı göze çarpmaktadır. Tango elit tabaka tarafından daha fazla rağbet görürken 1940'lı yıllarda alaturka müzik halk tarafından dinlenen müzik türü olarak kabul edilebilir. Müzeyyen Senar, Münir Nurettin Selçuk gibi sanatçıların gazinolarda sahne almasıyla birlikte gazinoların önemi artmaya başladı.¹⁵² Zeki Müren 1955 yılında ilk defa Küçükçiftlik Parkı'nda sahneye çıkmıştır. Zeki Müren 50'li yılların en büyük yıldızlarından biriydi. İstanbul'da sahneye çıktığı yerlerde onu dinlemek için haftalar öncesinden rezervasyon yaptırmak gerekiyordu. Gazinolar arasında Zeki Müren'in sahne alması için büyük bir rekabet yaşanıyor. Halk sahneye çıktığı mekânları hınca hınç dolduruyordu. Ellilerde ve 60'larda İstanbul'da "Belvü", Tepebaşı, Suadiye Otel gazinolarından başka Taksim'de ayrıca Bebek'te hizmet veren belediyeye ait gazinolar önemli eğlence mekânları arasında sayılabilir. Bu mekânların dışında Hilton Otel, Tarabya Otel gibi oteller de bahsi geçen yıllarda İstanbul'da gece hayatının hızlı bir biçimde yaşandığı yerler olarak kabul edilebilir.

Kimi zamanda bazı mekânların sanatsal faaliyetlerin sergilenmesi için kullanılması hususunda yabancı ülkelerden bazı girişimcilerin izin alma girişimlerine de rastlanmaktadır. İtalyanlar Gülhane Parkı'nda İstanbul'da burayı ziyaret edenler için değişik programlar yapma konusunda Adnan Menderes'e bir mektup yazmışlardır. Girişim uygun bulunduğu takdirde konu ile ilgili bir anlaşma yapma arzularını iletmışlerdir.¹⁵³

Demokrat Partili yıllarda gazinolar popülerliğini korurken "matine" olarak adlandırılan gazino programlarının da rağbet gördüğünü ifade etmek yerinde olur. Ailelerin gittiği içkili olmayan matinelerin dışında sadece bayanların katıldığı matineler de oldukça ilgi görüyordu. Ünlü sanatçıların sahne aldığı matineler İstanbul'da bayanların özgürleşme aynı zamanda toplum içinde vakit geçirme yerleriydi. Balolar, çaylar kimi zaman ünlü isimlerin konuk olduğu, kimi zaman da

¹⁵¹ Volkan Aytar; Kübra Parmaksızoğlu, Murat Meriç, İstanbul'da Eğlence; " *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Eğlence Hayatına Bir Bakış* ", s.85-88. Aytar vd. a.g.e., s.85,88.

¹⁵² Aytar vd. a.g.e, s.55, 58.

¹⁵³ BCA 2 Nisan 1955; 030.01/ 5 27 13.

güzellik kraliçelerinin boy gösterdiği etkinlikler olarak göze çarpıyordu. Örneğin; İstanbul Belediyesi'nin Emirgan Korusu'nda Fransız edibi Claude Farrere şerefine bir davet düzenlemişti. İstanbul Valisi de bu davete katılanlar arasındaydı.¹⁵⁴ Taksim Belediye Gazinosu ise 1950 yılının Güzellik kraliçesi ile diğer davetliler için bir balo mekânı olarak hazırlanmıştı. Balodan elde edilen gelirin ise Kızılay'a bırakılması kararlaştırılmıştı.¹⁵⁵

Ellilerin İstanbul'unda evlerde toplanılıp arkadaşlar arasında yemekli eğlenceler düzenlemek yenilikten yana olan kesim için bir alışkanlık haline gelmişti. Evlerde bu toplantılarda müzik dolapları ev sahibinin imdadına koşuyordu. Batı tarzı eğlenceler düzenlenmekle beraber bütün kesimler için civarda oturan ailelerle gidip gelmeler de halen sürdürülmekteydi. Eğlence hayatındaki Batılılaşmanın bir parçası da ellili yıllarda İstanbul'da düzenlenen yarışmalardır. Bu dönemde düzenlenen yarışmalar çocukların ve diğer insanların fiziksel özellikleri ile alakalı olabilirken Boğaz'da balık tutmak da yarışma konusu olabiliyordu. Amerika'da yaygın olarak görülen üniversitede okuyan öğrencilerin katıldığı kürek yarışları İstanbul'da da yapılmıştır. Müzik alanında, spor alanında da müsabakalar ellili yıllara damgasını vurmuştur.¹⁵⁶

Ellili yıllarda opera ile ilgili çalışmalardan ileride söz edilmeye çalışılacaktır. Uzun yıllar İstanbul'a operanın yerleşmesi için harcanan çabalar ellilerin sonlarında meyvesini verecektir. Almanya'da uzun yıllar şef olarak görev yapan "Kurt Eichorn" ve İtalyan tenör "Guiseppe Savio" İstanbul'a gelmişlerdi. İstanbul'da açılan İstanbul Operası'nda "Tosca"nın oynanması planlanmakta sopranomuz "Leyla Gencer" oyunun başrolünde görevlendirilmiştir.¹⁵⁷ 20 Mart 1960 itibarıyla İstanbul'da Tepebaşı Tiyatrosu opera gösterilerinin sergilendiği mekân olma özelliğini taşımaya başlıyordu. Bu operaya kavuşulmasında Muhsin Ertuğrul'un yanında müzisyen Aydın Gün'ün de büyük katkıları olmuştu. Operada görev alacak müzisyenler önceden bu iş için uzun süre hazırlıklarını sürdürmüşlerdi. İstanbul Operası'nın hizmete girmesinde maddi açıdan Şehir Meclisi de desteğini esirgememişti.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Cumhuriyet, " *Belediye'nin Claude Farrere Şerefine Verdiği Çay*", 23 Ağustos 1950.

¹⁵⁵ Cumhuriyet, " *Güzeller Balosu*", 24 Ağustos 1950.

¹⁵⁶ Özer, a.g.e., s. 213,214.

¹⁵⁷ Cumhuriyet, " *İstanbul Operası İçin Gelen Şöhretler*", 11 Mart 1960.

¹⁵⁸ Cumhuriyet, " *İstanbul Operası Doğarken*", 21 Mart 1960.

Ellili yıllarda eğlence denildiğinde radyoların da ön planda olduğu göze çarpmaktadır. İstanbul'daki ve Ankara'daki radyolarda bazı planlamalar yapılmıştır. Radyoda Türk müziğine verdiği hizmetlerle tanınan bestekâr Cemal Reşit Rey'in de görev aldığı anlaşılmaktadır. Kendisine bir miktar maaş verilerek İstanbul Radyosu'nun gerçekleştirdiği müzik programlarını denetlemek üzere Rey Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu kararla radyoya memur tayin edilmiştir.¹⁵⁹ İlerleyen yıllarda bir başka isim Nevzat Atlı'da İstanbul Radyosu'nda aynı görevde hizmet vermek üzere görevlendirilmiştir.¹⁶⁰ Dinleyicilerin isteği üzerine bizim kendi müziğimiz ile Batı müziğine dair programların ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bayanlar için günlük yaşam bilgileri içeren programlarda İstanbul Radyosu yayın akışına eklenmiştir. Türk müziğinin yanında İstanbul'da konser veren sanatçıların programlarına yer verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶¹

Radyo programları şehir şehir dönemin radyo dergilerinde yer almaktaydı. İstanbul, Ankara, İzmir Radyoları yanında Londra Radyosu'nun yayın akışının da dergilerin sayfalarından dinleyiciye duyurulduğu görülmektedir. İstanbul Radyosu'na ait Ekim 1954 tarihli radyo yayın akışına baktığımızda yayının Türkçe sözlü şarkılar ve Mualla Gökçay, İrfan Doğrusöz gibi sanatçılarla 12.30'da başladığı görülmektedir. Hafif Müzik, Caz Müziği yanında türküler de bu programda yer almaktadır. Akşam saat 21.15'te ise ünlü Türk Sanat Müziği sanatçısı Zeki Müren'in konseriyle devam eden radyo program akışı 23.35'te Dans edilebilen müziklerle sona ermektedir. Derginin bu sayede programlarla ilgili şikâyetleri yetkili kişilere duyurabilecekleri de ifade edilmektedir.¹⁶²

Londra Radyosu'nun yayın akışına şöyle bir göz atmak gerekirse programın sabah saat 07.00'de başladığı görülmektedir. Radyoda İngilizce öğrenmek isteyenler için haftanın iki günü bir program yayımlanmaktadır. "İki Şehir", "Haftanın Bahsi", "İnsanlar ve Adetler" gibi isimlere ait yapımlar da dikkat çekmektedir. Dinleyicilerin istemiş olduğu Türk Sanat Müziğine ait birkaç parçaya da yayın akışında yer verildiği görülmektedir. Kimi zamanda Türk sanatçılar yurtdışına giderek oralarda faaliyetlerini sürdürüyorlardı. O dönemde Ayhan Işık, Celal İnce, Necla İz

¹⁵⁹ BCA 1950: 030.18.01.02/ 122 32 10.

¹⁶⁰ BCA 1955: 030.18.01.02/140 61 16.

¹⁶¹ Zafer, " İstanbul Radyosu'nda Yenilikler", 27 Eylül 1950, s.3.

¹⁶² Radyo Haftası, 2 Ekim 1954, Sayı:3," Bir Haftalık Radyo Programları", s.27,28.

Amerika’da çalışmak üzere bulunan tanınmış isimler arasında sayılabilir. Yurtdışında yaşayan sanatçılar aynı zamanda para kazanıyorlardı. Bazı yabancı sanatçılar ülkemize gelirken Türk sanatçıların da yurtdışında tanınmasının ülke tanıtımı açısından etkili olduğu söylenebilir.¹⁶³ Leyla Gencer de Amerika’ya zaman zaman giden sanatçılar arasında yer almaktadır.¹⁶⁴

Dönemin dergileri eğlence hayatının önemli isimlerinin hayatları ve fotoğraflarına yer vermektedir. Bu dergiler arasında yer alan Bizim Yıldızlar’ın 1950 Aralık ayına ait olan sayısında ünlü sanatkârlara yer verilmiştir. Ses sanatçımız Münir Nureddin Selçuk daha önce de ifade edildiği gibi bu sanatkârlardan biridir. Şöhreti Türkiye dışına taşmış olan bu sanatçı verilen eserlerin çok fazla nitelikli olmayışından şikâyetçidir. Tamburi Selahaddin Pınar’ın öğretmeni olan Refik Fersan da İstanbul Belediyesi Konservatuvarı’nı notaların güvenilir olmaması konusunda tenkit etmektedir. Türk Müziğine uzun yıllar emek veren ünlü keman solisti Necati Tokyay’da İstanbul Radyosu’nu bazı konular da eleştirmektedir. Radyolar Necati Tokyay’a göre halkımızın tercih ettiği programlara yer vermelidir.¹⁶⁵

Bazı Türk aileden gelen veya ülkemizde nüfusa kayıtlı sanatçıların da ellili yıllarda dünyaca tanındığı daha önce belirtmeye çalışılmıştır. Fransa’da sanatını icra eden Dario Moreno Türkiye’nin nüfusuna kayıtlıdır.¹⁶⁶ Piyano sanatçısı İdil Biret, viyolonsel sanatçısı Suna Kan küçük yaşta devlet tarafından Fransa’ya gönderilen sanatçılarımız arasında sayılabilir.¹⁶⁷ İstanbul o dönemde bazı bale gruplarının da gösterilerini sergilediği bir şehir olarak gösterilebilir. 1959 yılında 9 Şubat günü Amerika’dan gelen sanatçılar bale gösterilerini sergilemişlerdir.¹⁶⁸

Binlerce kişi İstanbul’da gece kulüplerinde, Sergi sarayında gelecek yılı karşılamayı tercih ediyordu. 1959 senesine girmek için Kervansaray, Klöb-X adlı mekânları tercih edenler de az değildi. Buralarda Hula-Hoop çevirme, nostaljik bir dans olan çarliston müziğinde dans etme hatta çiftetelli oynama gibi eğlenceler yoğunlukla görülebiliyordu. İstanbul’da yaşayan yabancılarda kendi kulüplerinde

¹⁶³ Hayat Mecmuası “Amerikadaki Türk Sanatkârları”, 17 Nisan 1959, Sayı:16, s.18

¹⁶⁴ İstanbul Ekspres, “Leyla Gencer Amerika Yolunda”, 9 Eylül 1957, s.1.

¹⁶⁵ Bizim Yıldızlar Dergisi, 26 Aralık 1950, s.3,8,13.

¹⁶⁶ İstanbul Ekspres, “Avrupa’da Meşhur Ve Büyük Bir Türk Sanatkârı Var”, 28 Eylül 1957, s. 4

¹⁶⁷ BCA, 1957: 030.01/129 840 2.

¹⁶⁸ Hayat Dergisi, “Amerika’nın Dans Eden İyi Niyet Elçileri”, 13 Şubat 1959, Sayı:7,s.12,13.

kimi zaman eğlenceler düzenliyorlardı. Almanlar Teutonia adlı kulüpte partiler veriyorlardı. Bu partilerde uzaylı, denizci, hatta kovboy gibi giyinen kişiler birbirlerine” sen” diye seslenme zorunluluğu taşıyorlardı. İstanbul’da kimi zamanda devlet büyükleri yabancı misafirler için resepsiyonlar düzenlerlerdi. 1959 senesinde İtalyan devlet adamlarını ağırlamak amacıyla Şale Köşkü’nde bir davet verilmiştir.¹⁶⁹

Adnan Menderes ve eşi Berrin Menderes bu davette ev sahibi olarak bulunmuşlardır. İtalyan’ın Başbakan’ı Segni, Dışişleri Bakanı Ekselans Pella dışında Cumhurbaşkanı Celal Bayar da resepsiyona katılanlar arasındaydı. Akdeniz’de bulunan birbirine dost olan devletleri olan Türkiye ve misafir İtalya adına düzenlenmiş gecede vekillerin aileleri de bulunmuştur. Misafir hanımlar tuvaletler giyerek masalarda yerlerini almışlardır. Beyler ise genellikle koyu renk takım elbiseler ile beyaz gömlekleriyle boy göstermişlerdir.¹⁷⁰

As Kulüp ünlülerin durağı görünümündeydi. Yaşar Kemal, Yılmaz Güney, Çetin Altan gibi ünlü isimler eğlenmek için bu mekânı tercih ediyorlardı. Anadolu-pop tarzı müziğin alt yapısının burada oluşturulmaya başlandığı söylenebilir. İlham Gencer’in açmış olduğu bir mekân olan Çatı İstanbul’daki gece kulüplerinin en büyüğüdü.²⁹ Ekim 1959 tarihinde hizmete giren Çatı Batı müziğinden hoşlananların uğrak yeri olarak ifade edilebilir. Ellili yıllarda İstanbul’da bazı mekânlar eğlenmek isteyen kişiler tarafından dolduruluyordu. Zeki Müren, Ayhan Işık, Neriman Köksal gibi sanatçılar kimi zaman Borivaj adlı kulübü tercih ediyorlardı.¹⁷¹ Oteller ve kulüpler yeni yıl gibi özel günlerde de tercih ediliyordu. Hilton yeni yıla girerken çok sayıda misafir ağırlayan yerlerden biriydi. İstanbul’da açık ve kapalı eğlence yerlerinde caz müziğin ve yabancı sanatçıların ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Örneğin; İtalya’da caz müziğinde ustalığı ile tanınan Mario Bruni ile Arjantin asıllı dansçı Helena Vargas Bomonti Bahçesi’nde hayranları ile buluşmuşlardı.¹⁷²

Tango, samba, swing, rumba müziklerinin eşliğinde danslar gerçekleşirdi. Ellili yılların sonlarına doğru da dans müsabakalarında twist dansının yaygınlaştığı görülmektedir. Dansın İstanbul’da bu kadar fazla tutulmasında yazılı basında yer

¹⁶⁹ Hayat Dergisi, “Münih Ve İstanbul’da Faşing”, 20 Şubat 1959, Sayı:8, s.12.

¹⁷⁰ Hayat Dergisi, “Akdeniz’in İki Dost Devleti Türkiye – İtalya”, 2 Ekim 1959, Sayı:40, s.3.

¹⁷¹ Perde Sahne Mecmuası, 16.02.1955, Sayı:1, s.17.

¹⁷² Zafer, “Bomonti Bahçesi’nde”, 24 Haziran 1950.

alan Amerika'ya ve dansa ait haberlerin de rolü olduğu söylenebilir. Rock'n Roll ülkemizde bazı çevrelerce şeytani bir dans havasını taşımaktadır. Ellili yıllarda Rock'n roll dışında Mambo'nun da yıldızının parladığı görülmektedir. Ellili yıllarda spor müsabakalarından sonra danslı eğlencelerin düzenlendiği görülmektedir. 12. si İstanbul'da gerçekleştirilen "Enternasyonal Tenis Turnuvası" nın ardından bir eğlence tertiplenmiştir. Bu eğlencede Ça-ça ve Kalipso gibi danslara yer verilmiştir. Dans eden bayanların straplez veya kolsuz elbiseleri ve bluzları kıyafet olarak seçtiği gecede misafirler bu müzikler eşliğinde eğlenmişlerdir.¹⁷³

Amerika'da da tutulan bir dans olan Rock'n Roll ülkemizde bazı çevrelerce şeytani bir dans havasını taşımaktadır. Bu dansın başarısızlıkta rolü olduğunun bir müfettiş tarafından savunulması bir başka yorumla bu dansa tepkinin fazla oluşuna bir kanıt olarak gösterilebilir. Ellili yıllarda Rock'n roll dışında Mambo'nun da yıldızının parladığı görülmektedir. Hatta Mambo'nun müziğine dalmış olan Migros'ta Personel şefi olarak hizmet veren Stephen Maurer bir süre sonra yorgun düşüp rahatsızlanmış, hayatını kaybetmiştir.¹⁷⁴

2.4.1. Gazino Kültürü ve Tepebaşı Belediye Gazinosu

Farklı müzik tarzlarına yer verilen bu mekânlar dansın ve tiyatronun da sergilendiği eğlence yerleri olma özelliklerine bağlı olarak Avrupa'nın ve Orta Doğu'nun diğer eğlence yerlerinden ayırdırlar. Fransızca "Casino" kelimesinden gelen gazinolarda temelde içki içilen ve yemek yenen mekânlardır. Müzik eşliğinde eğlenmek de gazino kültürünün vazgeçilmez unsurlarındandır. Fransızca "Casino" kelimesinden gelen gazinolarda temelde içki içilen ve yemek yenen mekânlardır. Müzik eşliğinde eğlenmek de gazino kültürünün vazgeçilmez unsurlarındandır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yaygınlaşan Türk milliyetçiliği düşüncesine bağlı olarak alafranga mekânlar önemini kaybetmiştir. Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda program fasıl ve Türk Sanat Müziği ile başlar, tango ve Türk Halk Müziği ile devam ederdi. Tiyatro ve dans gösterilerini de içeren komedi türünde sanatsal faaliyetler, oryantal revü gibi görsel eğlenceler de ayrıca programın içeriğinde yer alıyordu.¹⁷⁵

¹⁷³ Hayat Dergisi, "Turnuvadan Sonra Ça-ça-ça ve Kalipso", Ağustos 1954, Sayı:47, s. 12-13.

¹⁷⁴ Öztan, vd. a.g.e., s.71-72.

¹⁷⁵ Aytar vd. a.g.e., s 85-88.

2.4.1.1. Tepebaşı Belediye Gazinosu'ndan Küçükçiflik Gazinosu'na Eğlence

İstanbul'da eğlence yerleri arasında en geniş programa sahip mekânlardan önde geleni Tepebaşı Belediye Gazinosudur. Nubar Tekyay, Hakkı Derman, gibi sanatçıların yanında Kadri Şençalar'ın dışında Şükrü Tutar bu gazinoda ellili yıllarda sahne almıştır. İstanbul Radyosu'nda da şarkılar söyleyen Türk Sanat Müziği sanatçısı Sabite Tur'da bu isimler arasında sayılabilir. Ebediyete Kadar ve Hayat Sokaklarında filmde rol alan Saime İnan Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda sahne almıştır. Ayten Arıkan, Celal Tokses de burada çalışmış sanatçılar arasında yer alır. 1950 yılında gazinoda Gönül Yazar bir programa katılmıştır. Bu programda kadroda Perihan Altın Sözeri ve Belkıs Özener gibi ses sanatçıları da şarkılarını icra etmişlerdir. Ellili yılların sonlarına doğru Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda Behiye Aksoy, Nigar Uluerer gibi Türk Sanat Müziği sanatçıları halk tarafından dinlenmiştir. Ayrıca Hamiyet Yüceses dışında Adnan Pekak da ellili yılların sonlarına doğru bu mekânda çalışan sanatçılar arasında yer almıştır. 1950 yılında gazinoda Gönül Yazar bir programa katılmıştır. Bu programda kadroda Perihan Altın Sözeri ve Belkıs Özener gibi ses sanatçıları da şarkılarını icra etmişlerdir. Ellili yılların sonlarına doğru Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda Behiye Aksoy, Nigar Uluerer gibi Türk Sanat Müziği sanatçıları halk tarafından dinlenmiştir.¹⁷⁶

Müzeyyen Senar ellili yıllara damgasını vurmuş bir ses sanatçısıdır. O dönemde müzikal dünyasına adım atan sanatçılar onun gibi olmaya çalışıyorlardı. Ses sanatçılarının çoğunun Müzeyyen Senar'ı taklit ettiği düşünülüyor ve bu taklit olayı pek de hoş karşılanmıyordu. Şükran Özer, Behiye Aksoy, Feriha Tunceli gibi sanatçıları başlarda Müzeyyen Senar'ın okuyuş tarzına çok yakın bir biçimde Türk Sanat Musikisi eserlerini icra ettikleri bilinmektedir. Fakat daha sonra bu isimler taklit aşamasını geçerek kendi tarzlarını oluşturmayı başarmışlardır.¹⁷⁷

İstanbul'da ünlü şarkıcıların sahne almasıyla oluşan programlarda kimi zaman tiyatro eserlerinden de örnekler sergilenirdi. Bu sayede Türk musikisine ait şarkıların yanında kısa veya uzun oyunlarla programın zenginleştirilmeye çalışıldığı

¹⁷⁶ Öztan vd. a.g.e., s. 80-83.

¹⁷⁷ Radyo Haftası, "Müzeyyen Senar'dan Kucak Dolusu Tek Haber: Mesudum", Sabahaddin OSMAN, 18 Eylül 1954, Sayı:1, s. 13.

sonucuna varabiliriz. Çifte Saraylar Bahçesi'nde Müzeyyen Senar, Perihan Altındağ Sözeri gibi ünlü ses sanatçıları sahne alıyordu. Aynı programın yaklaşık son iki saatinde ise Raşit Rıza Tiyatrosu'na yer verilmişti. Farklı günlerde bayram için hazırlanmış programda İsmail Dümbüllü, Ferdi Tayfur gibi isimlere de rastlamaktayız. Programın bazı günlerinde caz müziğine de yer verilmiştir.¹⁷⁸

1950 yılında gazinoda Gönül Yazar bir programa katılmıştır. Bu programda kadroda Perihan Altın Sözeri ve Belkıs Özener gibi ses sanatçıları da şarkılarını icra etmişlerdir. Ellili yılların sonlarına doğru Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda Behiye Aksoy, Nigar Uluerer gibi Türk Sanat Müziği sanatçıları halk tarafından dinlenmiştir. Ayrıca Hamiyet Yüceses dışında Adnan Pekak da ellili yılların sonlarına doğru bu mekânda çalışan sanatçılar arasında yer almıştır. Tepebaşı Belediye Gazinosu'nda sahne alan sanatçılardan bazıları aynı dönemde Kristal Gazinosu'nda da çalışmışlardır. Nigar Uluerer bu sanatçılardan biridir. Ayrıca Türk Halk Müziği alanında ünlenen Şen Kardeşler de her iki gazinoda da program yapmışlardır. Kristal Gazinosu dansçılarıyla da ünlüdür. Semira Yıldız ayrıca İnci Birol burada isim yapmış dansçılardır. Kazablanka açıldığı zaman Kristal'e gösterilen rağbet azalmıştır. İsmet İnönü'nün Kristal Gazinosu'ndaki konuşması Demokrat Parti'nin tepkisine neden olmuştur. Gazino binası Demokrat Parti tarafından yıktırılır. Kristal Gazinosu sahipleri Maçka'da Küçükçiftlik Gazinosu'nda eğlence hayatına katkı sağlamaya devam etmişlerdir.¹⁷⁹

2.4.1.2. İstanbul “Bir Gazino Cenneti”

İstanbul'da Pera Palas'ın arka tarafında adını 1943 yılında ünlenen “Casablanca” filminden alan gazino da oldukça fazla sayıda misafir ağırlayan yerlerden biridir. Gazinoda enstrüman çalan sanatçıların aynı kıyafetleri giymesi ilk defa burada uygulanmıştır. Daha sonra Maksim'i, işletecek olan Fahrettin Aslan burada olarak çalışarak buradaki düzeni daha sonra kendi mekânında uygulamıştır.

İstanbul'da rağbet gören gazinolar denildiğinde Bebek Gazinosu da eğlence mekânları arasında yerini almıştır. 1955 yılında Türk Sanat Müziği sanatçısı olan

¹⁷⁸ Cumhuriyet, “İçkisiz saz”, 15 Temmuz 1950.

¹⁷⁹ Öztan vd. a.g.e., s. 80-83.

Esmâ Engin burada çalışmaya başlamıştır. Radife Erten’de “Mavili “ ismindeki şarkısıyla hayranlarına seslenmiştir. İstanbul’da geceleri en çok eğlenilen mekân olma şeklindeki iddialı mefhumuyla Bebek Gazinosu’nda Mediha Demirkıran, Sema İçli gibi ünlü isimler de sahne almıştır. Zeki Müren’in Bebek Gazinosu’nda sahne alması ise 1956 yılına rastlar. Zeki Müren gazinodan ayrıldığında Müzeyyen Senar burada çalışmaya başlamıştır.¹⁸⁰

Komedyenler de gazinolarda genellikle ellili yıllarda programlar yaparlardı. Bebek Gazinosu’nda Balarılar adıyla ünlenmiş Ahmet ile Özdemir sahne alıyordu. Viyana’ya özgü Vals Gece Programları ile İspanya’nın Fiesta Dans Topluluğu kış mevsiminde bu mekânda gösteriler düzenlerlerdi. Gazino ekonomik seviyesi yüksek misafirlerin, yurtdışından gelen gazino severlerin uğrak yeri idi. Hatta “La Dolce Vita” filmini çekmesi için ilham veren dansçı Ayşe Nana’da ellili yıllardan yetmişlere kadar Bebek Gazinosu’nda çalışmıştır. 1958 yılında çıkan yangın Bebek Gazinosu’nun tahrip olmasına neden olmuştur. Bahsi geçen yangın sonucunda gazino eğlence hayatına veda etmek zorunda kalmıştır.

İstanbul’un en renkli mekânlarından biri de Beyaz Park Gazinosu’dur. Büyükdere’de hizmet veren bu mekân plaj ve gazino kültürünü birlikte sürdürmüştür. 1950’lerden sonra daha fazla tercih edilen Beyaz Park Gazinosu’nda Fehmi Ege’nin caz müziği yapan orkestrası sahnede yerini almıştır. III. Selim’in Gözdesi filminin dışında Yıldızlar Revüsü gibi filmlerin oyuncusu olan Perihan Altındağ Sözeri bu mekânda assolist idi. Sanatçı daha önce ifade edilmeye çalışıldığı gibi o dönemde değişik gazinolarda sahne almıştır. Muammer Karaca tiyatrosu, daha sonra ünlenecek olan orkestra şefi Çetin İnönü de bu mekânda seyircileriyle buluşmuştur. Ayrıca Beyaz Park Gazinosu plaj güzellik yarışmalarının da yapıldığı bir mekân olma özelliği taşır. 1958 yılında dans yarışmalarının yanında plaj güzeli balosu da gazinoda gerçekleştirilmiştir.¹⁸¹

Gazinoculuk sektöründe 1960 yılına doğru bazı farklılaşmalar yaşanmaya başlandı. Tepebaşı Belediye Gazinosu’nu Muhittin Öztuna 1958 yılında üç kişiden oluşan yeni sahiplerine sattı. Ortaklardan iki tanesinin mafya ile ilgisi olduğu iddia edilen gazino 1960 yılında kapandı. Küçükçiftlik Parkı Gazinosu, Taksim Belediye

¹⁸⁰ Öztan, a.g.e, s.84,88.

¹⁸¹ Öztan vd. a.g.e., s.83-91

Gazinosu gibi gazinolar da bir süre sonra Tepebaşı Belediye Gazinosu gibi eğlence hayatına veda eden mekânlar arasında yer aldılar.

2.4.1.3. Ellili Yıllarda Halkevlerinin Son Demleri, Yazlık Eğlence Mekânları

Demokrat Parti dönemine gelindiğinde halkevleri pek çok sanatsal faaliyetin yürütüldüğü kültür merkezleri konumunda bulunuyordu. Halkevlerinde caz müziğinin gelişmesine yönelik çalışmalar sürdürülüyordu. Halkevlerinin faaliyet gösterdiği yıllar 1932-1953 yılları arasına denk geliyordu. 50'lerden önce 40'larda Kadıköy halkevi caz gruplarının sahne aldığı mekânlar arasında yer alıyordu. Erdem Buri Moda'da ki caz tutkunlarının buluşma noktasıydı. Davul çalan Erdem Buri piyano, gitar ve davul sanatçılarının da kendisine katılmasıyla bir caz grubu kurmuştur. Şadan Çaylı, İlhan Mimaroglu'nun dışında Fazıl Abrak da grup üyeleri arasında bulunuyordu.

Yaz mevsiminde 50'li yıllarda adı geçen mekânlar arasında Büyükaada Anadolu Kulübü, Moda Deniz Kulübü ayrıca Caddebostan Plaj Gazinosu sayılabilir. İstanbul'da Arnavutköy'den başlayarak Sarıyer'e doğru uzanan sahil şeridinde de yazın kullanılan mekânlar yer almaktaydı. Caz müziğinin İstanbul'da daha fazla tutulduğu yer Avrupa yakası olarak vurgulanmaktadır. "Yeni Caz " olarak tabir edilen müzik tarzına ise Kadıköy'de ve Moda'da bazı mekânlarda önemli bir yer tutmuştur. Belediye tarafından işletilen Taksim Belediye Pavyonu, Emekli Sandığı tarafından işletilen Büyük Tarabya Oteli devlet eliyle eğlencenin gerçekleştirildiği mekânlardır. Kervansaray, Moulin Rouge Taksim civarında caz müziğinin çalındığı mekânlar arasındaydı. Yine Beyoğlu'nda Rio Bar, Tea Room gibi eğlence yerlerinin dışında Splendid Bar'da da dans müziklerinden sonra caz müziğine yer verilirdi. Taksim Gazinosu, Hilton Oteli'de caz denince akla gelen mekânlar arasındaydı. Konserler açısından düşündüğümüzde Süreyya sineması Anadolu yakası için tercih ediliyordu. Yine de konser vermeyi düşünen sanatçılar için Saray Sineması da o dönemde oldukça revaçtaydı Dizzy Gillespie, Seviç Tevs gibi sanatçıların yanında Dave Brubeck de Saray Sineması'nda konser veren ünlü caz sanatçıları arasında

sayılabilir. Robert Koleji öğrencilerinin uğrak yeri denildiğinde akla Bebek'te açılan “306” adlı kulüp gelmektedir.¹⁸²

Bahsi geçen eğlence yerlerinin dışında sadece caz müziğine yer veren mekân ise Bebek'te açılan “306 “ olarak anılan mekândır. Kulüp Hasan Kocamaz adında trompet dışında ağız armonikası da çalan bir müzik adamı tarafından yönetilmekteydi. Amerikan kültürüne yabancı olmayan Robert Koleji öğrencileri kulübün müdavimleri arasındaydı. O dönemde caz müziği dalında ünlenmiş pek çok kişi burada konser vermiştir.¹⁸³ Hasan Kocamaz özel sebeplerden dolayı kulübü kapattıktan sonra Kocamaz Beyoğlu'nda Kulüp Fa'yı açmıştır. Yeni açılan mekân Kulüp 12'ye rakip olmuş, caz müziği fazla rağbet görmeyince taverna olarak işletilmeye başlanmıştır.

Genel olarak eğlence yerlerindeki işletmecilere bakıldığında ya caz müzisyeni ya da caz müziğini seven kişiler oldukları genellemesine varılabilir. Caz müziğini seven bu yüzden de bir mekân açan Ayten Özer “Eylül “ isimli mekânın işletmecisidir. Bu iki grubun dışında bir üçüncü gruptan sayabileceğimiz başlarda caz müziğinden haberdar olmayan ama zamanla bu müziği benimsemiş kişiler de eğlence hayatında yer edinmişlerdir. İstanbul'da 50'li yıllarda Mehmet Ali Açılmış “Caz Bar” adında oldukça tutulan mekânı Korukent'te işletmeye başlamıştır. İngilizce “Quality” kelimesinden esinlenerek Q harfi başlangıç olarak alınan mekânlar işleten M. Ali Açılmış Q Jazz Bar'ın işleticisi olarak hatırlanacaktır. Mekânlara gelen misafirler elit tabakadan olup ekonomik anlamda belli bir seviyeye gelmiş kişilerdi. Şık giyime sahip caz müziğini seven kişiler bu kulüpler de oldukça iyi ağırlanıyordu. Kerem Görsev Jazz Bar'da da daha sonra Açılmış'ın gerçekleştirmeye çalıştığı mekân ve dinleyici geleneği sürdürülecektir. Kısacası ortamın, giysilerin bu müziğin asil havasına uygun hale getirilmesine çalışıldığı söylenebilir. Bu pahalılığın olumsuz tarafı caz dinleyicilerinin bu mekânlara gidemediği için azalma göstermesidir. Bunun dışında “yeni caz” olarak adlandırılan müzik türü İstanbul'da değişik mekânlarda çalınmakta ve gençler tarafından dinlenmekteydi. “Yeni caz”

---

¹⁸² Aytar, a.g.e, s.108-109.

¹⁸³ Aytar vd. a.g.e., s.109-110.

türünde Sarp Maden gitarı, Ayşe Tütüncü klarneti, Oğuz Büyükberber ise klarneti ile hizmet eden caz müzisyenlerinin başında yer alır.¹⁸⁴

Ellili yıllarda Caz müziği denilince akla gelen isimlerden biri de Necla İz'dir. Şevket Yücesaz tarafından yönetilen bir orkestra eşliğinde Necla İz şarkılarını seslendiriyordu. Aynı zamanda da şantöz olmak istediğini o yıllarda dergilerde çıkan yazılardan anlayabildiğimiz sanatçı radyoda da Şevket Yücesaz'ın yönettiği orkestrayla konserler vermeyi hedefliyordu. Şarkılarını da dönemin ünlü mekânlarından olan Vagon Blö'de prova etmekteydi. Dönemin dergilerinde caz müziğine ait dans edilebilen Türkçe ve İngilizce şarkıların yer alması bu tarz müziğe duyulan ilginin bir ifadesi olarak düşünülebilir.¹⁸⁵

50'li yıllar İstanbul'da caz müziğinin iyice yayıldığı ve halk tarafından benimsendiği yıllardır. Türkiye'deki gayrimüslimler ayrıca diğer yabancılar tarafından bu tarz müzik icra edilmiştir. Daha önce ifade edildiği üzere Avrupa yakasında Saray Sineması Anadolu yakasında ise Süreyya Sineması konser mekânı olarak kullanılmıştır. Caz müzik alanında konser verilen yerler arasında yine İstanbul'da Şan Sineması'na ilaveten Pangaltı'da ki İnci Sineması yer alıyordu.

1950 ve 1951 senelerinde Dikran Haçaturyan, Şerif Mardin ayrıca Cüneyt Sermet tarafından ortaya çıkarılan caz grubunun da oldukça aktif olduğunu söyleyebiliriz. Grupta yerli müzisyenlerin yanında davul sanatçısı olarak Röne Kohen ve grupta vokallik yapan Alber Behar'da yer almıştır. 50'li yıllarda Beyoğlu'nda şimdiki Konak İşhanı'nda "Kulüp" adındaki gece kulübü de bulunuyordu. 1953 senesinde Baltalimanı'nda yazın hizmet veren bir şubeye sahip olan mekânda İlham Gencer, Turhan Eteke, "Çarli Rahçi" bir grup oluşturmuştu. Grup üyeleri piyano, bongo, trompet gibi enstrümanlar çalıyorlardı. Bu caz konserleri arasında en ünlülerinden biri 1956'da Dizzy Gillespie tarafından gerçekleştirilen müzik şölenidir.¹⁸⁶

1955 yılında İstanbul'da yaşanan 6-7 Eylül Olaylarının da gayrimüslim müzisyenlerin gözden kaybolmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın bitişi ile Beyaz Ruslar ülkemize gelip müzik yapmaya başlamışlardı.

¹⁸⁴ Aytar vd. a.g.e., s. 112, 113.

¹⁸⁵ Radyo Haftası, "Necla İz Yeniden Mikrofonu Çıktı", Ayhan Bilgin, 2 Ekim 1954, Sayı:3, s. 9-11.

¹⁸⁶ Aytar vd. a.g.e., s. 112- 115.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Almanya ve Macaristan'dan gelen sanatçılar İstanbul'da müzikal ortamı canlandırmışlardı. Olaylar müzik ve eğlence sektörünü olumsuz etkilemiş sanatkârlar gruplarda çalmamaya başlamışlardır. 6-7 Eylül Olayları sırasında lokantalar ve gazinolar tahrip edilmiştir. Büyükada ve Heybeliada'daki gazinolar oldukça fazla zarar görmüştür. Heybeliada'da Diyogeni'nin Kahvesi, Şafak Gazinosu saldırılara uğramıştır. O tarihlerde yaz mevsimini Adalar'da geçirenler de henüz evlerine dönmedikleri için olaylar büyük korku uyandırdı. Büyükada'da oldukça rağbet edilen mekânlardan biri olan Petro Yuvanoğlu'na ait Façyo adlı lokantada zarar gören yerlerdendir. Olaylar müşterilerin ve mekân sahiplerinin daha sonra zararları giderilmiş dahi olsa da tedirginlikten uzun zaman kurtulamamasına neden olmuştur.¹⁸⁷

2.4.1.4. İstanbul'da Plajlarda Eğlence ve Yaz Mevsimi

İstanbul'da ellili yıllarda günümüzün aksine sıcak şehirlere gitmeden civardaki plajlarda vakit geçirmek daha fazla revaçtaydı. Özellikle Suadiye, Florya, Adalar en fazla rağbet gören yerler arasındaydı. Bunların dışında İstanbul'a oldukça yakın olan Çınarcık ayrıca Yalova'da sayfiye denildiğinde tercih edilen yerlerdi.

Ellili yıllarda şehrin karmaşasından uzaklaşmak isteyenler plaj çantalarını alıp denize girilen yerlere doğru yürüyüşe çıkarlardı. Bu rengârenk giysili topluluklar sokaklardan geçerek deniz kıyısına akın ederlerdi. Temmuz ve Ağustos ayları çok sıcak geçtiğinden dere kenarları, tepeler, otluk alanlar da yaz mevsiminde serinlemek için tercih edilen mekânlardı. Daha önceleri elit kesim tarafından yoğunlukla kullanılan plajlar ellili yıllarda halka da hitap eder hale gelmiştir.

Magazin basınındaki kırklı yıllarda başlayan yükseliş, Amerika'nın hayat tarzının benimsenmiş olması plaj kültürünün yaygınlaşmasında etkili olmuştur. İnsanlar denize ve kuma daha çok ilgi duymaya başlamıştır. Yeni hayat tarzı, modernleşme plajlardaki kalabalığın artmasına neden olmuştur. Yazlık mekânlarda inşa edilen yapılar, buralara ulaşmak için iyileştirilen yollar da bu kültüre katkıda

---

¹⁸⁷ Korucu vd.a.g.e, s.96-97.

bulunur. 1950 yılı ile 1953 yılı arasında araç sahibi olan kişilerin sayısında da bir artış gözlenmiştir.¹⁸⁸

Yeni vapurların da hizmete girmesiyle birlikte İstanbul'da yaşayan insanlar Adalar'a seyahat etmeyi daha fazla tercih etmeye başlamışlardır. 1954 yılında yaz mevsiminde İstanbul'un nüfusunun büyük bölümü yazlık yerlere akın etmiştir. Ellili yıllarda Florya, Kadıköy, Sarıyer, Dragos halkın yaz mevsiminde kalabalıklaşan yerlerdir. Dragos politikacılar tarafından da yazlık mekân olarak kabul edildiğinden burası aynı zamanda siyasi sohbetlerin yapıldığı bir merkez halini almıştır. Ellili yıllarda Çınarcık rağbet gören tatil beldeleri arasında yerini almıştır. 1954 yılında yaz mevsiminde şehir hatları sayesinde buraya ulaşan siyasetçilerin de yoğun olarak tercih ettiği bir yerdir.

Varlıklı aileler deniz kenarında büyük verandalı evlere sahip olur veya bu evleri kiralarlardı. Ekonomik durumu daha düşük olan aileler ise ya barakalarda ya da çadırlarda yazı geçirirlerdi. Deniz keyfinin dışında yaz mevsimini konserler, şenlikler daha eğlenceli hale getirirdi. Açık hava sinemaları, kırlardaki bahçeler, kulüpler vazgeçilmez eğlence mekânlarıydı.

1960'lara doğru ekonomik krizin belirginleşmesiyle tatil beldelerindeki evlerin fiyatları iyice artmıştır. Boğaz'da bulunan konutlar bu pahalılıktan çok fazla etkilenmiştir. Ayrıca Kadıköy'de deniz kenarı ile Adalar'da konutların bütçeyi zorladığı yerler arasındaydı.¹⁸⁹ İstanbul'da otomobilin fazlalaşması konut fiyatlarını etkilemiştir. Tatilciler araç sahibi olmak için konut kiralama bedeline bir miktar ekleyerek bunu gerçekleştirebileceklerini düşünüyorlardı. Bu sayede farklı yerlere gidebilme imkânı da artacaktı.

Sahil beldelerine yaz mevsiminde akın eden insanlar buralarda bazı sanatsal faaliyetlere de iştirak etmişlerdir. Ellili yıllarda İstanbul' da Büyükkada dans edilen gecelerin yanında sanat eserlerinin sergilendiği faaliyetlerin de yaşandığı bir tatil beldesi görünümünü arz eder. Büyükkada'nın revaçta olan mekânlarından Splendid sanatsal faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır. Tatil beldelerine gidemeyenler için Dolmabahçe'deki Gazhane'nin arkada kalan bölümüne inşa edilen Açık hava

---

¹⁸⁸ Korucu, a.g.e, s.30.

¹⁸⁹ Korucu vd., a.g.e., s. 96,97, 27-33.

tiyatrosu önemli bir mekân haline gelmektedir. Açık hava Tiyatrosu 1947 yılında açılışı yapılmış, Ankara'daki Devlet Konservatuvarı'nda görev yapan Carl Ebert'in de fikirleri alınarak 1950 yılında bazı eksikliklerini tamamlamıştır. Açık hava Tiyatrosu Sofokles'in ünlü eseri Kral Oidipus'un sergilendiği önemli bir tiyatrodur.¹⁹⁰

Tiyatro müzisyenlerin ve grupların da eserlerini sergiledikleri bir sanat merkezi olarak İstanbullular tarafından oldukça benimsenmiştir. Yaz mevsiminde İstanbul'da düzenlenen akşam konserlerine de halk akın etmiştir. Şehir Armonisi Kurulu'nun 1952 yılında yaz mevsiminde verdiği konserler bu aktiviteler arasındadır. Taksim, Gülhane Parkı gibi yerler dışında Gülhane Parkı da Şehir Armonisi Kurulu'nun konser verdiği yerler arasında bulunmaktadır.

Caz sanatçıları da kışın çalıştıkları mekânların dışında yaz mevsimi için de ikinci bir anlaşma yapıyorlardı. Sanatçılar nerede çalışacaklarına kendilerine sunulan fiyata göre karar veriyorlardı. Caz sanatçıların ve dansçıların yaz mevsimi için yaptıkları anlaşmalar sona erdiğinde İstanbul'un çeşitli yerlerindeki sahnelere kış mevsiminde geri dönüyorlardı. Örneğin 1954 yılının Eylül ayında Avrupa'ya seyahat eden öncesinde de orkestrasının faaliyetlerine son veren ünlü müzisyen Faruk Akel İstanbul'da "Canlıbalık" adlı eğlence mekânında "Kontinental Orkestrası"nda yer alacaktı. Yine aynı yıl Faruk Akel Kadıköy'de Kordon'da sahne almıştır.

Kış mevsiminde "Kordonblö" de sahne alan Armağan Şenol'un ise yaz mevsiminde Büyükkada'da hizmet veren "Anadolu Kulübü" nde müzikseverlerle bulunduğu Radyo Haftası Dergisi'ndeki bir yazıda yer almaktadır.¹⁹¹ Yaz mevsiminde Amerika'ya giden Sevinç Tevs'in de yakında İstanbul'da Kervansaray'da sahne alacağı da bahsi geçen sayfalarda yer almaktadır. Ayrıca Armağan Şenol'a da bir benzetmede bulunulmuş, kendisinin ismi Mickey Ronney ile özdeşleştirilmiştir. Armağan Şenol'un yaz sezonundan sonra nerede çalışacağını tam olarak belli olmadığı bir fotoğrafına yer verilerek ifade edilmiştir.

İstanbul'da deniz kenarında tatilcilerin tercih ettiği yerlerde kiralama ücretlerinin pahalılaşması önemli bir sorundu. Buralarda satılan bazı ürünlerin yüksek fiyatta satılması da tatilciler için problem teşkil ediyordu. Tatil beldelerinde

---

¹⁹⁰ Korucu, a.g.e,109.

¹⁹¹ Radyo Haftası, 25 Eylül 1954, Sayı:2, "Bu Yıl Kimleri Dinleyeceğiz", A. Bilgin, s. 10-11.

halkın içtiği su ve serinlemek için tercih edilen gazozun ucuz olmaması insanların yakındığı bir konudur.

Nüfus tatilcilerin gelişiyle iyice artmıştır. Bu durum sayfiyelerde suç teşkil edebilecek durumlarında fazlalaşmasında etkili olmuştur. Temel ihtiyaçların pahalılaşması bazı fırsatçı kişileri ürünlerin çok üstünde fahiş fiatlara satmaya çalışmalarına sebebiyet vermiştir. Bayanların buralarda rahatsız edilmesi, hırsızlık gibi vakalar da çoğalmıştır.

Ellili yıllarda İstanbul'da ilk defa on dokuzuncu yüzyılda Türkiye'ye gelen bisiklet iyice yaygınlaşmıştır. O yıllarda bisiklet kullanmak için bir ehliyete sahip olmak gerekiyordu. Frenler ve pedallar bozuk ise bu durum trafik cezası alınmasına sebep oluyordu. İstanbul'da ellili yılların sonunda bisiklet sayısı iki yüz bin kadardır. Özellikle Kadıköy'de ve Boğaz'da bisiklet kazalarından korunmak için polisler bisiklet ehliyeti kontrolü yapıyorlardı. Sayfiyelerde hırsızlık olaylarının da iyice artması yüzünden 1954 yılında atlı polisler Kadıköy, Sarıyer ayrıca Büyükdada da görevlendirilmişlerdir.¹⁹² Önceleri bahsedilen semtlerde dörtlü gruplar halinde devriye gezen polisler bir müddet sonra yaz ve kış mevsimlerinde görev yapar hale gelmişlerdir. Sayfiyelerde görev yapan polisler için karakollar yapılmıştır. Mesela Heybeliada'da karakol bulunmadığından 1953 yılında Mart'ta İstanbul valisi ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay tarafından yaz mevsiminde tatilcilerin güvenliğini sağlamak ve hırsızlık olaylarının önüne geçmek için yeni bir karakol hizmete girmiştir.

Yaz mevsiminde İstanbul'da yaz mevsiminde deniz kenarlarına vapurla ulaşmak çok fazla tercih ediliyordu. Tatilcilerin sayısının iyice artması yüzünden büyük bir kalabalık vapur bekleme salonunu dolduruyordu. Vapurun dış kısmında yer bulabilmek için yolcular arasında bir mücadele başlıyordu. Ellili yılların başlarında İstanbul'da Şehir hatlarına ait vapurlar ,Adalar'dan geçen bir güzergâhta yolculuk etme olanağına sahiptiler.

Vapurlarda kalabalık yüzünden problem yaşanınca vapur sayısı takviye edilmiş, seferler de artırılmak zorunda kalmıştır. "Paşabahçe " adı verilen vapur İtalya'ya ısmarlanmıştır. Paşabahçe 1952 yılında kullanılmaya başlandığında büyük

---

¹⁹² Öztan, a.g.e., s. 33-35.

sükse yapmıştır. Diğer vapurlara göre daha çok yolcu alma kapasitesine sahip olan bu vapur aynı zamanda da süratle ilerleyebiliyordu. Paşabahçe' den sonra “ Dolmabahçe “ İstanbul'da hizmet veren vapurlar arasına dâhil olacaktır. Daha sonrada “Fenerbahçe “ vapurunun da kullanılmaya başlanması yazlık mekânların Yalova'da çok pahalılaşacağı söylentilerini artırmıştır. Aynı şekilde yeni vapurların hizmete girmesiyle Adalar'a ulaşmak kolaylaşacağından yaz mevsiminde burada konaklama işlerinin zorlaşacağı sıklıkla konuşulan konular arasında yer almıştır. Büyükada'da tarihi iskele Demokrat Parti döneminde CHP döneminde parti merkezi ve lokali olarak kullanılırken sinemaya çevrilmiştir. Bahsi geçen vapurların da kullanılmaya başlanmasıyla 1954 senesinde Büyükada'da iskelenin boyunun uzatılması için çalışmalara girişilmiştir. Denizcilik Bankası'nın destekleriyle bu değişim gerçekleştirilmiştir.¹⁹³

XIX. yüzyılda deniz hamamlarının İstanbul'da yaygınlaştığı bilinmektedir. Bu hamamlar erkek ve bayan için ayrı olarak hizmet vermektedir. İstanbul'un işgal edildiği dönemlerde buraya gelen Beyaz Ruslar'ın mahremiyet kavramına dikkat etmeden kadın-erkek birlikte denizde yüzmeleriyle dönüşüm yavaş yavaş başlayacaktır. Ellili yıllardan önce Florya ile Küçüksu Plajı gözde yerler arasında yer alır. Okullar bu planı uygulama hususunda mekân olarak kullanılır. Kızıltoprak'tan başlayarak Beykoz'a kadar pek çok okul yatakhane ve mutfağın bulunduğu otel şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Büyükada yaz kampı, Şile yaz kampı en fazla rağbet gören kamplar arasında yerlerini almışlardır. İzcilik çalışmaları da ellili yıllarda yeniden başlamıştır.

Milli Takım ayrıca diğer İstanbul takımları Büyükada'ya gelip sonbahar mevsiminde çalışmalarını sürdürmektedirler. Milli takım Büyükada'ya geldiğinde birkaç defa Akasya Palas'ta konaklamıştır. Adalar Türkiye'ye gelen misafir takımların da iyi vakit geçirmeleri için misafir edildiği yer olma fonksiyonuna da sahiptir. 1956 yılında Fenerbahçe ile maç oynayan Rusya'nın Dinamo futbol takımı oyuncularını Büyükada'ya davet edilmişlerdir. Adalar sporcular için kamp yeri olma özelliğine sahip olmakla birlikte futbola bir oyun olarak önem verilmesi açısından dikkat çekicidir. 1956 yılında Ağustos ayında Büyükada futbol takımı ile Arnavutköy futbol takımı arasında bir maç yapılmıştır. Büyükada takımında Lefter, Diyamandı

---

¹⁹³ Korucu vd, s.35-39,44-51.

dışında Sofyanidis gibi ünlü isimler de yer almıştır. Bazen de farklı adaların takımları arasında maçlar yapılır. Örneğin Büyükada ile Kınalıada arasındaki maçlarda Deniz Harp Okulu'nun sahası kullanılırdı.¹⁹⁴

2.4.2. Sinema'nın Ellilerin İstanbul'undaki Yeri

Ellili yıllarda Amerika'da başlayarak bütün ülkeleri etkisi altına alan "McCarthy" meselesi yaşanmıştır. Komünizm yanlısı kişilerin yakalanması için Amerika'da "HUAC" adı verilen bir komisyon oluşturulmuştu. Senatör Joseph McCarthy'nin başını çektiği bu kovalamacadan Amerikan film sektörü de etkilenmişti. Örneğin bu dönemde Elia Kazan'da komünizme destek vermekle suçlanmış, bir vesile ile bu suçlamadan kurtulmayı başarmıştı. Bu tutuklamalar bazı yönetmenlerin başka ülkelere giderek yaşamlarını orada sürdürmelerine neden oldu. Demokrat Parti iktidarda yerini aldığında pek çok farklı sosyal tabaka mensubu tarafından desteklenerek başa geçmişti.¹⁹⁵

Demokrat Parti iktidarda yerini aldığında pek çok farklı sosyal tabaka mensubu tarafından desteklenerek başa geçmişti. Demokrat Parti bir süre sonra inkılapları savunan kişiler tarafından Atatürk'ün gerçekleştirdiği yeniliklere karşı bir iktidar olarak değerlendirilmeye başlandı. Dindar kesimle ve eşraftan bazı kimselerle partinin yakın olması bu durumu doğrulayan bir kanıt olarak görülmüştür. Ayrıca ellili yıllarda McCarthy tarzı bir yaklaşım sinema hayatının gelişimini engelleyen nedenlerden biri olmuştur. Demokrat Partinin yasaklayıcı tavrını eleştiren Fikret Hakan bu durumun sinema sektörünü olumsuz yönde etkilediğini düşünmektedir. Bu dönemde daha çok gülünç öğeler içeren veya insanları çok fazla duygulandıran yapıtlar ortaya konmasını da iktidarın baskıcı tavrına bağlamaktadır.¹⁹⁶

Türk sineması sanatsal varlığını gerçek anlamda 1947 yılından itibaren göstermeye başlar. Bu sanatsal tavrın belirginleşmesi aşaması 1953 yılına kadar devam eden bir süreçtir. Cumhuriyet Halk Partisi Türk filmlerinin gösterimini vergi indirimi ile desteklediğinden bazı varlıklı kimseler sinemacılık sektörüne yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Mısır yapımı filmlere sinemalarda yer verilmeyişi,

¹⁹⁴ Korucu, a.g.e,s.52-54.

¹⁹⁵ Fikret Hakan, *Türk Sinema Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2016, s. 136-137.

¹⁹⁶ Hakan, a.g.e, s.136.

yabancı filmlerden artık bıkan izleyici kitlesinin varlığı da Türk Sinemasının ellili yıllardaki evriminde etkili olacaktır. Türk filmlerinin diğer filmlere oranı da iyice artacak, sanatsal açıdan da sinemamız önemli ölçüde gelişme kaydedecektir.

1950 yılından itibaren sinemacılık sektöründe rolü olan kişilerin tiyatro, edebiyat ve resim çevrelerinde çalışmalar yapmış sanatçılar arasında yer aldıkları görülmektedir. Sinema konusunda fazla deneyimleri olmasa da bu kişilerin sanatsal düşünce tarzına uzak olmadıkları da bir gerçektir. Bunun dışında daha önce izlenen filmlerinde bu kişiler üzerinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin; Osman F. Seden'in filmlerine çocukluğunda izlemiş olduğu aksiyon filmlerinin yön verdiği gözlenmektedir. Ömer Lütfi Akad ise önceleri Seden'in çizgisinde yürürken Fransız tarzına doğru bir geçiş yapmıştır. Ayrıca bu dönemde bazı yenilikler yaşanmış olsa da koşulların tam olarak elverişli olmaması Türk filmlerinde ileride ifade edilmeye çalışıldığı gibi yetersizliklerin ortaya çıkmasında etkili olacaktır.¹⁹⁷

Genel olarak ellili yıllarda tarihle ilgili konuların işlendiği filmlerin çekildiği anlaşılmaktadır. Dini konuların da kimi zaman filmlere konu olduğu görülmektedir. Bu anlamda dinin konu edildiği tarihsel özellikleri de bulunan ilk yapım “ Aşıklar Kabesi Mevlana” olarak kabul edilebilir. Ayrıca filmlerde sosyal yaşam ve bazı siyasi olaylar da konu edilmiştir.¹⁹⁸

2.4.2.1. 1950-1960 Yılları Arasında Başlıca Sinema Filmleri

1950 yılında Nazım Hikmet'in hapis hayatı son buldu. Nazım Hikmet İstanbul'da İpek Film'de senaryo yazarlığı yanında kimi zaman da yönetmenlik görevini üstlenmiştir. 1952 yılında Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye'nin nihayet NATO'ya üyeliği gerçekleşmiştir. Bu yıllarda genellikle hüznü filmler yapılmıştır. 1954 senesinde Güven Film yapımı “Şimal Yıldızı” bunlardan biridir. Türk sinema tarihi açısından önemli bir olay ise 1950 senesinde 25 tane filmin beyaz perdeye aktarılması olmuştur.

---

¹⁹⁷ Hakan, a.g.e., s. 136-137.

¹⁹⁸ Mehmet Bağır, Türk Sineması'nda Tarihi Film Olgusu, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema Ve Televizyon Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2016.

V. Örfi Bengü “Çıldır Baba”, “Kapanan Gözler “ gibi filmlere imza atmıştır. Fikri Rutkay tarafından çekilen “Estergon Kalesi” dışında Faruk Kenç’in yönettiği” Üvey Baba” adlı film de 1950 yılında gösterime giren yapımlar arasında yer alır. Temel Karamahmutoğlu tarafından yönetilen “Söyleyin Anama Ağlamasın “adındaki filmin başrollerinde Hüseyin Peyda ile kadın oyuncu olarak ise Nevin Aypar bulunuyordu. ”Çakırcalı ve Nam-ı Diğer Parmaksız Salih”, “Uçuruma Doğru”, “Çete”, “Sadullah Ağa” gibi filmler daha iddialı yapıtlar arasında sayılabilir.

199

Halk Film tarafından sinemaseverlerle buluşturulan “Lüküs Hayat” da epey ses getiren yapımlardan biri olmuştur. Halikarnas Balıkçısı lakabının sahibi Cevat Şakir Kabaağaçlı ise “Yüzbaşı Tahsin” isimli filmde oynamıştır. Sinemamızda ünü gitgide artacak olan Sami Ayanoglu da “Er Meydanı “ isimli filmde reji olarak çalışmıştır. “Sürgün”, “Çete” gibi filmlerde ellili yılların başlarında çekilmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek bir makalesinde Namı-ı Diğer Parmaksız Salih filmini yorumlamıştır. Filmden hoşnutsuzlukla söz ederken pekçok yönden eksikleri olduğunu vurgulamaktan geri kalmamaktadır. Özellikle film direktörünü filmin seyirciyi düşünceden alıkoymas, oyuncuların rollerini tam benimsememeleri gibi durumlar açısından eleştirmektedir. İzleyici hoşlansın diye eklendiğini düşündüğü oyunu, neşeli müziklerden oluşan kısımları ise çok anlamsız bulduğunu makalede dile getirmiştir. 1950 yılında “Büyük Doğu Dergisi’nde yayımlanan makalesinde Necip Fazıl Kısakürek sadece Kaldırımlar şiirinin seslendirildiği esnada oluşturulan havanın hoşuna gittiğini de sözlerine eklemiştir.²⁰⁰

1951 yılına gelindiğinde en önemli olaylardan biri Halk Evleri’nin kapatılması olayıdır. Bu yılın önemli filmleri arasında ise “Barbaros”,” Dudaktan Kalbe”, “Kanlı Feryat”, “Sürgün”, “Vatan ve Namık Kemal “sayılabilir. Kemal Film ara verdiği sinemacılık hayatına “Hrisantos” adlı filmle geri dönmüştür. 1951 yılında çekilen filmlere baktığımızda konularını genellikle tarihi olaylardan aldıklarına şahit olmaktayız. Dikkat çeken ikinci bir nokta ise Kore Savaşı’nın da yoğun bir biçimde filmlerin konusunu oluşturmasıdır.

---

¹⁹⁹ Hakan, a.g.e, s. 137,138.

²⁰⁰ Hakan,a.g.e, s.140.

Filmlerde bazı eksikliklerin bulunduğu da o dönemde yazılan yazılardan anlaşılmaktadır. Oyuncuların sakallarının ve bıyıklarının oyun esnasında düşürmesi bu eksikliklerden biridir. Filmlerde ayrıca zaman faktörüne dikkat edilmeyişi de bazı ayrıntıların yanlış aktarılmasına neden oluyordu. “Vatan İçin” adlı film ile “Sürgün” filmi diğer yapımlarla kıyaslandığında daha kaliteli filmlerdi. Vatan İçin filminin Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun bir romanı olan Sodom ve Gomore’den yararlanarak çekildiğini öne sürenler olmuşsa da Fikret Hakan bunun doğru olmadığını düşünmektedir. Bu film Kurtuluş Savaşımızın bir bölümünü gözler önüne sermektedir. Hakan’a göre oldukça başarılı bir yapıttır.²⁰¹

Bu dönemde Kore Savaşı ile ilgili filmler daha önce belirtilmeye çalışıldığı gibi fazladır. Film yapımcıları bu savaşı anlatan filmlerde Mustafa Kemal Atatürk’ün görüntüleri ile İstiklal Savaşı’mıza dair karelere de yer vermektedirler. Bu sayede Türk halkının milli duygularına da hitap etmektedirler.

Dudaktan Kalbe adlı film ise oldukça fazla ses getirmişti. Reşat Nuri Güntekin’in romanından sinemaya aktarılmış olan duygusal olarak nitelendirilebilecek olan filmin dekorları gerçekçilikten uzak bulunmuştur. Filmin karakterlerinden biri olan Kenan’ın varlığına rağmen sevgililerin kavuşması aniden filmdeki kara bulutları dağıtmıştır. Dudaktan Kalbe adlı film izleyiciyi korkutmak istemeyen, realist yaklaşımdan uzak bir aşk filmi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle de bu filmin erkek oyuncusu Muzaffer Tema ön plana çıkan isimlerden biri olmuştur. Ayrıca bu film sayesinde bir başka kadın oyuncu Mesiha Yelda Vurun Kahpeye filmi ile ünlenen Sezer Sezin adlı oyuncuya rakip olmuştur.²⁰²

1951 senesinin sinema yapıtlarından “İstanbul’un Fethi” adlı film oldukça fazla beğenilmiştir. Sami Ayanoglu’nun Fatih Sultan Mehmet rolüne bürünmek için bırakmış olduğu sakal takdir ile karşılanmıştır. Kostümlerin kumaşlarının kalitesi de filmin görselliğine oldukça fazla katkıda bulunmaktadır. Filmin bazı sahnelerinde Bizans’a ait kaleleri ele geçirmek üzere harekete geçen Osmanlı askerinin coşkusunun çok gerçekçi olduğu öyle ki o hızla merdivenlerin parçalandığı da film eleştirilenleri tarafından dile getirilmektedir.

---

²⁰¹ Hakan, a.g.e., s. 136-140,143,144.

²⁰² Giovanni Scognamillo, *Türk Sinema Tarihi*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 126

Atıf Yılmaz Kanlı Feryat filminin çekimlerinden bir söyleşide bahsederken Topkapı'nın görüntülerinin yer aldığı bir sahneyi çekerken Mike Rafelyan ile çalışacaklarını nakleder. Mike Rafelyan'ın ilk defa film çekeceği için filmin çekildiği kameraya film takmadığını, bunun nedenini sorduklarında unuttuğunu söylediğini aktarmaktadır. Dönemin filmleri çekilirken bazı imkânsızlıkların yaşandığı anlaşılmaktadır. Ünlü sanat yönetmeni aynı zamanda da dekoratör olan Sohban Koloğlu'nun anıları da film çekimleri sırasında bazı pratik çözümlerin ortaya atıldığını göstermektedir. Sürgün filminin sırasında kaydırma sahnelerinde gerekli arabanın olmaması yüzünden bir masanın ayakları altına sabunların çivilendiğinden bahsedilmektedir. Koloğlu aynı buluşu travelling aracının kaydırılmasında kullandığından bahsetmektedir. Münir Hayri Egeli "Cem Sultan" filmini 1951 yılında çekmiştir. İstanbul'da doğan Mustafa Kemal Atatürk'ün daha önce çıkmış olduğu gezilerden birini kaydetmiş olan tiyatrocunun sinemaya bazı farklılıklar kazandırmıştır. Cem Sultan adlı yapımın kimi kısımları İtalyan Elçiliği'ni mekân olarak kullanmıştır. Ayrıca 1951 yılı "Sinema Anonim Şirketi'nin de kurulduğu senedir. Bu şirket sinema dışında tiyatro alanındaki çalışmalarda da hizmet vermeyi hedeflemekteydi.²⁰³

1952 yılına gelindiğinde özellikle "Ankara Ekspresi", "Kızıltuğ", "Kanun Namına", "Karanlık Dünya" gibi filmlerin sinemaseverlerle buluştuğunu görüyoruz. Kemal Film tarafından çekilen İngiliz Kemal ile Kanun Namına adlı filmler bu yıla damgasını vurdu. Yine de "İki Süngü Arasında" adlı film 1952 senesinin en iyi yapıımıydı.²⁰⁴ Avrupa'da uzun yıllar sinemacılık alanında çalışmalar yapan "Şadan Kamil" tarafından çekilen İki Süngü Arasında adlı film "Aka Gündüz"ün eserinden sinemaya uyarlanmıştı. Bu film ele aldığı konunun pek de basit olmadığı yapıtta "Hümaşah Hisan" başarılı bir oyunculuk sergilemiştir. Eleştirel bir yaklaşımla oluşturulan film aynı zamanda psikolojik açıdan da kadın oyuncunun performansı sayesinde Türk Sinemasında bir farklılık oluşturmuştur.

Yıldız Mecmuasının tertip etmiş olduğu sanatçıların katıldığı bir yarışmada kadın oyuncu dalında Belgin Doruk birinci olmuştu. Erkek adaylar arasında "Yeniçeri Hasan" adlı filmde rol alan fakat yeterince tanınamayan Ayhan Işık da

²⁰³ BCA, 1951:030.18.01.02/ 124 107 2.

²⁰⁴ Hakan, a.g.e., s 145.

vardı. Sonraları Ayhan Işık Kanun Namına dışında İngiliz Kemal adlı filmde de rol olarak ünü iyice artmıştır. “Kızıl Tuğ” adlı film sayesinde de Türk Sineması Turan Seyfioğlu gibi bir oyuncuyu kazanmıştır. Ömer Lütfi Akad, Burhan Arpad, Hıfzı Topuz gibi isimler sinemamızı modernleştirmeyi hedefleyen “Türk Film Dostları Derneği” ni 1952 senesinde kurmuşlardır.

Atıf Yılmaz 1951-1952 yılları arasında Hüseyin Peyda ile ilk sinema filmi olarak sinema tarihimizde yer alan “Kanlı Feryat” adlı yapıtın yönetmenliğini yapmıştır. Hikâyesi Suriye’de başlayan filmin bazı bölümleri de İstanbul’da devam etmektedir. Aşk, ölüm gibi konuların ele alındığı bu filmin İstanbul’da çekilen kısımlarla ilgili olarak “Yeni Türk Sineması” adlı dergide 1976 yılında çıkan bir yazıda Yılmaz:” “Çok renkli olmayan görüntüler, sünnet merasimi ile birlikte müzik aletlerinin melodisi gibi ayrıntıları hatırladığından” bahsediyor. Yine aynı yazıda filmin bir karesinde küçük bir çocuğun kafasına düşen saksı, biri kız diğeri erkek olmak üzere iki çocuğun kabristanda dua etmeleri yönetmenin filmle ilgili anımsadığı kareler arasında yer alıyor.²⁰⁵

Metin Erksan ünlü halk ozanı Âşık Veysel’in hayatını alan “Karanlık Dünya” adlı bir film çekmiştir. Film aynı zamanda köy hayatı ile ilgili bir belge niteliği de taşımaktadır. Film daha senaryo aşamasında iken sansürleme sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Filmin adının Âşık Veysel’in Hayatı olması öngörülmüştür. Filmde rol alan bazı oyuncuların komünist bir görüşe sahip olduğu anlaşılınca film gösterimden kaldırılmıştır. Filmin bazı sahnelerinde düzenlemeler yapılması filmin tekrar gösterime girebilmesinde etkili olmuştur.

Metin Erksan bir söyleşi de filmin senaristi Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nu bazı yönlerden yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. Erksan Âşık Veysel ile ilgili olarak ise önceden edinmiş olduğu kanıların asılsız olduğu şeklinde düşüncelerinin değiştiğini de aynı söyleşide dile getirmiştir. Erksan’a göre Âşık Veysel döneminin sorunlarını dile getirmekten uzak kalmıştır. Ona ün kazandıran şey o devrin büyüklerini öven eserler ortaya koymasıdır. Erksan bütün bunların dışında bazı teknik yetersizliklerin de bu söyleşi de altını çizerek Karanlık Dünya filmi hakkındaki değerlendirmesini sona erdirmiştir. Sessiz Dünya filminin senaristi Bedri Rahmi Eyüpoğlu’da filmle

---

²⁰⁵ Scognamillo, a.g.e., s.92, 139.

ilgili olarak izlenimlerini “Bir Senaryonun Hikayesi” adlı yazısıyla dile getirmiştir. Eyüboğlu özellikle rejisörün tecrübesizliğinden dert yanmaktadır. Rejisörün uyukulu oluşu da filmin çekimleri sırasında ona göre bir problem oluşturmuştur. Kendisinin köy hayatını tam olarak yansıtmak istediğini, hatta bunun için köylülerle anlaştığını fakat rejisörün işi aceleye getirdiğin yazısında ifade etmektedir.²⁰⁶

Fikret Hakan Atlas Sineması’nın yöneticiliğini yaptığı dönemde orada çalışan Fethi Mürenler sayesinde izleme fırsatı bulmuştur. Film sansürlenmemiş ilk hali ile Hakan’a göre köy hayatını en gerçekçi şekilde anlatmaktadır. Ayrıca bu ilk kopyanın bir festivale katılması söz konusu olsaydı bu filmin oldukça iyi bir derece alması dahi Hakan’a göre kaçınılmaz olurdu. Türk Sineması’nda köy yaşamını realist bir biçimde sahneye aktarabilen ilk yapıt “Beyaz Mendil” olarak bilinmektedir. Sansürlenmemiş olsaydı Sessiz Dünya’nın bu filmde daha önce bu unvanı alabileceğini de Fikret Hakan sözlerine eklemektedir.

Filmin sansürlenmesi ile ilgili olarak Nebil Özgentürk Metin Erksan’la yapmış olduğu bir sohbetten sonraki izlenimlerini “Bir Yudum İnsan Yolculukları” adlı yapımda anlatmaktadır. Filmde öncelikle Âşık Veysel’in çiçek hastalığı yüzünden gözlerinin görmemesine yer verildiğinden bahsediyor. Fakat filmi sansürleyenlerin ülkemizin sağlık sektöründe problem yaşıyormuş imajı verebilir diye bu sahnenin kaldırıldığı Özgentürk tarafından ifade edilmektedir.²⁰⁷

O yıllarda Sivas’ta Sivralan köyünde bir hastane olmadığı halde bu yapımda yer alan hastaneye Sivralan Devlet Hastanesi adı film gereği verilmiştir. Ayrıca filmde hastanede görevli olan doktorların köylerinde çiçek hastalığının görülmeyeceğine dair söylemlerine yer verilmiştir. Yine buğdayların boyunun kısa görüldüğü gerekçesiyle filmin bir sahnesi Amerika’da çekilen filmlerdeki buğday görüntülerinin yer aldığı makinelerinde tarlada görüldüğü sahnelerle değiştirilmiştir. Yine ayağında terlik veya ayakkabı olmadan köyde gezen kadınların yer aldığı sahnede filmde çıkarılmıştır.

Metin Erksan “Ve Sinema” adlı dergide kaleme almış olduğu bir yazıda Türk sineması ile ilgili olarak bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayhan Işık Erksan’a

---

²⁰⁶ Hakan, a.g.e, s.150,151.

²⁰⁷ Hakan, a.g.e., s.153.

göre “Yavuz Sultan Selim filminde ve Yeniçeri Hasan adlı yapımda uygun rollerde bulunmadığı için halk tarafından yeterince tanınmamıştı. Kanun Namına adlı filmde ise Ayhan Işık oldukça başarılı ve gerçekçi bir biçimde Nazım Usta rolüne bürünmüştü. Erksan başka filmlerde oynayan yeterince ünlenemeyen pek çok oyuncunun bu filmdeki isabetli rolleri sayesinde iyice tanındıklarını örnekler vererek açıklamaktadır. Kanun Namına filminin çekilmesinden birkaç yıl sonra çekilen önemli filmlerde bu filmin oyuncularına rastlamak Erksan’a göre tesadüf değildir. Halit Refiğ’de Kanun Namına filmi ile ilgili olarak bazı değerlendirmelerde bulunurken bu filmi Yılanların Öcü adlı film çekilinceye kadar önemli bir aşama olarak kaydettiğini ifade etmektedir. Film Refiğ Muhsin Ertuğrul tarafından çekilen 1922 tarihli İstanbul’da “Bir Facia-ı Aşk” isimli filmle özdeşleştirmiştir. Refiğ’e göre oldukça dokunaklı olan filmin konusu Amerikanvari yapımlardan esinlenilerek canlandırılmaya gayret edilmiştir.²⁰⁸

1948 tarihli bir film olan Çıplak Şehir adlı yapımla da bu film arasında ortak noktalar bulunmaktadır. Film ile ilgili olarak daha önce görülmemiş derecede büyük övgüler yapılmıştır. Ayhan Işık da bu filmdeki rolü ile iyice ünlenmiştir. Ayhan Işık sinema hayatı boyunca bu filmle başlayan düzgün kişilikli adam karakterini sürdürmeyi başarmıştır.

Semih Tuğrul ise 1952 yılında kaleme aldığı sinemanın eleştirildiği bir yazısında ülkemizde ticari bir mesele olarak bu işin değerlendirilmesinden şikâyetçi olduğundan bahsetmektedir. Filmlerdeki ticari kaygı Tuğrul’a göre yapımcıları filmlerin kalitesini düşürmekten bile alıkoymamaktadır. Film eleştirmenleri ise basında yeterince tarafsız davranmamaktadır. Çünkü olumsuz yorumlarda buldukları filmlerin reklamlarının gazete veya dergilerinde bundan sonra yer almaması tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durumda o dergi veya gazete reklam gelirlerini azaltmış olur. Tuğrul yazısında radyolardaki müzikleri de eleştirmektedir. Radyolardaki içkili mekânlarda çalınan şarkıların, etkili bir içeriğe sahip olmayan yayınların da benzer duruma sahip oldukları aynı yazıda ifade

---

²⁰⁸ Hakan, a.g.e, s.154.

edilmektedir. Bütün bunların sonucunda Tuğrul'a göre basına ve sanata karşı halkın duyarlılığı azalmaktadır.²⁰⁹

Kimi zaman bu döneme ait yazılarda sanatçıların birbirlerini öven, takdir eden yazılarına veya söylemlerine de rastlanmaktaydı. Safa Önal'a ait Bülent Oran için söylenmiş sözler de bu kategoriye dâhil edilebilir. Safa Önal uzun yıllar boyunca bir rakip gibi değil yol arkadaşı gibi görülmenin mutluluğunu yaşadığını ifade etmektedir. Oran'ın kendisini takip etmesinden, her zaman destekçisi olmasından dolayı minnettar olduğunu dile getirmiştir. Önal :”Antalya Altın Portakal yarışmasında tören sırasında sahneye davet edildiklerinde Oran'ın bir usta olarak önden gidişini, heyecanlarını” aynı yazıda yâd etmektedir. Fikret Hakan: “Sinemada bu tarz örneklere nadir olarak rastlanmasını sistemdeki yanlışlıkların ve düzensizliğin neden olduğu” yorumunda bulunmaktadır. Fikret Hakan: “Yukarıdaki sözlerin sahibi olan Safa Önal'ın ve ustam diye nitelendirdiği Bülent Oran'ın sevgiyle anılması gereken güzel bir örnek olarak kabul edilmesi gerektiğini” düşünmektedir.²¹⁰

1953 yılında da Türk Sineması açısından önemli bazı gelişmeler kaydedildi. İpek Film'de izlenen iki filmin ardından Yapı Kredi Bankası'nı elinde bulunduran Kazım Taşkent İstanbul'da Levent'te açılması düşünülen modern film stüdyosu projesinden vazgeçilmiştir. Tiyatral faaliyetleri destekleyen Yapı Kredi Bankası'nın sinema sektörü üzerindeki desteğini çekmesi Türk Sinema tarihi açısından önemli bir kayıptı.

Küçük Sahne'nin sanat yaşamımıza dâhil olmasıyla beraber Boğaz'ın film çekimi için mekân olarak kullanılacağı bir filmin hazırlıklarına girişilmiştir. Film renkli olacak aynı zamanda doğal gün ışığı kullanılacaktı. Küçük Sahne'nin oyuncularının katkılarıyla Almanya'dan özel olarak getirilmiş bir dekoratörle çalışılıyordu. Filmin adı ise “Halıcı Kız” idi. Çok fazla para ve emek harcanmasına rağmen çok fazla ses getirmeyen, duyguların çok fazla yansıtılmadığı bir yapım olarak sinema tarihimize geçti. Film Muhsin Ertuğrul imzası taşımaktadır. Türk film tarihi açısından renkli olarak çekilmiş ilk film olması yönüyle önem taşımaktadır. Filmin kadrosunda genellikle tiyatro oyuncuları rol almıştır. Film çok fazla başarı

---

²⁰⁹ Hakan, a.g.e.,s. 146-156.

²¹⁰ Hakan,a.g.e, s.156.

kazanamamış, başrol oyuncusu kimi eleştirilere göre rolüyle yeterince uyum sağlamamıştır.²¹¹

Ellili yıllara kadar yabancı filmlerin özellikle de kovboyların boy gösterdiği yapıtların ülkemizde oldukça fazla izlendiği söylenebilir. Bu tarz filmlerin yerli versiyonlarına da ellilerden sonra rastlamaya başladığımız söylenebilir. “Zehir Kaçakçıları”, “Kanlı Para” ayrıca “Katil” adlı filmler bunlar arasında gösterilebilir. Bu dönemde İstanbul’da Kasımpaşa, Kocamustafa Paşa gibi semtlerde zararlı maddelere alışmış, halkın korkmasına neden olan çeteler yaygındı. Türkiye’nin İstanbul dışındaki şehirlerinde de külhanbeyi olarak tabir edilen karakterlerin de yaygınlaşmasında bu yabancı gangsterlik filmlerinin rolü büyüktür. 1953 senesinde yine de bazı kaliteli yapımların da beyazperdede yer aldığı görülmektedir. “Altı Ölü Var”, “Beklenen Şarkı”, “Hıçkırık”, “Mahallenin Namusu” bu filmler arasında sayılabilir.

Çekilen filmlerde sinemacılık anlamında bazı gelişmeler kaydedildiği dikkat çekiyordu. Fotoğrafların eskiye oranla canlılığı, senaryo açısından bakıldığında kalitenin bir parça artmış olduğu söylenebilir. Yine de filmlerin yeterince akis uyandırmadığını ifade etmek doğru olur. Bu filmler arasında “Altı Ölü Var” adıyla da bilinen “İpsala Cinayeti” filminin konusu gerçek bir hayat hikâyesinden Ömer Lütfi Akad tarafından sinemaya aktarılmıştı. Çok fazla çaba harcanmış olmasına rağmen bazı kimselerce ağır tempolu olduğu şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır. Filmi beğenenler ise sinemadaki dilin kullanılması açısından filmin oldukça başarılı olduğunda hemfikirler.

“Beklenen Şarkı” filmi de çok ilgi gören filmler arasındadır. Şarkı Zeki Müren’in bir bestesidir. “Hıçkırık”, “Aşk Izdıraptır”, “Mahallenin Namusu” 1953 yılının en iyi sinema filmleridir.²¹²Film Dostları Derneği sinema tarihimizde ilk defa bir festival düzenledi. Festivale katılan filmler arasında “Kanun Namına” adlı filmin en başarılı film seçildiği görülmektedir. Bu film ile rejisör Ömer Lütfi Akad, yönetmen Burçkin ve senarist Osman F. Seden kendi kategorilerinde derece almışlardır. Aynı festivalde kadın oyuncular arasında Nedret Güvenç “Kanlı Para”

²¹¹ Seçkin Sevim, “Muhsin Ertuğrul : Türk Sineması’nın Kurucusu mu Yoksa Günak Keçisi mi ?”, İnsan&İnsan Dergisi, Yıl:3, S:10, Güz 2016, s.75,76.

²¹² Hakan, a.g.e.,s. 156-159.

film ile Atıf Kaptan ise “Drakula İstanbul’da” filmi ile erkek oyuncular arasında birincilik kazanmışlardır. 1953 senesinde uzun yıllar Almanya’da yaşayan, Mustafa Kemal Atatürk’ün hayata gözlerini kapadığında düzenlenen cenaze merasimini filme aktaran sinemacı “Faruk Kenç” te “Kanlı Çiftlik” dışında “Koroğlu ve Türkan Sultan” filmlerinin yönetmenidir. Bu filmlerde görüntü yönetmenliğinde Enver Burçkin’i ayrıca, İlhan Arakon’u görmekteyiz. Kanlı Çiftlik adlı film pek fazla beğenilmemiş, Belgin Doruk gibi ünlü oyuncuların boy gösterdiği yapım film kalitesi açısından yetersiz bulunmuştur.²¹³

1953 yılında sinemacılık alanında yapılan çalışmaların basında da yankı uyandırdığı görülmektedir. Tunç Film tarafından çekilen “Meyhane Köşeleri” adlı film bunlardan biridir. Rejisör İhsan Mıyar, başrol oyuncusu ise Saliha Tekneci’dir.²¹⁴ Aynı yıl çekilen hüzünlü bir hikâyeye sahip olan “Bu Kadın Benimdir” adlı yapım Elektra Film’e aittir. Yorgi Saris film şirketinin sahibidir, Aynı zamanda Fatma Bilgen’in başrollerini oynadığı filmin senaryo yazarıdır.²¹⁵

Köy Enstütüleri’nin kapatıldığı 1954 yılına gelindiğinde ülke ekonomik açıdan bir buhran yaşıyordu. Bu yıl çıkarılan “Petrol Kanunu” nun etkileri daha sonra çekilen filmlerde işlenmiştir. Avrupa’da o yıllarda çekilen Arsen Lupen, Sherlock Holmes gibi filmlerin ülkemizde de yoğun ilgi gördüğü söylenebilir. Cannes Film Festivali’ne katılması için çekilen “Kaçak” çok güçlü bir yapım değildir. “Ölüm Saati”, “Sahildeki Kadın”, “İki Ateş Arasında” çekilen filmler arasında sayılabilir.

Sahildeki Kadın adlı film Aydın Arakon tarafından Türk Sineması’na kazandırılmıştır. Film “La Red” adlı yapıttan uyarlanmıştır. Filmde birkaç kelimenin durmadan tekrar edilmesi Yıldız dergisinde eleştiri konusu olmuştur. Aydın Arakon gibi deneyimli bir yönetmenin daha farklı bir yapıt ortaya çıkarması gerektiği düşünülmüştür. Aynı dergideki eleştiride La Red çok özel bir film olduğu için onu taklit etme girişimi başarısız olarak değerlendirilmiştir. Yine aynı filmle ilgili olarak Meksika’da deniz kıyısından Türkiye’de balıkçılıkla uğraşan bir sahile ulaşmak için gösterilen çabalar da gerçekçi bulunmamıştır.²¹⁶

---

²¹³ Scognamillo, a.g.e, s.90.

²¹⁴ Cumhuriyet, “Meyhane Köşeleri”, 12 Nisan 1953.

²¹⁵ Cumhuriyet, “Bu Kadın Benimdir Filminin Çevrilmesi Bitti”, 12 Nisan 1953.

²¹⁶ Scognamillo, a.g.e., s. 90,127,128.

Yukarıda adı geçen filmlerin dışında 1954 yılında “Şimal Yıldızı “İkinci Dünya Savaşı yıllarını ele alan bir yapımdı. İpar Film tarafından çekilen “Salgın” adlı filmde ise “Virginia Bruce” rol almıştır. Ayrıca yine aynı yıl oldukça fazla para harcanarak film dünyasına kazandırılan bir film olan “Nilgün” adlı yapımda Alman “Erika Remberk” rol almıştır. Refik Halit Karay tarafından kaleme alınan bir romandan alınan film’in Tac Mahal ile ilgili olan sahnesinin Hindistan’da çekilmiş olması da filme ayrı bir güzellik katmıştır. İstanbul’da yaşayan Rumların Kıbrıs’taki Türklere karşı faaliyet gösterdiği EOKA’ya yardımlar gönderdiği basında yankı bulan 1955 senesi daha önce ifade edilmeye çalışıldığı gibi 6-7 Eylül olaylarının da yaşandığı yıl idi. 1955 yılının yapımları arasında ise Andre Gide’e ait bir eser olan “Pastoral Senfoni “ Lale Oraloğlu tarafından “Sevdiğim Sendin” adıyla sinemamıza uyarlandı.²¹⁷

Türk sinemasında ilk gerçekçi film olarak kabul edilen Yaşar Kemal’in senaryosunu yazmış olduğu Ömer Lütfi Akad tarafından çekilen “Beyaz Mendil” adlı yapım 1954 yılında çekilmiştir. Sadeliği ve folklorik öğelerin yoğun olarak yer alması gibi özelliklere sahip olan film Kandıra ve çevresindeki köy yaşamını yansıtmaktadır. Film birbirine düşman olan iki ayrı köyde yaşayan sevgililerin öyküsünü konu edinmiştir. Osman F. Seden’in ilk defa yönetmen koltuğuna oturduğu film olan “Kanlarıyla Ödediler” adlı film de aynı yıl gösterime giren yapıtlar arasındadır. Hitit Güneşi adlı film 1954 yılında Berlin’de gerçekleştirilen film festivalinde ödül kazanması açısından önemlidir. Aynı yıl çekilen “Yolpalas Cinayeti” adlı filmle ilgili olarak bir anektod ilgi çekicidir. Film Halide Edip Adıvar’ın yazdığı oldukça ünlü bir romandan Metin Erksan tarafından sinemaya uyarlanacaktır. Metin Erksan başlangıçta çok hevesli olmasına karşın bazı sahnelerin sansürlenmesi kararı karşısında darma duman olmuştur. Filmin çekildiği yıllarda Laleli’de ikamet eden Halide Edip Adıvar önemli bazı kişilerle sansür olayı hakkında konuşup tepki göstermiştir. Bahsi geçen film sonuç olarak sansürsüz haliyle gösterime girmiştir.²¹⁸

---

²¹⁷ Hakan,a.g.e, s.170,177-178

²¹⁸ Hakan, a.g.e., s. 169,170, 177-182.

2.4.2.2. 1955 ve Sonrası Sinema

1955 yılında sinemacılık sektörünün gelişmesi için İstanbul'da “ Türkiye Filmciler Sinemacılar Kooperatifi” nin kurulduğu görülmektedir. Kooperatif film çekimleri için gerekli malzemeleri önceden hazırlayacak, filmlerin uygun bir ortamda çekilmesini sağlayacaktı. Bu kooperatife üye olan filmciler bahsi geçen hizmetlerden yararlanabileceklerdi.²¹⁹

1956 yılına gelindiğinde sinema tarihimiz açısından fazla bir gelişmenin yaşanmamış olduğunu söylemek yerinde olur. Bu yıl “ İntikam Alevi”, “Berduş”, “Hollywood Rüyası” , “Katibim” çekilen filmler arasında sayılabilir. 1956 yılında ünlü edebiyatçı Reşat Nuri Güntekin İngiltere’de vefat etmiştir. “Ak Altın” özenli ve bolca emek verilen bir yapım olsa da yeterince yankı uyandıramamıştır. Film bazı eleştirmenler tarafından John Huston tarafından çekilen Altın Hazinesi adlı filme benzetilmiştir. Kemal Film tarafından çekilmiş olan “İntikam Alevi” adlı film de İstanbul’un sokaklarını mekân olarak seçen bir yapımdı. Yine Kemal Film’e ait bir film olan “Berduş” ta Zeki Müren rol almıştır.

Sinemacılık anlamında oldukça kısır geçen 1956 yılında yaklaşık 51 tane film gösterime girmiştir. Daha önce bahsi geçen filmlerin dışında Lale Film tarafından çekilen “Kalbimin Şarkısı” adlı yapım eleştirmenler tarafından özenli bir film olarak değerlendirilmiştir. Nedret Güvenç’in başrollerinde yer aldığı, Atıf Yılmaz’ın yönetmenliğini yaptığı “Beş Hasta Var” filmi de 1956 senesinin beğenilen yapıtlarından biri olarak kabul edilebilir. Film bazı sinemacılar tarafından ise fotoğraflarla dolu bir romana benzediği yönünde eleştirilmiştir.

1957 yılı bir önceki yılın tekrarı niteliğindedir. Çekilen film sayısı oldukça azdır. “Gelinin Muradı” adlı film pek çok yönden izleyiciden tam not almayı başarmıştır. Bu eser Atıf Yılmaz’ın Beyaz Mendil’den sonra Türk sinemasına armağan ettiği köy hayatını gerçekçi bir biçimde anlatan film olarak kabul edilmektedir. Gelinin Muradı adlı film köyde ve kasabadaki insanların gerçek dünyalarını ortaya koyan eleştirel bir yaklaşımla ortaya konulmuş bir yapıttır.

---

²¹⁹BCA, 1955: 030.18.01.02/ 140 88 13.

Bu film ile ilgili olarak Baykal Sezer üç yıl geçtikten sonra Sinema –Tiyatro adlı dergide bazı yorumlara yer vermiştir. Baykal Sezer:”Atıf Yılmaz’ın canlı, hüznü olmayan tavrını beğendiğinden” bahsetmektedir. Bu filmdeki rollerin oldukça gerçekçi bir yaklaşımla ele alınması da Sezer tarafından takdire değer bir durumdur. Bu olumlu özelliklerin yanında Sezer’e göre Yılmaz’ın belirli bir tavır olmadığı için filmde tepkilerin yeri çok belirli değildir. Sezer: “Sinemacılıkta kullanılan dil bakımından da daha yumuşak bir dilin kullanılmasının da yönetmenin aleyhine sonuçlar doğurduğundan “ da söz etmektedir.²²⁰

1957 yılında Orhan Murat Arıburnu tarafından çekilen “Lejyon Dönüşü “adlı film oldukça fazla para harcanmış bir yapıdır. Türk sinemasında aynı yıl “Kamelyalı Kadın- Aşkım Günahımdır” adıyla çekilen Alexandre Dumas’ın romanından uyarlanarak beyazperdede gösterime girmiştir. Ayhan Işık’ın en başarılı rollerinden birini sergilediği “Bir Avuç Toprak” filmi de kayda değer yapımlar arasında gösterilebilir.

Türkiye’de yaşayan ünlü İtalyan sinemacı Giovanni Scognamillo “Gelinin Muradı” adlı filmi pek çok yönden başarılı bulmuştur. Bu filmle Atıf Yılmaz’ın yakaladığı sade ve coşkulu havanın daha önce yapılan filmlere göre samimi olduğunu ifade etmiştir. Scognamillo :“Filmin bazı kısımlarında sinemada kullanılan lisan açısından yumuşak olmayan bir üslubun kullanılmasını da Yılmaz açısından olumsuz bir yön” olarak değerlendirmektedir.

1958 yılında 24 Ocak 1958 tarihinde Sinema Nizamnamesinde değişiklikler yapılmıştır. Hükümet sinemacıların üzerindeki baskısını artırmıştı. Bu durum filmlerdeki kalitenin azalmasına neden oluyordu. 1958 yılında çekilen film sayısının 97 olduğu anlaşılmaktadır. 1958 yılında gösterime giren “Bir Şöförün Gizli Defteri”, “Kara Su”, “Son Saadet”, bu filmler arasında yer alır.

Kara Su adlı film Turgut Demirağ tarafından çekilmişti ve film de iki tane yabancı oyuncu rol almıştı. Yine de film özenli bir film olarak değerlendirilmekten öteye gidemedi. Dertli Irmak adındaki filmde de öykü Aydın ve çevresinde geçiyordu ve sonuç çekilen zahmete değmişti. 1958 senesinde sinemamız açısından bir dönüm noktası kabul edilen “Dokuz Dağın Efsanesi” Metin Erksan tarafından

---

²²⁰ Scognamillo, a.g.e., s. 140.

yönetilmiştir. Aynı yıl Memduh Ün tarafından çekilen “Üç Arkadaş” adlı film de büyük yankı uyandırmıştı. Bu iki filmin başrollerinde Fikret Hakan yer almıştı.²²¹ Bir Şöförün Gizli Defteri adlı yapımda Eşref Kolçak ve Çolpan İlhan dikkat çekiyordu.

1958 senesinin en önemli olaylarından biri de ünlü sinemacı Ferdi Tayfur’un İstanbul’da hayata gözlerini yummasıdır. Tayfur Laurel-Hardy dışında pek çok karakteri seslendirmiştir. Muhsin Ertuğrul’dan sinema sanatının inceliklerini öğrenen Tayfur İpek Film’in tercih ettiği sinemacıdır. “Senede Bir Gün” adlı filmi 1946 senesinde beyaz perdeye kazandırdıktan sonra ayrıca 1947 yılında “İstiklal Madalyası” adlı filmi çekmiştir. Yapıt İpek Film tarafından Türk milletinin zaferlerini anlatan filmlerin ilki olarak lanse edilmiştir.

Ferdi Tayfur “Kerim’in Çilesi” adlı filmi de 1947 senesinde çekmiştir. Tayfur filmlerinde daha önce tiyatrodaki görev almış oyuncularla “Aydın Arakon” gibi mesleğe yeni atılmış sanatçıları da filmlerine dâhil etmiştir. Oluşturduğu ekibin içerisinde bahsi geçen oyuncular dışında “Vedat Örfi Bengü” nün örnek gösterilebileceği Mısır kökenli sanatçılar da yer almıştır.²²² Çakıcı Mehmet Efe’nin konu alındığı “Dokuz Dağın Efsanesi” adlı film de Metin Erksan’ın büyük bir aşama kaydettiği yönündeki görüş yaygındır. Bazı izleyiciler filmin sahnelerini bütünlükten yoksun olarak değerlendirmişlerdir. Bu film çoğu kimse tarafından da Elia Kazan’ın çektiği filmlerden biri olan “Viva Zapata” ile özdeşleştirilmiştir.

1958 yılında çekilen bir başka film “Üç Arkadaş” adlı yapıtta oldukça ün kazanmıştır. Film eleştirmeni Nezih Coş’a göre bu yapıt oldukça başarılıdır. Coş: “Muhterem Nur’un oynadığı sahnelerde görüntü kalitesinin yüksek olduğunu” düşünmektedir. Yönetmen duyguyu işleme ve izleyiciye ulaştırma hususunda da eleştirmen tarafından etkili bulunmuştur.

Üç Arkadaş adlı film Halit Refiğ tarafından da Chaplin’e ait olan “Şehir Işıkları” adlı yapıtı andıran bir çalışma olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu film pek çok kişinin de dikkatini çeken bir yapıttır. Hatta Refiğ filmin Türk sinemasının en iyi olarak benimsendiğinin altını çizmiştir. Sabahattin Eyüpoğlu, Adnan Berk, Erdem Buri’nin başı çektiği bir grup film hakkında olumsuz eleştirilerde bulundular.

---

²²¹ Hakan, a.g.e., s.183-197.

²²² Scognamillo, a.g.e., s. 86.

1959 senesinde düzenlenen gazeteciler festivaline katılarak hiçbir ödül alamamasında adı geçen kişilerin katkısı büyüktür.

1959 senesinin en önemli olaylarından biri 19 Temmuz'da Belediye'nin Film Deposu'nda patlak veren yangındır. Burada o tarihe kadar ülkemizde yapılan filmlerin çoğu kaybolmuştur. "Kıbrıs Şehitleri" adındaki film Behlül Dal imzasını taşıyordu. "Kıbrıs'ın Belası Kızıl Eoka" da Kıbrıs meselesi hakkında Nişan Hançer tarafından çekilen bir yapıttı. "Cıralı İbo Serisi", "Kalpaklılar", "Alageyik" bu yılda gösterime giren filmler arasında sayılabilir. "Samanyolu", "Üç Kızın Hikayesi", "Yalnızlar Rıhtımı" gibi aşk fimleri de 1959 yılında çekilmiştir. 96 tane filmin gösterime girdiği bu senede "Fosforlu Cevriye", "Düşman Yolları Kesti" sanat değeri bulunan filmler arasında yer almıştır.²²³

"Alageyik" adlı film Özkan Tamer tarafından bazı yönleriyle eleştirilmiştir. Yönetmen filmi bütünlük arz etmesi açısından beğendiğini ifade etmektedir. Fakat filmde hiç geyik görüntüsüne rastlanmamasını tuhaf karşılamaktadır. Atıf Yılmaz bu filmde Tamer tarafından başarılı bulunmuş, filmde "Sultan Ana" dışındaki karakterlerin istikrarlı yaklaşımlar sergilenmesi açısından da Yılmaz eleştirmence takdir edilmiştir. Taner Pervin Par'ın oyunculuğunu yetersiz bulurken, Yılmaz Güney'i ise rolüne adapte olabildiği sahnelerde gelecek vadediyor olabileceği yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur. Filmdeki kameraların başarısını ise ünlü yabancı filmlerdeki görüntülerden bile daha üstün şekilde eleştirmen müspet yönde görüş bildirmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nı anlatan filmlerdeki gibi bazı olguları gereksiz yere ön plana çıkarmıyor olsa da savaşın ruhunu ortaya koymada film eksik kalmıştır. Refiğ'e göre: "Düşman Yolları Kesti adlı filmde Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında yer alan kişilerle İstanbul hükümeti arasındaki yaklaşımın farklılığının nedenleri yeterince ortaya konulamamış, bu insanların psikolojilerine dikkat edilmemişti. Kurtuluş Savaşı yılları ancak inkılapların destanı olarak nitelendirilip bu biçimde bir kere daha vurgulanırsa halkın milli hislerine hitap edebilir, halkın Türklük bilinci böylece uyarılabilirdi". Film hakkında olumlu sayılabilecek birkaç özellik bulunmaktadır. Filmdeki Kriton İlyadis'e ait fotoğraflar eleştirmenin fikrine göre

---

²²³ Hakan, a.g.e., s.212.

benzersizdir. Kadın oyuncu Nurhan Nur ile erkek oyuncu Eşref Kolçak rollerini oldukça gerçekçi bir biçimde ortaya koymuşlardır. Fakat bu olumlu yönler bahsi geçen filmin başarılı sayılması için yeterli değildi.²²⁴

1959 yılında çekilen bir başka film olan “İzmir Ateşler İçinde” adlı film için de Artun Yeres tarafından bazı yorumlar yapılmıştır. Film Osman Nuri Ergün tarafından çekilmiş, Kurtuluş Savaşı’nın yaşandığı dönemde Türklerle Yunanlılar arasındaki mücadeleyi gözler önüne seriyordu. Demokrat Parti döneminde Zürih-Londra Sözleşmesi hükümlerine uymak zorunda bulunulduğundan aynı zamanda Türkiye’nin etrafındaki ülkelerle ilişkilerinin zarar görmemesi açısından filme yasak getirilmiştir. Belediye’ye ait deponun yanması sırasında orada muhafaza edilen İzmir Ateşler İçinde adındaki film yanarak ortadan kalkmıştır.²²⁵Filmin yönetmeni çektikleri fakat daha önce filmde yer almamış sahneleri bir araya getirerek filmi yeniden oluşturmaya çalışmıştır. Bu düzenlemeler sonrasında önceki filme çok da benzemeyen yeni bir yapıt “Sakıncalı Yüz” ortaya çıkmıştır.

Halit Refiğ bir başka yazısında dönemin sinema filmleri hakkında bazı eleştirilerde bulunmuştur. “Yalnızlar Rıhtımı” 1938 yılında çekilen Jacques Prevert’in yazmış olduğu “Sisler Rıhtımı” adlı filmde esinlenerek ortaya konmuş bir eserdir. İsim benzerliği dışında filmlerin geçtiği mekânlar arasında da büyük benzerlikler bulunmaktadır. Her iki filmde de içki içilen bir meyhane, pek de tekin olmayan işlerle uğraşan bir grup dikkati çekmektedir. Filmlerin ikisinde de bir kızın bu erkekler tarafından kaçırılması, çetedeki bir erkekle aralarında duygusal bağın oluşması temel konudur. Çetenin lideri olan kişi gençlerin bir araya gelme planlarına engel olmaya çalışmaktadır. Ömer Lütfi Akad “Kanun Namına” ile başlayan bir sürecin “Yalnızlar Rıhtımı”na kadar sürdüğünü “May Dergisi” nde 1968 yılında yayımlanan yazıda bize ifade etmektedir. Erol Keskin’ vermiş olduğu filmin hikâyesinin bizim kültürümüzden yine de farklılıklar arz ettiğini de cümlelerine eklemiştir. Ömer Lütfi Akad:” Yalnızlar Rıhtımı adlı filmin senaryosunu kendisinin kare kare oluşturduğunu, dekorları seçip eşyaları belirlediğini bu yazıda dile getirmiştir. Hatta filmin hangi planlarda çekileceğini de kendisinin kâğıt üzerinde

---

²²⁴ Hakan, a.g.e., s.212.

²²⁵ Hakan, a.g.e., s.212..

gösterdiğini filmin buna göre sinema dünyasına kazandırıldığından da” bahsetmiştir.

226

Sisler Rıhtımı İkinci Dünya Savaşı’ndan önce çekilen filmlerde etkili olan şiirsel bir realizm çerçevesinde konuların işlenmesi şeklindeki akımın en güzel örneklerinden biridir. Bu filmin bu kadar başarılı bir yapıt olmasının karşısında Yalnızlar Rıhtımı’nın aynı başarıyı Türkiye’de dahi yakalayamamış olmasının nedenleri nelerdir. Sisler Rıhtımı çekildiği dönemin hislerinin şiirsel bir dille ustaca ifade edildiği bir söyleyişe sahiptir. Bunun dışında filmde canlandırılan roller, filmin geçtiği mekânların görünümü ve ayrıca filmdeki fotoğraflar başarının gelmesinde etkili olmuştur. Biçimselliğin son sırada önem arz ettiği bu film ile Yalnızlar Rıhtımı kıyaslandığında tam zıddı özelliklere sahip olduğu görülmektedir.

“Zümrüt” adlı film ile ilgili olarak da bazı eleştiriler kaleme alınmıştır. Zümrüt adlı filme konu olan aynı isimli roman İhsan İpekçi tarafından ortaya konmuş bir eserdir. Romanda yeşil göz rengine sahip Louis Charles Royer tarafından yaratılmış karakterlerle ancak kıyaslanabilecek güzellikte çekici bir kadını konu almıştır. Filmde bu karakteri canlandırması için yani Feride rolü için Çolpan İlhan tercih edilmişti. Filmi Ömer Lütfi Akad yönetecek, roman Sadık Şendil tarafından beyazperdeye uyarlanacaktı. Film doğallıktan uzaktı. Perdedeki fotoğraflarda ton bakımından farklı fotoğraf makinesi negatifleri yüzünden farklılık arz ediyordu. Çolpan İlhan’ın oyunculuğu ise bu rol için fazla abartılı ve düzenden uzak olarak nitelendirilebilir. Filmde Fikret Hakan’da yeterince başarılı olamamıştır. Sadri Alışık da filmde yeterince iyi bir oyunculuk sergileyememiştir Türk Sinema Sanatçıları Derneği İstanbul Gazeteciler Cemiyeti ile imzalamış olduğu protokolde Türk filmlerinin katılımıyla bir festival düzenlenmesinde karar kılınmıştır. Sonuçların 27 Mayıs tarihinde duyurulduğu gecede üç dalın dereceye giren filmleri belirlenemedi. Juri bu festivalde özel ödülünü “Dokuz Dağın Efesi” adlı filme vermeyi uygun görmüştür.²²⁷

---

²²⁶ Scognamillo, a.g.e., s. 138.

²²⁷ Hakan, a.g.e.,s. 212-214.

2.4.2.3.Ellilerin Sineması Hakkında Genel Değerlendirme

Demokrat Parti döneminde İstanbul'da hem şehrin hem de sinema hayatının dönüm noktası olarak kabul edilebilecek gelişmeler yaşanmıştır. İlk defa sinema filmi çekiminde setler değil İstanbul sokakları mekân olarak ellili yıllarda kullanılmıştır. Sokakta çekilen ilk sinema filmi ise 1952 senesinde izleyici ile buluşan “ Kanun Namına” adlı yapıttır. Türk filmleri halk tarafından bu dönemde oldukça fazla benimsenmiştir. Sinemanın gelişmeye başladığı bu dönemde önceleri sadece Muhsin Ertuğrul bir yönetmen olarak tanınırken artık başka isimler de ön plana çıkmaya başlayacaktır. Bu yönetmenler İstanbul manzaralarını çektikleri filmlerde dekor olarak kullanacaklardır.²²⁸

Ali Gevgilli'ye göre: “Kanun Namına adlı film İstanbul sokaklarından çok İtalyan hayatını daha fazla yansıtmaktadır. Hatta Amerikan filmlerindeki saldırganlığa pekçok sahnede rastlanmaktadır. Batı dünyasının dışında kötü karakterlerin filmdeki varlığı Arap filmlerinde de karşılık bulmaktadır”. Gevgilli: “F. Osman Seden ile Ömer Lütfi Akad'ın filmlerini çekerken daha önce bu tarz bir filmin var olmadığını ve onların işini kolaylaştıracak bir anlayışa da rastlanmadığının” altını çizmektedir.²²⁹

Ellili yıllar sinema sanatının gelişme dönemi olarak görülür. Bu dönemde Orhon Arıburnu “Yüzbaşı Tahsin” adlı filmi 1951 yılında çekmiştir. 1951 yılında Aydın Arakon yönetmenliğinde “Vatan İçin”, 1953 yılında gösterime giren Şakir Sırmalı'nın çektiği “Efelerin Efesi” adlı sinema filmleri sinemaseverler tarafından izlenen yapıtlardır. Sinema yönetmenleri arasında Atıf Yılmaz dışında F. Osman Seden'de önemli filmlere imza atmıştır. Metin Erksan'da sinemanın yıldızının iyice parladığı bu dönemde ilk filmlerini çeken yönetmenler arasında yer almaktaydı. Filmler konularına göre 1950-1960 yılları arası dönemde kent yaşamı ile ilgili filmler, köy hayatını yansıtan filmler, üzücü olayların canlandırıldığı filmler gibi ayrımlara tabi tutulmuştur. Yerli filmlerin dışında farklı ülkelerin filmlerinden yola çıkılarak uyarlamalar da bu dönemde beyazperdeyi süslemiştir.

²²⁸ Zeynep Özdamar, “İstanbul'un 1950-1990 Dönemindeki Kentsel Gelişiminin Türk Sineması'ndaki Gelişimi”, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ocaççı, Haziran 2006, s. 4.

²²⁹ Scognamillo, a.g.e., s. 134,136.

Ömer Lütfi Akad'ın yönetmenliğini yaptığı “Kanun Namına” adlı film daha önce de ifade edildiği üzere İstanbul'da çekilmiştir. Bu film daha önce çekilen filmlerden daha samimi, günlük yaşamdan izler taşıyan bir yapıt olma özelliği taşımaktadır. Bu film aşkı ve bazı geleneksel değerleri barındıran bir konuya sahiptir. Film de rol alan Ayhan Işık da oldukça başarılı bir performans sergilemiştir. İstanbul sokakları filmin konusu ile iyice bütünleşmiş, film ilerledikçe mekân daha da belirgin hale gelmiştir. Filmin çekildiği yer konunun gerçeğe yakın bir biçimde algılanmasında önemli rol oynamaktadır. Ömer Lütfi Akad 1953 yılında İstanbul'da Haliç'in ve Beyoğlu'nun mekân olarak seçildiği “Öldüren Şehir” adlı filmi çekmiştir. Belgin Doruk ve Ayhan Işık'ın rol aldığı bu film fakir bir semtte sona ermektedir. Atıf Yılmaz'da sinemaseverler için kimi zaman hüznü kimi zaman ise bol kahkahalı filmler çekmiştir. 1957 yılında yönetmenliğini yaptığı “ Gelinin Muradı” isimli sinema filmi geleneksel öğeleri içinde barındırmaktadır.²³⁰

1957 yılında bir başka film “ Kadın İsterse” sinemaya has bazı işlemlerin yapılması için ülke dışına gönderilmiştir. Bu konu ile ilgili olarak remi bir izin belgesi tahsis edilmiştir.²³¹Yine bu dönemde ünlü yönetmen Memduh Ün “ Üç Arkadaş” adlı filmi sinema dünyasına 1958 yılında kazandırmıştır. Ayrıca 1953 senesinde Metin Erksan yönetmenliğinde çekilen “ Karanlık Dünya” adlı yapıt ise ünlü ozan Âşık Veysel'in yaşamını gözler önüne sermektedir. Bu dönemde daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi Milli Mücadele yıllarının anlatıldığı filmleri le köy hayatını gözler önüne seren yapımlar oldukça fazladır. Çekilen filmler izleyici ile bağ kurma amacını taşıyordu. Ömer Lütfi Akad dışında Osman F. Seden'in de içinde bulunduğu sonraları Atıf Yılmaz'ın da dâhil olduğu sinemacılar topluluğu tiyatronun sinema üzerindeki tesirini azaltma çabası içerisindeydiler. Aslında tiyatronun sinema üzerindeki etkisini azaltırken Avrupa'daki sinema anlayışının bu durumun yerini almasını kolaylaştırmışlardır.²³²

Sonraları tiyatrodan ve Batı'da yapılan filmlerden çok farklı yapımlara yer veren bir Yeşilçam furyası da ortaya çıkmıştır. Gerçi bu sinemacıların ekonomik açıdan bazı yetersizlikler ve teknolojik araçlar açısından sıkıntı çektikleri de

---

²³⁰ Özdamar, a.g.t, s. 13-14.

²³¹ BCA 1957: 030.18.01.02/ 147 44 2.

²³² Scognamillo, a.g.e., s.122.

bilinmektedir. Sinema sanatı açısından fazla bir değer taşımayan, basit denebilecek filmler çekilmiş olsa da eski Türk sanatının izlerini taşıdıkları için diğerlerine göre daha milliyetçi kabul edilebilecek bir çizgide yer alıyorlardı. Yine de ellilerde sayısı fazla olmasa da yabancı eserlerden uyarlamaların da yapıldığına rastlanmaktadır. Sinema filmlerinden bahsedilirken bu noktalar da vurgulanmaya çalışılmıştır. Rudolph Valentino tarafından 1926 yılında çekilen “The Şheik” adlı yapımdan uyarlanan “Şeyh Ahmed’in Gözdesi” adlı film uyarlamalara örne olarak gösterilebilir. Film 1955 yılında Çetin Karamanbey tarafından çekilmiştir. O yıllarda Amerika’da çekilen filmlerde sık sık yer alan uzaylılar ile ilgili filmleri eleştirmek için 1955’te Orhan Erçin tarafından bir film çekilmiştir. Bu filmin adı ise “Uçan Daireler İstanbul’da” dır. Bu örneklere Luis Bunuel tarafından çekilen “Susana La Pervasa” adlı filmde de bir uyarlama izleyiciyle buluşturulmuştur.

Kani Kıpçak tarafından 1957 yılında çekilen filmin adı ise “Fırtına Gibi Geçti” dir. 1958 yılında Atıf Yılmaz tarafından yönetilen “Yaşamak Hakkımdır” isimli film de bu uyarlamalar arasında sayılabilir. Yapıt Fritz Lang tarafından çekilen “You Only Live Once” adlı eserden sinemamıza uyarlanmıştır. Bu uyarlamalara dair son örneğimiz Agâh Ün’ün yönetmenliğinde çekilen “Kanlı Değirmen” adlı filmidir. 1959 senesine ait olan bu film Jean Negulesco tarafından çekilmiş olan “Johnny Belinda” adlı filmde uyarlanan bir yapıttır.

Yabancı filmlerden yapılan bu uyarlamaların Türk sinemasına katkıları olmuştur. Örneğin Drakula İstanbul’da adlı film ülkemizde gösterime giren gerçek olmayan öğelerden oluşan korku filmlerinin ilki olarak kabul edilmektedir. Sahne dekorları açısından da konu ile uygunluk taşımaktadır. Sevdiğim Sendin adlı yapıt da kararlı, kolay olmayan, yüzeysellikten uzak bir film olarak sinemamıza kazandırılmıştır. Atıf Yılmaz tarafından çekilen Yaşamak Hakkımdır filmi de kendi değerlerimizle örtüşen bir eser olarak anılmaktadır.²³³

Ellili yıllarda filmlerde İtalya’dan alınan sansür uygulamasına gidildiği de dikkat çekicidir. Bu uygulama sırasında Metin Erksan’ın yönetmenliğini yaptığı Karanlık Dünya adlı film kırsal kesimdeki yaşamı doğru yansıtmadığı gerekçesiyle gösterimden kaldırılmıştır. Film revize edilerek bir süre sonra yeniden sinema

---

²³³ Scognamillo, a.g.e., s. 123, 125.

hayatına dâhil olmuşsa da filmin seyirci sayısı epeyce azalmıştır. Ellili yıllarda daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi Belgin Doruk ayrıca Ayhan Işık gibi sanatçıların popüler olduğu bir dönemdir. Bu isimlere Muhterem Nur, Göksel Arsoy gibi oyuncuların yanında Sezer Sezin’de eklenebilir. Sinema salonlarının sayısı artmakta elektrik dağıtımında problem yaşanmadığı için filmler daha fazla sayıda izleyiciye ulaşmaktaydı.²³⁴

Konusuna göre belli filmlere yer veren sinemaların yanında Alkazar’ın örnek olarak gösterilebileceği bölümler halinde çekilen filmlerin gösterildiği sinemalar da mevcuttu. Yerli filmlerin müdavimleri bu filmleri tercih ederken, Hollywood sinemasını takip edenler birinci grubun tercihini yadırgıyorlardı. Sinema kültüründe film başlamadan dışarda edilen sohbetlerin, film öncesi veya sonrası dolup taşan pastanelerinde ayrı bir yeri vardı. İstanbul ellili yıllarda filmlerin ilk gösteriminin yapıldığı galalar sayesinde renkli bir sinema hayatına sahne olmuştur. Bu yıllarda galalara katılan tanınmış kişiler sinema salonlarını dolduruyorlardı. Sinemacılık sektöründe ellili yıllarda Sur içi de filmlerin gösterildiği salonların yer aldığı sinemalara sahipti. Şehzadebaşı Direklerarası sinemanın yanında tiyatro alanında da önemli faaliyetlere yer veren bir mekân olarak anılmaktadır.²³⁵

Ellili yıllarda Beyoğlu, İstiklal Caddesi görsel sanatların yoğun olarak sergilendiği bir semt halini almıştır. “Lale Sineması,” “Elhamra Sineması” , “İpek Sineması” bu sinema salonları arasında yerini almıştır. 1939 yılından 1959 yılına kadar Lale sineması Cemil Filmer’in gözetiminde hizmet vermeyi sürdürmüştür. İstiklal Caddesi’nde Dünya Sineması’nın yanında Fitaş Sineması da halkın sinema filmleri ile buluştuğu yerler arasında sayılabilir. İstanbul hayranı bir yazar olan Selim İleri ; “Gençliğinde bu sinemalarda izlediği filmlerin duygu âleminin gelişiminde büyük etkisi olduğundan” eserlerinde sık sık bahseder.²³⁶

6-7 Eylül Olayları’ndan sinemalar da etkilenmiştir. İstanbul’da bazı sinemalar bu olaylar sırasında tahrip edilmiştir. Alkazar Sineması tanıkların iddialarına göre koltukların ve sinema perdesinin zarar gördüğü mekânlardan biridir. Özellikle daha

---

²³⁴ Özdamar, a.g.t, s.15.

²³⁵ Korucu vd. a.g.e., s.111-114.

²³⁶ Özlem Çan, “*Selim İleri’de İstanbul*”, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2009, s.194.

önce de belirtildiği gibi İnci Sineması oldukça ünlüdür. Bu sinema açıldığı zaman diğer sinemalar fazla tercih edilmez olmuştur. Sinema farklı bir görünüme sahiptir ve koltuklarının alt kısmındaki kırmızı renkteki ışıklar da sinemanın fiziksel ortamını daha ilgi çekici hale getirmektedir. İstanbul'da Anadolu tarafında ise “Süreyya Sineması “ ellili yıllarda sinemaseverler tarafından tercih edilen bir sinemadır.

İstanbul'da sinema meraklılarının buluştuğu kışlık sinemaların yanında yaz mevsiminde hizmet veren sinemalar da dikkate değerdir. Bu yazlık sinemalarda film keyfi Sonbahar mevsimine kadar devam ederdi. Yazlık sinemaların yoğun olarak bulunduğu semt ise Kadıköy'dü. Yazlık sinemalar kurulurken büyük bahçeler tercih ediliyor, dönemin önemli filmleri halk tarafından açık havada izlenmesi mümkün oluyordu. Yoğurtçu'dan başlayan bu yazlık sinemalar Suadiye'ye kadar uzanırdı.²³⁷

İstanbul'da daha önce sinema olarak kullanılan bazı salonlar daha sonra tiyatro gösterileri için hizmet vermeye başlamıştır. İlk hali ile sinema olan Elhamra, ellili yıllarda tiyatro olarak kullanılmıştır. “Elhamra'da İstanbul Opereti”, “Burnu Büyükler” , “Fasulye Kazanı” ayrıca bunların dışında “Antika Çanaklar “ ellili yıllarda sergilenen operetler arasında yerini almıştır. Altmışlara doğru “İstanbul Opereti “ kadrosu ayrılınca yerini İstanbul Tiyatrosu doldurmaya başlamıştır.

Sinema salonları binalardaki eksikliklerden kaynaklanan aksaklıklarla hizmet vermektedir. Bu durum denetim yapan ekipler tarafından fark edildiğinde bazı sinemaların faaliyetleri durdurulmuştur. Salonlarda yasak olduğu halde sigara içilmesi de sinema salonlarında sağlıksız bir ortamın oluşmasına sebebiyet vermektedir. Sinemaların girişlerinde zararlı maddelerin tüketilmesi de bir başka problemdir. Sultanahmet yakınlarında bulunan “Alemdar Sineması “ böyle bir olayın yaşandığı mekânlar arasında gösterilebilir.

Sinema da ellili yıllarda en fazla hayranlık uyaran yabancı oyuncu Julius Henry Marx'dır. Sahnede ise bu sanatçı Groucho Marx ismini kullanmaktadır. O yıllarda tüm dünyada tanınan bir film olan “Üç Ahbap Çavuşlar “ İstanbul'da sinemaseverler tarafından ilgiyle izlenmektedir. Bu Yahudi oyuncu bahsi geçen filmde gözlüğü, bıyıkları farklı yürüyüş tarzı ile oldukça dikkat çekicidir. Esprili ve alaycı hali de seyirci tarafından ilgiyle izlenmesinde etkili olmuştur. Groucho Marx

---

²³⁷ Çan, a.g.t, s.199.

filmde Ermenilere özgü bir aksanla Türkçe konuşur. Adı da “Arşak Palabıyıkhan “ olarak değiştirilmiştir. Bu karakterin seslendirmesini ise ünlü usta Ferdi Tayfur gerçekleştirmiştir.²³⁸

2.4.3. İstanbul’da Ellilerin Tiyatrosu

Cumhuriyet döneminde pek çok sanat dalı gibi tiyatroya da önem verildiği bilinmektedir. Tiyatro alanında önemli çalışmalar yapılırken bazı problemlerle karşılaşıldığı da söylenebilir. Bu konuda ilk girişimler Mustafa Kemal Atatürk döneminde yapılmıştır. Özellikle oyuncu kadrosunun genellikle erkeklerden oluştuğu bayan oyuncu bulunmasının ilk başlarda kolay olmadığı anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde tiyatro sahnelerinde oynayan bayan oyuncu sayısı artmış, hatta bazı oyuncular oldukça aktif davranarak kendi tiyatro grupları ile Türk tiyatro sanatına uzun yıllar hizmet etmişlerdir. Tiyatro oyuncularının eğitimi konusunda da 1936 yılında Devlet Konservatuarı’nın kurulması ve Muhsin Ertuğrul tarafından gerçekleştirilen tiyatro eğitimi ile ilgili girişimler büyük önem taşımaktadır. 1951 senesinde Ercüment Behzat Lav tarafından İstanbul Konservatuarı yeniden faal hale getirilmiştir. Berlin’de eğitim almış bir tiyatrocü ve edebiyatçı olan Ercüment Behzat Lav tiyatro alanı dışında bale alanında da eğitim vermek üzere İstanbul Devlet Konservatuvarında çalışmalar başlatılmasında etkili olmuştur. 1953 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Bölümü’nde de yurtdışı gezileri sonrası Haldun Taner’in girişimleriyle tiyatronun tarihini anlatan bir ders programa eklenmiştir.²³⁹

2.4.3.1. Suriçi ve Bakırköy Civarında Tiyatro

Suriçi sakinleri için Şehir Tiyatroları şubelerini önceki yıllarda Halk Evi fonksiyonuna sahip merkezlerde açmıştır. 1954 yılında William Shakespeare tarafından kaleme alınan “Bir Yaz Gecesi Rüyası” Gülhane Parkı’nda oluşturulan açık havada izleyicilere unutulmaz anlar yaşatıldı. Bu temsiller o yıl Ramazan ayı süresince devam etti. Ellili yıllarda seyircilerin sayısının az olması, organizasyon eksikliği gibi nedenlerden dolayı tiyatrolar oyunlarını sergilerken büyük zorluklar

---

²³⁸ Korucu vd. s. 114-117

²³⁹ Metin And, *Başlangıcından 1983’e Türk Tiyatro Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.168,171,174.

yaşadılar. Gülhane Parkı'nda gerçekleştirilen tiyatro gösterilerine 1956 yılında Reşat Nuri Güntekin'in yazdığı “ Çifte Keramet” adlı oyunla veda edilmiştir.

Eminönü 1934 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle inşa edilen Eminönü Halk Evi'ne sahip oldu. Burada tiyatro dersleri veriliyor, oyunlar sergileniyordu. Demokrat Parti döneminde Halkevleri'ne son verildiği için bu bina Türk Milli Talebe Birliği'ne devredildi. Neticede Eminönü Halk Evi Öğrenci Lokali olarak kullanılmaya başlandı. 1951 yılında Şehir Tiyatroları Kasım ayı ile Haziran ayı arasında burada düzenli olarak oyunlar sergilemekteydi.

Eminönü sahnesinin tiyatro temsilleri için uygun olmadığı düşüncesine sahip bazı tiyatrocular da vardı. Örneğin Vasfi Rıza Zobu'nun gece ıssız olan semtlerde tiyatro oyunlarının sergilenmesine dair eleştirileri Eminönü sahnesi ile ilişkilendirilebilir.²⁴⁰ Vasfi Rıza Zobu'ya göre gündüzleri kalabalık olan fakat geceleri hareketli olmayan Eminönü bu iş için pek de uygun değildir. Zobu Dram Tiyatrosu için dikkat edilmeyen bu hareketin Eminönü'de bir defa daha yanlış bir biçimde tekrarlanmış olmasını tenkit etmiştir.

Eminönü sahnesi 1952 yılında J. Priestley'e ait bir oyun olan “Tehlikeli Dönemeç “seyircisiyle buluşmuştur. Bu sahnede her sene yüzden fazla oyun sergileniyordu. İstatistiklere göre bir yılda yirmi bin civarında seyirci Eminönü'nde Şehir Tiyatroları'nın hazırlamış olduğu oyunları izliyordu. Yani oyunlar sergilenirken seyirci azlığından dolayı yeterince verim alınamıyordu. Gereğinden fazla çalışana sahip olan bu şubeye çok fazla para harcanıyordu. Demokrat Parti bazı kişilerin burada işe alınması yönünde talepte bulunmuştu. Bu durum da masrafların iyice artmasına neden oluyordu. Bu şube için yeterince reklam da yapılamamış, istikrarlı bir oyun programı da oluşturulamamıştı. 1959 yılında Eminönü'nde Y. Noe'ye ait “Ayda Bir”adlı oyunun sergilenmesinden sonra Şehir Tiyatroları buradaki tiyatral faaliyetleri bir daha tekrarlamadı. İstanbul Şehir Tiyatrosu Aksaray'da bulunan önceleri Aksaray Halk Evi olarak kullanılan daha sonra Türk Ocakları'na verilen bina da 1955 senesinden başlayarak oyunlarını sergilemeye başlamıştır. Bu sahnede 1955 yılında seyirci iki oyunu birden izleme fırsatı buldu. H. Duvernois'e ait

---

²⁴⁰ Kerem Karaboğa,, *Geleceğe Perde Açan Gelenek-Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları I-* (Suriçi İstanbul'u, Bakırköy ve Çevresi), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 122, 124,128-129

“ Yalnız” adlı oyun ile birlikte Antan Özer’e ait “Buzdolabı” Aksaray’da tiyatro severlerle buluşmuştur. ²⁴¹

Aksaray’da bulunan salon Eminönü Halk Evi kadar bakımlı değildi ve daha önce tiyatrocular bir grup burada oyun sergilememişti. Amaç Beyoğlu dışında da tiyatro oyunu sergilemek ve oyunları ekonomik seviyesi yüksek olamayan insanların da seyretmesini sağlamaktı. Oyuncular genellikle gençlerden seçilirken, dramatik hikâyelerin yer aldığı temsiller sergileniyordu. Bu haliyle Aksaray sahnesi İstanbul’dan ayrılarak daha az profesyonel haliyle oldukça yetersiz görünüyordu. Aksaray Sahnesi ile ilgili Vasfi Rıza Zobu 1955 yılında tiyatro dünyasına dair yazılarının bulunduğu Türk Tiyatrosu adlı dergide yer alan bir piyesin reklamından söz ediyor. Piyenin adının Hala’nın Mirası olduğunu, piyesin yeri Aksaray olarak belirtildiği halde tarihi ile ilgili yakında ibaresinin reklamda yer aldığından bahsediyor. Aksaray’da bulunan bu Şehir Tiyatroları şubesi 1957 yılında H. K. Gürmen tarafından F.Bach ile E. Bach’in eserinden sahneye uyarlanan “Üvey Babam” adlı oyunun ardından Aksaray Sahnesi tiyatro gösterilerine veda etmiştir. 1958 yılında Mücahit Ofluoğlu tarafından kurulan bir tiyatrocular grubu olan Oda Tiyatrosu ise Beyoğlu’nda faaliyet göstermekteydi. Oda Tiyatrosu oyuncuları 1958-1959 yılları arasında pek çok oyun sergilediler. Bu oyunlar arasında Strindberg’e ait olan “Matmazel Julie” de bulunuyordu. Grup 1959 yılında Mart ayında dağılmak zorunda kaldı. ²⁴²

Emek Sineması olarak bilinen daha sonra 1946 yılında Aynur Sineması olarak kullanılan salonda 1952 yılından başlayarak Tevhit Bilge’nin tiyatro grubunun oyunları sergilenmiştir. Aynı salon 1952 yılında bahsi geçen tiyatro topluluğu tarafından Küçük Opera Tiyatrosu olarak isim değiştirmiştir. 530 kişiye aynı anda hizmet verebilen tiyatro sürekli değişen sanatçı grupları tarafından kullanılan oldukça fazla tercih edilen bir yerdi. Küçük Opera Tiyatrosu bulvar komedisi adı verilen türün dışında operalara da ellili yıllarda ev sahipliği yapmıştır. İlerleyen yıllarda birçok ünlü tiyatro grubunu ağırlayan Küçük Opera Tiyatrosu 1969 yılında sanata karşı olan kişilerce yanarak kül haline gelmiştir. Ellilerin sonlarında Millet

---

²⁴¹ Karaboğa, a.g.e., s.132,133.

²⁴² Karaboğa, a.g.e., s.132,133.

Caddesi'nde Zuhal adındaki cemiyetler tertiplenen bir salonda Tevhit Bilge'nin kurmuş olduğu topluluğun bir temsil vermesiyle burası bir tiyatro salonu haline gelmiştir. Burada oyunlar sergileyen grupta Münir Özkul da bulunuyordu. Bulvar Tiyatrosu altmışlı yıllarda tiyatronun nabzını tutmuş bir salondur. Bakırköy Halkevi ellili yıllarda temsiller veren, Bakırköy'deki gençlerden oluşan Kulüp'e tahsis edilmişti.²⁴³

2.4.3.2. Beyoğlu Civarında Tiyatro Faaliyetleri

Beyoğlu denildiğinde ilk akla gelen yerlerden biri olan Atatürk Kültür Merkezi'nin inşa edilme amacı Osmanlı devletinin son demlerinde bir opera açılması fikrine dayanıyordu. Atatürk Kültür Merkezi'nde opera dışında sinema, bale, tiyatro gibi sanat dallarına ait faaliyetler uzun yıllar boyunca gerçekleştirilmiştir. Atatürk Kültür Merkezi'nin Lütfi Kırdar'ın Belediye Başkanlığı döneminde 1946 senesinde temelleri atılmış, opera binası Auguste Perret'e ait bir tarzla çağdaş bir yapı olarak planlanmıştı. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesinin 500. Senesinin kutlamaları sırasında tamamlanması düşünülüyordu. İstanbul Belediyesi bu işin altından kalkamayacağını anlayınca ancak üçte biri bitirilmiş olarak binayı tamamlama sorumluluğunu Hazine'ye bırakmıştır. 1956'da uzun yıllar Almanya'da tiyatroların sergilendiği binalar ile ilgili çalışmalar yapmış olan Hayati Tabanlıoğlu'nun ekibi bu mesele ile ilgili olarak görevlendirildi. Önceleri daha önce de belirtildiği gibi opera olarak planlanan bu bina 1957 yılında daha kapsamlı hale dönüştürülmüştür.²⁴⁴

Demokrat Partili bürokratlar bina hakkında bir rapor düzenlemek üzere yurtdışından tanınmış bir mimar olan Gerhard Graubner den sürece dâhil olmasını istemiştir. Graubner bina hakkında oldukça olumlu bir rapor vererek binanın mükemmel hale gelmesi için sahne tasarımı alanında Wili Ehle adlı uzmanla çalışılmasını tavsiye etmiştir. Devletin buraya çok fazla para harcayamaması yüzünden Atatürk Kültür Merkezi'nin tamamlanması 1969 senesini buldu.

²⁴³ Karaboğa, a.g.e., s. 145-146, 147,171.

²⁴⁴ Yavuz Pekman, *Geleceğe Perde Açan Gelenek- Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları II*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s.152-155.

İstiklal Caddesi'nde Atlas Pasajı'nda bulunan Küçük Sahne de oda tiyatrosu şeklinde tasarlanmış ilk tiyatro binalarından biridir. Küçük Sahne, 1951 senesinde yeni bir finans kurumu olan Yapı Kredi Bankası'nın atılımıyla ortaya çıkmıştır.²⁴⁵ Muhsin Ertuğrul Devlet Tiyatrosu'ndan ayrıldıktan sonra burada görev almayan tiyatrocuların bir grup oluşturmayı planlamıştır. Küçük Sahne'de sergilenmek üzere bazı piyeslerin hazırlanmasını uygun görmüştür. O yıllarda Doğan Kardeş Yayınları'nın bahsi geçen salonda çocuklar için sinema filmleri hazırlayıp sunması fikri de gündemdedir.

Vedat Nedim Tör bu sırada Yapı Kredi Bankası'nın kültürel ve sanatsal faaliyetleri ile ilgili işleri yürütmektedir. Vedat Nedim Tör bu sahnede sinemanın yanında tiyatro oyunlarının da sergilenebileceği konusunda Muhsin Ertuğrul ile görüşür. Yapı Kredi Bankası'na bağlı olarak faaliyet gösterecek, Muhsin Ertuğrul önderliğinde bir tiyatro grubunun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Sahnenin büyük olmaması ancak 250 kişilik bir seyirci grubunu ağırlayabilmesi bazı eleştirilere neden olmuştur. Vasfi Rıza Zobu Muhsin Ertuğrul'un bu kadar küçük kutu gibi bir salonda tiyatro kurulması fikrini tuhaf bulmuştur. Muhsin Ertuğrul'un bu girişiminin nasıl sonuçlanacağını da merak ettiğini eleştirel cümlelerine dâhil etmiştir. Çünkü ona göre Muhsin Ertuğrul imkânsız gibi görülen işlerin bile üstesinden gelmiş bir kişiliğe sahiptir.²⁴⁶

Küçük Sahne ile ilgili olarak pek çok kişinin görüş bildirmesi sonucu Muhsin Ertuğrul'da bu girişim hakkında bir açıklama yapmıştır. Küçük bir sahnede tiyatro oyunlarını sergilemenin avantajlı olduğunu, seyircinin aktöre ve konuya odaklanmasının daha kolay ve yoğun olacağını vurgulamıştır. Tiyatro oyuncularının da seyirci ile sahne arasındaki yakınlıktan dolayı daha doğal bir biçimde rollerini sergileyebilmeleri de Ertuğrul tarafından vurgulanmış bir düşüncedir.

Küçük Sahne 1951 yılındaki açılışını John Steinbeck tarafından yazılmış olan "Fareler ve İnsanlar" adlı oyunla gerçekleştirmiştir. Bu oyunun sahneye konmasında Muhsin Ertuğrul'un yanında dekorasyon uzmanı Perof'un da büyük katkısı olmuştur. Oyunda Şükran Güngör, Sadri Alışık, Münir Özkul bu oyunda rol alan ünlü isimler arasında sayılabilir. 1951 yılı ile 1952 yılları arasında Küçük Sahne'de Holm ile

---

²⁴⁵ Pekman,, a.g.e,173,175.

²⁴⁶ Pekman, a.g.e,176.

Abbot'a ait "Yarış" isimli komedi tarzındaki eserin yanında Lorca'nın eseri olan "Kanlı Düğün" isimli eseri burada seyirci ile buluşmuştur.²⁴⁷

1954 yılından 1955 yılına kadar Hamlet adlı oyun bir kadın oyuncu olan Nur Sabuncu tarafından sahnede sergilendi. Küçük Sahne ellili yıllarda pek çok tiyatro sanatçısının yetiştiği bir okul haline geldi. Burada oynanan oyunlar Broadway ile birlikte Paris'teki Bulvar Tiyatrosunda oynanan oyunlardan oluşan bir program tatbik edilmiştir.

Muhsin Ertuğrul 1954 senesinde Küçük Sahne'yi bıraktıktan sonra onun yerini Agâh Hün almıştır. Yine Mücah Ofluoğlu da Ertuğrul'un ayrıldığı dönemde grubun faaliyetlerini yönlendirmede önemli kişilerden biri olmuştur. Bu dönemde sergilenen oyunlara gelince ilk oyun "Çayhane" sonraki oyun ise Ugo Betti tarafından kaleme alınan "Keçi Adası" olmuştur. Muhsin Ertuğrul'un devam etmemesi, bankadan kaynaklanan finansman sorunu gibi problemler bu grubun tiyatral faaliyetlerine son vermesine neden olmuştur. 1957 yılında Küçük Sahne'de oyunlar sergileyen tiyatro grubu dağılmıştır. Küçük Sahne 1957 yılında ülke dışındaki öğrenimini bitirerek Türkiye'ye geri gelen Haldun Dormen ve tiyatro grubunun gösterilerinin sergilendiği bir salon olmuştur. Dormen Tiyatrosu'nun burada oynadığı ilk oyun "Brandon Thomas'ın Teyzesi" adlı eserdir. Bu oyunda Altan Erbulak Brassier adlı uşığı canlandırmıştır. Bu oyundan sonra Küçük Sahne'de O'Neill'e ait bir eser olan "Karaağaçlar Altında" adlı oyun sergilenmiştir. Bu oyunlardan sonra İbsen'in yazdığı Hedda Gabler isimli oyun burada sergilenmiştir. Ayrıca Bevan Trczinski'nin ünlü eseri Kamp 17'de Küçük Sahne'de seyirciler tarafından rağbet görmüş oyunlar arasında yer almıştır. Küçük Sahne'de bu temsiller dışında bu sahnede Bernard Shaw'ın oyunu "Çikolata Asker" ile birlikte Macciavelli tarafından yazılmış "Aşk Otu" da Dormen Tiyatrosu tarafından sunulmuştur. Metin Serezli, Fikret Hakan, Erol Günaydın bu grubun oyuncularında yer alıyordu. Gruba sonraki yıllarda Gülriz Sururi, Ulvi Araz gibi ünlü tiyatrocular da dâhil olmuşlardır. Bahsi geçen tiyatrocular faaliyetlerini altmışlı yıllarda da yoğun olarak sürdürmüşler bu sayede Türkiye'de tiyatronun gelişiminde etkili olmuşlardır.²⁴⁸

---

²⁴⁷ Pekman , a.g.e., s. 175-178.

²⁴⁸ Pekman,a.g.e,s.178,179.

Oda tiyatrosu özelliğine sahip ilk tiyatro Cep Tiyatrosu, çok katlı bir binada kurulmuştur. Tiyatro denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olan Dormen Tiyatrosu'na temel teşkil edecek olması bakımından da Cep Tiyatrosu önemli bir oluşumdur. Tiyatro'nun bulunduğu apartman Beyoğlu'nda yer almaktaydı. Daha önce Tiyatro Derneği burayı lokal olarak kullanmaktaydı. Galatasaray lisesi ve Kolejer de eğitim gören öğrencilerin oluşturduğu profesyonel olmayan oyuncularından oluşan bu dernek Ergun Gökner dışında Mümtaz Toraman gibi usta tiyatrocular tarafından oluşturulmuştu.

Derneğin ilk temsili Molier'e ait "Gülünç Kibarlar" adlı oyundur. 1954 yılında oyun Galatasay Kulübü'ne ait yazlık sahne de seyirciyle buluştu. Kadro o yıllarda öğrencilik hayatları devam eden daha sonra iyice ünlenen Erol Günaydın, Ozan Sungur, Tumnay Çavdar gibi oyuncularından oluşuyordu. Oyunun yönetmeni ise yurtdışında tiyatro alanında öğrenim gören İstanbul'a geri gelen Haldun Dormen'di.

Dormen şartlar gereği sergilenen oyunu meydanlarda oynanan tiyatroları örnek alarak düzenlemiştir. Temsilin sergileneceği yer de bir sahne olmaması oyunu izlemeye gelen misafirlerin dans edilen pistin çevresine oturtulması şeklinde bir çözüm bulunmuştu. Oyundan sonra özellikle Altın Erkuş ve Erol Günaydın çok beğenilmiştir. Haldun Dormen'in oyunla ve mekânla ilgili yapmış olduğu düzenlemeler de büyük ilgi görmüştür. İstanbul'da büyük sükse uyandıran bu oyundan sonra Haldun Dormen yeni bir projenin hazırlıklarına başlamıştır. Yapmak istediği Amerika'da oynanan tiyatrolara benzeyen bir oyun çıkartmaktı. Bu düşünceyle Goldoni'ye ait "Yalancı" adındaki oyun Kadıköy'de bulunan Kordon Otelinin bir bölümünde dans edilen platformun sahne olarak kullanıldığı alanda sergilendi. Bu oyun da izleyiciler tarafından hayranlıkla karşılanmıştır. Haldun Dormen tiyatro oyunlarının sergilenmesinde bir salonun olmayışının ciddi bir problem olduğunu düşünüyordu. Tiyatro çalışmalarının yapıldığı daireyi tiyatroya dönüştürme fikri mimar olan Firuzan Baytop ile işbirliği içerisinde girilerek hayata geçirilmiştir. İki oda arasında yer alan duvar ortadan kaldırılmış, sıra buraya tiyatro salonu havası vermeye gelmişti. Sahne ve perdelerle ilgili düzenlemeler yapıldı. Seyircilerin oyunları rahatlıkla seyredebilmesi için sandalyeler temin edildi.²⁴⁹

---

²⁴⁹ Pekman , a.g.e., s. 187-191.

Altmış kişilik tiyatro salonunda sergilenen ilk oyun Tennessee Williams'a ait bir eser olan "Madonna'nın Portresi" adlı temsildir. Bu oyunun yanında ayrıca "Pierre Pathelin" adında bir komedi de bu salonda sergileniyordu." Madonna'nın Portresi" nde Zerrin Arpad, Alev İpekçi dışında Ergün Erenel rol almıştır. Pierre Pathelin ismindeki komedide ise Tuncay Çavdar, Osman Birced ayrıca Yiğit Okur gibi isimler ön plana çıkmıştır. Oyunlar da yönetmene yardım eden aynı zamanda sahnede amirlik görevinde bulunan Asaf Çiyiltepe'de burada ünlenmiştir. Bu salonda "Kırmızı Biberler", "Bir Kadının Portresi", "Kaygısız, Dilsiz Kadın", "Ayı, Çökme Tehlikesi Var" gibi oyunlar izleyiciye sunulmuştur. Yine bu tiyatrodaki Aydemir Akbaş, Yıldız Alpar, Altan Erbulak, İzzet Günay, Fikret Hakan, Bilge Zobu gibi ünlü isimler oyunlarda rol almıştır. Haldun Dormen'in katkılarıyla Cep Tiyatrosu Türk Tiyatrosu açısından önemli rol oynayan bir salon haline gelmiştir. Bu tiyatrodaki oyunlar dışında farklı sanatsal ve kültürel etkinlikler de gerçekleştirilmiştir. Konferanslar verilmiş, sergiler düzenlenmiştir. Resim alanında ün yapmış Orhan Peker eserlerini ilk defa Cep Tiyatrosunda sanatseverlerin beğenisine sunmuştur.²⁵⁰

Göksel Kortay'dan başka Oya Başak gibi ünlü tiyatrocular da burada verilen tiyatro kurslarında oyunculuk eğitimi almışlardır. Bu tiyatrodaki daha sonra Haldun Dormen tarafından Küçük Sahne'nin mekân olarak seçildiği Dormen'in kendi adıyla kurulan tiyatronun ön hazırlığı Cep Tiyatrosu'nda sergilenen oyunlar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bu tiyatro başka grupların oluşmasında da etkili olmuş, genç tiyatroculara ilham vermiştir.

Karaca Tiyatro 1955 yılında tiyatro eğitimi görmüş çeşitli gruplarla çalışmış bir sanatçı olan Muammer Karaca tarafından kurulmuştur. Muammer Karaca 1946 yılında bir tiyatro topluluğunun kurulmasına öncülük etmiş, "Yaman Şey", "Mülen Ruj'da Yolculuk Var", "Platin Palas" gibi oyunların sergilenmesinde etkili olmuştur. Kristal Gazinosu ve Maksim Gazinosu'nda 1947 yılında tiyatro temsilleri verilmesini sağladı. Anadolu'nun değişik yerleri dolaşıp belli bir seyirci kitlesi oluşturduktan sonra kendi tiyatrosunu kurmak için kolları sıvadı. 1954 yılında tiyatrosuna ekonomik açıdan dayanak oluşturması için Pamukbank'a başvurdu. Karaca tiyatro 352 misafiri aynı anda ağırlayabilen oldukça ferah, geniş bir yapıya sahipti. Tiyatro'da oynanan ilk oyun Refik Kordag'a ait "Etnan Bey Duymasın" adlı

²⁵⁰ Pekman,a.g.e, s.190-191.

oyundur. Bu oyunda Renan Fosforoğlu, Gülriz Sururi, Adile Naşit, Selim Naşit zcan gibi isimler yer almıştır. Hatta Karaca Tiyatrosu'nda ilk gün Celal Bayar ile Adnan Menderes'te oyunu izlemeye gelmişlerdi. Oyun eleştirel bir hava taşıyordu. Oyunun konusu Adnan Menderes'in bazı konularda hicvedilmesi idi. Yine de oyunu izlemeye gelen Adnan Menderes tiyatrodan gülerek ayrılmıştır. Aynı gün oyunu izleyen Fahreddin Kerim Gökay'da Muammer Karaca'yı başarılı bulmuştur.²⁵¹

Muammer Karaca'nın sergilediği oyunların başında 4000 defa sahnede alkışlanan Cibali Karakolu gelir. Bu oyunun dışında" Lüküs Hayat", "Sabık Bakan", "Bulunmaz Uşak", "Őenlik Palas" gibi oyunlar da bu tiyatroda oynanmıştır. Muammer Karaca bu oyunların dışında Yunanistanlı nl yönetmen Mzenidis'le birlikte daha sanatsal eserler de Karaca Tiyatro'da sergiledi. Sanat piyesleri kategorisinde ilk önce Tennessee Williams'ın "Sıra Kmesin Cam Kırıkları" adlı oyun bu tiyatrodaki 1957 yılında izleyicisiyle buluştu. Karaca: Gülriz Sururi, Bülent Koral, Adile Naşit gibi ünlü isimlerle bu oyun için anlaştı. Bu oyundan bir yıl sonra Devlet Tiyatrosu ile bağlarını koparan Muhsin Ertuğrul ile bir görüşme yaparak onu Karaca Tiyatro'da çalışmalar yapması için yüreklendirdi. Yine Yıldız Kenter ile onun kardeşi olan Müşfik Kenter ile de bazı ortak girişimlerde bulunmayı da düşünüyordu. Karaca Tiyatro salonları, soyunma odaları, lavaboları ile ince dşnlmş detaylara sahip bir binaydı. Hatta içerisinde mescit de bulunuyordu. Muammer Karaca'nın kurmuş olduğu bu tiyatronun üst katlarında kendisinin bazı eşyaları, tiyatro oyunları için özenle dikilmiş kıyafetler ve onları tamamlayan aksesuarlar cameknların içinde sergilenmektedir.²⁵²

İlk olarak sinema olarak kullanılması planlanan Şan Tiyatrosu, İstanbul'da mevcut bulunan en mükemmel binalardan biriydi. Tiyatro oyunları dışında çeşitli sanatsal gösterilerin de sergilendiği Şan Tiyatrosu çıkan bir yangında harabeye dönüşmüştür. Elmadağ Caddesi'nde yer alan tiyatronun girişi Cumhuriyet Caddesi'nde bulunuyordu. 1936'da bahsi geçen yere Surp Agop Hastanesi inşa edildi. Hastane aynı zamanda farklı amaçlarla kullanılan binalar dışında bir de bahçeye sahipti. İşte bu bahçe Şan Sinemasının inşa edildiği yerdir. Onnik Nazar adındaki girişimci And Film'in sahibi olan Amerika'da grdğu eğitimi bitirip

---

²⁵¹ Pekman , a.g.e., s. 191-192.

²⁵² Pekman , a.g.e., s198-200.

İstanbul'a gelen Turgut Demirağ ile Şan Sineması'nı kurmak için anlaştı. Sinema 1951 yılında Yetvart Şahbaz tarafından planlanan şekilde "And" adını alarak hizmete girdi. Daha sonra sinema "Şan Sineması" olarak tanındı. 1953 yılında bu sinemada Hoffmann' a ait "Sihirli Masallar" seyirciyle buluştu.²⁵³

Şan Sineması ses yalıtımının müsait oluşundan dolayı konserler için de popüler bir mekândı. Her hafta Pazar günü Belediye'ye ait konservatuvarın hazırlamış olduğu eserler burada sunulurdu. Şan Sineması klasik Batı müziğine ait bestelerin, Münir Nurettin Selçuk şefliğinde Türk müziğinin en güzel örneklerinin verildiği konserlerin de gerçekleştirildiği bir mekândı. Sinema Pazar günleri İstanbul'da yaşayan sanat dostlarının akın ettiği yerd.

Yaz mevsiminde ise sinemada ünlü filmler gösterime giriyordu. Şan Sineması bahsi geçen sanatsal faaliyetler dışında Revü'lerin de gösterilerini sunduğu bir yerd. "Zati Sungur Revüsü" ile Paris'ten gelen "Nice Revüsü" bunlar arasında yer alır. 1959 yılında Turgut Demirağ Şan Sineması ile bazı uyuşmazlıklar yüzünden bıraktığından sinema Onni Nazar ile ortağı Baki Üsküdarlı'nın yönetiminde faaliyetlerine devam etti.

Yeni Komedi Tiyatrosu İstiklal Caddesi'nde Emek Sineması'nın ön tarafında bulunuyordu. Binanın bulunduğu yer Selanik asıllı Musevi Albert Sartiel ile yine Selanik asıllı Musevi Hugo Ardi'ye aitti. Sinema işletmeciliğinde ün yapmış bir isim olan Mehmet Sirman'ın burayı satın alarak arsaya bir sinema kondurması planlanmıştı. 10 yıl boyunca Mehmet Sirman bedel ödemeksizin sinemayı işlettikten sonra burayı arsa sahiplerine geri verecekti. 1924 yılında açılan bu sinemaya İpek Sineması adı verildi. Bu sinemada Raquel Meller'e ait bir eser olan "Violettes Imperiales" gösterime giren ilk film olmuştur.²⁵⁴

İpek Sineması bir müddet faaliyet gösterdikten sonra 1942 yılında CHP hükümetinin çıkarmış olduğu Varlık Vergisi yasası yüzünden sahipleri tarafından belediyeye satıldı. Ellili yıllarda Şehir Tiyatrosu Tepebaşı'nda ikamet ediyordu. İtfaiye binaların eski ve yıkık oluşu yüzünden artık kullanılamayacağını belirterek

---

²⁵³ Pekman , a.g.e., s. 191-203.

²⁵⁴ Pekman , a.g.e.,s. 203-204, 216-217.

baskı yapıyordu. Şehir Tiyatrosu bu sorunu İpek Sineması'nı İstanbul Belediyesi'nden satın alarak çözmeyi planladı.

1955 senesinde gerçekleştirilen düzenlemeler neticesinde bina 765 kişiyi misafir edebilecek bir tiyatro haline geldi. Yeni Komedi Tiyatrosu perdelerini Cevat Fehmi Başkurt'a ait "Harput'ta Bir Amerikalı" adlı oyunla açtı. 1956'da Yeni Komedi Tiyatrosu'nun bulunduğu yerin Emekli Sandığı tarafından satın alınması konusu gündeme geldi. Tiyatro komedi gösterilerine satış gerçekleştiği halde aynı yerde devam etti. 1967 yılında çıkan büyük bir yangında hasar gören tiyatro bir yıl sonra tamir edildi.²⁵⁵

Yirmili yıllarda açılan Maksim İstanbul'un en önemli eğlence mekânlarından biri olmuştur. Maksim daha önce de ifade edildiği gibi sahibi Frederik Tomas'ın ölümünden sonra "Yeni Maksim" adını alarak 1928 yılında tekrar açılmıştır. Ellilere kadar pek çok ünlü operetin sergilendiği, revülerin gösterilerini sunduğu "Yeni Maksim" gözde bir eğlence mekânı olma özelliğini sürdürmüştür. Karaca Opereti'nin de sergilendiği ve birçok tiyatro temsiline de yer veren Maksim'de 1952 yılında Sadi Tek'in oluşturduğu operet sanatçılarından oluşan topluluğun gösterileri sergilenmiştir. "Karambol", "Çamurda Bir Zambak" bu oyunlar arasında yer alıyordu. Yine 1954 senesinde "Yeni Ses" adlı operette birlikte çalışırken ayrılarak İstanbul Opereti'ni oluşturan grup 1958 yılına kadar oyunlarını Maksim'de sergilemiştir. Toto Karaca, Asuman Arsan, Muzaffer Hepgüler, Alev Çankaya bu topluluğun oyuncularını arasında yer alıyordu. Topluluk Maksim'de 1954 yılında ilk oyunları olan "İpler Askıda" adlı eseri sahneledi. İstanbul Opereti Maksim'de müzikli bir komedi oyununu İstanbullu tiyatro severlerle buluşturmuştur. 1959 yılında Fahrettin Aslan'ın ortaklığıyla Maksim 1960 yılından sonra gazino olarak hizmet vermeye başladı.²⁵⁶

İstiklal Caddesi'nde Lale Sineması'nın yanında önceleri Ertem Galerisi olan bir binanın tiyatro şeklinde düzenlenmesiyle İstanbul Oda Tiyatrosu "sanatsal faaliyetlerine burada başlamıştır. Küçük Sahne'nin dağılmasıyla birlikte bir tiyatro topluluğu oluşturmak isteyen Mücap Ofloğlu 1957 senesinde apartmanı tiyatroya dönüştürme çalışmalarını tamamladı. Fakat Kerim Gökyay'ın tiyatro kapısının bir

²⁵⁵ Pekman, a.g.e,s.218-219.

²⁵⁶ Pekman,a.g.e, s.227-228.

tane olmasını sorun olarak görmesi yüzünden tiyatro faaliyete giremedi. Bu durum karşısında çözüm alt tarafta “Fuaye” adıyla bir lokalin açılması sayesinde ikinci bir kapının elde edilmesinde bulundu. Henüz faaliyete girmemişken bile İstanbulluların ilgisini çeken tiyatro ünlü isimler tarafından da ziyaret ediliyordu. Muhsin Ertuğrul Ahmet Muhip Dranas tiyatroyu merak ederek burayı görmeye gelenler arasında yer alan ünlü isimlerdi. Cüneyt Gökçer, Peyami Safa’da aynı şekilde tiyatronun faaliyet girmesini teşvik ediyorlardı. 1958 yılında açılışı gerçekleşen Oda Tiyatrosu Fritz Schwiefert’e ait “Misafir” adındaki komik oyunun sergilenmesine sahne oldu. Mücap Ofluoğlu tarafından sahneye konulan oyun oldukça fazla ses getirdi. Mücap Ofluoğlu Beyoğlu’nda genellikle eğlence mekânları açıldığı halde böyle sanatsal faaliyetlere son zamanlarda yer verilmemesine içerlediğini belirttiği bir gazete yazısında sergilenen bu oyun sayesinde gururlu olduğundan bahsediyordu.²⁵⁷

Oda Tiyatrosu’nda Küçük Sahne, Ankara’da yine Muhsin Ertuğrul tarafından kurulan tiyatrodan sonra üçüncü defa bu tarz bir tiyatro keyfi yaşanıyordu. Bu sahnede Öteki, Erkeklerin Gecesi, Tersine dönen şemsiye gibi ünlü oyunlar sergileniyordu. Mücap Ofluoğlu yanında Cahit Irgat, Seden Kızıltunç, Lale Oraloğlu, Öztürk Serengil’de Oda Tiyatrosu’nda sahnelenen oyunlarda rol almıştır. Oda Tiyatrosu 1959 yılında yeterince para kazanamaması yüzünden tiyatroya veda etmek zorunda kaldı. Çıkan bir yangın sonucu tiyatro tarihimizin sayfalarında ancak hatırası kaldı.

Tiyatro alanında ise en fazla rağbet gören oyun ellili yıllarda “Anne Frank” idi. Konusunu Nazilerin saldırgan tutumu karşısında gizlenirken, günlük tutan küçük bir kızın hikâyesidir. “Anne Frank” Broadway ile aynı anda İstanbul’da sergilenmektedir. 1957 yılında Karaca Tiyatrosu’nda Bedia Akkoyunlu’nun dilimize çevirdiği oyun büyük ilgi uyandırır.

Oyunda rejisörlük yapan Cüneyt Gökçer aynı zamanda Anne Frank’ın babasını canlandırır. Mediha Gökçer kızın annesi Gülgün Kutlu’da Anne Frank rolündedir. Ertesi yıl Karaca Tiyatrosu’nda tekrar sergilenen oyun çok fazla ilgi gördüğü için turnelere çıkarak farklı şehirlerde seyirciye ulaşacaktır. Bergen-Belsen’de toplama kampında tuttuğu günlüklerle Yahudilere karşı yapılan ırkçı

---

²⁵⁷ Pekman, a.g.e., s.219,227-229.

muamelelerde bir simge haline gelen Anne Frank 1945 yılında bulaşıcı bir hastalıktan ölmüştür. Gerçek bir hikâyeden oluşan eser çok fazla beğeni toplamıştır.²⁵⁸

Şehir tiyatrolarında ellili yıllarda bazı konularda tartışmalar yaşanmaktadır. Oyuncuların seçilmesi, rollerin dağılımı gibi konular tartışmaların sebepleri arasında yer almaktadır. Belediye Başkanı Aygün bu konulara eğilirken bazı tiyatrocuların hiçbir oyunda oynamaması konusu ile ilgilenmiştir. Bazı tiyatrocular oyunlara katılmamak için rapor alırken başka filmlerin çekimlerine katılmışlardır. Bu tiyatrocuların da ceza alması ile ilgili düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir. Yine bu dönemde “Tepebaşı Tiyatrosu “ nda operaların sergilenmesi için bir kadro oluşturulması yolunda büyük çabalar harcanır. Bu girişimin başarıyla sonuçlanması için Ankara’daki “Devlet Operası “ da desteklerini esirgemez. Aynı zamanda Taksim’de inşaat aşamasında olan Opera temsilleri verilmesi amaçlanan binanın da bir an önce bitmesi için faaliyetlere hız kazandırılmasına çalışılmıştır. İstanbul’da Devlet Tiyatrosu bünyesinde zaman zaman yabancı sanatçılar da görev almıştır. Bu sanatçılar Opera türünde uzmanlaşanlar arasından da seçilip ülkemizde tiyatro sahnesinde rol almışlardır.²⁵⁹

2.4.4. İstanbul ‘da Diğer Kültürel Faaliyetler

Cumhuriyet döneminde başlanan sanat alanında devletin sanatsal atılımlar Demokrat Parti döneminde de devam edecektir. Ellili yıllarda genel olarak çeşitli dallarda sanatsal çalışma yapan kişilerin önceki dönemlere göre arttığı söylenebilir. Ekonomide özel sermayenin teşvik edilmesiyle birlikte sanatsal çalışmalar belirli çevreler tarafından yoğun ilgi görmüştür. Bazı sanatçılar eğitim almanın faydalı olduğunu düşünürken bazıları ise yetenekli olmanın yeterli olacağına inanmaları bazı tartışmalara neden olmuştur. Ellili yıllarda resim sergilerinin sayılarının da önemli oranda arttığı anlaşılmaktadır. Ellili yılların resim alanında gerçekleştirilen en önemli olaylarından biri Maya Sanat Galerisi adı altında açılan galeridir. Galeri Türk resim sanatına hizmet etmek, yeni jenerasyonu bu alanda yetiştirip desteklemek için

---

²⁵⁸ Öztan, a.g.e, s.117-119.

²⁵⁹ BCA 1959: 030.18.01.02/ 152 20 16.

1950 senesinde açılmıştır. Maya Sanat Galerisi daha çok soyut resimler yapan sanatçıların sergilendiği bir sanat merkezi olmuş 1955 senesinde faaliyetlerine ekonomik yetersizlikler nedeniyle son vermiştir.²⁶⁰

İstanbul'da fetih kutlamalarına yetiştirilmek üzere 1953 yılında Topkapı Sarayı bir müzenin oluşturulması için mekân olarak seçilmiştir. Çinili Köşk'te açılacak bu müzede Fatih Sultan Mehmet'e ait eşyalar sergilenecektir. Yine padişahın imzası bulunan bazı önemli belgeler de ziyaretçilerle buluşturulacaktır. Fermanların içinde en dikkat çekici olanı Selanik'te bulunan bir mabedin bir bayana verilmesi ile ilgili olanıdır. Fatih Sultan Mehmed bu mabedin "Anam" diye hitab ettiği öz annesi olmayan bir kadına verilmesini emretmektedir. Açılacak olan müzede bahsi geçen ferman da sergilenenler arasında yer alacaktır. Müzede sultana ait kılıçlar ve o dönemin kitapları da yer alacaktır. Hollanda'dan getirilen lalelerin bahçeye dikilmesi de planlanmıştır.²⁶¹

İstanbul'un Bizans'ın elinden alınmasının 500. Yılı'nın kutlanması için düzenlenen törenler de ellili yıllarda İstanbul'da gerçekleştirilen kültürel faaliyetler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Törenler için şehrin ışıklandırılması ve bayraklarla süslenmesi öngörülmüştür. Top atışları yapılacak, Maltepe'de bir padişah çadırı kurulacaktır. Öngörülen törenlerde devlet büyükleri de hazır bulunacaklardır. Ulubatlı Hasan için bir kitabe hazırlanarak dikilmesi de kutlama programında gerçekleştirilecektir. Fatih Camii ve meydan da ezan okunmasının ardında Fatih Sultan Mehmet'in türbesinin askerler ve öğrenciler tarafından selamlanması ile devam edecektir. Törenler İstanbul Üniversitesi'nde sürecek, padişahın mezarına Kars'tan hediye olarak getirilmiş toprak konulacaktır.²⁶² İstanbul Sergisi ilk defa 1949 senesinde açılırken amaç yerli sanayi ürünlerini tanıtarak İstanbul'un ziyaret edilmesi amaçlanmıştır. Gümrük ve Tekel Bakanlığı görevinde bulunan Nuri Özsan 1950 yılında bu serginin tekrar açılması için girişimlerde bulunur. Sergide Paşabahçe ürünleri, Etibank'ın ve Tekel İdaresi'nin tanıtıldığı bölümler yer almıştır.

²⁶⁰ Seçil Serpil, Türkiye'de 1950 Sonrası Görsel Sanatlar Koleksiyonculuğunun Gelişimi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anabilim Dalı: Sanat Tarihi, Mayıs 2006.s.61, 62.

²⁶¹ Cumhuriyet, "Fatih Müzesi", 1 Mayıs 1953, s.1,7.

²⁶² Cumhuriyet, "İstanbul Bugün Fetih Yılım Kutluyor", 29 Mayıs 1953, s.1,4.

Sergiye katılımın yeterince yüksek olmamasında giriş ücretlerinin İstanbul halkı tarafından pahalı bulunmasının rolü vardır. Bu durum karşısında sergiyi sürekli ziyaret edenler için indirimli fiyat tarifeleri uygulanması öngörülür. İkinci defa İstanbul Sergisi açıldığı zaman İstanbul'a Amerika'ya ait bir filo yanaştığı için bir aydan fazla misafirler için açık kalmıştır. Sergide bazı sorunlar yaşanmış olsa da yaklaşık 815 bin kişi sergiyi ziyaret etmiştir. İstanbul Sergisi tartışmalı bir biçimde de olsa 1952 yılında tekrar ziyaretçiler için açılmıştır. Serginin hazırlık aşamasının çok kısa olması eleştirilere sebep olurken ülke içindeki sanayicilerin sergiye katılmak istememesi de ayrı bir problem olarak belirmiştir. Serginin açılışı sırasında resmi bir tören yapılması kararlaştırılmış, bu tören için de Taksim seçilmiştir. 1952 yılında İstanbul'da valilik ve Belediye Başkanlığı görevinde bulunan Fahrettin Kerim Gökay'da serginin planlanmasında rol oynamıştır.²⁶³ Serginin kalabalık olmasını sağlamak için "Medrano Sirki"ni serginin açılışına davet etme fikri ortaya atılmıştır.

İlerleyen yıllarda sergi ile ilgili yolsuzlukların yapıldığına dair söylentiler de ortalıkta dolaşmaya başlamıştır. 1952 yılında bu konu ile ilgili bir araştırma başlatılır. Bu tatsız olaylar serginin tekrar edilmemesi sonucunu doğurur. İstanbul Sergisi'nin açıldığı yerde İstanbul şehrinin Fatih tarafından fethedilmesinin 500. Yılı kutlamaları nedeniyle bir lunapark kurulması şeklinde değerlendirilmiştir.

Tiyatro alanında İstanbul'un festivallere ev sahipliği yapmış olması da dikkat çekicidir.1956 yılında Türkiye Milli Talebe Birliği tiyatro eserlerinin sergilenmesi için bir festival düzenlemiştir. ²⁶⁴Bu festivale üniversitede okuyan öğrencilerin ve halktan kişilerin katılımı beklenmektedir. Dünya çapında düzenlenmiş bu tiyatro festivaline Başbakan Adnan Menderes de davet edilmiştir. Festivalin açılış mekânı olarak İstanbul'da Şan Sineması seçilmiştir. Türkiye dışında Almanya'dan ve İtalya'dan tiyatrocuların katılımıyla II. Beynelmül Ünitersiteler Tiyatro Festivali 13-20 Kasım tarihleri arasında 1957 yılında düzenlenmiştir. Yabancı üniversitelerdeki tiyatrocuların da katılımıyla 16 tane tiyatro eseri seyirciler için sergilendi. Bu eserler arasında Goldoni'nin Venedik'i, Sözsüz Oyun, Büyük İltimas, İkili Sistem sayılabilir. ²⁶⁵

---

²⁶³ BCA 1952: 03.01/ 18 104 19.

²⁶⁴ BCA, 1956: 03.01/20 116 9.

²⁶⁵ Hayat Dergisi, 6 Aralık 1957, Sayı:61, s. 8,9.

Hükümetin sanatın gelişmesi açısından bazı girişimleri desteklediği bu alanda çaba gösterdiği anlaşılmaktadır. Başbakan Adnan Menderes Yüksek Mimarlar Birliği'ne Güzel Sanatlarla ilgili bir yüksekokulun ülkemize kazandırılması hususunda bir tebrik mektubu göndermiştir. Bu akademinin açılması için gerekli adımların atılmasında hükümetin de rolü olduğu görülmektedir.²⁶⁶

---

²⁶⁶ BCA, 1950: 030. 01/ 17 98 33.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSTANBUL'DA SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİMİ MEYDANA GETİREN DİĞER DİNAMİKLER

Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelişiyle beraber büyüyen kentlerin ve hızlı bir biçimde gerçekleşen sanayileşmenin de etkisiyle toplumsal yapıda değişiklikler meydana gelmiştir. Çoğu zaman askerlerin ve siyasetçilerin bir tarafta, esnafın köyde yaşayan insanların ve fabrikalarda çalışanların da ayrı bir tarafta yer aldığı söylenebilir. Bahsetmeye çalıştığımız ortam sonraları siyasi hayata da yansiyacak tartışmalara neden olacaktır. Bahsi geçen yaklaşım farklarının demokrasinin sınırlı bir biçimde uygulanması veya demokrasi karşıtlığı başlıklarının da zaman zaman gündeme gelmesinde rol oynadığı ifade edilebilir.

Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda daha önce de belirtilmeye çalışıldığı gibi köylerden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketleri sosyo-kültürel açıdan yaşanan değişimde oldukça etkili olmuştur. Kentlerde gecekondu sayısı iyice artmış, altyapıdaki aksaklıkların giderilmesine yönelik yoğun çalışmalar içerisine girilmiştir. Yoğun nüfus artışının paralelinde büyük şehirlerde sanayileşme alanındaki faaliyetlere de geniş yer verilmiştir.²⁶⁷

Nüfusun hızla artması toplumsal hakların verilmesine yönelik adımların da ellili yıllarda atılması ile sonuçlanmıştır. Kadınlara yönelik hasta olma ve anne olma durumlarında sigorta ile ilgili 1950 yılında bir kanun buna örnek gösterilebilir. Bu kanunun tatbik edilmesine İstanbul ile birlikte Trakya'da başlanması öngörülmüştür.²⁶⁸ İlk önce en az on tane işçiye yer veren müesseseleri kapsayacak şekilde uygulanan kanun 1950 yılında bu kuralı kaldırmıştır.

1952'de ise 50.000 kişilik nüfus kıstas olarak kabul edilirken 10 işçi ibaresinin yerini asgari dört işçiye yer veren ibaresi almıştır. Önceleri ziraat, denizcilik yanında hava işleriyle uğraşanlar Hasta olma ve anne olma durumunda

²⁶⁷ Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, III. Cilt, Erdiñ Yazıcı, "Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler: Karmaşık Bir Dönüşümün Hikayesi", s. 1843.

²⁶⁸ Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, III. Cilt, Asaf Ataseven, "Türk Boyu Türk Ailesi", s. 1973.

sigorta ile ilgili kanundan faydalanamazken bu durum değişikliğe uğramıştır. Basın sektöründe görevli olanlar ile denizcilik alanında çalışanlarda ellili yılların ilk yarısında bu kanun kapsamı içerisine alınmıştır. Emekçilerin haklarının korunması için Demokrat Parti döneminde daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere bazı girişimlerde bulunulmuştur. Gece vardiyasında çalışan işçiler için saat sınırlaması getirilmiştir. İşyerlerinin çalıştırdığı işçilerin bilgilerinin de bildirmesi de mutlaka gerekmektedir. Şartlara uymayan işyerleri önce uyarılacak, devamı durumunda faaliyetlerine son verilecektir.²⁶⁹

Ellili yıllarda her alanda olduğu gibi bilimsel ve teknolojik gelişmeler açısından da dış dünya ile daha yoğun bir iletişime girilmiştir. Yeni yükseköğrenim kurumları açılmış, silah ve tarım da kullanılan araç ve gereçler satın alınmıştır. Türkiye dünyadaki bilimsel ve teknolojik atılımları takip ederken aynı zamanda bu ülkelerden teknik eleman ve uzman transfer etmekten geri kalmamıştır. Bazı programlar çerçevesinde dış ülkelere de bazı kişiler gönderilerek karşılıklı işbirliği sağlanmıştır. Türkiye bu dönemde başta Kuzey Atlantik Paktı olmak üzere bazı örgütlere de üye olmuştur. Türkiye Atom Enerjisi Komisyonu'nun da kurulmasında bu yıllardaki girişimlerin önemli katkısı olmuştur.²⁷⁰

Demokrat Parti iktidarı döneminde özellikle Amerika ile yakın ilişkiler kurulduğundan daha önce de bahsedilmeye çalışılmıştı. Bu hususun gerçekleşmesi için sosyal faaliyetlerde bulunan bazı kulüpler de çaba göstermiştir. Toplantılarda bir araya gelen Türk ve Amerikan yetkilileri münasebetlerin artmasına katkıda bulunmuşlardır. Örnek vermek gerekirse; Denizcilik alanında kurulmuş bir kulüp olan Birleşik Devletler Pervane Kulübü'nün bir şubesi olan İstanbul Pervane kulübü, Amerikan Büyükelçisi Mc. Ghee'nin yanında Adnan Menderes'in katkılarını da kulüp için talep etmişlerdir.²⁷¹

Demokrat Parti dönemi yolların, barajların ve limanların inşa edildiği bir dönem olarak göze çarpar. Bu alanlarda girişimler devlet tarafından gerçekleştirilirken, bilimsel ve teknolojik gelişmelerde daha ziyade özel sektörün etkili olduğu görülür. Yine de özel teşebbüs ekonomik olarak çok fazla bir birikime

²⁶⁹ BCA, 1960: 030.18.01.02/154. 85 9.

²⁷⁰ Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, III. Cilt, Kemal Güleç, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Teknoloji ve Bilim Politikaları", s. 2276.

²⁷¹ BCA 1953: 030.01/35 213 10.

sahip olmadığı için bu dönemde Kamu İktisadi oluşumlarının desteğine de zaman zaman başvurulmuştur.

İkinci Dünya savaşı sonrası Türkiye Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrıca Amerika'nın desteklediği birtakım kuruluşlardan daha sonra ödemek üzere ve karşılıksız yardımlar almıştır. Ellili yıllar yabancı sermayenin rahatça kullanılması için bazı kanunların çıkarıldığı bir dönem olmuştur. 1951 senesinde 5821 sayılı kanun “ Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik” hususunda çıkarılmış kanun bunlardan biridir. 1954 yılında ise 6224 sayılı “ Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” yatırımlarda özel teşebbüsün oldukça fazla desteklendiği bir ortam oluşmasına katkıda bulunmuştur Çıkarılan kanunla birlikte yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit haklara sahip olurken her türlü sınırlamaya son veriliyordu. Yabancı ülkelerden Türkiye'ye gelerek burada çalışan personel için de müspet kararlar alındı. Ülkemizdeki yabancı sermaye Demokrat Parti döneminde çıkarılan bu kanunlarla birlikte iyice artmış, 100 milyonu TL 'nı aşmayı başarmıştır. 1954 yılında da Türkiye'de yabancı sermayenin petrol aramalarını gerçekleştirmesini mümkün kılan, özel girişimin de önünü açan “ Petrol Kanunu” kabul edilmiştir. ²⁷².

Türk Sanayi Bankası Demokrat Parti iktidarı döneminde kurulmuş olup sanayi sektöründe dış kaynaklı sermaye transferi sayesinde girişimcileri rahatlatma fonksiyonuna sahipti. Ellili yılların ilk yarısında yabancılara ait sermayenin kolayca ülkemizde kullanılabilmesi için kanunlar çıkarılmıştır. Özellikle kimya alanında kurulan kuruluşların sayısı bu dönemde epeyce artış göstermiştir. İmalat sektörü de bu dönemde çok büyük bir hareketlenme içerisine girmiştir. Otomotiv alanında açılan fabrikaların , ilaç üretimi yapan büyük işletmelerin ve tarımda kullanılan araç ve gereçlerin yapımı için açılan sanayi kuruluşlarının da sayılarında belirgin bir artış gözlenmiştir. ²⁷³

Ellili yıllar eğitim alanında da önemli gelişmelerin gerçekleştiği bir dönemdir. Öğretmen sayısında olduğu gibi öğrenci sayısında da artış gözlenmektedir. ²⁷⁴Eğitim öğretimi en iyi seviyeye getirip bilinçli bir toplum yapısı oluşturulmaya yönelik adımlar atılmıştır. 1953 yılı ile 1954 yılı arasında iki bin civarında öğretim üyesine

²⁷² Ayıışığı, a.g.n , s. 25.

²⁷³ Ayıışığı, , a.g.n , s. 25.

²⁷⁴ Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, III. Cilt, İsmail Hakkı YÜCEL, “Türkiye’de Bilim Teknoloji Politikalarının Önemi”, s. 2286-2287.

ve yaklaşık yirmi üç bin üniversite öğrencisine sahip olunması gelişimin büyüklüğü hakkında bize ipucu vermektedir. Türkiye nüfusunda da büyük artış o yıllarda gözlenmiştir. Nüfus 1927 yılında on üç bin kişi civarında iken 1950 yılında yirmi bin kişi olmuştur. İstanbul'da İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olmak üzere basın alanında eğitim veren bir enstitü açılması dikkate değerdir. Enstitü'nün açılış töreninde Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan da hazır bulunmuşlardır. Enstitü'nün açılmasında Gazeteciler Cemiyeti de önemli rol oynamıştır.²⁷⁵Yükseköğrenim alanında yaşanan bu müspet gelişmelere ek olarak öğrencilerin sosyal imkanları konusunda da hassasiyet gösterilmeye çalışıldığı görülmektedir. Öğrenci sayısına bağlı olarak ortaya çıkan yurt ihtiyacı da devlet tarafından karşılanmaya çalışılmış, İstanbul'da öğrenci yurtlarının hizmet vermesi için gerekli adımlar devlet tarafından atılmıştır.²⁷⁶

Ellilerde üniversitelerde yabancı öğretim elemanlarının da çalıştırılması hususuna sık rastlanmaktadır. Bu görevlendirmeler için gerekli izinler alındıktan sonra öğretim elemanları görevlerine başlamaktadır. İstanbul Teknik Üniversitesi yurtdışından gelen hocaların görevlendirildiği kurumlar arasında sayılabilir.²⁷⁷ İstanbul Üniversitesi'nde de Tıp Fakültesi'nde yabancı uzmanlar hizmet vermişlerdir.²⁷⁸ İstanbul Üniversitesi Konservatuar kısmında da benzeri şekilde ülke dışından hocalara yer verilmiştir. Bu görevlendirmeler Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararlarla gerçekleştirilmiştir.²⁷⁹

3.1. Değişen Toplumsal Yapı

İstanbul Demokrat Parti döneminde Türkiye'nin farklı illerinden gerçekleşen kırsal nüfusun göç etmesine sahne olmuştur. 1950 senesi kentleşme açısından milad olarak kabul edilebilir. Ellilerde Türkiye'nin pek çok şehri kendi yakınındaki kırsal alanlardan göç alırken İstanbul değişik bölgelerden insanın yaşam alanı olarak seçtiği bir merkez olmuştur.

Köyden şehre gelen insanlar konut bulma sıkıntısını yoğun bir biçimde yaşıyorlardı. Bu konuda iyi bir çözüme ulaştıracak yerleşme siyasetinin tam olarak

²⁷⁵ Cumhuriyet, "Gazetecilik Enstitüsü 29 Kasım'da Açılıyor", 21 Kasım 1950, s.3.

²⁷⁶ BCA 1957: 030.01/91 568 8.

²⁷⁷ BCA 1950: 030.18.01.02/ 122 25 17 1.

²⁷⁸ BCA 1950: 030.18.01.02/121 104 15.

²⁷⁹ BCA 1950: 030. 18 01 02 /122 44 3.

gerçekleştirilemediği söylenebilir. Kırsal kesimden gelen insanlar için konut sıkıntısını gidermede başarılı bir model oluşturulamamıştır. Yatırım açısından düşünüldüğünde de bu önemli sorunun kesin olarak halledildiği de söylenemez.

Türkiye’de sanayileşme ile birlikte gerçekleşen kentleşmenin problemlerini çözmekte iktidar zorlanmıştır. Çünkü devlet ve özel sektör bu yıllarda sermaye sıkıntısı çekmektedir. Bu yüzden devletin sanayileşme konusuna daha fazla öncelik tanıdığı, altyapı konut sorunu gibi problemlerin ikinci planda kaldığı söylenebilir. Uygulanan bu siyasetin neticesi olarak sanayinin belli ölçüde gelişimi sağlanmıştır. Fakat fabrikalarda çalışan işçilerin konut sorunu ortaya çıktığı için gecekondular sayısının artışı büyük bir yoğunluk gözlenmiştir. Genel olarak 1950 yılından başlayarak 1980 yılına kadar modern bir ülke haline gelme düşüncesi ile hareket edilen bir dönem olarak kabul edilebilir. Bu yıllar arasında sanayileşme ve kentleşme açısından önemli adımlar da atılmıştır. Bahsi geçen modern hale gelme çabaları daha çok şehirlerde yaşayan insanların sosyo-kültürel açıdan değişim göstermelerinde etkili olmuştur.²⁸⁰

Türkiye’de ellili yıllar ülke dışından göçlerin de yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Bulgaristan, Yugoslavya gibi ülkelere gelen vatandaşlarımız Marmara bölgesi ve Trakya’yı yerleşim alanı olarak seçmişlerdir. 1950 yılı sonrası Türkiye’ye gelen Yugoslav göçmeni vatandaşlarımızın büyük bölümü İstanbul’a gelmiştir. Yugoslav göçmeni olan vatandaşlarımız ticaretle ve sanatla uğraşmaktaydılar. Özellikle de çok çalışkan olma özellikleriyle dikkat çekmekteydiler.²⁸¹

Ellili yıllarda köylerden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketleri şehirlerdeki nüfusun yapısında da önemli değişimler görülmesi sonucunu doğurmuştur. Önceleri kentlerde yaşayan insanlar inanç sistemleri ve kültürleri ne bağlı olarak topluluklar oluşturuyorlardı. Zaman içinde bu durum ortadan kalkmaya şehirlerde yaşayan insan tipi açısından sabit bir profil yerleşmeye başladı.

Genellikle şehirlerin yeni imar edilen bölümünde ekonomik gelir seviyesi yüksek olan kesimin yaşaması da sık rastlanan bir durumdu. Eski yerleşim yerlerinde

---

²⁸⁰ Mustafa Kömürcüoğlu, *Türkiye’de Toplumsal Değişim*,” *Göç ve Kentleşme: Gecekondudan Kentsel Dönüşüme*”, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2014, s. 100-102.

²⁸¹ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s.325.

ise gelir seviyesi düşük olanların ve imar edilen yerlerde oturmak için bütçesi elvermeyenlerin ikamet ettiği de yerinde bir tespit olacaktır. 1950 senesi ile 1980 senesi arasında gerçekleşen göçler neticesinde kentlerde gecekonduculardan oluşan mahallelerin dolayısıyla ekonomik gelire bağlı olarak yerleşme konusunda ayrışmanın ortaya çıkması da kaçınılmaz hale gelmiştir. İstanbul çok büyük bir şehir olduğu için genellikle mahallelerde birden fazla ilden gelenler bir arada yaşıyordu. Daha önce Rum, Müslüman, Yahudi olma özelliklerine göre oluşmuş mahallelerin yapısı değişime uğramıştı. Artık esas olan ortak bir şehirden gelerek İstanbul'a yerleşmiş olmak idi. Bu yüzden artık İstanbul'da yaşayan insanlar geldikleri şehre göre Erzurumlular, Trabzonlular şeklinde demografik açıdan sınıflara ayrılmıştır. Bazen İstanbul'da birkaç farklı şehirden gelenlerin oluşturduğu mahallelere bunların dışındaki yerlerden göç edenlerin de eklendiği olurdu. 1950 yılından başlayarak iyice yoğunlaşan gecekonducular bazı kesimler tarafından yadırganmıştır. Özellikle de zengin ve fakir kesimin arasında kalan sınıflar bu kırsaldan kente göç etme olayına pek sıcak bakmamışlardır. Gecekonducuların ortaya çıkmasında etkili olan en önemli neden devletin fabrikalarda çalışan insanlar için pahalı olmayan evler inşa ettirecek ekonomik güce sahip olmayışıdır. Sanayi alanında yeterince üretim yapılamaması da temel nedenlerden biridir. Yani buralarda yaşayan insanlar zaruri olan yerleşme ihtiyacından dolayı gecekonducuları inşa edip buralara yerleşmişlerdir.²⁸²

Gecekondu kültüründe insanların birbiriyle dayanışma içerisinde olduğu araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Yine diğer yerlerde gecekonduca yaşayan kişilerle ve kırsalda halen yaşamakta olan akrabalarıyla yakın ilişkiler geliştirip sürdürmektedirler. Şehre geldiklerinde yeni hayatlarında daha önce alışmış oldukları kültürel yapıyı da devam ettirdikleri de gözlenmiştir.

Bu doğrultuda hem köydeki hem de şehirdeki kültürel özellikleri içlerinde barındırdıkları için gecekondu kültürü bir "geçiş kültürü" olarak tanımlanmıştır. Gecekonducularda yaşayan insanlar geldikleri şehirde ekonomik açıdan iyi bir seviyeye gelme, statü açısından daha da yükselme gibi hedeflere sahiptiler. Ve bu amacı gerçekleştirmek için çabalayarak diledikleri hayat standartını yakalama konusunda da önemli bir örnek olarak gösterilebilirler.

---

²⁸² Kömürcüoğlu, a.g.e., s. 102.

Cumhuriyetin ilanından sonra çalışma hayatında da bazı gelişmeler ve değişimler yaşanmıştır. 1940 ve 1950 yıllarında ekonomik özgürlüğün ön plana çıkarıldığı, piyasanın nabzını tutan bir mali politika takip edilmeye çalışılmıştır. Tarımda makine kullanımı tarım alanında gelişmeler kaydedilmesine neden olmuş, aynı gelişme sanayi alanında da belirgin olarak gözlemlenmiştir. Özel sermayeye ve devlete ait teşebbüslerin sayısı artmış, buralarda istihdam ettirilecek kitle de kentlerde yeni yerleşim alanlarının oluşumunda etkili olmuştur. Tüm bu gelişmeler 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kurulmasını mecburi hale getirmiştir. Bu teşkilat gerçekleştirdiği ilk toplantıda işçilerin yaşadıkları problemlerin azaltılmasına geniş yer vermiştir. Özellikle işçi ücretlerinde çok sık rastlanan düşüşlerin işsizlik oranının fazlaşmasındaki etkisinden de aynı toplantıda söz edilmiştir. Bu problemlere çözüm olarak tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlerde fabrikalar kurulması, tarımda kullanılan araç ve gereçlerin üretiminin buralarda gerçekleştirilmesi gibi faaliyetlerin hayata geçirilmesi öne sürülmüştür.²⁸³

Tüm bu gelişmeler 1952 yılında Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kurulmasını mecburi hale getirmiştir. Bu teşkilat gerçekleştirdiği ilk toplantıda işçilerin yaşadıkları problemlerin azaltılmasına geniş yer vermiştir. Özellikle işçi ücretlerinde çok sık rastlanan düşüşlerin işsizlik oranının fazlaşmasındaki etkisinden de aynı toplantıda söz edilmiştir. Bu problemlere çözüm olarak tarımın yoğun olarak yapıldığı yerlerde fabrikalar kurulması, tarımda kullanılan araç ve gereçlerin üretiminin buralarda gerçekleştirilmesi gibi faaliyetlerin hayata geçirilmesi öne sürülmüştür. Türkiye'de şehirlerde yerleşen işçiler kırsal kesimle de bağlantılarını daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere tam olarak koparmamışlardır. Bu yüzden de mülkten yoksun olduklarını ve ücret karşılığı çalışmak zorunluluğunu taşıdıklarını söylemek doğru değildir.²⁸⁴

Batı'daki işçi kesiminden farklı olarak Türkiye'de köylülük özelliklerini yitirmemiş işçi profili bu yıllarda da daha yaygın olarak görülüyordu. Sanayide işçi olarak çalışma ekonomik katkı sağlamak için yılın belli zamanlarında gerçekleştirilen bir etkinlik özelliği taşıdığı için sürekli işçi bulmak zorlaşıyordu. Çalışma sürelerinin

---

²⁸³ Kadir Yıldırım, *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, " Cumhuriyet Döneminde Türkiye Çalışma Hayatının Gelişimi Ve Değişimi", Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2014, s. 182.

²⁸⁴ Yıldırım, *a.g.e*, s. 182.

kısa olmasının bir başka olumsuz tarafı ise iş esnasında yaşanan kazaların fazlaşması ve işi öğretmek için harcanan paranın da artmasıydı.

Demokrat Parti iktidarı döneminde ekonomik anlamda gerçekleştirilen hamleler ve çalışanlarla ilgili hukuki düzenlemeler olumlu sonuç vermiştir. Bu dönemde işçi kesiminin almış olduğu ücretlerde ve işçilerin bu dönemdeki bir mala sahip olma kuvvetinde artış gözlenmekteydi. Tarım sektöründe çalışan işçilerin ücretlerinde neredeyse yarı yarıya artış yaşanmıştır. Sanayi sektöründe çalışan kesim içinse tablo daha da iç açıktır.

İstanbul'da sanayi alanında fazla tanınmayan işletmeler için bir günde 12 saatlik bir mesai söz konusu iken tekstil alanında ise bu süre 9 saate kadar inebiliyordu. İşçilerin normal sürenin üzerinde çalıştıkları vakitler için ek ücret almamaları çalışma hayatının daha çetin bir hale gelmesine sebebiyet veriyordu. Tarım sektöründe çalışanların çalışma vakitlerinin günün başlama ve bitiş vakitlerine göre ayarlandığı bilinmektedir. Sanayi alanında çalışabilmek için en az 12 yaşında olma şartı getirilmiştir. Tüm işler için de geçerli olmak üzere 16 yaş bir sınır kabul edilmiş ayrıca azami çalışma süresi de 8 saat olarak belirlenmiştir.²⁸⁵

Çalışma hayatı ile ilgili kurallar kanunlarla sabitlenmiş olsa da bazı kuruluşlarda değişik uygulamaların varlığı ücretlerin verilmesinde çıkan sorunlar işçilerin bazı problemler yaşamalarına neden olmuştur. Ellili yıllara gelindiğinde gazete ve dergilerde işçi haklarına önem verilmesine dair yazıların yer alması olayın mahiyeti hakkında bize bilgi vermektedir. Yazılarda işçilerin ücret konusu yanında çalıştıkları yerin şartları ve çalıştıkları süre ile ilgili beklentileri dile getiriliyordu. . 1946 yılı ile 1960 yılı arasında işçiler tarafından gerçekleştirilen grev sayısı 43 idi. İşçilerin yapmış oldukları grevlerin yaklaşık yüzde yetmişi aldıkları ücretlerin azlığından dolayıydı. XIX. Yüzyılda da işçilerin benzer nedenlerle haklarını aradıkları düşünüldüğünde mücadelenin süresinin oldukça uzun olduğu görülmektedir.

---

²⁸⁵ Yıldırım, *a.g.e*, s. 182.

3.1.1. Ekonomik Gelişmeler ve Değişim

Türkiye'nin Amerika'dan Truman Doktrini ayrıca Marshall Planı doğrultusunda almış olduğu desteğin ve çıkarılan petrol ile ilgili kanunun da etkisiyle Demokrat Parti döneminin dış dünya ile etkileşimin gerçekleştiği bir zaman dilimi olduğu söylenebilir. Türkiye'nin' Nato'ya bir önceki dönemde de IMF gibi uluslararası örgütlere üye olması da ekonomik politikanın belirlenmesinde etkili olmuştur. Türkiye Amerika'nın koruyucu tutumu çerçevesinde liberal ekonominin gerçekleştirilmeye çalışıldığı bir ülke haline geldi. 1946 yılından 1953 yılına kadar ekonomik açıdan solunan ortama bakıldığında işçi sınıfının bir ölçüde siyasete de dâhil edilmesi diğer dönemlerle kıyaslandığında görülen farklılıklardan biridir. Bu dönemde bu kesimlerin de desteğinin alınması için iktidarın hassasiyet göstermesi gerekiyordu. Bu dönem işte sendikaların kurulması açısından da önemli aşamaların kaydedildiği faaliyetlere sahne olmuştur Başta İstanbul olmak üzere Türkiye'deki pek çok kentte işçi haklarının korunması için sendikaların kurulması 1946 yılı sonrasına rastlar. Kurulan 73 adet sendika 52 bin kadar işçiyi temsil hakkına sahip olmuştur. Sendikaların hükümetten çeşitli istekleri vardı. Cumhuriyet Halk Partisi bu isteklere karşılık vermeyerek sendikal hayata son vermeyi tercih etti.²⁸⁶

Demokrat Parti iktidara geldiğinde daha önce Cumhuriyet Halk Partisi'nden talep edilen işçilerin grev yapma hakkını onlara vereceği sözünü vermişti. Bu söz yeni iktidarın başa geçişinde işçi kesimin desteğini almasında önemli rol oynamıştı. Fakat daha sonra Demokrat Parti ilk önce kalkınmanın gerçekleşmesi gerektiğini bahane ederek grev ile ilgili konuda geri adım atmaya uygun bulmuştur. 1952 yılı Türkiye İşçi Sendikaları'nın kurulduğu fakat bu kuruluşun Batı'da ülkeler arası etkinlikler yürüten sendikalarla irtibata geçmesinin yasaklandığı bilinmektedir. Türk-İş Amerika'daki sendikalarla yakın ilişkiler geliştirdi. 1954 yılına gelindiğinde yaklaşık yüz elli bin kadar emekçi bu teşkilat sayesinde örgütlenmişti. Cumhuriyet Halk Partisi'nin sendikalar karşısındaki korumacı tavrı Demokrat Parti'nin sendikaların sempatisini kazanmasını kolaylaştırmıştır.²⁸⁷

²⁸⁶ Yıldırım, a.g.e., s. 183.

²⁸⁷ Faruk Alpkaya; Bülent Duru, *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı Ve Değişim*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2012, s.283-284.

1954 yılından itibaren Türkiye önceleri dış ülkelerden getirilen malzemelerin gerekli bölümlerini yurtdışından temin etme yoluna gitmiştir. Parçaları birleştirip son haline ulaşmasını sağlama işlemi ise Türkiye’de gerçekleştiriliyordu. 1954 tarihinden daha önceki yıllarda halkın tüketim maddeleri tüm ithalat oranının dörtte birini oluşturuyordu. Bu tarihlerde bu maddelerin ithalatı azaldığında ekonomik problemler ortaya çıkmıştır. Halk bu maddeleri satın alabilmek için dükkânların önünde kuyruklar oluşturmaya başladı. Yine bazı tüketim maddeleri kendi değerinin çok üstünden satılmaya çalışılınca devletin bu duruma müdahale etmesi gerekti. Devlet bu problemlerin çözümünü yerli üretimi desteklemekte buldu. Devlet özel sektördeki sermayenin de etkisiyle bu krizin aşılabileceğini kavradı. Sadece bu dönemde girişilen ekonomik faaliyetlerin çok fazla sonuçlarının düşünülmemesi günü kurtarması yüzünden bazı sıkıntılar yaşanacaktır. Devlet tarafından yürütülen serbest girişimlere yer verilen bir ekonomi siyaseti bazı kesimlerin özellikle burjuvaların hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. 1954 yılı ile 1961 yılları arasında belli miktarda sermayeye sahip olan gruplar sanayi kuruluşları açabilmek için gerekli altyapının oluşturulmasında ülke dışından faydalanıyorlardı. Eczacıbaşı firması yurtdışındaki firmalardan almış olduğu lisanslar sayesinde ilaç üretimini gerçekleştirdi. Yine aynı dönemde bir boya firması olan ve Yaşar Grubu’ nun yönetiminde kurulan DYO marka boyalarda da bir Avrupa ülkesi Danimarka’nın teknolojik araç ve gereçlerinden getirtilmiştir.²⁸⁸

Bu dönemde fabrika sayısı iyice artmış, Demokrat Parti hükümeti daha çok bina yapımına dayalı sanayi kuruluşlarına destek verme açısından öncelik tanımıştır. Yol, baraj inşası NATO’ya ait bazı kullanım alanlarının yaygınlaşması ile inşaatların yapılmasını kolaylaştıracak sanayi tesislerinin artmasına zemin hazırlamıştır. İçlerinde Enka, Uzan, Güriş gibi ünlü grupların da bulunduğu oluşumlar faaliyetlerine bu dönemde başladı veya inşaat yapımı ile ilgili firmalarına bu dönemde ağırlık verdiler. İnşaat işleri ile ilgili olarak kurulan fabrikalar ve yatırımlar denildiği zaman Koç, Çukurova, Sabancı gibi şirketlerde etkin bir biçimde önemli faaliyetler yürütmüşlerdir.

---

²⁸⁸ Alpkaya vd. a.g.e, s.285-287.

Tarım sektöründe teknolojik gelişmelerle birlikte makinenin kullanımının yaygınlaşması toplumsal yapıda değişimleri de daha önce ifade edilmeye çalışıldığı gibi beraberinde getirmiştir. Tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı arazilerde büyük toprak sahiplerinin daha da varlıklı hale geldiği söylenebilir. Daha az toprağa sahip olanlar için teknolojinin kullanımından olumsuz yönde etkilenecek farklı işlerle uğraşmaya başlamışlardır. Bir kısmı tarım alanlarında ücretli olarak çalışmayı tercih ederken bir bölümü ise büyük kentlere göç etmeyi çözüm olarak görmüştür.

Kırsal kesimde geniş olmayan topraklara sahip olan şehre göç eden köylü kesim işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Bu sayede ekonomik açıdan daha da güçlenmeyi hedefleyen bu kesim en başta İstanbul olmak üzere Ankara ve Ege bölgesinde de İzmir de ücretli olarak çalışan öyle irtibatını kesmemiş bir topluluğu oluşturuyordu. Şehirlerde ücretli statüsünde çalışanların ekonomik seviyesi eskisine oranla kötüleşmişti. Buna karşın planlı olmayan ve işle ilgili faaliyet gösterdikleri yerlerde yerleşen toplulukların oranı iyice artmıştı.

Orhan Kemal'in kaleme aldığı "Gurbet Kuşları" adındaki roman köyden şehre İstanbul'a gelen insanların umutlarını, şehre ilk defa adım atışlarını başarılı bir biçimde anlatmaktadır. Bu romana göre : "Haydarpaşa Garı'nda trenden inen yolcuları genellikle şık giyimli kimseler karşılarken en gerideki vagonlardan şehre çalışmak için gelen köylü kesimi karşılamaya gelen olmamıştır. Kuşluk vakti İstanbul'a trenlerle gelen bu kalabalıklar beraberlerinde eşyalarını da getirmişlerdir. Köyde yapılacak çok fazla iş kalmadığı için İstanbul'un yolunu tutmuşlardı. Sonuçta bu insanlar yol yapımı gibi işlerde istihdam edilebileceklerini bu sayede para kazanabileceklerini düşünüyorlardı. Daha önce kendileri gibi kente gelmiş kişiler özendirici bir görünüme bürünerek memlekete dönüyor, İstanbul'un güzelliklerini ballandıra ballandıra anlatıyorlardı".²⁸⁹

Demokrat Parti Dönemi'nde daha önce diğer kesimlere göre ayrıcalıklı olarak kabul edilen memur statüsündeki çalışanlar eski değerlerini kaybettiler. İşçiler için çıkarılan tatil ve izin gibi konulardaki kanunlar emekçi kesimin toplum içindeki konumunu iyileştirmiştir. Sadece kamuya ait yerlerde değil özel sektörün elindeki işyerlerinde de bu kanunlar uygulanmaya bu dönemde başlanmıştı. Bazı vasıflı

---

²⁸⁹ Alpkaya vd. a.g.e., 288.

olarak tabir edilen işçiler işverenleriyle birlikte hareket ediyorlar, vasıfsız olanları da sendikaların düzenlemiş buldukları faaliyetleri destekliyorlardı. İşçilerin kamu sektöründe yer almaları için sendikaların düzenlediği faaliyetlere katılmak özel sermayeye ait işyerlerine göre daha kolaydı. Sendika liderlerinin işçilerin gerçekleştirdiği grevlere iştirak etmesi, yasalara uygun olmayan bir grev biçimini desteklemeleri gibi durumlar da sendikaların etkinliklerine devletin müdahale edebilmesi yaşanan olaylarda etkili olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı dönemde işçiler parasal açıdan sıkıntı içinde oldukları, çalışma şartlarının bir türlü iyileştirilememesi yüzünden zaman zaman seslerini duyurmak için bazı faaliyetlere giriştiler.²⁹⁰

3.1.2. İstanbul'da Sağlık Sektöründe Gelişmeler

Demokrat Parti iktidarı döneminde her alanda olduğu gibi sağlık sektöründe de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çeşitli meslek erbabının sağlık sorunlarının çözülmesi için girişimlerde bulunulmuştur. Bu bağlamda İstanbul Muallimler Cemiyeti'nin çalışmaları dikkate değerdir. Öğretmenlerin muayene olabilmesi için bir hastane, yalnız yaşayan meslekten ayrılmış öğretmenler için de dinlenme mekânı yapılması için girişimlerde bulunulmuştur. Tedavi giderlerinin rahatlıkla karşılanması için bir de sigorta anlamında da planlamalar yapılmıştır. Bu girişimler için katkı sağlayanların adlarının bir kitapta yayımlanması da öngörülmüştür.²⁹¹

Demokrat Parti iktidarı bu dönemde yaygın olan verem hastalığı ile savaşmak için önlemler almaya çalışmıştır. İstanbul'da merkezde açılan hastaneler dışında kasabalarda yaşayan ve verem hastalığı ile mücadele etmekte olan kişilere destek sağlamak amacıyla pavyonlar açılması fikri gündeme gelmiştir. Görevden daha önce ayrılmış olan tıp uzmanlarının seçilerek buralarda görevlendirilmesi için çalışmalara girişilmiştir.²⁹²

Çamlıca'da 1947 yılında hizmete giren askeri senatoryum hastanesine yüz yataktan oluşan özel bir bölüm 1951 yılında eklenmiştir. Verem Savaş Derneği'nin yine 1951 yılında İstanbul'da Erenköy semtinde "Verem Savaş Hemşire Okulu"nu

²⁹⁰ Alpkaya vd. a.g.e., s. 289.

²⁹¹ Cumhuriyet, "Öğretmenler İçin Hastane Kurulacak", 16 Eylül 1950, s.1.

²⁹² Zafer, "Kasabalarda Verem Pavyonu Açılacak", 27 Eylül 1950, s.1.

açarak bu hastalıkla mücadelenin sürdürülmesine katkıda bulunmuştur. 1952 senesinde ayrıca Şişli’de “Veremle Savaş Dispanseri” açılmıştır. Bakanlık bahsi geçen girişimlerin yanında Erenköy’de de 100 tane yataktan oluşan bir sağlık kuruluşunun hizmete açılacağı müjdesini vermiştir. Veremle mücadelede hastalara destek vermek amacıyla dernekler oluşturulmuştur. Veremli Çocukları Himaye Derneği bu kuruluşlardan biridir. Çocukların tedavi edilmesi sürecinde gerekli yardımların yapılması ayrıca ücretsiz olarak poliklinik hizmeti verilmesi de faaliyetleri arasındadır. Derneklerin faaliyetleri devletin izni ve desteği ile gerçekleşmektedir.²⁹³

Ellili yıllarda İstanbul’da öğrencilerin ve işçilerin nüfusu oldukça fazladır. Bu öğrencilerin sağlık problemlerinin çözümü için “ dinlenme evleri” oluşturma yoluna gidilmiştir. Hatta bu iş için Beykoz Kasrı’nın dinlenme evi olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Üniversite’de eğitim gören öğrencilerin tedavi edilmesi için ayrıca Erenköy semtinde senatoryumun hizmete açılması projesi de geliştirilmiştir.

İstanbul’da toplam nüfus içerisinde büyük bir orana sahip olan emekçiler için de hastane yapılması fikri sık sık dile getirilmektedir. İşçiler için Samatya hastane kurulması için seçilen bir semttir. Yine işçilerin sağlık sorunlarına çözüm bulmak amacıyla Süreyyapaşa semtinde senatoryum kurulması da düşünülmektedir. Konu ile ilgili olarak 1951 senesinde ünlü işadamı Adalet Süreyya İlmen çok büyük bir çiftliği hastane yapımı için hibe etmiştir. Harem Köşkü hastaların sağlığına kavuşabilmesi için bu dönemde elden geçirilmiştir. 300 yataktan oluşan hastane 1957 senesinde hizmete açılmıştır.

Adalet Süreyya İlman 1955 yılında hayata gözlerini yumduğunda onun için devlet adamlarının da iştirak ettiği büyük bir cenaze töreni düzenlenmiştir. İlmen bahsi geçen çiftlik dışında İstanbul’da Maltepe’de bulunan kendisine ait bir araziye de işçiler için bağışlamıştır. Kendisinin kabri de bu yüksek arazide bulunmaktadır.

Heybeliada’da bulunan Senatoryum’un daha iyi hizmet verebilmesi için bakanlık tarafından ödenek çıkarılmıştır. Heybeliada’da 1952 yılında veremle savaş mücadelesini etkili hale getirmek için bir hemşire okulunun inşa edilmesi için harekete geçilmiştir. Doktor Tevfik İsmail Gökçe adıyla anılan özel bir bölüm de

---

²⁹³ BCA 1956: 051.V33/ 4 32 19.

1955 senesinde yalnızca bayan hastalara hizmet vermek üzere Senatoryum'a dâhil edilmiştir. Tevfik İsmail Gökçe uzun yıllar burada hastaların iyileştirilmesi için uğraş vermiş, başhekimlik görevini yürütmüştür. Gökçe burada çalıştıktan sonra 1954 senesinde çalışma hayatını sonlandırmıştır.

Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi işçilerin sağlık problemlerine çözüm bulmak için Samatya'da bir hastane yapılması fikri sık sık gündeme gelmektedir. Hatta bunun için bakanlık bir proje yarışması dahi düzenlemiştir.²⁹⁴ Gazetelerde bu hastane için ayrıca bir ödenek tahsis edildiği kısa bir sürede hastanenin bitirilmesinin planlandığı yer almaktadır. Göztepe'de de büyük bir hastane ve yurt inşa edilmesi de o yıllarda gündemi meşgul eden konular arasında yer almıştır.

Hastane için çalışmalar başlatılır ve 1954 senesinde binanın temeli atılır. Polikliniklerin inşa edilmesine 1957 senesine gelindiğinde bile başlanamamış olması oradaki bir tekkenin varlığına bağlanır. 1959 yılında hastanenin tamamlaması planlanmıştır. Sultan Murat Çiftliği'nin bulunduğu Göztepe büyük bir hastanenin inşa edilmesi için seçilen alanlardan biridir. Ayrıca hastaneyle birlikte büyük bir yurt binasının da yapılması fikri kabul görmektedir. 1960 yılının Ocak ayında İşçi Sigortaları Kurumu Hastanesi devlet büyüklerinin de katıldığı bir törenle hizmete açılmıştır. Ortadoğu'da siviller için açılmış hastanelerin en büyüğü olduğu iddia edilen hastanede altı yüz civarında personel görev yapmaktadır. Bu dönemde hemşirelere yoğun olarak ihtiyaç duyulmaktadır. Konu ile ilgili olarak basında bazı ilanlar yer almaktadır. Kırım Savaşı esnasında İstanbul'da görev yapan Florance Nightingale adına bir sağlık kuruluşunun hizmete açılması ve hemşire yetiştiren bir eğitim kurumunun kurulması ellili yıllarda gündeme gelmiştir.²⁹⁵

İstanbul'da ruh ve sinir hastalıkları alanında ellili yıllarda iki adet hastane görev yapmaktadır. Bu hastanelerden ilki Fransızlar tarafından kurulan ve işletilen diğeri ise Bakırköy Ruh Ve Sinir Hastalıkları Merkezi'dir. Ünlü Doktor Eric Berne Bakırköy'deki hastaneyi diğer memleketlerdeki benzerleri ile yarışabilecek düzeyde görmektedir. Hastanenin o yıllardaki ismi Bakırköy Emrazı Akliye Hastanesi'dir. Bu hastaneye Türkiye'nin farklı şehirlerinden hastalar gelmektedir. Bu hastanedeki ellili

²⁹⁴ Öztan vd. a.g.e., 283-287.

²⁹⁵ Öztan vd, a.g.e, 259-260.

yıllarda ileri yaşlarda Ermeni asıllı bir hasta oldukça meşhurdur. Bu hastanın etrafa zarar vermeyeceğine kanaat getiren hekimler İstanbul'da dolaşabilmesi için onu bazen serbest bırakırlardı. Bu hasta kendisinin Maliye Nazırı olduğuna inanır, gazetecilerle zaman geçirip hastaneye geri dönerdi.²⁹⁶

Ellili yıllarda İstanbul'da karasinekler yüzünden sıtma hastalığı vakaları da oldukça yaygındır. İstanbul Sağlık Müdürlüğü 1951 yılında bu konu ile ilgili olarak çalışmalar başlatmıştır. İlaçlama işlemleri için ilk etapta hayvanların beslendiği semtlerden başlamanın uygun olacağı düşünülür. Yedikule semtinde bulunan ineklerin beslendiği mandıra ile Levent semtinde bulunan domuzların bulunduğu mandıra öncelikli olarak ilaçlanır. Caddelerdeki çöplerin toplanması ile ilgili sorun yaz aylarında yeniden gündeme gelir. Bu yüzden de yeni çöp taşıyan kamyonlar ile dört aracın alınması çare olarak görülür. İstanbul Belediyesi 1952 senesinde İstanbul'da evler ve işyerleri için çöplerin biriktirilmesi için çöp kutularının tedarik edilmesini zorunlu kılarak meselenin çözülmesini sağlamaya çalışmıştır.

İstanbul'un Kadıköy dışında Suadiye semtlerinde de ilaçlama çalışmalarına bizzat İstanbul'un İl Sağlık Müdürlüğü görevini yürüten Dr. Faik Yargıcı'nın da dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu konuda gerekli önlemleri almayanlar cezalandırılmışlardır. Yoğun bir biçimde yürütülen çalışmalar tam olarak etkili olmamıştır. Özellikle Erenköy ellili yılların başında karasineklerin istila ettikleri bir semt haline gelmiştir.

Hükümet bu meseleyi bir türlü çözemeyince mandıralar için şehir merkezlerinden uzağa taşınma kararı almıştır. Mandıralar işleten kişiler bu konuda devlete karşı tepki göstereceklerdir. Lüks semtlerde oturan bazı İstanbullular ise bu durumu gecekonducularda yaşayan insanların suçu olarak değerlendirmektedirler.

Deniz kenarlarında da sinekleri kovma çabası yoğun bir biçimde devam etmektedir. Plajlarda tatilcilerin bırakmış olduğu çöpler karasineklerin artmasına neden olmuştur. Bunun dışında İstanbul'da adalardaki hayvanların dışkıları da bu sineklerin sayılarının çoğalmasına neden olmaktadır. İstanbul İl Sağlık müdürü Büyükkada'da bulunan sineklerin ilaçlanması esnasında görevli olan ekibin başında bizzat kendisi görev yapmıştır. 1953 yılında yaz mevsiminde Florya'da ayrıca

---

²⁹⁶ Öztan vd. a.g.e., s. 259-270.

Yeşilköy’de de sineklerin tatilciler için önemli ölçüde bir sorun teşkil ettikleri bilinmektedir.

İlerleyen yıllarda da bu soruna çare bulunamaması yüzünden farklı yollara başvurulmak zorunda kalınmıştır. Amerika’dan sıtma vakalarının yaygınlaşması yüzünden 1953 yılında Türkiye’ye uzmanlar getirilmiştir. Bu uzmanlar Sıtma Savaş Teşkilatı’nın sağlıkçılara eğitim vermek üzere davet edilmişlerdir. Amerikalı uzmanlar aynı zamanda İstanbul’da sıtma hastalığı ve mikroplarla mücadele hizmetlerinin yürütülmesine destek vermişlerdir. Ellili yıllarda yaygın olarak dünyada çocuk felci vakalarına da rastlanmaktadır. 1951 yılında Danimarka’da bulunan Dr. Basil O’Connor adlı hekim çocuk felcinin önlenmesi için aşının bulunması konusunda ümitli olduğundan bahseder. Bu hastalığın aşısının kullanılmaya başlanmasının tarihi 1955’tir. Ellili yıllarda İstanbul’da da çocuk felci hastalığına yakalanan çocukların sayısı oldukça fazladır. Uzmanlara göre İstanbul’da karasineklerle uğraşıldığı için bu hastalıkla yeterince ilgilenilememiştir. 1956 yılında Temmuz ayında Haseki Hastanesinde farklı semtlerden hastalar çocuk felci yüzünden burada iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Doktorlar o günlerde hastalığa tanı koymada da yeterli değildirler. Bu hastalığa yakalanan çocuklara doktorlar fizik tedaviyi önermektedirler. Çocuklar haftanın birkaç günü fizik tedavi için hastaneye getirilmektedirler. Hastalığın yaygınlaştığı yerlerde hijyenin sağlanmasına yönelik önlemler alınmaya çalışılır.²⁹⁷

İstanbul’da karasineklerden kurtulma çabaları 1955 yılından sonra da devam etmiştir. Belediye’ye bağlı sağlıkçıların çabaları sonuç vermeyince İstanbul Halk Sağlığı Eğitim Komitesi karasineklerle ilgili çalışmalara dâhil olur. Komite karasineklerin insanlar için ne kadar zararlı olduğunu ve bu sinekleri ortadan kaldırmanın yollarını bir kitapçıkta anlatmayı uygun görür.

İstanbul’da sokakları kirletenlere ceza verilmesine 1959 senesinde başlanmıştır. 1960 senesine gelindiğinde ise İstanbul Belediyesi karasinekler için oldukça yüklü bir meblağ ayırdığını açıklamışsa da halk bu miktarın yeterli olmayacağını düşünmüştür. Sonuç olarak bu mücadele ellili yıllarda devam etmiştir. İstanbullular cibinlik, ağır ilaçlarla karasineklerden kurtulmak için çabalamışlardır.

---

²⁹⁷ Öztan vd. a.g.e., s.272-274.

Bugün olduğu gibi o yıllarda da İstanbul'da sokaklar hayvanlarla doludur. Kediler ve köpekler İstanbul'da bazı vatandaşlar için rahatsızlık kaynağı haline gelmiştir. Fakat kuduz hastalığının yaygınlaşması yüzünden İstanbul'da yaşayan halk bu hayvanlardan uzaklaşmaya başlamıştır. Köpekler tarafından ısırılan çocuklar genellikle tedavi için kuduz hastanesine götürülür. Bazen de polisler köpekleri tabancaları ile öldürür.²⁹⁸

Bu tür olayların iyice fazlaşması yüzünden İstanbul'da köpekler itlaf edilirler. Hatta 1956 senesinde itlaf edilen köpek sayısı 23 binin üzerindedir. Bu zehirlenme olaylarına 1957 senesinde de devam edilmiştir. Hayvanların çok az bir bölümü Hayvanları Himaye Kurumu'na teslim edilmektedir. Belediye'nin veterineri tarafından 1954 senesinde kuduz aşısının sahibi olan hayvanlara uygulanması faaliyetlerine girişilmiştir. Madeni bir markanın aşısı tamamlanmış olan köpeklere verilmesi de uygulamanın bir parçasıdır. Aşılardan tamamlanmış olan bir köpek kaybolduğunda sahibi olan kişi bölgedeki veterinerliğe giderek markayı oraya bırakacaktır. Bu kararlara köpeklerin sahibi olan kişiler fazla riayet etmemişlerdir.

Gazeteler köpeklerle mücadele konusunda yeterince başarılı olunamamasını temizlik işleri ile uğraşan elemanların sayısının azlığına bağlamışlardır. Bazı semtlerde ise halk köpeklerin hala dolaşıyor olmasının yöneticilerin meseleyi kontrolleri altına almaya çalışmamasından kaynaklandığı kanaatindedir. Ellili yıllar kuduz vakaları ile ilgili şikayetler ve yetkililerin konu ile ilgili açıklamalarıyla sürer gider.

3.1.3. Ellili Yıllarda Aile Hayatı ve Mekânsal Kullanım

Şehirlerde de kırsal kesimde de ellili yıllarda geniş aile tarzı yaşam biçiminin devam ettirildiği, aile büyükleriyle oturma geleneğinin sürdürüldüğü gözlenmektedir. Şehirlerde yaşayan ailelerde az çocuk sahibi olma durumu giderek daha da yaygın hale gelmiştir. Ekonomik gelir düzeyinin de iyileşmesiyle beraber ailelerin çocukları ile ilgili planlamalar yapabilmelerini mümkün kılmıştır.

Şehir yaşamı ile Batı kültürünün belirgin olarak kendini göstermeye başlaması geleneksel düşünceye sahip aile fertlerinin tepkisine neden olmuştur.

---

²⁹⁸ Öztan vd. a.g.e., s.270-276.

Ekonomik gelir seviyesinde görülen artışla birlikte evlenen çiftler ebeveynlerinden ayrı evlerde yaşamayı tercih etmeye başlamışlardır. Örf ve adetlerin baskın olduğu aileler de maddi durum elverse de gençler büyüklerle birlikte yaşamaya devam etmişlerdir. Kimi zaman anne veya babanın gençlerin ilgisine ihtiyacının olması veya aile büyüklerinin ekonomik desteğinin sürmesinin gerekmesi gibi durumlar da aile yaşamının geleneksel bir biçimde sürdürülmesinde etkili olmuştur. Aile içinde çalışan bireylerin fazlalaşmasıyla bebek bakımında büyüklerin varlığına duyulan ihtiyacı artırmıştır.²⁹⁹

Sosyal yapılanma da görülen değişimle birlikte daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı üzere gecekonduların sayısının çoğaldığı gözlenmektedir. Gecekondularda yaşayan şehirdeki hayata uyum sağlamaya çalışan insanlar kırsalda sürdürdükleri kültürel değerleri yeni bir anlayışla harmanlamaya çalışmışlardır.

Ellili yıllarda şehir yaşamına bakıldığında Avrupalı değerlerin daha çok geleneğe uygun yönlerini benimseyenler, modernize olmuş genç kuşak, kente alışmaya çalışan kırsal kesimden gelen bireyler yan yana yaşadığına tanık olunmuştur. Toplum meydana getiren ailelerde de şehir yaşamındaki gibi farklı anlayışta bireyler tek çatı altında toplanmıştır. Kısacası aileler de sosyal yaşamda görülen farklılaşmalara zaman içerisinde ayak uydurmaya çalışmışlardır.

Ailelerde belirgin bir modernleşme gözlense de çocukların yetiştirilmesinde geleneksel bakış açısına riayet edildiği ifade edilebilir. Genellikle erkek ebeveynler çocuklarına karşı mesafeli, ciddi bir duruş sergilemeye devam etmekteydiler. Evler de konuklar için ayrı odalar tahsis edilmeye devam edilmesi de bireylerin özel yaşamlarını korumaya çalışmalarının bir ifadesidir. Ev eşyalarında da günü dışarda geçen bayanların evdeki yaşamını kolaylaştıracak ürünler daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır.

Ellili yıllarda şehirlerde yaşayan kimselerin kullanım anlamında yeterli bilgiye sahip olmasalar da , bütçeleri satın almak için yeterli olmasa bile bazı eşyalara sahip olmak için yoğun çaba harcadıkları göze çarpmaktadır. Çoğu eşya sadece misafirlerin kullanımı için evde bulundurulmaktaydı. Bazı eşyalar ise

---

²⁹⁹ Özer, a.g.e., s. 225-227

yıpranabilir endişesiyle günlük hayatta kullanılmamakta evlerde bulundurulmaktaydı. Modern yaşam gazetelerdeki yazılar ve dergiler sayesinde benimsetilmeye çalışılmıştır. Bazen de yabancı yayınların da dilimize çevrildiği bu sayede Avrupa ve Amerika'daki yaşam tarzı, dekorasyon gibi alanlardaki gelişmelerin takip edildiği görülmektedir.³⁰⁰

Ellili yıllarda evlerde ısıtmada “Şakir Zümre” adındaki sobalar yaygın olarak kullanılıyordu. “Salamander” marka ve “Colman” marka sobalar da tercih ediliyordu. Amerikan markası olan “Hoover” marka elektrikli süpürgeler de hanımların yaşamını kolaylaştırıyordu. Bazı evlerde ise “Gır Gır” olarak bilinen yere düşen ufak nesnelere toplamaya yarayan dönen içinde bir fırçanın bulunduğu el süpürgeleri de tercih edilebiliyordu.

Ellilerde beyaz eşyada yiyeceklerin saklanması için kullanılan buzdolapları yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Amerika'dan ithal edilen içerisinde fırının da bulunduğu ocaklar da elliler de evlerde yerini almaya başlamıştır. Yemek pişirmede bir başka alternatif olan davul fırın adı verilen yuvarlak alçak fırınlar da bayanlar tarafından rağbet gören ürünler arasında yer almıştır.

Buzdolabı markası olarak “Frigidare” peşin olarak satın alma gücü olmayanlar için taksitlendirilerek pazarlanmaktaydı. Radyo ile pikap denildiğinde de Philips , General Elektrik, RCA gibi markalar tercih ediliyordu. Frigidare dışında buzdolabında ise “Norg”e, “Coolerator” ve “Westinghouse” mutfaklarda kullanılmak üzere tüketiciye sunulmuştur. Tencere, telefon, gözlük çerçevelerinde de Amerikan mallarının ön planda olduğu görülmektedir. Yine bu yıllarda Amerika'dan getirilen ağızları ferahlatan “Micam” adındaki nane esansından yapılmış bir ürün olan “Radyolin” marka diş macunu da ellili yıllarda kullanılan ürünler arasında bulunuyordu. Otomobil ve lastik denildiğinde de U. S. Royal, Dodge, Goodyear yoğun olarak kullanılmaktaydı. “United Walpaper” marka duvar kağıtları, “Nacet” adındaki traş için raflarda yerini alan bıçaklar, “Parker” isimli dünyaca ünlü kalemler de o yıllarda tercih edilen ürünler arasında yer almaktaydı.³⁰¹

---

³⁰⁰ Özer, a.g.e., s.228-229.

³⁰¹ Özer, a.g.e., s. 232,234.

Amerika'dan getirilen ürünlerin günlük yaşamda kullanılan markalarda geniş yer kapladığı görülmektedir. Türkiye'de ellili yıllarda bir malın Amerika'dan gelmesi dayanıklı ve kaliteli olarak kabul edilmesinde etkilidir. Satın alınan ürünlerin uzun süre kullanılabilmesi de yine aynı kritere yani Amerikan malı olmasına bağlıdır. Bazen de Türkiye'de üretilen ürünler daha fazla rağbet edilmesi için yabancı kelimelerle reklam sayfalarını süslemektedirler. Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi sinema artistleri bu yıllarda reklam yüzü olarak kullanılmış, ürünlerin etkili bir biçimde pazarlanması hedeflenmiştir.

3.1.4. Sosyal Hayatın Değişimiyle Mekânlarda Düzenlemeler

Günlük hayata dair yazıların ellili yıllarda Türkiye'de yaşamı yönlendirdiği daha önce ifade etmeye çalışmıştık. Genellikle günlük yaşamla ilgili kurallar da dergilerde, gazetelerde çıkan yazılar sayesinde öğreniliyor ve benimseniyordu. Yemek öncesi sofranın görgü kurallarına uygun bir biçimde nasıl oluşturulacağı, yemeklerden sonra içilen kahveler için evde ayrı bir bölüm düzenlemesinin yapılması gibi konular ellilerde çıkan dergilerden takip edilebiliyordu. Bu ayrıntılar dışında kitap okumak için özel oturma alanlarının planlanması, dikiş dikilen odaların da düzenlenmesi mekânsal kullanımda dergilerdeki yazıların okuyuculara yol gösterdiği başlıca konular arasında yer almaktaydı. Ülkemizde ve dünyada ellilerde yaşanan farklılaşmaların bir yansıması olarak şehirleşme ve yerleşme alanlarında da bakış tarzında modernleşme söz konusudur. Küp biçimindeki konutlara ve evlerdeki eski kullanımlara olan ilginin azaldığı görülmektedir. Batı kültürüne ait bazı uygulamaların revaçta olmasıyla birlikte apartman yaşamının da iyice yaygınlaşmaya başladığı bir gerçektir. Seri üretiminde artmasıyla birlikte ürünlerin eskiye oranla daha sade olanlarının seçilmesi de önemli bir değişimdir.³⁰²

1955 yılına kadar apartmanlarda ancak ekonomik seviyesi yüksek olan kesimin ikamet edebildiği söylenebilir aileler ise geleneksel konutlardaki yaşam tarzlarını sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Bu konutlarda değişen şartlara uyum sağlamak için banyolarda dört ayağa sahip küvetler ve alafranga tuvaletler

---

³⁰² Özer, a.g.e., s, 244, 245.

kullanılmaya başlanmıştır. Evdeki yorgan, yastık gibi gerektiğinde kullanılan eşyalar daha önceki gibi bir köşeye üst üste yığılmaya devam edilmiştir.

Ellili yıllarda köylerden gelip şehre yerleşenlerin de apartmanlarda yaşamaya başladığı da gözlenmektedir. Ekonomik seviyesi ne olursa olsun basın ve yayın sayesinde modern yaşam alanlarına dair reklamların ulaştığı herkes gördükleri ürünlere ve konutlara sahip olma isteği taşıyordu. Bu dönemde okuyucunun rağbet ettiği” Hayat” dergisi dışında “Yedigün” mecmuası da yaşam alanlarının nasıl kullanılacağı hakkında yazılar yayımlıyordu. Konut yapımıyla ilgili olarak bu işlerle uğraşan kişiler ve uzmanlar için de “Yapı” adında bir yayının dışında “ Arkitekt” ismiyle çıkarılan bir dergi de mevcuttu. Ellili yıllarda seri üretimin iyice artmasına paralel olarak fiyatların da ucuzlamasıyla evlerde mobilya kullanımı bir gereklilik olarak görülmeye başlanmıştır. Daha önce oturma alanlarında sedirler kullanılırken bu yıllarda divanların kullanımının yaygınlaştığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Divanlarda yan taraflarda kolun koyulabileceği kısımlar yoktur. Yine sırtın yaslanabileceği bölüm yer almazken burada büyük , doldurulmuş yumuşak olmayan yastıklar divanlarda bulunmaktadır. Sümerbank’tan alınan basma kumaşlardan dikilmiş parçalar da divanın alt kısımlarını örtmektedir. Divanların arka bölümde veya alt kısmında kimi zaman raflı dolaplar ya da çekmeceler yer alabiliyordu. Bazı evlerde de halen tığ ile örülmüş “”Brizbiz” adı verilen perdelerin de kullanımına devam edildiği görülmektedir. Yine pencerelerde tüllerin üst kısmında fon perdelerin ve farbelerin de yoğun olarak kullanıldığı söylenebilir.³⁰³

İstanbul’da yaşanan 6-7 Eylül Olayları yüzünden mobilya alanında usta olan bazı gayrimüslim vatandaşlar Türkiye’den gitmeyi tercih etmişlerdi. İnce işçilik getiren bazı ürünlerin onlar tarafından yapılabilmesi mobilya sektöründe bazı sıkıntılara neden olmuştur. Daha önce mobilyalarda kullanılan kolçakların ahşaptan yapılması yeni koltuklarda ise daha ağır malzemelerin kullanılması müşteri memnuniyetini azaltıyordu. Ellili yıllarda mobilya malzemesi olarak daha çok ceviz ağacı yoğun olarak kullanılmıştır. 1960 yılına yaklaşıldığında ceviz mobilyaların üzerine deriye benzeyen vinylex adı verilen malzeme yanında goblen tarzı kaplamalar da tercih edilmiştir.

---

³⁰³ Özer, a.g.e., s. 246-248.

Giyim kuşam dışında mobilya sektöründe de ellili yıllarda uzayla ilgili gelişmeler kaydedilmesinin etkileri kendilerini göstermiştir. Bu durumla ilgili olarak bu dönemde mobilyaların ince bacaklı veya iğne formunda bacaklara sahip bir biçimde dizayn edildiği anlaşılmaktadır. Evlerin salon bölümünde duvarlarda kullanılan aksesuarların ise çerçevelenmiş resimler, saat, takvim olduğu göze çarpmaktadır. Evin en güzel odası olan konukların ağırlandığı mekânda Amerika'dan gelen kumaşlara sarılan kullanılmayı bekleyen eşyalar bulunurdu.

Önceleri bahçede veya evin dış kısmında bulunan tuvaletler şehir yaşamında iyice azalmıştı. Yine de bazı evlerin banyo bölümünde geleneksel kültürde çok sık rastlanan kurnalar da yer almaya devam etmiştir. Evler de duvarların boyanması işinde daha çok kireç tercih ediliyordu. Kimi evlerde mutfak kısmında nadir olarak yağlı boya da tercih edilmiştir. Tutkala toz halindeki boya eklenerek elde edilen karışım da kireçten daha masraflı olduğundan dolayı pek fazla kullanılmamıştır. Bu dönemde plastik boyalar da ellili yıllarda boya satılan dükkânların raflarında yerini almıştır. Duvarlarda kağıtlara ise ekonomik olmadığı için rastlanmamaktadır. Teknoloji zaman içinde daha da geliştiği için ekonomik açıdan zengin olan kesimin konutlarında lambri adı verilen kaplama malzemeleri, kitapların yer aldığı özel bölmeler de yerlerini almıştır. Hatta bazı evlerde dolapların sabitlendiği, salonlarda yer alan şöminelerin yeni çıkan mobilyalarla tamamlandığı da görülmektedir.³⁰⁴

Konutların ısıtılmasına gelince kimi zaman sobanın kimi zaman da toplu ısıtma sistemlerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Genellikle sürekli oturlan bölümün sıcak olmasına önem verilir, çocukların ve aile büyüklerinin burada uyuması sağlanırdı. Evin fazla soğumaması için evin yerlerinde daha çok ahşap malzemeler tercih edilmiştir. Ahşaptan yapılan yer döşemeleri sabun kullanılarak sert fırçalarla temizlenirdi. Ahşap döşemeler zamanla PVC adı verilen muşamba olarak isimlendirilen malzeme ile kaplanmıştır.

Ellili yıllarda havagazı ile çalışan şofbenelerin kullanımının da yaygın olduğu söylenebilir. Daha önce ülke dışından getirilen banyo ve tuvaletlerde kullanılan taşlar fabrika sayısının artması ile ve beraber Türkiye'de üretilmeye başlanmıştır. Banyolarda termosifonların ısıtılmasında önceleri odun kullanılırken zaman içinde

---

³⁰⁴ Özer, a.g.e., s. 251.

yerini gazla ısıtılan termosifona bırakmıştır. Tuvaletlerde alafrangaya geçiş yaşanmışsa da pek çok aile yeni düzene alışamadığından alaturka tuvalete geri dönmüştür. Banyolarda bir başka yenilik de küvetlerin buraya eklenmesiydi. Küvetler genellikle suyun depolanması şeklinde bir fonksiyona sahipti.

Evlerin salon bölümlerinde genellikle bir sehpanın üzerinde süs bitkileri yetiştirme modası da oldukça yaygındı. Gelir seviyesi yüksek olan kişilerin evlerinde zeminde döşeme olarak parke kullanılıyordu. Zemin kaplamalarında parke dışında marley adı verilen bir malzemenin yanında formika kaplamalar da revaçtaydı. Ellili yıllarda konutların zeminlerinde mozaik şeklindeki karo ürünler de alternatifler arasındaydı. Teknolojik aletler sayesinde de hayat eskisine göre oldukça kolay hale gelmiştir. Hanımlar bu gelişmeleri kendi hayatlarında kullanabildikleri için diledikleri gibi değerlendirecekleri boş zamanlara da sahip olmuşlardır.³⁰⁵

3.2. İslami Bakış Açısıyla Ellilerde İstanbul

İstanbul'da 1950-1960 yılları arasında dinsel anlamda da bazı değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Hatta bir önceki iktidarın yerini Demokrat Parti'ye bıraktığı yılların öncesinde de İslami açıdan bazı gelişmelerin kaydedildiği de ifade edilebilir. Daha önce de ifade edilmeye çalışıldığı gibi Ezanın yeniden Arapça okunması bu yolda Demokrat Parti iktidarı döneminde atılmış en önemli adımlardan biridir. İktidarın İslami çevrelere karşı göstermiş olduğu esnek tavır yoğun eleştirilere neden olacaktır. Ellili yıllarda ibadethane olarak kullanılan en gözde 1949 senesinde açılan Şişli'de ki camiidir. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul'da anıt karakteri taşıyan dinsel yapıların ilki olarak kabul edilen “Şişli Cami” yapısal görünüm açısından “Yeni Cami” ile özdeşleştirilmektedir. 1600'lü yıllarda Eminönü semtinde İslami bir atmosferin oluşmasında etkili olan Yeni Cami gibi Şişli'de de bu cami benzer bir fonksiyona hizmet etmektedir. Çünkü Beyoğlu civarında genel olarak gayrimüslim nüfusunun ellili yıllarda yoğun olarak yaşadığı düşünülürse bu benzetmenin yerinde olduğu kabul edilebilir. Cami yapımında İstanbul'daki zengin Müslümanların yeterince destek vermemesi ve bu yüzden de caminin uzun süre tamamlanamaması

---

³⁰⁵ Özer, a.g.e., s. 251-252.

çok fazla eleştirilir. Hatta Müslüman olmayan İstanbulluların bile Şişli Camiinin yapımı sırasında bağışta buldukları da bilinmektedir.³⁰⁶

Ekonomik seviyesi oldukça yüksek olan bir Müslüman bayanın camiye bağışta bulunmak istememesi fakat bir Ermeni asıllı Türk vatandaşının davranışı karşısında tavrını değiştirdiği ifade edilmektedir. Daha önce de ifade dilmeye çalışıldığı gibi Şişli Camii'nin yapımı esnasında Müslüman olmayan İstanbulluların destekleri uzun süre konuşulmuştur. Şişli Camii'nin bir başka yönü de ellili yıllarda siyasetçilerin ve ünlü kişilerin son durağı olmasıdır. Tanınmış kişilerin cenaze namazları Şişli Camii'nde kılınırdı. Ünlü siyaset adamı Şükrü Saraçoğlu, ünlü edebiyatçı Reşat Nuri Güntekin bu isimler arasındadır. Hikaye alanında tanınmış olan Sait Faik Abasıyanık'ın da cenazesi bu camiden kaldırılmıştır. 1955 senesinde ünlü müzik adamı Necdet Güven'in cenaze töreni de Şişli Camii'nde gerçekleştirilmiştir. Kabristanlığa doğru yola çıkıldığında ise Necdet Güven'in sıklıkla dinlediği parçalar sevdikleri tarafından çalınmıştır. Bu camide başka bir ilginç olay da Arjantin'de bir dönem ülke başkanlığı görevinde bulunan Juan Peron ile evli olan Eva Peron için 1951 senesinde bir Mevlid-i Şerif okunmasıdır. Mevlidin okunma sebebi Eva Peron'un hastalıktan kurtulması için dua edilmek istenmesidir. Tekel'in bir süre çalışanı olmuş daha sonra Arjantin'de yaşamış bir Türk tarafından bahsi geçen mevlid okutulmuştur. Bu kişi Arjantin'de ekonomik gelir seviyesini iyice artırmış hatta bir fabrika açmıştır.³⁰⁷

Diyanet yapılan bu icraatın eleştirilmesi karşısında olumlu yanıt vererek son noktayı koymuştur. Şişli gitgide daha kalabalık hale geldiği için İstanbul Belediyesi Şişli Camiinin ön kısmını biraz daha açarak burayı rahatlatmak istemiştir. Ellili yıllarda Şişli'deki bu caminin ön tarafına ufak bir havuz yapılmışsa da havuz daha sonra yıktırılmıştır. İstanbul ve ibadethaneler denildiğinde İmar konusunda da bahsedilecek “Karaköy Mescidi” de ilk akla gelenler arasındadır. Mescit önceleri “Merzifonlu Kara Mustafa Paşa”nın adını taşıyordu. “Karaköy” isminin ise bu bölgeye gelip yerleşen “Karay Yahudileri” olarak adlandırılan bir gruptan geldiği söylenmektedir. Yirminci yüzyılda İtalya'da mimari alanında oldukça fazla ünlenmiş olan Raimondo D' Aronco “art nouveau” adı verilen tarzda ortaya konmuş bir

---

³⁰⁶Öztan vd. , a.g.e., s. 387-390.

³⁰⁷Öztan vd. , a.g.e., s.390.

camidir. Karaköy'deki bu cami bahsi geçen akımın etkisiyle Batı'dan gelen mimarların hiçbirinin böyle bir yapıta imza atmamış olmasından kaynaklanıyordu.

308

Demokrat Parti döneminde Karaköy Camii'nin yıkımı gerçekleştirilirken camideki taşlar numaralandırılmıştır. Camideki taşların zarar görmemesi ve en sonunda da bir ibadethaneye sahip olmayan Kınalıada'ya götürülmesi planlanmıştır. Taşlar bazı talihsizlikler yüzünden Kınalıada'ya götürülemediği. Bunun nedeni de taşların yüklendiği deniz taşıtının ufak bir kaza atlatmasıdır. Karaköy Mescidi'nin bu şekilde ortadan kaldırılması çeşitli yönleriyle eleştirilmiştir. İbadethane ihtimam gösterilmeden yıkılmasının yanlışlığı ve bu kararın alınmasında da yavaş hareket edilmesinin daha doğru olacağı şeklindeki görüşler dikkat çekicidir. Camideki eşyalara da karşı da hassasiyet gösterilmediği hatta camiye ait bazı eşyaların hırsızlar tarafından götürüldüğü iddia edilmektedir. Cami'nin tavanında bulunan oldukça değerli olan büyük avize de aynı sona uğramaktan kurtulamamıştır. Mescit bu dönemde imar ve yıkım faaliyetleri çerçevesinde ortadan kaldırılan eserler arasında yer almıştır. Zaman zaman bu camiyi tekrar imar etme fikri çeşitli dönemlerde dile getirilmiştir.³⁰⁹

Ramazan ayında ellili yıllarda da Camilerde mahyalar dikkat çekmektedir. Oruca başlama ve bitirme amaçlı top sesleri de bu mübarek ayda tekrarlanan bir gelenektir. Bu dönemde bazı kimselerin oruç tutmadığı ve bu yüzden eleştirildikleri bilinmektedir. Ramazan ayında oruç tutmak sonrasında Teravih Namazı için camiye gitmek Avrupai tarzda bir yaşama özenenler için kabul gören davranışlar arasında yer almıyordu. Yine de anlaşıldığı üzere İstanbulluların büyük bölümü sonradan İstanbul'a kırsal kesimden gelenler de dahi ramazan ayını kurallara uygun bir biçimde geçiriyorlardı.

Ellili yılların Ramazan ayları yaz mevsiminin sıcak günlerine denk geldiği için camilerin büyük bir temizlik hareketına girişmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Camiler için elektrikli süpürge tedarik edilmiş, pahalı halılar da Ramazan ayında kullanılmak üzere güzelce dezenfekte edilmiştir. Halkın yoğun

---

³⁰⁸ Öztan vd. a.g.e., s. 390-395.

³⁰⁹ Öztan vd. a.g.e., s. 391-392.

olarak tercih ettiği büyük camiler de bazı düzenlemeler yapılmış, camiler zararlı canlılara karşı ilaçlanmıştı.

Ellili yılların başlarında ezanın vakitlerine göre uygun makamlarda okunmasının öğretilmesi için müezzinler eğitime tabi tutulmuşlardır. 1952 senesi camilerde sesin daha iyi duyulması için hoparlör sisteminin uygulandığı bir yıldır. Ayrıca oruç tutulduğu süre zarfında vaizlerin dolaşarak görevlerini ifa etmeleri sistemi de bu dönemde uygulanmıştır. Bu vaizlerin bir bölümü din işleri ile politik konuları birbirine karıştırdıkları için uyarı almışlardır. Ramazan ayında İstanbul'da yapılan alışverişlerde belirgin bir yoğunluk göstermektedir. Yağ, tatlı, zeytin gibi ürünler oldukça fazla rağbet görmektedir. İşte bu tüketim maddelerinin fiyatları da normalinden pahalıdır. Halk çok fazla kahve tüketiminde bulunmadığı için bu dükkânlardaki raflar farklı ürünlerle dolduruluyordu. Ramazan pidesinin ağırlığı ve kaç liradan satılacağı da gündemde olan konular arasında yer alıyordu. Belediye bu konuda gerekli kontrolleri yapmakta kurallara uymayanlar cezalandırılmaktaydı.³¹⁰

İstanbul'da yaşayan halk oruç sonrası dışarıda vakit geçirmeyi tercih etmektedir. İstanbul Belediyesi'nden yeme-içme üzerine hizmet veren mekânların geç vakitlere kadar açık kalabilmesiyle ilgili olarak bir talepte bulunulur. Belediye bu isteği kabul eder. Ramazan ayında bazı gazinolar ise daha önceki programlarında değişiklik yapmak zorunda kalırlar. Bazı sanatçılar ise Ramazan ayında sahneye çıkmamayı tercih etmektedir.

İstanbul'da alınan tüm önlemlere rağmen pidenin yetişmemesi, toplu taşıma araçlarının kalkış saatlerine dikkat edilmediği için ulaşımda gecikmelerin görülmesi gibi durumlar da Ramazan ayında yaşanılabilmektedir. Camilere akın eden Müslüman halk İstanbul'un çeşitli semtlerine giden ulaşım araçlarının camilerin yakınında bulunması ile ilgili şikayetlerini sürekli dile getirirler. Bu konuda yine de bir aşama kaydedilemediği söylenebilir.

Camilerde hırsızlık olaylarının önünü almak da pek mümkün olmamıştır. Camilerin önleri Ramazan ayında dilencilerle dolup taşar. Dilencilerin ısrarcı tutumları da bazı vatandaşları rahatsız etmektedir. Ramazan bayramında ise ekmek kalmaması gibi bir tehlike bulunduğundan İstanbullular önlem almak zorundadırlar.

---

³¹⁰ Öztan vd. a.g.e, s.396-397.

Ramazan Bayramı'nda gazeteler de yayınlarını durdururlar. Kimi zaman da Ramazan süresince gerçekleşen ulaşım sorunları bayramda da tekrarlanır.

Kurban Bayramı da ellili yıllarda İstanbul'da yaşayan halkın heyecanla beklediği bir bayramdır. Günümüzde olduğu gibi etlerin fiyatında bayram öncesi büyük bir artış yapıldığı görülmektedir. Kurbanlık olarak satılmak üzere hayvanların da bayramdan önce İstanbul sokaklarında yerlerini aldığını da söylemek yanlış olmaz. Bu hayvanları bayrama kadar şehirde barındırmak, temizliği ve hijyeni sağlamak büyük bir problem teşkil etmektedir. Beyazıt, Kuşdili'nde yer alan çayırılık alan, Fatih Camii'nin önü ayrıca Yenikapı'da bulunan istasyon kurbanlık hayvanların toplu olarak bulunduğu yerler arasındadır. Kurban kesmek isteyenlerin fiyatların olması gerekenin üstünde belirlenmesi dışında hayvanlar yüzünden şehri saran koku yüzünden rahatsız olmaları gibi sorunları vardır. Hatta 1956 senesinde işlek caddelerde kurbanlık hayvanların toplu halde bulunmasının cezaya tabi olacağı açıklansa da bunun pek bir yararı olmaz. Bazı uyanık satıcılar da koçları süsleyip kendi fiyatının çok üstünde satmaya çalışarak kurbancıları kazıklamaya çalışmaktadırlar.³¹¹

3.3. Demokrat Parti Dönemi İstanbul'un İmarı

Osmanlı Devleti'nin "Dersaadet" mutluluk kapısı, Bizans imparatoru Justinianus'un "Ebedi Kent" olarak isimlendirdiği İstanbul şehri tarih boyunca önemini korumuştur.³¹² Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiğinde külliyeleer etrafında genişleyen mahalleler inşa edilerek farklı yerlerden insanların buraya yerleştirilmesi sağlanmıştır. II. Bayezid, III. Mustafa dönemlerinde yaşanan depremlerden sonra şehirde büyük imar faaliyetlerine başlanmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Fransız mimar Prost tarafından sur içi İstanbul'u bir müze olarak tasarlanmıştır. Demokrat Parti iktidarı İstanbul'un imarı faaliyetlerine önem vermiştir. Fahri Belediye Başkanı unvanı ile Başbakan Adnan Menderes danışmanları ile İstanbul'un imarı meselesine bizzat ilgi göstermiştir. İstanbul'da bu dönemde bulvarlar, meydanlar inşa edilmiştir.

---

³¹¹ Öztan vd. 396-398.

³¹² Kaya, a.g.e., s.11, 12.

İstanbul imar edilirken, bir yandan da yıkımların yaşanması DP iktidarı döneminde İstanbul'da rastlanan bir vaziyettir. Bu yıkımlar sırasında tarihi eser kaybının yaşanması Adnan Menderes'in gerçekleştirdiği imar faaliyetlerinin eleştirmesine sebep olmuştur.1950'li yıllarda aslında ülke çapında kentleşme faaliyetleri büyük ölçüde yaşanmıştır. İstanbul'da olumlu olumsuz eleştirilere maruz kalan geniş çaplı bir imar hareketine sahne olmuştur. İmar hareketleri demografik yapıdaki değişikliği de beraberinde getirmiştir. Doğan Kuban'ın Yeni İstanbul ile ilgili olarak yaptığı yorumlar demografik yapının şehrin kültürüne etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Kuban "Bugün adı aynı kalsa da ,tarihsel İstanbul'u reddetmiş , İstanbul olmayan bir kentten ya da kent olmayan bir tanımsız yerleşmeden söz ettiğimizi söyleyebiliriz. Bugün kentle ilgili güvenilir sayısal verilere sahip değiliz. Yeni yerleşme alanları tarihsel kentin kapladığı alanının yüz katından fazladır. Bildiğimiz tarihi İstanbul'u kuşatan megalopolis bilinmeyen bir varlıktır. Yapısı bir sırdır ve kesinlikle bir kent değildir. Çağdaş yığılmanın içinde yaratılan sorunlar yalnızca sayıların değil aynı zamanda davranışların bir sonucudur. Ve bu davranışların planlarla denetlenemediği saptanmıştır.³¹³

Refik Koraltan Demokrat Parti iktidarı döneminde bazı zorluklara rağmen verimli ve sürekli faaliyetler yapıp ihtiyaçların cevaplandığından hatıratında bahsetmekte, .Demokrat Parti'nin ilk dört yıllık iktidarında büyük bir hüsnüniyetle faaliyetlerin devam ettiğini, yer yer abideleşen büyük imar eserleriyle vatandaşın gayret ve ümidinin arttığını ifade etmektedir. Koraltan hatıratında "NATO devletler camiasına giren devletimizin itibarının böylece daha da arttığını, başta Amerika olmak üzere yardımların daha da arttığının" altını çizmektedir. Bu sözler DP iktidarının imara bakış açısını özetlemektedir.³¹⁴ Bu cümlelerden hareketle DP iktidarı dönemindeki imar hareketleri ve diğer faaliyetlerde; halkın memnuniyetinin ve ihtiyaçlarının ön planda olduğu, batılı devletler nazarında ilerleyen bir ülke imajı çizilmeye çalışıldığı ve daha fazla yardımın sağlanması için gayret gösterildiği yargılarına ulaşabiliriz.

³¹³ Deniz Kana, *İstanbul'da Kentleşme Ve Değişim "İstanbul"*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema-TV Ana Sanat Dalı, s.21.

³¹⁴Maman, a.g.e., 190.

İmar faaliyetlerinin gerçekleşmesinde Amerikalı girişimcilerin de payı büyüktür. Özellikle otel yapımı ve orada görevlendirilecek personelin eğitimi için planlamalar yapılması konuları gündeme getirilmiştir. Amerikalı Charles Taylor Türkiye’de doğan Amerika’da yaşayan otelcilik alanında ün yapmış biriydi. İstanbul dâhil pek çok şehirde görüşmelerde bulunmuştur.³¹⁵ Yine Mr. Hilton’da İstanbul’u bir otel inşa etme niyetinde olduğunu söyleyerek ziyaret eden bir Amerikalıdır. Gelirken otel inşasında karar alınmasında etkili olabilecek yapı uzmanlarını ve avukatını da beraberinde getirmiştir. Park Otel’de yapmış olduğu konuşmada ”Türkiye’nin gelişiminde rol almak istediklerini, otel yapımı için en uygun yeri belirleyeceklerini “ifade etmiştir.³¹⁶ Hilton gerekli izinleri almak için girişimde bulunmuş Türk hükümeti de bu girişimi bir ödenekle desteklemeyi uygun görmüştür. Ayrıca bu otelin yapılması için yabancı firmayla birlikte çalışmak üzere yeni bir şirket kurulması da kararlaştırılmıştır.³¹⁷ 1951 yılında bazı bakanların ve Hilton otellerinin üst düzey görevlileri tarafından imzalanan protokol ile 1953 senesinde Hilton oteli’nin açılışının yapılması öngörülmüştür.³¹⁸

Havaalanında basın katılımıyla bir tören düzenlenmiştir. Tören otelde verilecek kokteyl ve düzenlenecek yemekle devam edecektir.6 sürmesi planlanan törenlerde Taksim’e çelenk bırakılması Türk ve Amerikalı misafirlerin en güzel şekilde ağırlanması hedeflenmiştir.³¹⁹Otelin açılış kutlamalarına katılmak üzere Amerika’dan gelen Conrad Hilton ile beraber ünlü sanatçıların da yer aldığı 115 kişilik grup İstanbul’da ilgiyle karşılanmıştı. Havaalanındaki tören sırasında yaklaşık 2000 kişi töreni izlemek ve misafirleri görmek üzere alanda hazır bulunmuştur.³²⁰

Cumhuriyet döneminde Ankara’nın imarı öncelikli görülse de devlet kendi gücünü topladıktan sonra İstanbul’un imarı gündeme gelmeye başlamıştır.1926 yılında Sarayburnu’nda Topkapı Sarayı’nın deniz tarafına bir Atatürk heykeli dikilmiş, 1928’de ise Taksim Cumhuriyet Anıtı’nın açılışı yapılmıştır. Park, meydan, anıt yapımı gibi faaliyetler yanında yol inşaatları, bulvar genişletme faaliyetlerine de 1923-1938 arası dönemde rastlanmaktadır.

³¹⁵ Cumhuriyet, “Amerika’nın Otelcilik Kralı Şehrimizde”, 5 Temmuz 1950, s.3,

³¹⁶ Cumhuriyet, “Meşhur Bir Otelci Şehrimizde”, 6 Kasım 1950, s.1.

³¹⁷ BCA, 1950: 030.18.01.02/94 86 4.

³¹⁸ Cumhuriyet, “İstanbul’da Yapılacak Büyük Otel”, 16 Aralık 1951”, s.1.

³¹⁹ Cumhuriyet “Hilton Oteli’nin Açılış Töreni”, 2 Haziran 1955.

³²⁰ Cumhuriyet, “İstanbul’a Dün Yıldız Yağdı”, 10 Haziran 1955, s.1,6.

Yeni çıkarılan kanunla belediyelere imar planı yapma zorunluluğu getirilmiş, 1933 yılında İstanbul Belediyesi İstanbul'un imarı için yabancı mimarları davet ederek bir yarışma düzenlemiştir. Jüri katılımcılardan Berlin Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Ehlgötz'ün planını birinci olarak seçmişse de, Paris Bölgesi Planlama Kurulu Başkanı Henri Prost'a bir plan hazırlattırılmıştır. İstanbul Beyoğlu tarafının planı 1939'da, İstanbul'un Anadolu yakası için öngördüğü plan ise 1940'da onaylanmıştır. 5 Aralık 1938'de Prost'un nazım planlarının uygulanması için İstanbul'a Manisa'yı kısa zamanda imar etmeyi başarmış olan Doktor Lütfi Kırdar "İstanbul Valisi ve Belediye Reisi" sıfatı ile göreve başlamıştır. 1939 yılı başında Cumhuriyet gazetesinin yapmış olduğu anket sonuçları ve birtakım araştırmalar neticesinde halkın yolların inşa edilmesi konusundaki isteklerinin yoğun olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun üzerine Kırdar caddeleri betonlu asfalt, mozaik parke olarak yaptırmaya karar vermiştir. DP öncesi dönemde en önemli faaliyetler arasında Taksim Meydanı'na İnönü Gezgisi, Dolmabahçe'ye İnönü Stadyumu inşa çalışmalarının başlatılması olarak gösterilebilir. Taksim Gezgisi'ndeki İnönü heykeli için faaliyetlere girişilmiş olup meydana Opera Binası yapılması tasarlanmıştır. 1943 yılında ise İstanbul'un kurtuluşunun beş yüzüncü yıl kutlamaları için on senelik bir imar planı hazırlanmıştır. Ancak imar çalışmaları 1939-1946 arası dönemde istenildiği gibi gitmemiştir. Lütfi Kırdar bu durumu parasızlık ve imkansızlık gibi nedenlere bağlamıştır.³²¹

Planlar çerçevesinde çalışmalara başlanan Atatürk Bulvarı 1944 yılında, Taksim Gezgisi ise 1945 yılında tamamlanmıştır. İnönü Stadyumu 19 Mayıs 1947'de hizmete açılmıştır. 1940'ların ikinci yarısında bir yandan planlı imar faaliyetleri devam etmiş, bir yandan da plansız kanunsuz yapılaşma olarak kabul edebileceğimiz gecekondular ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1947 yılında Kazlıçeşme-Bakırköy arasında gecekondulara rastlanmıştır. 1949'da İstanbul'daki gecekonduların sayısının 5000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

---

³²¹ Ünsal Yavuz, *Demokrat Parti İktidarı Dönemi'nde İstanbul'a İlişkin İmar Faaliyetleri Ve Politikaları*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, s.8, 10-22.

3.3.1. Demokrat Parti Dönemi'nde İmar Politikası ve Yasal Düzenlemeler

Demokrat Parti döneminde köyden kente doğru gerçekleşen göç hareketi zorunlu bir kentleşme siyaseti takip edilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu göç hareketinin şehirlerdeki nüfusu artırdığı söylenebilir. CHP döneminde İkinci Dünya Savaşı'na kadar demiryolları ile Türkiye'nin doğusunu ilk önce merkeze sonra da öbür bölgelere bağlanmaya çalışılmıştır. Aslında Mustafa Kemal Atatürk kapitülasyonlarla bir Pazar olarak kullanan finans çevrelerine Türkiye'nin bir projeyi ancak ülkenin çıkarları ve iktisadi bağımsızlık doğrultusunda görüşülebileceğini öğretmişti. Aslında büyük devletlerin gösterişli yardımlarıyla ekonomide elimizi kolumuzu bağladıkları da tarihi bir gerçekliktir.³²²

Dış politikada Cumhuriyet Halk Partisi'nin de takip ettiği Batı'ya ve Amerika'ya yaklaşma politikası devam etmektedir. Amerikan yardımları dönemin şartları icabı kabul edilmiştir. Demokrat Parti iktidarı 1947'de kurulan Avrupa'nın ekonomik kalkınmasına yardım edecek Marshall Planı'ndan istifade etmeyi uygun görmüştür. 1952'de NATO üyeliği sayesinde dış güvenliği sağlamış, iç meselelere rahatlıkla eğilme imkanı bulmuştur.³²³

İşte bu vaziyetin bir yansıması olarak demiryollarının karayolu ve şoselerle desteklenmesi: ABD'nin Marshall Planı ve büyümeye başlayan otomotiv sanayiinin desteğini dayanak olarak kullanan Demokrat Parti döneminde gerçekleşecektir. Aslında ulaştırma politikamızın DP döneminde değil 1947-1950 yılları arasında değiştiği söylenebilir. 27 Mayıs 1949'da Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kurulması ile ilgili yasa önerisi verilmiş, Amerikalı yol uzmanının belirlediği esaslara göre tasarının hayata geçirilmesi öngörülmüştür. DP iktidarı kısacası CHP tarafından ortaya atılan ulaştırma ve karayolu politikasını geliştirmiş ve tamamlamıştır.³²⁴

Adnan Menderes döneminde büyük altyapı projelerinin, barajların ve fabrikaların temelleri atılarak ekonomik açıdan bir kalkınma hamlesine girişilmiştir. Türkiye'nin üçte ikisi elektrikten faydalanamaz iken köylere ve kasabalara elektrik

³²²Metin Ayıışı, "Küreselleşme, Çelişkiler Ve Atatürkçülük", Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Bildirileri, Isparta 2008,s.137.

³²³ Kemal Karpat, *Kısa Türkiye Tarih 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014,s.172.

³²⁴ Koçak, a.g.e., s.537,538.

verilmeye başlanması önemli bir gelişmedir. Takip edilen ulaştırma siyaseti ve kitlelerin beklentisi doğrultusunda köyden kente göç hızlanmıştır. Kentlere gelenler devlete ait alanlara gecekondu inşaatları yaptılar. Zaman içinde gecekondu sahipleri için tapu aldılar ve yerel yönetimler aracılığı ile yol, su, elektrik gibi ihtiyaçlarını da karşıladılar.³²⁵

15 Mart 1950 tarihinde TBMM’de Toprak Kanunu ile ilgili görüşme yapıldı. Kanun milletvekilleri tarafından isabetli bulundu.³²⁶ Gecekondu sahipleri ile ilgili olarak da İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Fahreddin Kerim Gökay hükümet temsilcileriyle görüşmeler yapmıştır. İstanbul’un bazı mahallerindeki plansız yapılaşma sorununun çözümü için girişimlerde bulunmuştur.³²⁷ Demokrat Parti iktidarı döneminde gecekondulaşma ve konut sıkıntısının artması sonucu gecekondu sahiplerinin yıkılması veya tapuya kaydedilmesi için toplantılar yapılmış, “Gecekondu Kanunu”nun hazırlanması zaruri hale gelmiştir. 1950-1955 yılları arasında imar ile ilgili bazı yasalar çıkarılmış, kat mülkiyetine de imkan sağlanmıştır. Bu dönemde Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar Reisliğine bağlı olarak şehircilik fen heyeti, İller Bankası Yapı ve Şehircilik Müdürlüğü, ihale sistemi ile plan yapan mimar ve şehirciler grubu planlamaları gerçekleştirmiştir. 1950 yılında yasa çıkarmak için harekete geçildiğinde kimi binaların ortadan kaldırılması kiminin ise resmi kayıtlarda yer alması planlanmıştır.³²⁸

İmar konusunda yasal düzenlemeler yapılması ile ilgili konu 1952’de Belediyeler Kongresi’nde, 1954’te I. İmar Kongresi’nde tartışılmış imar ile ilgili kanunların dönemin ihtiyaçlarına cevap vermediği anlaşılmıştır. Yeni İmar Kanunu 04.02.1956 tarihinde onaylanmak üzere Meclise arz olunmuştur.³²⁹ 1950-1955 yılları arasında imar ile ilgili bazı yasalar çıkarılmış, kat mülkiyetine de imkan sağlanmıştır.

Bu dönemde imar planlamalarını Bayındırlık Bakanlığı, Yapı ve İmar Reisliğine bağlı olarak şehircilik fen heyeti, İller Bankası Yapı ve Şehircilik

---

³²⁵ Şevket Pamuk, *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s.230

³²⁶ Ulus, “*Mecliste Toprak Kanunu’nun Tümü Kabul Edildi*”, 15 Mart 1950, s.1.

³²⁷ Ulus, “*İstanbul Valisinin Ulus’a Bir Demeci*”, 21 Mart 1950, s.1.

³²⁸ Cumhuriyet, “*Gecekondu Kanunu Hazırlanıyor*”, 27 Ekim 1950, s.1.

³²⁹ Cemil Kılıç, *Demokrat Parti Dönemi’nde Kent Kentleşme Ve Siyaset*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SOSYAL Bilimler Enstitüsü Kentleşme Ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Ankara 1998, s.60-71.

Müdürlüğü, ihale sistemi ile plan yapan mimar ve şehirciler grubu gerçekleştirmiştir.14 Mayıs 1958 günü 7116 sayılı kanun ile şehircilik görevini yerine getirmek üzere İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. Bu sayede planlama çalışmaları tek bir çatı altında toplanmıştır.³³⁰

3.3.1.1. DP Dönemi İmar Kanunları Çıkarılıyor

İstanbul'da belediye ruhsatsız yapıları önleyemediği için bazı önlemler almak zorunda kalmış 28 Haziran 1953 tarihinde 6188 sayılı “Bina Yapımının Teşvik Ve İzinsiz Binalar hakkındaki Kanun “ yayınlanmıştır. Bu kanunla ruhsatsız binaların sınırlandırılması amaçlanmıştır. Belediye bu kanunlara bakılırsa izinsiz yapılaşmayı tam olarak engelleyememektedir. Bazı inşa edilmiş binalar da belediye tarafından kabul edilmiştir. 24 Nisan 1956 yılında çıkarılan 5656 sayılı kanunla belediyeler araziler üzerinde imar ettikleri konutları vatandaşa devredebileceklerdi. Bu durum sosyal taleplerin ve zorunlulukların kanunlara uydurulmaya çalışıldığının göstergesidir. İmar hareketleri nedeniyle eski eserlerin korunması konusu da gündeme gelmeye başlamıştır.2 Temmuz 1951 tarihinde 5805 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilat Ve Vazifelerine İlişkin Kanun çıkartılmıştır Bu kanun eski eserler konusunda bir arayış içerisinde olunduğunun bir ifadesidir.16 Ocak 1954 tarihindeki 6217 sayılı kanunla 2644 sayılı Tapu Kanunu'nun 26. Maddesi değiştirilerek kat mülkiyetine izin verilmiştir. 1955 yılında imar hareketlerini düzenleyen Yapı ve Yollar Kanunu'nun düzenlenmesi gündeme gelmiştir. 16 Temmuz 1956 tarihinde 6785 sayılı İmar Yasası ile imar kavramı genişlemiştir.³³¹

İstanbul Belediyesi İmar Kanunu sonrası 4 Ocak 1957'de onaylanan talimatnameyi yayımlamıştır. 1955 yılında imar hareketlerini düzenleyen Yapı ve Yollar Kanunu'nun düzenlenmesi gündeme gelmiştir. 27 Ekim 1957 seçimleri öncesi yeni İmar Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. 21 Temmuz 1959 tarihinde 7367 sayılı yasa ile belediyelerin arsa ve konut üretimine ilişkin görev alanları genişletilmiş,

³³⁰ Bekir Cantemir, *Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İstanbul'un Mekân Ve Sosyal Yapı Dönüşümü (1946-1960)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Bilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Ana Bili Dalı, s.83.

³³¹ 6785 sayılı İmar Kanunu'nun metni için b.k.z, TC Resmi Gazete, no:9359, 16 Temmuz 1956.

yetkileri artırılmıştır. 8 Ekim 1956'da 6830 sayılı İstimlak Kanunu da yürürlüğe girmiştir.³³²

İmar Kanunu ve İstimlak Kanunu sonrası İstanbul'da istimlakler hızlanmıştır. İstimlakler sırasında sadece gayrimenkul sahipleri düşünülmemiş, kiracılara da altı aylık kira bedellerinin ödenmesi öngörülmüştür.³³³ İstimlak bedellerinin ödenmesinde sorunlar yaşanınca yeni oluşturulacak yol, meydan gibi yerlerin çevresindeki gayrimenkullerle ilgili belediyelerin tasarrufla bulunabilmesi ile ilgili bir tasarı da hazırlanmıştır. Mal sahipleri kendileri üç yıl içinde kendileri bina yaparlarsa istimlakten kurtulabileceklerdi.

3.3.1.2. DP Dönemi İmar Faaliyetleri Planlanması

Şehirlerin planlanmasında Demokrat Parti iktidarı öncesinde de yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır. İstanbul'da; Profesör PROST, Ankara'da; Profesör YANSEN bunun örneğidir.1950-1955 arası dönemde ise Türk plancıların şehir planlarında etkin olmaya başladığı gözlenmiştir. Yine de Türkiye'de savaş sonrası konut probleminin çözümü için Merrill Owins, Bernard Wagner, Charles Abrams gibi danışmanların fikirlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu sorun “gecekondu kavramının ön plana çıkması şeklinde zaman içinde çözümlenecektir. Surların tamiri konusu da sık sık bu dönemde gündeme gelen bir mesele olmuştur. 1955 yılında onarımla ilgili kararlar alınmış tamir için üç aylık bir süre belirlenmiştir.³³⁴

İstanbul'un imarı için 1956 yılında Alman bir plancı olan Hans Högg, 1958 yılında da İtalyan Luigi Piçinato'dan faydalanılacaktır.³³⁵Maalesef Hans Högg planlamalarını yaparken tarihi eserlere karşı yeterince duyarlı davranmamıştır. Yüzlerce anıt için kullandığı “zorunluluklara bağlı kalınan dominant elemanlar ifadesi kentin tarihi özellikleri ile ilgili yaklaşımını açıkça göstermektedir. Piçinato ise İstanbul'un geçmişiyle ilgilenen duyarlı bir uzman olmasına karşın duyarlılığı eserlerin korunmasında somut bir katkı sağlayamamıştır.³³⁶Luigi Piçinato devlet

³³² 6830 sayılı İstimlak Kanunu'nun metni için b.k.z, T.C Resmi Gazete, no:9402, 8 Eylül 1956.

³³³ Cantemir, a.g.t, s.83,88,89.

³³⁴ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1955.

³³⁵ Kılıç, a.g.t, s.62, 71,73.

³³⁶ Mine Esmer, “Tarihi Miras 1956-1960 İmarı: Karaköy Beşiktaş Sahil Aksında Kaybolan/Yıkılan/Yapılar”

tarafından tüm İstanbul'da İstanbul Boğazı'na ve uzak noktalara kadar uzanan bir yolun yapılmasından yanadır. Eyüp ile Beyoğlu arasındaki bağlantının sağlanması da kültürel bütünlük açısından gereklidir.³³⁷ İlginç olabilecek bir başka olay da planlamalar sırasında Amerikalı uzmanların yaklaşımları ile ilgilidir. Hans Högg İstanbul'un imarı ile ilgili planlamalar yaparken Amerikalı Trafik Mühendisleri kendi planlarını Högg tasdik etmiş gibi göstermeye çalışmışlardır. Högg Amerikalılardan bağımsız olarak gerçekleştirdiği planları Karayolları İstanbul şubesine sunmuştur.³³⁸

Tüm bu planlamaların yanında İstanbul'un imar edilmesi için bazı derneklerin de önemli girişimlerde bulunmaları da dikkate değerdir. Beş yüzüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği bu kuruluşlardan biridir. İstanbul'da Fatih Sultan Mehmet'in padişah olduğu dönemde yapılmış olan eserlerin elden geçirilmesi derneğin kurulma amaçlarından biridir. Fethin yıldönümünü önemine binaen layıkıyla kutlayabilmek için hükümetten talepte bulunmuştur. Ayrıca dernek üyeleri İstanbul'un fethinin çok önemli olduğunun hatırlatılması amacıyla bir anıt inşa edilmesi yolunda da çalışmalar yapılması yönünde de bu dernek hükümete bir mektup yazarak hükümetten yardım istemişlerdir.³³⁹

Adnan Menderes halka, dayanmak, halk tarafından sevilme ihtirasını taşıyordu.. Demokrat Parti döneminde üç yıldan fazla İşletmeler ve Sanayi Bakanlığı yapmış olan Samet Ağaoğlu bu teşebbüsler için Menderes'in "Onlara çocuklarım gözüyle bakıyorum" sözlerinden bahsetmiştir. Samet Ağaoğlu her sabah Başbakan'a önceki gün barajlarda dökülen çimento miktarını, fabrikalarda kullanılan tuğla rakamlarını verdiklerini anlatmaktadır. Adnan Menderes'in girişilen teşebbüslerle ilgili her detayı yakinen takip ettiği ve bu meseleyi önemseydiği açıkça ortadadır. Başbakan İstanbul'un imarı için büyük bir heyecan duyuyordu. Yerli ve yabancı her yaşta mimarlardan bir çevre oluşturmuştu. Maketlerin üzerine bizzat eğilerek köprüler, yollar doldurulacak kıyılarla ilgili tartışmalara katılıyordu. Menderes'in bu gayretleri sonucu 1950 yılındaki İstanbul bambaşka bir şehre dönüşmüştü.

<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=388&rcID=3324>, erişim tarihi:05.03.2017.

³³⁷ BCA, 1957: 030 01 /6 32 10.

³³⁸ BCA, 1958: 030.01/ 7 38 10.

³³⁹ BCA 1950: 030.01/ 17 98 42.

Menderes'in en güçlü düşmanlarından bir gazeteci yarım kalmış yollardan, caddelerden söz ederken "Menderes'i mezarından kaldırarak bunları tamamlatmalı ve sonra yine mezarına koymalı "diye yazmıştır.³⁴⁰

Bu yazı Menderes'in mührünün İstanbul'dan kazınamayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Samet Ağaoğlu Adnan Menderes ile çamurlar içindeki sahil yollarında bitkin bir halde taştan taşa atlayarak yürüdüklerini anlatırken Menderes'e "Yeter artık, yoruldu" dediğinden bahsetmektedir. Menderes'in kendisine gülerek "Kolay mı bir memleketi yapmak ! Dur bakalım, daha başlangıcındayız " diye cevap verdiğini kısa bir anekdot olarak nakletmektedir.³⁴¹ Adnan Menderes'in imar çalışmaları ile yakından ilgilendiği ve bu konuda büyük bir hassasiyet gösterdiği anlaşılmaktadır. İmar çalışmaları sırasında şehrin dikkat çekici kültürel unsurlarının ön plana çıkarılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. O dönemde İstanbul'da ön plana çıkan Pera karşısında yapılan çalışmalarla diğer yerlere de dikkat çekilmeye çalışıldığı ifade edilebilir.

İstanbul'da Beyoğlu'nda yaşamış bazı yazarlara göre ; "1950'li yıllarda kentin yenileşme sürecine başlanılacaksa da yine de Osmanlı mirası etkilerine rastlanılıyordu. Oysa Beyoğlu tam bir Batı modeliydi. Binalar, dini yapılar , tiyatrolar ve farklı dinlere mensup insanlarıyla..."³⁴² Sosyal açıdan Beyoğlu farklı kökenlerden ve kültürlerden gelen insanlar sayesinde kozmopolit bir ortama sahipti. Bu durumun yansımalarının yerleşmeden sanata kadar pek çok alana tesir etmiş olduğunu da söyleyebiliriz. Anlaşıldığı üzere başta Anadolu yakasındaki semtler olmak üzere İstanbul'daki diğer semtlerde bu dönemdeki imar faaliyetleri yoluyla ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. İstanbul'daki öbür semtlerde Pera'dan imar hareketlerinden sonra geri kalmayacaktı. Adnan Menderes ayrıca deniz İstanbulluların olsun diye Ortaköy'den Sarıyer'e kadar Boğaz'ın Rumeli yakasını yalılardan kurtarma niyetinde idi. Bebek koyu başta bu planları için çalışmalar yapıldı. Fakat istimlakları 1960 yılına bırakılmış yalılar yerlerinde kalmaya devam etti.³⁴³

³⁴⁰ Samet Ağanoğlu, *Arkadaşım Menderes*, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul 1967, s.41-42.

³⁴¹ Ağanoğlu, a.g.e, s.41-42.

³⁴² Feriha Büyükuşal, *Beyoğlu Bir Zaman Tüneli*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2016, s.11.

³⁴³ Aydın Menderes; Taha Akyol, *Babam Adnan Menderes*, Doğan Egmont Yayıncılık Ve Yapımcılık, İstanbul 2011, s.112, 113.

Atilla Dorsay'da “Cumhuriyet tarihinde İstanbul’la ilgilenmesi bakımından Adnan Menderes gibi bir başbakanın olmadığı” düşüncesindedir. Vatan Caddesi, Millet Caddesi, Meclis-i Mebusan Caddesi, Marmara Denizi’ni takip ederek havaalanına giden sahil boyu, Barbaros Bulvarı DP döneminde yaptırılmıştır. Yassıada yargılamalarında İstanbul için yapılanların da yargılanmasını Dorsay haksızlık olarak nitelendirmektedir. Dorsay: “ Menderes’in hatalarının olabileceğini, yaptığı işleri bazı mimarlara danışarak yapmaya çalıştığını da “ bir söyleşide dile getirmiştir.³⁴⁴

İstanbul’un modern bir hale dönüşmesi için Demokrat Parti döneminde yapılan faaliyetler farklı şekillerde değerlendirilmiştir. İstanbul’un yeniden İslam dünyasının merkezi haline getirilmesi gibi bazı dini mabetlerin yıktırılmasından dolayı dini atmosferin zarar gördüğü eleştirileri de bu dönem için bazı çevrelerce yöneltilmiştir. Meydanların ve yolların payitahtta yaşamı kolaylaştırdığı aşıkardır. Fakat bir milleti millet yapan ortak kültür mirası konusunda hassasiyet gösterilmemesi büyük bir hatadır. Menderes’i sürekli eleştiren Cumhuriyet gazetesinin cami yıkımları konusunda cesaretlendirici bir tavır içine girmesi, hatta yıkımlar hususunda yol göstermesi de eleştiri konusudur. Menderes’in farkında olmadan içinde DP’lilerin de yer aldığı grubun fikirlerini dikkate alması imajının zedelenmesinde başlangıç noktası olacaktır. CHP iktidarı döneminde Lütfi Kırdar’ın valiliğinde bazı yerlerde imarın zaten başlamış olduğu bazı belgelerde yer almaktadır.³⁴⁵ Yeni yolların yapılması pek çok kimseyi memnun etmişse de yeni binalar yapılırken bazı kimselerin kanunlara uymamasından şikayetçi olanlar vardır. Yüksek binalar bazı vatandaşları rahatsız etmektedir . Kimi zaman şikayetler dilekçeler ile hükümete bildirilmiştir.³⁴⁶

DP iktidarı döneminde İstanbul hem iç hem de dış göçlerle karşı karşıya kalmıştır. Nüfusun hızlı artışı karşısında yeni yerleşim yerleri oluşturulamaması problem teşkil etmektedir. Hatta 1952 yılında W.G.Witteveen ve G.S. Bos tarafından kaleme alınan “İstanbul’un Merkezindeki Seyrüsefer Meselesi” adlı eserde bu konu derinlemesine bir biçimde analiz edilmektedir. Bu sıkıntılar Başbakan’ın tek yetkili

³⁴⁴ Rıza Kıracı, *Atilla Dorsay Sinemayı Yazan Adam*, Say Yayınları, İstanbul 2009, s.64.

³⁴⁵ Ortaylı , a.g.e., s.191,192.

³⁴⁶ BCA 1956; 0 30. 01/ 20 45 15.

kişi olarak devreye girmesiyle sonuçlanacaktır. İstanbul ulaşım yapısı düzenlenmeye çalışılırken Suriçi'ndeki geleneksel konut yerleşimleri ve çok sayıda anıtsal yapı ortadan kalkar. Suriçi'nin geleneksel dokusunun Vatan ve Millet caddeleri tarafından bozulması, sahil yolunun yapımı ile şehrin denizle ilişkisinin kesilmesi ile ilgili de eleştiriler mevcuttur.³⁴⁷

İmar hareketleri gerçekleştirilirken plansız bir biçimde hareket edilmiş olması da tenkit konusu olmuştur. Caddeler açılırken o civardaki insanların haberdar edilmediği, Örneğin Londra Caddesi açılırken oradaki balıkçı barınakları ve mendireklerin yıkılması yönünde karar alındığı, balıkçıların itiraz etmesi üzerine yıkımdan vazgeçildiği hususu plansızlığa misal olarak gösterilmektedir. Surların dışına bir sanayi ve ticaret merkezi kurulduktan, imar sahalarındaki bina sahipleri depoları araçlarıyla oraya gönderilmesinin daha doğru olacağı yolunda fikirler öne sürülmektedir. Böylece İstanbul'da istimlak bedellerinin de ucuzlayacağı, imarın rahatlıkla yapılabileceği ifade edilmektedir.³⁴⁸ İmar faaliyetlerinin İstanbul'da kiralarn iyice artmasına neden olduğu söylenebilir. Hatta bu artışın yüzde yüz elli gibi oldukça yüksek bir orana bile ulaşabildiği gözlenmiştir. Vatandaşların ikamet ettikleri binalarda bu oran yüzde yüz iken diğer yerlerdeki kiralara yüzde yüz elli oranında artış getirilmesi yeni çıkan kira kanunuyla gündeme geliyordu.³⁴⁹

İmar hususunda iktidarın politikasını savunanlar ise Demokrat Parti'nin teknik asırda İstanbul'un imarıyla bir mucizeyi gerçekleştirdiğine dikkat çekmeye çalışmışlardır. Fatih'in torunları olarak ilk defa Demokrat Parti iktidarının elinin İstanbul'a uzandığı, yol köprü geçit liman inşaatları planlamalarının investisman planı sayesinde ortaya koyulduğu aynı çevrelerce savunulmuştur.³⁵⁰ Adnan Menderes Yassıada Mahkemeleri'nde İmar ve İstimlak işlerinden mahkum olunca Şevket Süreyya Aydemir bu duruma isyan etmiş ve bir makale kaleme almıştır. Bu mahkumiyeti “ hazin bir mahkumiyet “ olarak değerlendirirken Türkiye'nin hala Menderes'in heyecan ve karar gücünde bir adamı beklediğini ifade etmiştir. Sabahın

³⁴⁷ M.Sinan Genim, *Osmanlı İstanbul'u II*; “Konstantinopolis'ten Konstantiniyye'ye İstanbul'un Fiziki Gelişimi, İstanbul Ve Mimari Makale Pdf, s.423,424.

³⁴⁸ TBMM, Zabıt Ceridesi, “Devre: X Cilt :18 İçtima:3, 53. İnikat , 01.04.1957 Pazartesi” , Meclis Tutanakları:s.73.<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklarTUTANAK/TBMM/d10/c018/tbmm10018053.pdf>.erişim tarihi: 05.03.2017.

³⁴⁹ İstanbul Haber, “Mesken Kiralarına Yüzde Yüz Zamma Karar Verildi”, 18 Nisan 1953, s.1.

³⁵⁰ TBMM, Zabıt Ceridesi, “I: 47,26.02.1957,Cilt:2”, Meclis Tutanakları: s.906,[https:// www.tbmm 100170470906.pdf](https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklarTUTANAK/TBMM/d10/c018/tbmm100170470906.pdf).erişim tarihi:05.03.2017.

erken saatlerinde sandviçleri yerken , sabah traşlarını dahi olmamış belediye imar memurlarına sokak sokak emirler verdiğini hatırlatmaktadır. Aydemir makalesinde Menderes'in "Otomobiliyle çok arkadan mahallelerdeki bu faaliyetleri takip ettiğini, bu çalışmaların elle tutulur gözle görülür neticeler verdiğini " ³⁵¹vurgulamadan edememiştir. Adnan Menderes imar faaliyetlerini dikkatle takip etmiş, vilayetin ileri gelenleri ile bu meselenin en güzel şekilde sonuçlanması için görüşmelerde bulunmuştur. ³⁵²

3.3.1.3. İmar Hareketlerine Neden Gerek Duyuldu?

Operasyonun ayrıntıları 23 Eylül 1956 günü Tekel Genel Müdürlüğü toplantısında konuşulmuştur. Bu konuşmalara göre; Aksaray, Beyazıt, Eminönü, Karaköy, Tophane ve Taksim gibi yerlerdeki trafik sıkışıklığının giderilmesi için meydanlar yeniden düzenlenecektir. Trakya'dan, Avrupa'dan ayrıca Yeşilköy hava limanından İstanbul'a gelenlerin modern bir yoldan şehre girmeleri sağlanmalıdır.

Adnan Menderes; trafiği rahatlatmayı, sanat eserlerini ön plana çıkarıp turizmin gelişmesine katkı sağlamayı, İstanbul'a Avrupalı bir görünüm kazandırmayı amaçlamaktadır. Hatta caddeler ve meydanlar çok önemli görüldüğünden cadde-meydanlar ile demokrasi arasında bir bağlantı bile kurulmuştur. Bu düşünceye göre: Geniş meydanlar, büyük statlar çocukta dürüst bir sporcu ruhun doğmasına neden olur. Genişlik ve serbestlik sayesinde atletik sporları yapan, geniş statlarda çalışmalarına devam eden çocuk olayları açık bir biçimde kabul veya reddeder. Bazı yazılarda Menderes "Paris'i inşa eden III. Napolyon ile Berlin'in Büyük Frederich " ile özdeşleştirilmiş, bu çalışmalar tamamlandığında İstanbul'un büyüleyici bir havaya bürüneceğinden söz edilmiştir. İstanbul'un imarı çalışmaları İlhan Tekeli'ye göre DP 1950 sonrasında yaşanan ekonomik sıkıntıları gizlemek için Amerika'dan istediği 300 milyon doları alamaması ile yakından ilgilidir. Bu vaziyet karşısında gerçekleştireceği imar faaliyetleri sayesinde tüm gücünü dünyaya kanıtlayabilecektir.1952 İstanbul Bölge Kalkınması Kongresi'nde Cumhuriyetin İstanbul düşmanlığı getirdiği, İstanbul'un ödediği vergilerin çokluğuna karşılık İstanbul'da Ankara'nın karar ve gücünün hakim olduğu gündeme gelmiştir.

³⁵¹ H.Emre Oktay , *Yassıada Menderes'in Gözyaşları*, Akis Kitap, İstanbul 2014, s.333.

³⁵² Akşam, " *Menderes İmar Sahalarını Gezdi*", 13 Mayıs 1960, s.1.

Cumhuriyet döneminde yapılan imar hareketleri yüzünden İstanbul'da iş sahalarının yıkılarak daraltıldığı da şikâyetler arasındadır. Kongre kararlarına göre İstanbul'da bir imar planından önce kalkınma planı hazırlanmalıdır.³⁵³

Menderes operasyonu bazı açılardan yetersiz kalmış olsa da İstanbul'un imar sorununu Türkiye'nin en büyük sorunu gibi ortaya koymuştur. Üç buçuk yıl süren operasyonda İstanbul Belediyesi 7289 bina istimlak etmiştir. İstanbul'da bu istimlakler sonucu "Aksaray Muhacirleri " gibi deyişlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.³⁵⁴ Menderes'in bu imar operasyonda TMMOB Mimarlar Odası'nın görüşlerine başvurmamıştır. İstanbul'u düzeltilecek bir kambur olarak gören teknisyenlerin görüşleri bu faaliyetlerde daha çok dikkate alınacaktır.

Mimarlar Odası da Menderes'i birçok icraatta yaşadıkları başarısızlığı şehirlerin ihtişamlı bir hale büründürülmesi vesilesi ile kapatması yönünde eleştirecektir. Dönemin ekonomistleri ise ekonomik bunalımın yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilen imar hareketlerini zamansız bulmuşlardır. Yüksek istimlak harcamaları tarihi öneme sahip surların restorasyonu için kaynak bulunmaması sonucunu ortaya çıkarmıştır. 1956-1960 arası istimlak işlerinde harcanan paranın 536 milyon lira olması bu durumun ifadesidir.³⁵⁵

İstimlakler sırasında Mimar Sinan'ın eseri olan beş adet mescidin yıkılmasından şikâyet edenlere Menderes'in camilerin varlığını hatırlatarak, şehrin medeni bir imarının yapıldığını söylemesi dikkat çekicidir.³⁵⁶ Plansızca çok hızlı bir şekilde yapılan bazı istimlakler ve açılan meydanlar da tenkit konusu olacaktır.³⁵⁷ Bulvar ve cadde açmak için tarihi dokunun yok edilmesi, camilerin türbelerin ortadan kaldırılması mabet merkezli şehir hayatından bulvar/meydan merkezli şehir hayatına dönüşümü beraberinde getirecektir. İnsani merkezli sosyal ilişkiler de yerini araçsal yani çıkara dayalı iletişim ağının yaygınlaşması şeklinde bir değişikliği de ortaya çıkaracaktır.

---

³⁵³ Kılıç, a.g.t, s.78

³⁵⁴ Kılıç, a.g.t, s.78

³⁵⁵ İlhan Tekeli- İlber Ortaylı (1978), *Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi*, Ankara: Türk İdareciler Derneği, s.174-175.

³⁵⁶ Ortaylı , a.g.e., s.113.

³⁵⁷ Kılıç, a.g.t., s. 78.

Necip Fazıl' a göre de Adnan Menderes giriştiği dev çapındaki imar hamlesiyle “Hasta çocuğa bayramlık elbise biçen fikir yerine hisle dolu bir anneye “ benzemektedir. Paris’in imarı ile İstanbul’un imarının bağdaştırıldığı DP dönemi için evvela zafer ve onun verimleri, sonra o verimlerin esere çevrilmesi şeklinde dönemin imar anlayışına dikkati çekmektedir. Necip Fazıl “İçinden geçecek insan ve nakil vasıtalarının fikri ve iktisadi gaye ve vasıfları yerine getirilmeden boşluğa doğru giden cadde ve yolların manzarasını oldukça hazin bulduğunu “ ifade etmiştir.³⁵⁸ Bulvarlara ve caddelere bakan evlerin rağbet görerek, birbirine bakan İstanbul evlerinin eski olarak nitelendirilmesi ile birlikte siteler oluşturulacak. Ortak şehir merkezinden sosyal anlamda uzaklaşarak, yalnızlaşmanın yaşanmasına zemin hazırlanacaktır.³⁵⁹

3.3.2. Fahrettin Kerim Gökay Dönemi İstanbul’da İmar Alanında Çalışmalar (1949-1957)

1936 yılında Muhittin Üstündağ döneminde şehir planlamacısı Prost İstanbul’da tecrübelerinden faydalanılmak üzere göreve başlamış. Lütfi Kırdar döneminde Prost ile çalışılmaya devam edilmiş (1939-1949),Fahrettin Gökay döneminde ise Prost ile bağlar koparılmıştır.(1949-1951). İstanbul’daki imar hareketinin Prost’un çalışmalar yaptığı yıllarda başarısız olduğu düşünülmüştür. Bu başarısızlığın nedenleri arasında planlamaların çok uzun sürmesi, 50 yıl için öngörülen nüfus programındaki değerlere kısa sürede ulaşılması bu nedenler arasında sayılmıştır. İstanbul’un planlanmasında her alanda gerçekleşen değişimler İstanbul belediyesi tarafından tahmin edilememiş, şehrin büyüyen portresi karşısında gereken tedbirleri alamamıştır. Prost’un şehri planlarken yavaş davranması Türkiye’nin siyasi ve bürokratik yapılanması, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Türkiye’nin rolü ve İstanbul’un misyonu ile alakalı bir durumdur. 1930’lu yılların sonlarında belediyelerin beş yıllık şehir planı yapma zorunluluğu uygulaması gerçekleştirilmiştir. Gökay dönemindeki ilk şehir uygulama planı 1950 yılında oluşturulmuştur. Planın ana unsuru İstanbul’u modernleştirmektir. Fakat planlamayı gerçekleştiren katılımcıların beklentilerinin farklı olması, plan yapma sürecinde

³⁵⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Benim Gözümde Menderes*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2013, s.382.

³⁵⁹ Ahmet Davutoğlu, *Medeniyetler ve Şehirler*, Küre Yayınları, İstanbul 2016 s. 244

aksaklıkların yaşanması imar faaliyetlerinin amacına tam olarak ulaşamamasında etkili olacaktır.³⁶⁰

Marshall Planı ile imar çalışmalarının kesişmesi İktisadi İşbirliği Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russel Dorr Gökay ile 29 Mart 1950’de bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Marshall Planı çerçevesinde yapılacak olan bayındırlık alanındaki yatırımlar hakkında konuşulmuştur. İstanbul’da otel, soğuk hava deposu, pastörize süt fabrikası yapılması hususları ele alınmış, çimento sanayiinin de geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Gökay İstanbul’un imarı ile ilgili olarak Melbourne Mimarlık Fakültesi şehircilik uzmanı Brian Lewis ile görüşmüştür. Bu görüşmede İstanbul ile Beyoğlu arasında bir yeraltı treni yapılması, bir iki tane ana caddenin açılması, Yedikule ile Sarayburnu arasında bir kordon inşa edilmesi konuları üzerinde durulmuştur. İstanbul’un tarihi yönünün muhafaza edilmesi de Lewis’in tavsiyeleri arasında yer almıştır. İmar sırasında dış yardımlarla ilgili olarak örneğin: Dönemin başında Haydarpaşa liman inşaatı için gereken tahsisatın Marshall Planı ve Dünya Bankası’ndan temin edileceğine dair haberler yer almaktadır. Bahsi geçen limanın inşasına 1951 yılında başlanacağı, Anadolu ile irtibatı sağlayan demiryolunun burada olmasından dolayı limana yer olarak Haydarpaşa’nın seçildiği ifade edilmektedir.³⁶¹

Küçük Çekmece köylerinin suya kavuşması, teknik tesisler kurulması ile düzenlenen bir törende İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Gökay “Halkın kendilerine teşekkür etmesi karşısında bu davranışı bir nezaket işareti olarak gördüğünü belirtmiş, bu hizmetleri yerine getirirken teşekkür beklemelerinin doğal olduğunu da sözlerine eklemiştir. İcabında memleket davalarında en aziz canını ve kanını feda eden milletin hizmetinde bulunmanın şereflerin en şerefi olduğunu, eşsiz bir mükafat anlamına geldiğini “ ifade etmiştir.³⁶² Fahreddin Kerim Gökay döneminde imar açısından başarılı gelişmelerin yanında gecekondular mahallerindeki düzenlemeler sırasında bazı sorunların da ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 1953 senesinde bu konularla ilgili kanunlara göre verilen sürenin sonuna geldiği halde vatandaşlara teslim edilmesindeki gecikme hoşnutsuzluklara neden olmaktaydı. Belediye arazilerin parsellenmesi meselesinde de yavaş hareket ediyordu. Bu nedenlerle

---

³⁶⁰ Cantemir, , a.g.t, ,s..127

³⁶¹ İstanbul Postası, 14 Aralık 1950.

³⁶² Demokrat Yurt Gazetesi, 16 Ekim 1952.

gecekonduklarda yaşayan İstanbullular zarara uğramışlardı. Gecekonduklarla ilgili aksayan bu işler yüzünden meskenlerle ilgili faaliyetlerin durması da vatandaşların gerginleşmesine sebep oluyordu.³⁶³

3.3.3. Fahreddin Gökay Dönemi Sosyal ve Kültürel Açından İmar Faaliyetleri

1951 Kırdar döneminde başlayan opera binası çalışmaları Gökay döneminde de devam etmiştir. Binanın tadilatı için Fransız bir şirket üç yılda ödenmek üzere bir bütçe çıkarmıştır. Varlık vergisi ile belediyeye geçmiş olan üç sinema satılarak Opera Binası'nın tamamlanması öngörülmektedir. Aynı konuda bir Alman firmada belediyeye teklif sunmuştur. Almanlar binayı tamamlayacaklar, ülkelerinden bazı operaları getirecekler, bir müzikhol salonu oluşturacaklardır. Binanın bir bölümünün inşaatı da Yugoslav bir firmaya ihale edilmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı Opera binası inşaatı 1969'da ancak tamamlanacaktır. İstanbul Belediye Konservatuarı biri Tepebaşı diğeri Beşiktaş Kılıç Ali'de hizmet vermektedir. Konservatuarın Maçka'daki İtalyan Elçiliği binasına taşınması planlanmaktadır.1954 yılında İstiklal Caddesi'nde Yeni Melek sinema ve tiyatro salonu , 1955 yılında da Eski İpek sineması açılmıştır. Fahreddin Gökay döneminde İnönü stadının inşaatı devam etmektedir. İnönü Stadı'nın adı "Mithat Paşa Stadı " olarak değiştirilmiştir. Bu mevzu ile ilgili olarak Adnan Menderes'in İnönü'nün adının şehirden silmeye çalıştığı yönünde yorumlar yapılmıştır. Stadın inşaatı bu isim altında devam etmiş, İstanbul'un artan nüfusu karşısında yeni bir stadyum üzerinde çalışılmaya da başlanmıştır. Bu plan için ise Bakırköy ile Yeditepe arası tercih edilmiştir. Bu stadyum bir proje olarak kalmış, hayata geçirilmemiştir.³⁶⁴

İstanbul'un modernleştirilmesi için meydanlarda da birtakım çalışmalar yapılmıştır. Şehrin fethinin 500. Yılı kutlamaları için Saraçhane'de Fatih Sultan Mehmet'in heykelinin dikilmesi kararlaştırılmıştır. Sulu Kale'de ise Ulubatlı Hasan'ın heykelinin dikilmesi önerilmiştir. Bu dönemde yaşayan kişilerin şehir meydanlarındaki heykelleri ve bu kişilerin adlarının okul, cadde, stadyum gibi

³⁶³ İstanbul Haber, "Gecekonduklar Hak Verecek Makam Arıyor", 4 Mayıs 1953, s.3.

³⁶⁴ Cantemir,a.g.t,s.217.

yerlere verilmemesi konusu gündemi meşgul etmiştir. Taksim Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan İnönü heykelinin 1951 Haziran ayında Şehir Meclisi'nin kararınca kaldırılmasına karar verilmiştir. Atatürk Derneği Anadolu yakasında Atatürk heykeli bulunmaması üzerine Kadıköy'de İskele Meydanı'na iki yüz bin liraya mal olacak bir inkılap abidesinin dikilmesine karar vermiştir. Millî Türk Talebe Birliği'nin İstanbul Üniversitesi'nin bahçesine yaptırdığı Atatürk heykeli 19 Mayıs 1955'te açılmıştır.³⁶⁵

Emirgan Korusu İstanbul'da Fahreddin Gökay döneminde halka açıldı. Emirgan Korusu İnönü'nün ölümüne kadar yaşadığı yerdir. DP Koruyu halka hizmete açarak önceki iktidarla çatışmanın heykel meselesinden sonra ikinci defa yolunu bulmuştur. İstanbul'un ağaçlandırılması işlerine de bu dönemde hız kazandırılmıştır. Ağaçlandırma işleri Belediye Bahçeler Müdürlüğü tarafından devam ettirilmektedir. Yeşil Türkiye Orman Mahsulleri Cemiyeti'nin İstanbul'da bir Fatih Ormanı kurmak istemesi üzerine Tarabya'ya üç km uzaklıktaki Fatih Ormanı 1956 yılında oluşturulacaktır.5 Nisan 1956 tarihinde gerçekleşen açılış gününde Fatih müessesesi olarak Adnan Menderes adına da bir sarıçam fidanı dikilmiştir. Başbakan için yapılan bu jesti kendisine Fahreddin Gökay haber vermiştir.³⁶⁶

Gülhane Parkı'nda Bahar ve Çiçek bayramı için bir hayvanat bahçesi kurulacaktır. Yıldız Parkı'na da üniversite ile birlikte bir Nebatat Bahçesi kurulmasına, açılışının da Atatürk'e ithaf edilmesine karar verilmiştir. 1956 yılında Belediye Florya'da halkın denizden yararlanabilmesi için 150 çadırılık bir kamp açmıştır. Bu rakam İstanbul'da yaşayanların taleplerini karşılayamamıştır.³⁶⁷ Florya'da Turizm Bankası tarafından 1958 yılında Hilton gibi bir otel, tenis sahası, eğlence yerleri inşa edilmiştir. Florya'nın özel sektöre ihale edilerek yenilenmesi sağlanmıştır.

Kilyos'ta Gökay döneminde modern bir plaj şehri kurulmasına karar verilmiştir.40 odalı otel ile 70 tane plaj evi yapılması planlanmış, bu çalışmaların 15

---

³⁶⁵ Cantemir, a.g.t,218-222.

³⁶⁶ BCA, 1956: 030.01/116 734 12.

³⁶⁷ Cantemir, a.g.t,224-229.

Temmuz 1955'e kadar tamamlanması öngörülmüştür. Ziraat Bankası'ndan alınan kredi ile yaptırılan otel ve plaj evlerinde ahşap kullanılmıştır.³⁶⁸

3.3.3.1. Fahreddin Gökay Dönemi Bayındırlık Alanında Gelişmeler

Gökay dönemindeki Şehir Meclisi kararları Menderes'in imar hareketlerine geçiş niteliğinde orta ölçekte uygulamaların hayata geçirilmeye çalışıldığı izlenimini vermektedir. Beşiktaş, Edirnekapı'ya ait imar uygulama planlarının hayata geçirilmesi, Üsküdar araba vapuru iskelesinin düzenlenmesi, Üsküdar İskele Meydanı'nın oluşturulması planının ortaya konması gibi kararlar dikkat çekmektedir.³⁶⁹Yine bu kararlarda Topkapı Meydanı'nın düzenlenmesi ve yeni açılacak kapı ile turistik yolun şehrin giriş kısmına dair imar planı, Edirnekapı Kariye Camii hakkında plan, Florya plaj ve sahne bölümü ile ilgili plan, Eminönü-Unkapanı/Unkapanı-Boğazkesen arası plan, Beşiktaş Meydanı planı da Şehir Meclisi kararları arasında yer almıştır.

Bu dönemde yapılan işlerin bir bölümü gerekli bulunduğu gibi bir bölümü de mantığa uygun bulunmamıştır. Atilla Dorsay 1950'li yılların tanığı bir sinemacı olarak bazı yorumlarda bulunmuştur. DP İstanbul'u hallaç pamuğu gibi attığı için şehircilik sorunlarının içinde yaşadıklarından bahsetmektedir. Her yerin yıkılıp açıldığından, caddelerin genişletildiğinden söz ederken arada kimi eserlerin kaynadığına da değinmektedir.³⁷⁰

Beyazıt Meydanı düzenlenmesi için istimlake dâhil olan binaların yıkımına başlanmıştır. Ayrıca Patrona Hamamı'nın restore edilmesine, Simkeşhane'nin ve hanın yarısının kesilerek yola dâhil edilmesine karar verilmiştir. Simkeşhane'nin bahçesindeki Bizans eserleri de böylece gün yüzüne çıkacaktır. Simkeşhane yıkılmış, meydan çalışmaları bölümler halinde devam etmektedir. Meydan düzenlemelerinde anıtsal eserlerin açığa çıkarılmaya çalışılması mantığı Beyazıt Meydanı'nda açık bir biçimde örneklenmektedir. Bu dönemde İstanbul'da Kapalıçarşı'da ki imar çalışmaları ile ilgili olarak da bir bütçe ayrılmıştır. Cumhurbaşkanı ve Vekillerin de

---

³⁶⁸ Vatan, 2 Haziran 1955.

³⁶⁹ Cantemir, a.g.t, 230

³⁷⁰ Dorsay, a.g.e., s.63.

ayrı ayrı imzalarının bulunduğu bir kararname ile tamiratın gerçekleşmesi ile ilgili karar alınmıştır.³⁷¹

Gökay döneminde İstanbul Bulvarı ile ilgili faaliyetlere de girişildiği gözlemlenmektedir. Unkapanı-Eminönü arasında hanların yıkımına başlanmış, burada kalan balıkçılara da Tahmis sokağında dükkân verileceği hakkında vaatte bulunulmuştur. Belediye İstanbul tarafında trafiği kolaylaştırdıktan sonra Galata'daki Borsa Hanı'nı yıkacak ve caddeyi genişletecektir. Sirkeci- Aksaray- Haseki arası cadde genişletme çalışmaları için uygun görülen istimlakleri yaptıktan sonra Beyoğlu tarafına geçecektir. Borsa Hanı'nın yerine büyük bir han yapılacak, Sahanın büyük kısmı yol yapımında değerlendirilecek, Borsa Hanı'nın karşısındaki Havyar Hanı ile Ziraat Bankası'nın yanındaki kısım da istimlak edilecektir.³⁷²

Amerika'da şehircilik konusunda incelemeler yapan Belediye Müfettişi Belediye bankası kurulması, bazı ufak tefek maddelere zamlar yapılması yönünde önerilerde bulunmuştur. İstanbul'daki zengin kişilerin imar için belediye ile ortak bir şirket kurmalarının da kabul göreceğini ifade etmiştir. Amerika örnek alınarak yaya geçitleri yeraltına indirilecektir. Karaköy Meydanı'nda Mehmet Ali Paşa Hanı yıkılmıştır. Bu süreçte vakıf malları da yıkılmış, Vakıflar İdaresi yıkılan malların tekrar yapılması için girişimlerde bulunmuştur.³⁷³

Fahreddin Gökay döneminde Ayasofya, Fatih, Beyazıt yollarının tamiri de gündemi meşgul etmiştir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın türbesi geriye alınacaktır. Şehrin ana caddelerindeki sebillerin yeniden kullanılması için girişimde bulunulmuştur. Dolmabahçe Sarayı civarındaki yıkım işlemleri sırasında Fındıklı Camii ve Kıbrıs fatihinin türbesine dokunulmayacaktır. Fındıklı Hamamı da bu işlemlerin dışında tutulacaktır. Fındıklıdaki odun depolarının nakli ile ilgili de Belediye Emlak Ve İstimlak Müdürlüğü'nden görüş istenmiştir.³⁷⁴

İstanbul'da bazı çarşılar ve tarihi mekânlar ile ilgili tamirat ve iyileştirme çalışmalarının da gerçekleştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Fahreddin Gökay döneminde İstanbul Kapalıçarşı'nın tamiri ve yeniden canlandırılması ile ilgili

³⁷¹ BCA 1955: 030. 18.01.02/ 139 54 6.

³⁷² Akşam, 2 Haziran 1955.

³⁷³ Cumhuriyet, 6 Nisan 1953.

³⁷⁴ BCA,1956 :030.01/122 77 53.

kararname çıkartılmıştır.³⁷⁵ Üsküdar'da Üsküdar Camii'nin çevresinin açılması amaçlandığı için istimlaklere buradaki bina sahiplerinin itirazlarına rağmen başlanmıştır. Fenerbahçe burnunda yol çalışmaları ile birlikte bazı çalışmaların yapılması planlanmıştır. Yine burada tenis kortlarının ve tenis kulübünün tesisi, ayrıca bir gazinonun inşa edilmesi fikirleri ortaya atılmıştır. Fener Kulesi'nin yanına ise deniz hatları iskelesi, lunapark, dört katlı bir otel inşa edilmesi planlar dâhilindedir.

3.3.3.2. Gökay Dönemi Köprü ve Hava Limanı Çalışmaları

Boğazda yapılacak köprü Sunday Times gazetesi ve Londra Radyosu tarafından haber yapılarak konu dış basında da gündeme getirilmiştir. Asma köprü çalışmalarını yürütmek ve uluslararası bir yarışma düzenlemek için on yedi kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyon köprü için iki yer tespit etmiştir. Biri Kuzguncuk-Ortaköy, diğeri Kandilli- Rumelihisarı arasındır.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun bir neticesi olarak 60 milyon dolarlık kredi belediyeye “ Dauer “ isimli Amerikan şirketi tarafından verilecektir. American Royal George Bridge. CO.'ya hazırlanan planların değerinin tespit edilmesi için müşavirlik hizmeti talep edilmiştir. Köprünün güzergâh projelerini hazırlamak için Amerikan J. E. Greiner firmasından Charles Smith ve Samuel Pritchard adlı iki mühendis İstanbul'a gelmişlerdir.1956 yılında da asma köprünün inşası için sondaj çalışmalarına başlanmıştır. Asma köprünün inşası için bir cemiyet dahi kurulmuştur. “Anadolu -İstanbul Arası Köprüsü'nü Tahakkuk Ettirme Cemiyeti “adı ile faaliyet gösteren cemiyet köprü için para toplamaya başlamıştır. Sonuçta Gökay döneminde Asma Köprü ve Üçüncü köprünün projelendirilmesi gerçekleştirilmiştir.³⁷⁶

Yeşilköy hava meydanında çamurlu kısımlar asfaltlanmıştır. Bunun dışında meydanda eksik olan itfaiye ekibi de oluşturulmuştur. Modern bir hava meydanı olarak projelendirilmiş olan hava meydanında yolcu salonunun temelleri atılmıştır. Gazino, lokanta, dinlenme salonları, bagaj tesisatının yolcu salonu içinde bulunması öngörülmüştür.

³⁷⁵ BCA, 1955: 30.18.01.02/ 139 54 6.

³⁷⁶ Cantemir, a.g.t, s.258-266.

Yeşilköy havaalanı ihalesini önce Amerikalı bir şirket almış, yolsuzluk iddiaları yüzünden ihale Bayındırlık Bakanlığı tarafından yerli bir şirkete bırakılmıştır. Havaalanı 18 Ağustos 1951'de uçuşa açılmıştır. Hava Meydanı inşaatı ise 1952 yılı Mayıs ayında en ağır uçakların bile günün her saatinde iniş kalkış yapabileceği şekilde tamamlanmıştır. Yine de kule binalar ve cihazlar bakımından meydan yetersizdir.¹ Ağustos 1953 yılında nihayet Hava Meydanı'nın eksiklikleri giderilmiş, bakanların katıldığı bir törenle havaalanı açılmıştır. Yeşilköy hava meydanı üç yıl içinde kullanışlı ve modern hale getirilmiştir. Yeni meydan binasında havayollarını büroları, büfeler, kambiyo gişesi, salon ve lokanta yer almaktadır. Gökay döneminde İstanbul modern bir hava meydanına sahip olmuştur.

İstanbul'da bu dönemde dikkat çekici bazı uygulamaların da gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Prof. Dr. Fahreddin Gökay otomobil sayısının bugünkünden çok az olduğu o dönemde trafikte klakson yasağı koydurmuştur. Sürücülerin tuhaf bir şekilde bu yasağa uyduğu, otomobillerini dikkatli sürüp dalgın yayaları uyarmak için kollarını dışarı sarkıtıp kapıya vurdukları eski İstanbul'u anlatan eserlerde anlatılmaktadır. Yeşilaycı olduğu için alkollü sürücülerin bellerine şırınga sokup omurilikten su aldırıldığı, yola tükürüp çöp atan gürültü yapanlara ceza yazdığı hakkında da bilgiler bulunmaktadır. İstanbullu bir mimar olan Enis Kortan'a göre: Uygar bir şehirdi İstanbul ve İstanbullular da uygar insanlardı. ³⁷⁷İstanbul'a gerçekleşen göçlerin sonucunda kültürel anlamda bazı değişikliklerin ortaya çıktığı Kortan'a göre açıktır.

3.3.4. Fahri Belediye Başkanı Menderes Dönemi (1957-1960)

Gökay dönemindeki imar faaliyetleri Adnan Menderes'in fahri Belediye Başkanlığı döneminde de sürdürülmüştür. Çalışmaların yol, meydan düzenlemesi, bahçe park alanlarının tanzimi gibi sahalarda devam ettirildiği göze çarpmaktadır. Adnan Menderes'in giriştiği imar faaliyetlerini yerinde bulan fakat ölçünün kaçırılmaması gerektiğini düşünen milletvekilleri de mevcuttu.

Adnan Menderes bu düşüncelere karşılık olarak Büyük Millet Meclisi'nde bütçe müzakereleri esnasında planlanan gider masrafının dışına çıkılmadığını, imarın

---

³⁷⁷ Enis Kortan, *Kaybolan İstanbul'um*, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2006, a.g.e., s.121.

tasavvur edilenin dışında başka ölçülere götürülmediğinin altını çizmiştir. Yol yapımında ise istimlakten geriye kalan yerleri paraya tahvil edildiği takdirde yolu açmak için harcanan paranın geri alınacağına altını çizmiştir.³⁷⁸ Dışardan gelen yardımların ve bütçeden gelen gelen yardımların ilk zamanları aşmak için kullanıldığını sözlerine ilave etmiştir. İstanbul'daki imar Menderes'in ifadesiyle İstanbul'un kendisi ve İstanbul'daki vatandaşlar tarafından ödenmektedir.

Gecekondu meselesinin halledileceği üzerinde durulmuş, çok sayıda bina ve turistlerin konaklayabilmesi için yapılması planlanan üç adet otel İstanbul'da Ataköy'de devasa bir sitenin yapımına başlanmıştır. Sitede spor ve sanat faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için de özel alanların ayrılması öngörülmüştür. Plaj ve yat limanı da Baruthane semtinde yer alan çağdaş sitenin muhtevası içinde yer alacaktır. Temel atma törenlerinde Celal Bayar ve Adnan Menderes de hazır bulunmuşlardır. Ayrıca bu geniş sahada okul ve hastanenin de yer aldığı binaların bulunması için gerekli adımlar atılmıştır.³⁷⁹ 1957 yılı İstanbul'da iki önemli cadde Vatan Caddesi ile Millet Caddeleri'nin de açıldığı yıl olarak dikkate değerdir. Vatan Caddesi'nin ilk önce bir bölümü trafiğe açılmış Aksaray'da bulunan Hamam'ın yıkılmasından sonra diğer bölümü de hizmete girecektir. 15 Aralık 1957 yılında cadde yapım çalışmalarının tam olarak sona ermesi planlanmaktadır.³⁸⁰

İmar hareketleri devam ederken basında yer alan haberlerde tarihi dokunun korunmasına dikkat edileceği, tarihi camilere bitişik dükkânların yıkılacağı gibi bilgilere de rastlıyoruz. Bu imar hareketleri gerçekleştirilirken uzman kişilerin görüşlerinden faydalanılacağı, tarihi eserlerin zarara uğratılmasından ziyade yeniden canlandırılarak imar edileceğine dair ifadelerde mevcuttur. Tamamen ihmale uğrayıp harap olmuş mazi yadigârı olan eserlerin de kıymetlendirileceği dönemin basınında yer almaktadır.³⁸¹

Dönemin basınında yer alan haberlerde yol çalışmaları ile ilgili olarak "İsabet oldu, şehrin ufku açıldı ", "Hemşehrilerimiz mutlu bir ifadeyle istimlaki seyrediyorlardı ", fotoğraflar yer almaktadır. DP dönemi imar politikasında "Hendesenin güzelliği ", "Sağlamın heybeti ", "Genişliğin azameti ", "Trafığın

³⁷⁸ Demokrat Yurt Gazetesi, 27 Şubat 1958.

³⁷⁹ İstanbul Ekspres, "60 Bin Kişilik Modern Ataköy Sitesinin Temeli Atıldı", 16 Eylül 1957, s.3.

³⁸⁰ İstanbul Ekspres, " Vatan ve Millet Caddeleri Yarın Trafiğe Açılıyor", 25 Ekim 1957, s. 3.

³⁸¹ Şerif Demir, *Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes*, Paraf Yayınları, Eylül 2010, s.463-464.

heybeti “gibi ifadeler propagandanın köşe taşları olarak zaman zaman tekrarlanmaktadır.

1950’lerde Türkiye ile eş zamanlı Yunanistan ve İran’da da imar faaliyetleri devam ediyordu.25 Ocak 1960’da Avrupa Konseyi’nin Strassbourg toplantılarında 1959 imar çalışmaları nedeniyle İstanbul Avrupa Ödülü’ne layık görülmüştür.1957 yılında Time dergisinde “Hayırkar bir bombardıman “ başlığı ile savaşta kötü niyetle atılan patlayıcı maddelerin Londra ve Berlin’i darmaduman ederek yaptığını Adnan Menderes’in isabetli dinmek bilmeyen ihtirası İstanbul’a yapmaktadır deniliyordu.³⁸²

1957 yılında opera binasının hala tamamlanamamış olması basın tarafından eleştirilmektedir. Opera çalışmalarının bir türlü tamamlanmaması üzerine Almanya’dan Gerhard Graubner adındaki akademisyen Türkiye’ye davet edilmiştir. Uzman raporuna dayanarak sahne düzenlemeleri için Düsseldorf’deki opera ile işbirliği içerisine girilmesi için harekete geçilmiştir.³⁸³Burhan Arpad opera binası inşaatı için “Taksim’deki kapkara iskelet “ benzetmesini yapmaktadır.1956 yılında Nafia Vekâlet’ine devredilen opera binası Opera Tanzim Bürosu tarafından estetik açıdan yetersiz bulunduğu için, yeni bir plan hazırlanması yoluna gidilmiştir.1958 yılına geldiğinde opera binası hala tamamlanamamış, Maarif Vekili Celal Yardımcı “ Profesör Carl Eber’le opera binasını incelediklerini, binanın emanet yoluyla ikmali için mecliste bir kanun çıkarılmak üzere olduğunu “ bir vesile ile ifade etmiştir.1959 yılı Temmuz ayında hükümetin hazırladığı tasarıya göre opera binası Hazine tarafından satın alınacak, İstanbul Belediyesi böylece bu masraflı işten kurtulmuş olacaktı.³⁸⁴

27 Mayıs 1960 tarihindeki ihtilalden sonra da opera binası meselesine ehemmiyet vermiş, hatta bu konuda bir kanun çıkarılmıştır. Fatih ve Üsküdar tiyatroları 1960 yılında faaliyete başlamışlardır. Saraçhanebaşı’nda Şehir Tiyatrosu İstanbul Bölümü’nün temeli yine 1960 Ağustos ayında atılmıştır. Belediye Reisi Kurmay Albay Şefik Erensu aynı yıl İstanbul Tiyatrosu’nun temelini atmış, 1960 yılı Eylül ayında Üsküdar Tiyatrosu’nun da temeli atılmıştır.

³⁸² İpek Yada Akpınar; Burak Boysan, İstanbul... Yıkarak Yapmak..., “Genişliğin Azameti, Sağlamlığın Heybeti, Hendesinin Güzelliği, Trafiğin Hakimiyeti”, s.49-51.https://www.academia.edu/9488453/İstanbul..._Yıkarak_Yapmak, erişim tarihi:05.03.2017.

³⁸³ BCA, 1957: 030.01/74 471 16.

³⁸⁴ Cantemir, a.g.t, s. 280.

Gülhane Parkı Bahar Ve Çiçek Bayramı'nın kutlandığı bir mekân olma özelliğini uzun bir zaman korumuştur. 1958 yılında Gülhane Parkı'nın bu kutlamalar yüzünden sükûnetini kaybettiği öne sürülerek parkta bazı değişiklikler yapılmasına karar verilmiştir. Hatta parkın düzenlenmesi için bir heyet oluşturulmuştur. Bahar ve Çiçekçilik Bayramı'ndan kalan pavyon ve betonların temizlenmesi, ışıklandırmanın yeniden ele alınması, gazino ve büfeler inşa edilmesi planlanmıştır. Sahillerle ilgili düzenleme çalışmaları da oldukça dikkat çekicidir. Kabataş'ta Dolmabahçe Sarayı ile Atatürk Lisesi arasındaki sahil kısmının düzenlenmesi bu planlamalar dâhilindedir. Sirkeci-Florya sahil yolunda da gazinoların inşasına başlanmıştır. Ayrıca Çamlıca'nın, yeni yapılan yolların ve boğaz sırtlarının ağaçlandırılması da planlanmaktadır. Seçimlerden önce 1957 yılında on bin kişi kapasiteli Baruthane Plajı, aynı yıl Küçükçekmece'de Menekşe civarında üç bin kişilik bir plaj hizmete girmiştir. Sahil ve Plaj çalışmaları sayesinde halkın buralardan faydalanması ve sıhhatli olması açısından önemsenmiştir.³⁸⁵

1957 yılında Beyazıt Meydanı'nda çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalarda Beyazıt Külliyesi, Belediye Kütüphanesi ve Üniversite kapısı ön plana çıkartılmaya çalışılmaktadır. Beyazıt Meydanı'nda yapılan bu imar çalışmaları basın tarafından eleştirilmektedir. 1957 yılında Çemberlitaş'ta da imar çalışmaları devam etmektedir. Çemberlitaş'ın bir park içine alınması ve buradan bakıldığında Nuru Osmaniye Camii'nin ortaya çıkması hedeflenmektedir. Çemberlitaş'ın çevresinin Atik Ali, Nuru Osmaniye Camileri, Sultan Mahmut türbeleri, Köprülü kütüphanesi ve camii ile bir bütünlük arz edeceği düşünülmektedir. Böylece bölge turist akınına uğrayacaktır. 1959 yılında İstanbul'da meydan oluşturma çalışmaları için İmar Müdürlüğü'nde konu ile ilgilenecek bir büro oluşturulmuştur. Açılan büro Beyazıt, Tarabya, Yeniköy, Bebek, Beşiktaş, Karaköy, Üsküdar, Eyüp'ün içinde yer aldığı on beş meydan üzerinde çalışma yapıp maketler hazırlamaktadır. 1960 yılında Haziran ayında Üsküdar Meydanı ile ilgili çalışmalar tamamlanmak üzeredir. Atatürk Bulvarı'nda yapılacak manifaturacılar çarşısını belediye onaylamıştır. 1960 yılında Ağustos ayında ise Sultanahmet ve Ayasofya camileri civarına araçlar park etmekte moloz tepeleri oluşturulmaktadır. 1960 yılında Aralık ayında ise yeni belediye

---

³⁸⁵ Cantemir, a.g.t, s. 281-283.

yönetimi gelene kadar tüm imar yatırımlarının durdurulduğu yolunda bir açıklama yapılmıştır. Askeri yönetim Menderes'in imar hareketlerini devam ettirememiştir.³⁸⁶

1958 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin büyük bölümü yol inşası şeklinde gerçekleştirilmiştir. Yol inşası çalışmaları içinde İstinye-Yeniköy, Arnavutköy-Bebek, Eminönü- Unkapanı, Sirkeci-Florya, Yedikule-Topkapı, Bağdat Caddesi, Nuhkuyusu sayılabilir. Aksaray Meydanı'nda altmış metre genişlikteki Vatan Caddesi, elli metre genişlikteki Millet Caddesi, Atatürk Bulvarı, Florya Sahil yolu bağlantısı kesişmektedir.1957 yılında Adnan Menderes'in emri ile Florya Eminönü yolunun Sarayburnu'ndaki sahil yolu doldurulmuştur. Beyazıt-Eminönü arasında yapılması planlanan yol da uzun süre İstanbul gündemini meşgul etmiştir.

Yollar hızlı bir şekilde yapılmaya çalışılırken binalar yıkılırken dinamitin de kullanıldığı görülmektedir. Aksaray yolundaki Simkeşhane'nin yıkılması sırasında dinamit kullanımına başvurulmuştur. Dinamitin kullanılması İstanbul'da insanların yaşadığı yerlerde yıkılması planlanan yerlerin de zarar görmesine neden olabilmektedir. Dönemin hatıratlarında bu faaliyetlerle ilgili İstanbul sakinlerinin tavrı dikkat çekicidir. Bu hatıratlara göre "Vatan Caddesi'nin yeni açıldığı dönemde İstanbul'da yaşayan insanlar bu yolların yapılması meselesi ile ilgili olarak ikiye ayrılmışlardır. Bazıları tarihi değer taşıyan eski yapıların, ata yadigarı anıtların bir mirasyedi savurganlığı ile ortadan kaldırılmasına karşı idiler. Bazı büyükler ise İstanbul'un kalabalıklaştığı, yolların yetmeyeceği fikrinde idiler. "Yollar bir yandan trafiği rahatlatırken, tarihi eser kaybının yaşanması insanların tepkisine neden olmuştur. Millet Caddesi'nde ise büyük büyük apartmanların birden inşa edilmesinin şaşkınlık uyandırdığı, Üç katlı ahşap eski çökkün İstanbul evlerinin bir süre daha zamana meydan okuyabileceğini sandığına dair ifadeler de bu hatıratlarda rastlanmaktadır.³⁸⁷

İstanbul'da imar çalışmalarına paralel olarak iskele yatırımlarına da ağırlık verilmiştir. Eskimiş olan iskelelerin tamiri, ihtiyaç dâhilinde yeni iskelelerin inşa edilmesi bu faaliyetlere dâhildir. Galata Köprüsü, Unkapanı Köprüsü, Karaköy İskelesi tamirleri tamirat çalışmaları arasında sayılabilir. Galata Köprüsü'nde

³⁸⁶ Cantemir, a.g.t, 284-286,293-299..

³⁸⁷ Selim İleri, *Yıldızlar Altında İstanbul*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1998, s.97, 98.

iskelelerin kaldırılması, altına turistik şark kahvelerinin, gazinoların ve çarşıların açılması planlanmaktadır.

Menderes döneminde yeraltı treni meselesi önemini yitirmişse da köprü meselesi oldukça gündemdedir.1957 yılında Temmuz ayında köprünün temelinin atılması için basında Fransız Compagnie François d'Entreprises adlı şirketin adı geçmektedir. Asma köprünün projeleri ve sondaj çalışmaları ile ilgili olarak Amerikalı bir firmadan bahsedilmektedir. Asma köprü için Ortaköy ve Beylerbeyi'nde istimlak yapılacaktır. Yurtdışı firmaların teklifleri bütçe yetersizliği yüzünden maalesef olumsuz sonuç verecektir. Basında Sayın Başbakanın Kalkınma ve İmar hamleleri ile güzelleşen İstanbul'da Boğaziçi'nin eski Boğaziçi olmadığına dair ifadeler yer almaktadır. Bazı ilanlarda da Asma Köprü ile Üsküdar- Beykoz yolunun etütlerinin tamamlanmak üzere olduğuna yer verilmektedir. Ayrıca kıtaları birbirine bağlamak üzere ortaya atılan beton köprü, metal köprü, su altı tüneli fikirleri sekiz kişiden oluşan akademisyen ve uzman kurulu tarafından değerlendirilmiştir. Sonuçta bir Alman firmasının fikri olan beton köprünün yapılması düşüncesi yerinde bulunmuştur. Köprü dört ayaklı olacak, ayakların iki tanesi boğazın içinde bulunacaktır.1960 yılında ihaleye çıkarılan asma köprü ise 1358 metre uzunlukta inşa edilecek, yayalar köprünün üzerinden ücret ödmeden geçebilecekti. Askeri müdahale yüzünden bu planlar sonuçlanamayacaktır. Asma köprünün temeli ancak 1970 yılında atılabilmiş, açılışı 29 Ekim 1973'te yapılabilmektedir.³⁸⁸

3.3.4.1. İstanbul'da 1950-1960 Yılları Arası Tarihi Eserlere Yaklaşım

Cumhuriyet Halk Partisi döneminde tarihi İstanbul'da tarihi eserlere yönelik bazı girişimler gerçekleştirilmiştir. Camilerin ve türbelerin tamiri için Halk Parti'si üyesi milletvekillerinin çaba harcadığı ve bu çabaların karşılık bulduğu anlaşılmaktadır. Türk kültürüne ait bazı eserlerin de halkın ziyaret edebileceği mekânlarda sergilenmesine çalışılmıştır.³⁸⁹Gökay döneminde anıtsal eserlerin etrafi açılmış, camiler bir abide olarak işlevsellik kazanmıştır. Bazı semtlerdeki tarihi eserlerin yeniden düzenlenmesi ve tamir çalışmalarına daha önce de ifade edilmeye

³⁸⁸ Milliyet Gazetesi, 13.06.1957.

³⁸⁹ BCA 1950:49.01/ 1067 1093 1.

çalışıldığı gibi önem verilmiştir. Eyüp'te tarihi önem arz eden abidevi eserler için harekete geçilmiştir.³⁹⁰ DP iktidarı ile birlikte İstanbul'da sultan türbelerinin açılması göze çarpar. Bu dönemde Kapalıçarşı yangını yaşanmış, çarşı restore edilmiş, sahaflar çarşısı da elden geçirilmiştir.

Bu dönemde camiler özellikle bir seyir unsura haline getirilmeye çalışılmış, meydan düzenlemeleri sırasında cemaatlerini kaybetmiştir. Bu konu dönemin basınında da zaman zaman yer almıştı. Kâğıthane'de Lale Devri'nden kalan tek eser olarak tarif edilen caminin restore edilmesi için Valilik Anıtları Koruma Derneği'ne direktif vermiştir.³⁹¹ Bu cami için Fahreddin Gökay'da kişisel bağışta bulunmuştur. Çarşamba'da İsmail ağa Camii tamir ettirilen camiler arasındadır. Ayazağa'da Park Otel'in yanındaki camii Nalbur Hasan Tahsin tarafından tamir ettirilmiştir. Ayrıca Beyazıt Camii minaresi tamir ettirilerek, Sahaflar çarşısı tarafındaki duvar da restore edilmiştir.

Yeni Camii minaresi ile Teşvikiye Camii minaresi de gerçekleştirilen faaliyetlere dâhil edilebilir. Tekfur Sarayı, İvaz ağa Camii tamiratları tamamlanmıştır. Zeyrek Camii otel olarak kullanılmaktadır. Bu faaliyetler devam ederken camideki paha biçilmez mozaikler kırılmıştır. Bunların dışında Mahmud Paşa Camii'nin bahçesine asfalt dökülmüş, Mihrimah Camii tamir ettirilmiş, Tahtakale'de Rüstem Paşa Camii düzenlenmeye başlanmıştır.

İmar faaliyetleri sırasında Aksaray- Beyazıt arasında yola denk geldiği gerekçesi ile dört adet cami yıktırılmıştır. İmar faaliyetleri devam ederken geometrik bir düzen içinde yol inşaatları gerçekleştirilmektedir. Bu sırada evler gibi camiler de zarar görmektedir. Yolda kalan tarihi camilerin yıkıldığı, Fatih Camii, Mihrimah Camii gibi camilerin civarındaki evlerin istimlak vasıtasıyla ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

İmar faaliyetleri devam ederken bazı tarihi eserlerin de yerleri değiştirilmektedir. Örneğin Tophane Çeşmesi Dolmabahçe Sarayı'na taşınmıştır. Başka bir örnek ise Beşiktaş'ta yıkılan hamamın taşları Kuştepe'de ki camiye aktarılmıştır. Dönemin matbuatında tarihi eserlerin işlevlerini sürdürmemesi ile

---

³⁹⁰ BCA 1957: 030.18.01.02/ 146 22 16.

³⁹¹ Cantemir,a.g.t, s.327.

ilgili haberler de yer almaktadır. Ayasofya'nın arkasında Sultanahmet çeşmesinde "Aç Besmele ile iç suyu, Han Ahmed'e eyle dua "yazmakta ise de çeşmenin akması bu vaziyete bir örnektir. Topkapı Sarayı daha önce müzeye çevrilmişti. Gökay döneminde Dolmabahçe Sarayı müzeye, Çırağan Sarayı ise otele çevrilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın tamir faaliyetlerine başlanmış, 1953 yılında Hasköy Sarayı'nın bahçesi halkın kullanımına açılmıştır. Galata Mevlevihane'si Galip Dede Müzesi olarak hazırlanmaktadır. İstanbul Belediyesi tarafından Atatürk, Aşyan ve İnkılap müzeleri tamir ettirilmiştir. Ayasofya müze olarak kullanılmaktadır. Yunan basınında buranın yeniden kiliseye çevrilmesi ile ilgili haberler yer almıştır. Bu mesele Türk gazeteciler tarafından tepkiyle karşılanmıştır.³⁹²

Kapalıçarşı'da 1950 yılında bir çeşme yapılmış, itfaiye teşkilatı ile ilgili malzemeler de buraya yerleştirilmiştir.³⁹³ 1954 yılında kalpakçılar denilen bölgede büyük bir yangın çıkmıştır. Bir yorgancı dükkânından kaynaklanan yangında 1500 dükkân yanmıştır. Çarşının tamiri uzun süreceğinden zarara uğrayan esnaf için barakadan dükkânlar yapılacaktır. Çarşı 1959 yılında tamamen restore edilmiş olarak hizmete açılmıştır. 6-7 Eylül 1956 yılındaki olaylardan sonra İstanbul'da bazı dini yapılar da hasara uğramıştır. Olaylarda Rumlar ve Ermeniler'in evleri kiliseler, okullar da zarar görmüştür. Bu olaylardan sonra eski eserlerin restore edilmesi çalışmalarına kiliseler de dâhil edilmiştir. Karaköy Meydanı'ndaki Borsa Hanı ile ilgili istimlak kararı çıkmış ise de buradaki diğer binaların kiracıları yıkımı engellemeye çalışmaktadır. Haseki Hastanesi civarındaki evler içinde istimlak kararı çıkmışsa da ev sahipleri istimlak bedelini yetersiz bulmakta, kış mevsiminin yaklaşmasına dikkati çekmektedirler. Belediye sur dışını imara açarken bazı kamu binalarının sur içine inşa edilmesi bir tezat oluşturmuştur.³⁹⁴

Sultanahmet'te yapılacak adliye binası içinde istimlak kararı çıkmış, yüzden fazla dükkân ve evin yıkılması gündeme gelmiştir. Yıkımların Mart ayına denk gelmesi yüzünden yıkımların yaza ertelenmesini istemektedirler. Beyazıt Meydanı'nda Marmara Sineması'nın önünün açılması için de istimlakler başlamıştır.

³⁹² BCA: 1952:030.01/ 102 635 11 .

³⁹³ Cantemir, a.g.t, s.331-341

³⁹⁴ Cantemir, a.g.t, s.49-50.

Binalara az değer verilmesi yüzünden bina sahipleri dava açmışlardır. İstimlakler tamamlanmadan yıkımlar başlamaktadır.

İstimlaklerde meskûn olan alanlarda hukuki bir süreç takip edilirken, meskûn olmayan alanlarda bazı yerlerin istimlakî göz ardı edilmektedir. Dolayısıyla hemen yol inşaatına başlanmakta, arsasını kaybeden kişiler yolu kapatarak haklarını aramaktadırlar. Yani imar meselesinde bir plansızlık göze çarpmaktadır. Yani halkın mağduriyeti kimi zaman dikkate alınmamaktadır. Dönemin başında hükümetin istimlakler sırasında duyarlı davrandığına dair yazılar da yer almaktadır. Evleri istimlak edilip çadırlarda ikamet eden vatandaşlar için bazı teşebbüslerde bulunduğundan söz edilmektedir. Hürriyet tepesi, Levent, Çamlıca, Üsküdar civarında yerleşmiş olanların icrası verilmemiş evlere yerleştirileceği, Belediye kira takdir komisyonunun kısa zamanda kira bedelini belirleyeceği ifade edilmektedir. Kış mevsimi başladığı için bu vatandaşların mağdur edilmemesi memnuniyetle karşılanmıştır. Yine de çadırlarda oturanlara yer temin edilemezse bunların Sirkeci misafirhanesinde kalmaları öngörülmüştür.³⁹⁵

1956 yılında istimlak ve imar faaliyetlerini finanse etmek için Belediye iş merkezli tahvilatlar çıkarıp satmaktadır. İstanbul Belediyesi Eminönü Atatürk Köprüsü için çıkardığı tahvilattan önemli bölümünü satmıştır. Ayrıca hükümet belediyeye milyon liralık bir tahsisat daha vermiştir. Kısacası finansman açığı halka tahvil satarak çözülmüştür.³⁹⁶

Menderes dönemi imar faaliyetlerinde tarihi eserlerin anıtsal özellikleri oranında değerli olduğu, bayındırlık çalışmalarının gerçekleştirildiği sahalarda bulunanların ortadan kaldırıldığı söylenebilir. Eminönü 'de yıkım çalışmaları sırasında kullanılan dinamit Rüstempaşa Camii'nin çinilerini çatlatmıştır.1957 yılında Temmuz ayında Babıali binasının yıkımı yapılmaktadır.

Cağaloğlu'nda 260 yıllık bir sıbyan mektebi yıkılmıştır. Ayrıca 200 yıllık bir mezar taşınmış, tüm bunlar tarihe karşı bir ilgisizlik olarak yorumlanmıştır.1957 yılında Temmuz ayında yol çalışmalarına gelen Cağaloğlu Camii yıktırılmıştır. Bu

---

³⁹⁵ Demokrat Yurt Gazetesi, 19 Kasım 1957

³⁹⁶ Cantemir,a.g.t, s.51 -53.

camii ile yıkılan camii sayısı 26 iken 1958 yılının Mayıs ayında yıkılan camii sayısının 46'ya yükseldiği görülür.

Nuruosmaniye Camii, Eyüp Camii, Süleymaniye Camii ise restore edilmiştir. Beyazıt Camii'nin ise dış kısmının restorasyonu tamamlanmış, kubbesi tamir edilmeye devam edilmektedir.(1959)Selatin camilerinde uygulama camilerin restore edilmesi, görüntüyü kapatan civardaki binaların yıkılması yönündedir. Vakıflar İdaresi 1957 yılında 75 anıt ve camiiyi onarma kararı almıştır.1950-57 yılları arasında 1000 tane eserin restorasyonu Vakıflar Umum Müdürlüğü tarafından tamamlanmıştır. Aksaray Valide Camii Vatan ve Millet caddelerinin kesişme noktasında olduğu için anıtsal bir eser olarak ortaya çıkarılacaktır. Saraçhanebaşı Mescidi ise yol çalışmaları sırasında başka bir yere taşınması amaçlanarak yıkılmıştır. Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi yol kenarına geldiği için açığa çıkmış, külliyenin tamir işlerine başlanmıştır. 1958 yılında Nusretiye Camii, 1959 yılında Eyüp Camii tamamlanmış ibadete açılmıştır. Mimar Valery tarafından inşa edilen Karaköy'deki ahşap Camii meydan düzenlemelerinde yıkılacak binalar arasında yer almıştır. Caminin nakli için Kınalı Adalılar istekte bulunmuştur. Nusretiye Camii'nin etrafı Adnan Menderes'in ifadesiyle restorasyondan önce pislik içindeydi. Menderes Özel Kalem Müdürü Ercümet Yavuzalp'e "Civardaki çeşme gibi abidelerin de dar sokaklardan restore edilip caminin yanına taşıdıklarını, ve oradaki yolun dans eder gibi kıvrıla kıvrıla gittiğini"³⁹⁷ heyecanla anlatmıştır.

Sultanahmet Meydanı'ndaki Alman Çeşmesi bakımsız bir haldedir.1957 yılında Cağaloğlu'nda iki Hattatın Medresesi'nin yıkılması kararından vazgeçilip, restorasyona başlanmıştır.1958 yılının Mart ayında Kabataş Setüstü'nde tarihi çeşme Kabataş Vapur İskelesi'nin yanına taşınmıştır. Gülhane Parkı karşısında bulunan Sultan çeşme ve sebilinin restorasyonuna 1958 yılının Nisan ayında başlanmıştır. Rumeli Hisarı 1957'de ışıktandırılmaya başlanmış, 29 Mayıs 1958'de yenileme faaliyeti tamamlanmıştır.1959 yılında Nisan ayında Rumeli Hisarı yanında Anadolu Hisarı'nın da restore edilmesi fikri gündeme gelmiş, Fatih'in namaz kıldığı yerin tespit edilerek düzenlenmesine karar verilmiştir. Silivrikapı Kozlu mezarlığının ise tarihi Kabristan haline getirilmesi düşünülmüştür. Bu mezarlığın açık hava müzesi haline getirilmesi ve buraya sanat değeri olan taşlar, kitabeler, şehirde dağıtık

---

³⁹⁷Tuna, a.g.e., s.284.

vaziyette bulunan tarihi mezarların nakledilmesi meselesi de gündemi meşgul etmiştir. Hatta İçerenköy mezarlığının da tamiri söz konusu olmuştur.³⁹⁸

Menderes döneminde İstanbul'un imar işlerinin başına Högg getirilmiş, Bizans eserlerine daha fazla önem verdiği söylenerek Högg o dönemde eleştirilmiştir. 1958 yılında Tophane ile Karagöz arasında yer alan "Hristos Kilisesi" istimlak alanı içinde kalmış, yıkılması gündeme gelmiştir. Patrikhane bu yıkım kararı hakkında Başbakan'a itirazda bulunmuştur. İmar hareketleri sırasında Hristos kilisesi yıkılırken, "Sürp Krikor Lusavoriç "adlı kilise eskisine oranla biraz daha ufaltılarak tekrar ibadete açılmıştır. 1958 senesi Hristos Kilisesi içi nihai kararın alındığı senedir. Rumlar kilisenin yıkılması kararı karşısında tepki göstermişlerdir. Patrikhane de meseleye dâhil olmuş Adnan Menderes'e kilisenin önemi anlatılmaya çalışılmıştır. Tüm itirazlara rağmen Hristos kilisesinin yıkılmasının önüne geçilememiştir. Tarabya'da bulunan "Aya Yorgi Kilisesi'nin sonu da Hristos kilisesiyle benzerlik göstermektedir. Bu kilisenin yetkilileri de içindeki kutsal eşyaları boşaltmadan burayı terkederek yıkımı engellemeye çalışmışlardır.³⁹⁹

Günümüzde" Özel Karaköy Rum İlköğretim Okulu" adıyla anılan bina ile "Galata Okulu " olarak bilinen binanın arasında oldukça dar bir alan olduğu için yol yapım çalışmalarında Adnan Menderes buranın genişletilmesini ister. İstanbul'da bulunan Ermenilerin itirazlarına rağmen Sürp Krikor Lusavoriç 1958 senesinde yıkıma uğrar. Ermeni edebiyatına ait "Meteliksiz Aşıklar" isimli kitapta yazıldığına göre Adnan Menderes Beyazıt Meydanı'ndaki yıkım faaliyetleri ile ilgili Patrik'i görmeye gitmiştir. Patrik Menderes'e bu vesileyle ilk önce Galata'daki kiliseyi yeniden yaptırmasını söylemiştir. Adnan Menderes bu konu ile ilgili olarak Patriğe özürlerini bildirmiştir. Kilisenin arazisi daralmış olsa da kalan kısmında 1962 senesinde "Bedros Zobyen"ın çizimleri ile yapımına başlanacak. 1966 yılında eskisine göre daha dar olsa da ibadete açılacaktır.⁴⁰⁰

Daha çok Bizans'a ait binaların restore edildiğinin iddia edilmesi meselesi ile ilgili olarak Adnan Menderes "Dışardan gelen mimarların İstanbul'un daha çok Bizans şehri olduğunu, eski Bizans'a ait eserlerin restore edilmesinin daha uygun

³⁹⁸ Demokrat Yurt Gazetesi, 4 Aralık 1957.

³⁹⁹ Öztan vd. a.g.e., s. 364-365.

⁴⁰⁰ Öztan vd. a.g.e., s. 364-368.

olacağını söylediklerini “ ifade etmiştir. Beş yüz yıldan beri Türk olan İstanbul, Türk-İslam eserleri ile Bizans eserlerinin bir sentezi olduğunu, uzmanların isteklerine uymadığını sözlerine eklemiştir. Bu yüzden de sokak aralarına sıkışmış ne kadar cami, türbe, çeşme , tarihi yapı gibi eserler varsa onları açığa çıkarmak istediğini de ifade etmiştir.⁴⁰¹ Adnan Menderes döneminde imar faaliyetleri sayesinde şehrin modern bir görünüme büründüğü açıktır. Bu dönemde yabancı uzmanların planlamalarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi eserlerin ön plana çıkarılmak istendiği şekilde bir yorumda yapılabilir. Faaliyetler bizzat Adnan Menderes ve Demokrat Parti Hükümeti tarafından desteklenmiştir. Nüfusun artmasıyla ve araç sayısının fazlalaşmasıyla birlikte daha modern yollara , meydanlara duyulan ihtiyaç da iyice belirginleşmiştir. Çalışmalar bu noktalardaki açığı kapatmak için planlanmıştır. Zaman zaman bazı planlama eksiklikleri yüzünde zorluklar yaşandığı da anlaşılmaktadır. Özellikle tarihi eser kaybı imar faaliyetlerinin yeterince hassasiyetle gerçekleştirilemediğinin göstergesi olarak kabul edilebilir.

Demokrat Parti iktidarı döneminde 1956-1960 yılları arasında bazı tarihi yapılar daha önce de belirtildiği gibi açığa çıkartılırken bazıları da yok edilmiştir. Yine bu dönemde İstanbul surlarının restorasyonu ile ilgili olarak 1958’de karar alınmıştır.1960 yılında Eminönü ’de eski belediye binasının altındaki sarnıç temizlenmeye başlamıştır. Karaköy- Kabataş arasındaki bölgede II. Abdülhamit çeşmesi Maçka’ya taşınmış, Nusretiye Camii ve sebili de imar sırasında yıkıma uğramıştır. Karabaş hamamı, Kılıç Ali Paşa Camii, Abdülaziz dönemine ait Müşirlik dairesi, Sanayi Kışlası, Süheyl Bey Camii, Fındıklı Hamamı, Esat Mehmet Efendi Çeşmesi, Karaköy Mescidi veya Camii yıktırılan eserler arasında yer almaktadır.⁴⁰²

Vatan- Millet Caddeleri ile Atatürk Bulvarı’nın genişletilmesi sırasında da pekçok tarihi eserin ortadan kaldırıldığı da tespit edilebilir. Şirmert Çavuş Camii, Haftani Camii, Aksaray Çeşmesi-Karakolu, Murat Paşa Camii gibi yapılar bu yol açma genişletme çalışmaları sırasında kaybettiğimiz tarihi eserler arasında yer alır.⁴⁰³

---

⁴⁰¹Tuna, a.g.e., s.284.

⁴⁰² Barış Ertem; Mustafa Cevdet Altunay, *İstanbul İmarında Tarihi Eser Kaybının Tarih Ve Turizm Açısından İncelenmesi: Karaköy- Kabataş Bölgesi*, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt :2 Sayı:4, Aralık 2011.

⁴⁰³ Müge Ceyhan, *İstanbul’da Tarihi Çevre Koruma Ve Basın: “Cumhuriyet Gazetesi Üzerinden Bir Deneme “*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi, s.40,41.Haziran 2006.

SONUÇ

14 Mayıs 1950 seçimleri Demokrat Parti iktidarının yaşandığı bir dönemin başlaması anlamına geliyordu. İktidara gelen partinin başarıya ulaşmasında “Şuurlu Liberalizm” anlayışının yanında “Şuurlu Muhafazakârlık” fikrinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemin başbakanı Adnan Menderes, İstanbul’un sosyo-kültürel açıdan gelişmesinde önemli katkılarda bulunacaktır.

1950’lerde Amerikan kültürünün Türkiye’de pek çok alanda etkili olduğu gözlenmektedir. Özellikle gazeteler ve dergiler kültürel yaşamdaki değişimin gerçekleşmesinde önemli rol oynuyorlardı. Hollywood yıldızları İstanbullu hanımlar için giyimleri, makyajları yaşam stilleriyle örnek teşkil ediyordu. Dünyaca ünlü moda markaları da defileler, dergilerdeki resimler ve dış ülkeleri ziyaret eden modacılar sayesinde merakla takip ediliyordu.

Sosyokültürel değişim açısından bir değerlendirme yapmamız gerekirse kadınların çalışma hayatına atılmasının Demokrat Parti iktidarı döneminde önemli ölçüde desteklendiğini söyleyebiliriz. Toplum hayatında kadınların da erkekler gibi katkı sağlamalarına çalışılmıştır. Kadınların bakımlı ve şık olması sosyal yaşamda daha fazla kabul görmelerinin ön koşulu olarak lanse edilmiştir. Modaya uygun giysileri ve aksesuarlarıyla kadınlar İstanbul’da da cemiyet hayatında daha fazla boy göstermeye başlamışlardır.

1950’lerde moda anlayışında görülen belirgin batılılaşma çabalarının yanında geleneksel çizginin de yitirilmediği de gözlenmektedir. Avrupalı ünlü modacılar da koleksiyonlarında zaman zaman Türk motiflerine yer vermişlerdir. Geçmişte moda olan kıyafetler modern bakış açısıyla bu dönemde yeniden yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu noktada Olgunlaşma Enstitüleri’nin rolü büyüktür.

Beyoğlu ve çevresi moda, saç tasarımı gibi güzellikle ilgili alanlarda İstanbul da bir merkez olarak kabul ediliyordu. Ayakkabı ve şapka satan ünlü mağazalarda hanımların alışveriş yapmaları için Beyoğlu ve çevresinde hizmet veriyordu. Bu mağazaların genellikle gayrimüslimler tarafından işletildiği anlaşılmaktadır. Kozmetik ürünlerinde Amerikan markalarının oldukça revaçta olduğunu

söyleyebiliriz. Ünlü sinema sanatçılarının yüzü olduğu reklamlar ürünlerin tanıtılmasında etkili oluyordu.

İstanbul'da Demokrat Parti döneminde alışveriş kültüründe ve bazı alışkanlıklarda da değişim gözlenmekteydi. Amerikan kültürüne ait sandviç, süt tozu tüketiminin yaygınlaşması 1950'lere rastlar. Mutfakta kullanılan gıda maddelerinin üretilmesi için yeni işyerleri, fabrikalar açılmıştır. Sokak satıcıları da yerlerini zaman içerisinde büyük marketlere bırakmaya başlamıştır. Özellikle Migros bu marketlerin en önemlilerinden biriydi. Lüks tüketim mallarına duyulan merakın da arttığı gözlenmektedir. Beyoğlu çikolatası, Amerikan stilinde üretilen sakızlar da tüketim anlayışındaki değişim hakkında ipuçları vermektedir.

İstanbul'da 1950'li yıllarda lüks lokantaların ve otellerin de yer aldığı bilinmektedir. Özellikle Hilton Oteli ve Park Otel gibi yerler siyasetçiler ve sanatçıların uğrak yeri haline gelmişti. İçki tüketimi İstanbul'da iyice artmış, eğlence hayatı yeni açılan kulüpler, barlar sayesinde Batı etkisinde gelişmeye devam etmiştir. Gayrimüslimler tarafından işletilen meyhaneler de müdavimleri tarafından tercih edilen mekânlar arasında yer almıştır. Bira, viski, şarap gibi içkiler yoğun olarak tüketiliyordu. Eğlence yerleri arasında gazinolar da hatırı sayılır ölçüde kalabalıklarla dolup taşıyorlardı. Özellikle Müzeyyen Senar, Zeki Müren gibi ünlü ses sanatçılarından sahne aldığı gazinolar İstanbullular tarafından yoğun olarak tercih ediliyordu. Avrupa ve Amerika'da çeşitli alanlarda yapılan yarışmalar ellili yıllarda İstanbul'da düzenleniyordu. Kürek yarışı, balık avlama yarışları bu müsabakalar arasında sayılabilir. Tango, Rock'n 'roll gibi danslar oldukça rağbet görüyordu. Mekânlarda caz, kalipso, swing müzikleri çalınıyor bazen de geleneksel kültürümüze ait türkülerinde seslendirildiği oluyordu. Düzenlenen eğlencelere yaz mevsiminde de Açık Hava Tiyatroları'nda, parklarda devam edilmiştir.

Ellili yıllar sinema ve tiyatro alanında da İstanbul'da önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. O yıllarda sinema sektöründe Estergon Kalesi, Vatan İçin gibi tarihi filmlerin revaçta olduğunu söylenebilir. Her alanda olduğu gibi sinemacılıkta da Amerikan etkisi yoğun olarak gözleniyordu. Kovboy, gangster filmleri İstanbul'da çekilen filmlere kabadayı olarak tabir edilen tiplerin sıkça yer aldığı filmler olarak yansdı. Bu filmlerin toplumsal hayatı kimi zaman olumsuz

etkilediğini de söyleyebiliriz. Sinemacılığın gelişme dönemi olarak kabul edilen ellili yıllarda Avrupa'da çekilen filmlerin çok benzerlerinin ortaya konması durumuna da bazı filmlerde rastlanmaktadır.

Tiyatro faaliyetleri için Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemde son bulan Halk Evleri'nin binalarının kullanıldığı bilinmektedir. Şehir tiyatrolarında sergilenen oyunlar genellikle Batı'da ün yapmış yabancı oyunların uyarlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman da tiyatro oyunlarının sergilenmesi için sinema salonları mekân olarak seçiliyordu. Küçük Sahne, Cep Tiyatrosu ve Karaca Tiyatrosu Türk tiyatro hayatına pek çok ünlü ismi kazandırmış sanatımıza önemli ölçüde hizmet etmişlerdir.

Ellili yıllar kırsal kesimin şehirlere yoğun bir biçimde göç etmesinin yaşandığı bir dönemdir. İstanbul'a köylerden göç eden insanlar filmlere, romanlara konu olmuşlardır. Gecekondu mahallelerinin çoğalması kültürel anlamda farklılaşmanın yaşanmasının nedenleri arasında gösterilebilir. Bu insanlar kırsal kesimdeki yaşamlarını da alarak şehre gelmişler, Kent yaşamından da büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Ellili yıllar göç dalgasıyla gelenlerin fabrikalarda istihdam edilmeye çalışıldığı bir dönemdir. İşçi sayısının artması yeni kanunların çıkarılmasını, yeni oluşumların ortaya çıkmasını zaruri hale getirmiştir. 1952 senesinde kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu işçilerin sorunlarına çözüm bulma amacını taşıyordu. Bu dönemde pek çok sendika kurulmuş Cumhuriyet Halk Partisi dönemine kıyasla Demokrat Parti döneminde sendikal faaliyetlere daha fazla ağırlık verildiği söylenebilir. İşçi kesimin beğenisini elde etme yönünden sendikal faaliyetlerin iktidar tarafından desteklenmesinin rolü olduğu düşünülmektedir.

1950'li yıllarda İstanbul'da nüfusun hızla artmasıyla sağlık sektöründe de önemli adımların atılması gerekiyordu. Özellikle bu dönemde İstanbul'da verem hastalığı ile mücadele etmek amacıyla okullar, hastaneler, dispanserler açıldığı görülmektedir. Aynı yıllarda rahatsızlanan işçilere sağlık hizmeti verilebilmesi için bazı hastanelerin de İstanbul'da hizmete girdiği anlaşılmaktadır. Hastalıkların yayılmaması için hükümet gerekli önlemleri alarak İstanbul Belediyesi aracılığıyla genel hijyeni sağlama yolunda gerekli adımları da atmıştır.

Demokrat Parti iktidarı öncesi İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar döneminde başlayan imar hareketlerine Adnan Menderes döneminde de devam edilmiştir. Özellikle Amerika'dan alınan Marshall Yardımlarının yol, meydan yapımı çalışmalarını finanse etmede kullanıldığı bilinmektedir. İstanbul'un nüfusunun gitgide artması gecekondularla ilgili yeni kanunların çıkarılmasını zorunlu kılmıştır. İstanbul'un imarı konusunda Alman şehir planlama uzmanı Prost, Högg yanında İtalyan Piçinato gibi uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır. Bahsi geçen uzmanlar İstanbul'daki tarihi ve kültürel mirasın bir bölümünün yol ve meydan çalışmalarına kurban gitmesi konusunda yeterli hassasiyeti gösterememişlerdir.

Başbakan Adnan Menderes Beyoğlu dışındaki semtlerinde ön plana çıkabilmesi için imar faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini yoğun bir biçimde destekliyordu. İmar hareketlerinin İstanbul'un çehresini değiştirdiği ortadadır. Fakat planlama aşamasının yeterli bir biçimde gerçekleştirilmemesi eleştiri konusu olmuştur. Çalışmalarda genellikle anıt özelliği taşıyan eserler Beyazıt Meydanı örneğinde görüldüğü üzere ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır. Tarihi eserlerin yakınında gerçekleştirilen yıkım ve yapım çalışmaları kimi zaman bu eserlerin zarar görmesine yol açmıştır. 1957-1960 yılları arasında imar faaliyetleri bizzat Adnan Menderes tarafından Fahri Belediye Başkanı unvanıyla sürdürülmüştür. İstanbul'da caddeler açılarak trafiğin rahatlatılmaya çalışıldığı, kentin modern bir görünüme sahip olması için önemli adımlar atıldığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalar sırasında bazı tarihi eserlerin tahrip edilmesi, bazılarının ise başka bir yere taşınması durumu söz konusudur.

Demokrat Parti iktidarının sosyo-kültürel açıdan Cumhuriyet Halk Partisi döneminde başlanan bazı adımların tamamlanmaya çalışıldığı bir zaman dilimi olduğu görülmektedir. İstanbul'da 1950-1960 yılları arasında birçok alanda modernleşme çabalarına girişildiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Batı'da yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelerin İstanbullular tarafından takip edildiği anlaşılmaktadır. Modern kültür öğelerinin İstanbul'da ve özellikle büyük kentlerde hızlı bir biçimde yerleştiği de gözlerden kaçmamaktadır.

KAYNAKLAR

ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

RESMİ YAYINLAR

Resmi Gazete

TBMM, Zabıt Ceridesi

GAZETELER

Akşam; 1955, 1960.

Cumhuriyet; 1950, 1951,1953,1955,1960.

Demokrat Yurt ; 1952,1957,1958.

İstanbul Ekspres; 1955,1957.

İstanbul Haber; 1953.

İstanbul Postası; 1950.

Milliyet; 1957

Son Posta: 1950,1955.

Ulus; 1950.

Vakit;1950.

Vatan;1955.

Zafer;1950.

DERGİLER

Bizim Yıldızlar Dergisi

Hayat Mecmuası

Perde Sahne Mecmuası

Radyo Haftası Mecmuası

Resimli Hayat Dergisi

Perde Sahne Mecmuası

Türk Sanatı Dergisi

ESERLER

Ağaoğlu, S.(1967) .**Arkadaşım Menderes**, Rek-Tur Kitap Servisi,, İstanbul .

Ağanoğlu, H. Y. (2001). **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç**, Kum Saati Yayınları, İstanbul .

Akkaya, A.Y.(2011) , **Menderes Ve Azınlıklar**, Mühür Kitaplığı, İstanbul .

Alpkaya, F. ve DURU, B.(2012). **1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı Ve Değişim**, Phoenix Yayınevi, Ankara .

And, M.(2014). **Başlangıcında 1983'e Türk Tiyatro Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul .

Ayışığı, **M. Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Tarihi II**, Yayımlanmamış Ders Notu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Aytar, V., Parmaksızoğlu, K. Ve Meriç, M.(2011). **İstanbul'da Eğlence**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul .

Baydar, O. ,Ormanlar, Ç.(1999). **75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları**, Türkiye Ekonomik Ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1999.

Altınay, H.ve Yüceer, H.(1992). **Moda ve Tarihi**, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1992.

Barbarosoğlu, F.(2012). **Moda Ve Zihniyet**, İz Yayıncılık, İstanbul .

Baytal, Y.,Yılmaz, S. Ve Türkman S(2014). **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2014.

Büyükcinal, F.(2016). **Beyoğlu Bir Zaman Tüneli**, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Cerrahoğlu, P. B. (1996). **Demokrat Parti Masalı**, AD Yayıncılık, İstanbul 1996.

Çaplı, B., Dündar, C.,Birand ve M. A.(2016). **Demir Kırat**, Can Yayınları, İstanbul .

- Davutoğlu, A.(2016).**Medeniyetler ve Şehirler**, Küre Yayınları, İstanbul .
- Demir, Ő.(2010). **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes**, Paraf Yayınları, Eylül .
- Dokuyan, S., Sakin, S.(2010). **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul .
- Eroğul, C.(1970). **Demokrat Parti (Tarihi Ve İdeolojisi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara .
- Esirci, Ő.(1967). **Menderes Diyor ki...** , Demokrasi Yayınları, İstanbul .
- Freely, B. Ve Freely, J.(2014),**Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.
- Geçikli, R.(2016),**Menderes Hükümetleri Dönemi Türkiye- ABD İlişkileri**, İleri Yayınları, İstanbul .
- Güven, D.(2006). **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül 1955 Olayları**, İletifim Yayıncılık, İstanbul .
- Hakan, F.(2016). **Türk Sinema Tarihi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul .
- Hançerlioğlu, O.(1952). **Büyük Balıklar**, Varlık Yayınları, İstanbul .
- İleri, S.(1998). **Yıldızlar Altında İstanbul**, Oğlak Yayıncılık, İstanbul .
- Kaçmazoğlu, B.(2012). **Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartifmaları**, Doğu Kitabevi, İstanbul .
- Karabođa, K.(2011), **Geleceđe Perde Ačan Gelenek-GeçmiŐten Günümüze İstanbul Tiyatroları I**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul .
- Karpat, K.(2014). **Kısa Türkiye Tarih 1800-2012**, Timaş Yayınları, İstanbul .
- Kaya, .(2015). **Cihan Payitahtı İstanbul**, Timaş Yayınları, İstanbul .
- Kıraç, R.(2009). **Atilla Dorsay Sinemayı Yazan Adam**, Say Yayınları, İstanbul .
- Kısakürek, N. F.(2013). **Benim Gözümde Menderes**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul.
- Kihtir, A.(2011). **Medya Ve Demokrasi Kültür Ekseninde Demokrat Parti Dönemi ve Basın 1950-1960**, Anonim Yayıncılık, İstanbul .
- Kocabaş, S.(2001). **27 Mayıs 1960 Darbesinin İç Yüzü Menderes Nasıl Devrildi ?**, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, İstanbul .
- Koçak, C.(2009). **GeçmiŐiniz İtinayla Temizlenir**, İletifim Yayınları, İstanbul
- Kortan, E., **Kayıbolan İstanbul'um**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul .

- Korucu, S. Ve - Öztan, G. G.(2017). **Tutku, Değişim ve Zarafet-1950’li Yıllarda İstanbul-**, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul .
- Kömürcüoğlu, M.(2014). “Göç Ve Kentleşme: Gecekonudan Kentsel Dönüşüme”, **Türkiye’de Toplumsal Değişim**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara .
- Maman, K.(2003).**Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali’ne Demokratlar Demokrat Partinin Kurucusu Anlatıyor Refik Koraltan**, Timaş Yayınları, İstanbul .
- Macit, M.(2010).**Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Siyaset: 1950-2000 – Siyasal Afiş Ve İlanların Dilinden-**, Birey Yayıncılık, İstanbul .
- Menderes; A. Ve Akyol, Taha(2011). **Babam Adnan Menderes**, Doğan Egmont Yayıncılık Ve Yapımcılık, İstanbul .
- Oktay, H. E.(2014). **Yassıada Menderes’in Gözyaşları**, Akis Kitap, İstanbul .
- Ortaylı İ. ve Küçükçaya, İ. (2015). **Cumhuriyetin İlk Yüzyılı 1923-2023**, Timaş Yayınları, İstanbul .
- Ortaylı, İ.(2016).**Türkiye’nin Yakın Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul .
- Özer,İ. (2015). **Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat**, Şenyıldız Matbaacılık, İstanbul .
- Öztürk, C.(2012). **İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi**, , Pegem Akademi, Ankara .
- Pamuk,Ş.(2014). **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Pekman, Y.(2011).**Geleceğe Perde Açan Gelenek- Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları II**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul .
- Schink, İ.ve Tonak, A.(2013). **Geçiş Sürecinde Türkiye, Eroğul,C. Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971**, Belge Yayınları, İstanbul .
- Scognamillo, G.(2014), **Türk Sinema Tarihi**, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul .
- Tuna, T.(2016).**Adnan Menderes’in Günlüğü**, Şule Yayınları, İstanbul .
- Turan, Ş.(1999).**Türk Devrim Tarihi IV**, Bilgi Yayınevi, Ankara .
- Uçarol, R.(1995).**Siyasi Tarih (1789-1994)** , Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Üste, B. **Türkiye’de Siyaset – Dönemler / Etkileri ve Sonuçları**, Beta Basım, İstanbul .

Yıldırım, K.(2014). “Cumhuriyet Döneminde Türkiye Çalışma Hayatının Gelişimi ve Değişimi”, **Türkiye’de Toplumsal Değişim**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara .

MAKALELER

Ataseven, A. “**Türk Boyu Türk Ailesi**”, Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, C. III.

Ayışığı, M.(2011). “**Ezanın Yeniden Arapça Okunması Ve Basındaki Yankıları**” , Türk Tarihinde Adnan Menderes Sempozyumu, Program Kitapçığı, Aydın.

-----.(1998). “**İkinci Dünya Savaşı Başlarında İstanbul’da İhtikâr Meselesi**”, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye, Genel Kurmay Basımevi, Ankara .

----- .(2008).“**Küreselleşme, Çelişkiler Ve Atatürkçülük**”, Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Bildirileri, Isparta .

Ertem, B. Ve Altunay, M.C.(2011) .**İstanbul İmarında Tarihi Eser Kaybının Tarih Ve Turizm Açısından İncelenmesi: Karaköy- Kabataş Bölgesi**, ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 2 Sayı:4.

Genim, M. **S.Konstantinopolis’ten Konstantiniyye’ye İstanbul’un Fiziki Gelişimi** , Osmanlı İstanbul’u II, İstanbul Mimari Makale Pdf.

Güleç, K. “**Türkiye Cumhuriyeti’nin Teknoloji ve Bilim Politikaları**”, Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, Cilt III.

Köse, O.,Babalık, B., Erdoğan, ve İnce, D.(2016). “**Demokrat Parti İktidarında Kadın Dergileri Ve Kadın İmajı (1950-1954)**“, Geçmişten Günümüze Şehir Ve Kadın Sempozyumu I, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun .

Sevim, S.(2016). “**Muhsin Ertuğrul Türk Sinemasının Kurucusu mu Yoksa Günah Keçisi mi?** , İnsan&İnsan Dergisi, Yıl:3, S:10.

Yazıcı, E. “**Türk Sosyo-Kültürel Yapısında Gözlenen Değişmeler: Karmaşık Bir Dönüşümün Hikayesi**, Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, C III.

Yücel, İ.H. “**Türkiye’de Bilim Teknoloji Politikalarının Önemi**” Cumhuriyet Ansiklopedisi- Sosyal Değerlendirme, C III.

TEZLER

Bağır, Mehmet.(2016). **“Türk Sinemasında Tarihi Film Olgusu”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Sinema Ve Televizyon Anabilim Dalı,, Erzurum .

Cantemir, B.(2013), **“Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İstanbul’un Mekân Ve Sosyal Yapı Dönüşümü (1946-1960)”**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Bilim Dalı, Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul .

Ceyhan, M.(2006). **İstanbul’da Tarihi Çevre Koruma Ve Basın: “Cumhuriyet Gazetesi Üzerinden Bir Deneme”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Tarihi.

Çan, Ö.(2009). **“Selim İleri’de İstanbul”**, Trakya Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Edirne .

KANA, D.(2006). **“İstanbul’da Kentleşme ve Değişim “İstanbul”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sinema-TV Ana Sanat Dalı, İstanbul 2006.

Kılıç, C.(1998). **“Demokrat Parti Dönemi’nde Kent Kentleşme ve Siyaset”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, Ankara .

Özdamar, Z.(2006). **“İstanbul’un 1950-1990 Dönemindeki Kentsel Gelişiminin Türk Sineması’ndaki Gelişimi”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Serpil, S.(2006). **“Türkiye’de 1950 Sonrası Görsel Sanatlar Koleksiyonculuğunun Gelişimi”** , Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı.

Yavuz, Ü.(2008). **“Demokrat Parti İktidarı Dönemi’nde İstanbul’a İlişkin İmar Faaliyetleri ve Politikaları”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2008.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://gaiadergi.com/dunden-bugune-istanbul-bostanlari/>, erişim tarihi: 02.10.2018.

<https://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=388&rcID=3324>, erişim tarihi:05.03.2017.

https://www.academia.edu/9488453/İstanbul..._Yıkarak_Yapmak, erişim tarihi:05.03.2017.

EKLER

Ek-1. Osmanlı Hanedanından Türk Vatandaşlığına İade

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

KARARNAME

Karar Sayısı
4
3252

Sakıt Osmanlı Hanedanına mensup 2 nci Abdülhamit kızı 1893 İstanbul doğumlu Fatma Şadiye Osmanoğlu'nun harçsız olarak Türk Vatandaşlığına alınması; Dahiliye Vekâletinin 14/ - 6/1954 tarihli ve 73236/1204/8703/5527 sayılı yazısı üzerine, 5958 sayılı kanunun ek 1 inci, 1312 sayılı kanunun 6 ncı ve 5887 sayılı kanunun 97 nci maddelerine göre, İcra Vekilleri Heyetince 25 / 6 /1954 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Bayar

Basvekil Devlet Vekili ve Basvekil Yardımcısı Devlet Vekili Devlet Vekili Adliye Vekili
M. N. N. N. N.
Millet Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili Maarif Vekili
S. M. M. M. M. M.
Nafza Vekili İkt. ve Ticaret Vekili Sıh. ve İc. Mua. Vekili Gümr. ve İnh. Vekili
R. K. K. K. K. K.
Ziraat Vekili Münakalât Vekili Çalışma Vekili İktisat Vekili
M. M. M. M. M. M.

136 60 5

Kaynak: BCA

EK-2. İstanbul'un Beş Yüzüncü Fetih Kutlamaları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ İSTANBUL

BEŞYÜZÜNCÜ VE MÜTEAKİP FETİH
YILLARINI KUTLAMA DERNEĞİ

KURULUŞ TARİHİ: 1950

İSTANBUL, 14/8/1950

Sayı: 1619

Sayın

Adnan Menderes
Başbakan

İstanbul'un 500 cü fetih yıl dönümünü kutlamak, büyük Türk kahramanı Fatih'in anıtını dikmek ve bu vesile ile İstanbul'un Fatih devrine ait kıymetli, tarihî eserlerini tamir etmek ve harabiden kurtarmak gibi ilmî ve kültürel gayelerle kurulmuş olan Derneğimiz programını tesbit ederek faaliyetine çoktan başlamış bulunmaktadır. Zatiâlinizin de takdir buyuracağı vechile bu mühim memleket ve tarih davasını başarmak için Derneğimiz Hükümetin maddî ve manevî müzaheretine muhtaçtır. Hükümetimizin bu husustaki kıymetli noktai nazarlarını öğrenerek faaliyetini bu ışık altında yapmağa mecbur olduğumuzdan Derneği temsil eden bir heyetin buradaki ikametleri esnasında kabul buyurulmasını ve bu ziyaret için zamanın tarafınızdan tayin edilerek lütfen bildirilmesini en derin sevgi ve saygılarımızla arz ederiz.

Umumî Kâtip
Dr. Fethi Erden

Fethi Erden

İkinci Başkan
İzzet Akosman

İzzet Akosman

Başkan

Arkeoloji Müzeleri Müdürü
Aziz Ogan

Aziz Ogan

030	01			17	98	4
-----	----	--	--	----	----	---

Mevkukat Merkezi: İstanbul - Eminönü, Balıkpazarı Akosman Han, İzzet Akosmog Yazıhanesi.

Telefon: 21121/21682

Kaynak: BCA

Ek-3. 6-7 Eylül İçin Kiliseler Cemiyeti Yardımı

T. C.
İSTANBUL
Vali ve Belediye Başkan: DEVLET
Hususi CUMHURİYET ARŞİVİ
Telgraf Teretmesi

28 Kasım 1955

Dr. Fahrettin Kerim Ökçer
İstanbul Valisi-Şişli

6 Eylül yardımları için İstanbul'a yaptığımız ziyaret esnasında bize karşı gösterilen nazik alakaya birçok teşekkürler Stop yakında sellerin yapmış olduğu tahribata ait yazılar okuduk Stop Rütüm bunlarla yakinen alakadar olduğumuzdan ve ki iseler yoluyla elimizden geldiği kadar yardım yapma arzusu ettiğimizden emin olabilirsiniz

Kiliseler Cemiyeti Başkanı
Robert Tobias

030	01			19	111	13
-----	----	--	--	----	-----	----

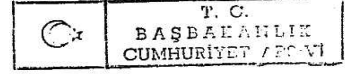
2

Kaynak: BCA

Ek-4. Cemal Reşit Rey İstanbul Radyosuna Tayini

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
11031

KARAR

Cemâl Reşit Rey'in, müktesep hak teşkil etmemek şartıyla İstanbul Radyosu Müdürlüğü 70 lira aylıklı Müzik Yayınları Şefliği (Uzmanlık yeri) ne 3968 sayılı kanunun 2 nci maddesi gereğince alabileceği aylıkla tayini; Maliye Bakanlığınının 131123/334-1808 sayılı ve 28/3/1950 tarihli mütalaası üzerine, 3656 sayılı kanunun 13 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 8 / 4 / 1950 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail

Başbakan *S. G. İnönü* Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı *Arif* Devlet Bakanı ve Dışiş. B. V. *C. İnönü* Adalet Bakanı *Hasan*
Millî Savunma Bakanı *İsmail* İçişleri Bakanı *Ali* Dışişleri Bakanı ----- Maliye Bakanı *B. Özyürek*
Millî Eğitim Bakanı *T. Bayraktar* Bayındırlık Bakanı *S. Kaya* Eko. ve Ticaret Bakanı *Hasan* Sa. ve So. Y. Bakanı *K. Bayraktar*
G. ve Tekel Bakanı *S. Kaya* Tarım Bakanı *Hasan* Ulaştırma Bakanı *Hasan* Çalışma Bakanı *Hasan* İşletmeler Bakanı *Hasan*

030 18 01 02 122 32 10

Kaynak: BCA

Ek-5. Elizabeth Zuppinger Resitali

BEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET

*Elizabeth
Zuppinger*

RESİTALİ

8 Haziran 1956

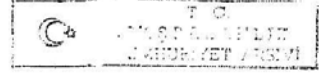
Saat 18.30.

**Fen Fakültesi Konferans Salonunda
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TALEBE BİRLİĞİ**

030	01			20	113	19
-----	----	--	--	----	-----	----

Kaynak: BCA

Ek-6. Kadın İsterse Filmi Banyo İzni

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi
Karar
Eylül Sayısı

KARARNAME

9394

Lâle Film Şirketinin çevireceği "Kadın İsterse" adlı renkli sinemaskop filmin banyo edilmek üzere memleket dışına çıkarılmasına izin verilmesi; Dahiliye Vekâletinin 12/8/1957 tarihli ve 91122-1121 sayılı yazısı üzerine, Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontroluna dair Nizamname'nin 34 üncü maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 6 /9 /1957 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Sağcı

Ekl :

930 18 01 147 44 2

Başvekil Devlet Vekili Devlet Vekili Devlet Vekili Devlet Vekili
A. Yılmaz *T. K. K.* *T. K. K.* *T. K. K.* *T. K. K.*
Adliye Vekili Mali Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili
E. K. *M. M.* *D. K.* *H. K.* *M. K.*
Maarif Vekili Nafin Vekili Hariciye V.V. Sın. ve İc. Müv. Vekili Güm. ve İnh. Vekili
M. K. *N. K.* *H. K.* *S. K.* *G. K.*
Ziraat Vekili Münakaat Vekili İktisat Vekili Sanayi Vekili
Z. K. *M. K.* *I. K.* *S. K.*

Dosya No :
133-66
955

Kaynak: BCA

Ek-7. Yabancı Sanatçıların Görevlendirilmesi

T. C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı

4

11551

KARARNAME

İtalyan tebasasından ilişik listede adları yazılı beş opera sanatkârının Devlet Tiyatrosu Umum Müdürlüğü emrinde hizalarında gösterilen müddetlerle çalıştırılması; Dahiliye ve Maliye Vekâletlerinin muvafık mitalâalarına dayanan Maarif Vekâletinin 16/3/1959 tarihli ve 519 sayılı yazısı üzerine, 788 sayılı kanunun 5 nci maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 27/4 /1959 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

L. Bayaz

Ekl

030
18
01
152
20
16

Dosya No:

27-6/2
439

Başvekil Devlet Vekili Devlet Vekili Devlet Vekili ve Devlet Vekili ve
Münakalat V.V. Çalışma V.V.
Adliye Vekili Milli Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili
Maarif Vekili Nafia Vekili Ticaret Vekili Sıh. ve İc. Mua. Vekili Güm. ve İnh. Vekili
Ziraat Vekili Münakalat Vekili Çalışma Vekili Sanayi Vekili Bas-Yay. ve Turz. Vekili
İmar ve İskân Vekili Koordinasyon Vekili ve Sanayi V.V.
İ. Bayaz

Kaynak: BCA

Ek-8. Hans Hogg'un Mektubu

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ARCHITEKT PROF. DR. ING. HANS HOGG

MÜNCHEN 27 BONSELSSTR. 4 TELEFON 481060

İstanbul. 28/5/1956

T E R C Ü M E

44/6
5.6.1956

Sayın Ekselâns
Türkiye Cumhuriyeti Başvekili
Adnan Menderes Beyefendi!

Sayın Ekselâns:

İstanbul şehrinin yeni baştan imar edilmesi ile girişilmiş olan büyük işte sayın Ekselânsınızca müşavirlik yapmama müsaade buyurulması dolayısıyla, İstanbul şehir plânı ve benim bu şehir için sarfettiğim proje çalışmalarını bakımından çok fazla önemi haiz bir tavzihle bulunmak mecburiyetindeyim.

Boğaziçini aşan bir yol şebekesi projesini tetkikle meşgul bulunan Amerikan Trafik Mühendislerinin kendi teklifleri üzerinde, benimle anlaşmış olduklarını ve eski "trase"leri üzerinde ısrar ederek kendi plânları hususunda benim mutabakatımı istihsal ettiklerini, bence malûm olmayan bir taraftan Sayın Ekselânsınıza duyurulmuş bulunduğunu, 28/5/1956 tarihinde bir Alman projesini size isah etmelerine müsaade edilen baylardan öğrendim.

Bu hakikate uygun değildir.

Hakikat şudur: Ben Amerikalı Trafik Mühendisleri ile, tetkik ve projeleri hususunda hiç bir görüşmede bulunmadım ve hiç bir Amerikan yol plânıyla mutabık olduğumu bildirmedim.

Bilâkis ben en uygun bir yol "trase"si hususundaki görüşümü epey zaman evvel bir plân ve rapor vasıtasıyla tespit edip Belediyenin alâkadâr zevatı ile Kara Yolları İstanbul şubesine bir Vortrag'la bildirdim.

Şehircilik, teknik ve iktisadî görüş zaviyesinden yegâne olarak uygunluğunu kabul ettiğim ve evvelcede isah etmiş bulunduğum görüşümü, bugün de avnen muhafaza ediyorum.

Sayın Ekselânsınızın muazzam imar faaliyetinin yüksek takdirkârı olarak en derin saygılarımı sunarım.

Dr. Hans Hogg

BANKVERBINDUNG: BAYER. VEREINSBANK, KONTO NR. 64022, GEBÜHRENTEN MÜNCHEN

030 01 7 38 10

Kaynak: BCA

Ek-9. İstanbul Kapalıçarşı Tamirâtı

T.C.
BAŞVEKÂLET
KANUNLAR VE KARARLAR
Tetkik Dairesi

Karar Sayısı
4

KARARNAME

5286

"İstanbul Kapalıçarşısının Tamir ve İhyası hakkındaki 6538 sayılı Kanunun 3 üncü maddesinde gösterilen tahsisat ile bu maddeye tevfikân mezkûr yer Belediyesi'nce yapılacak istikraz yoluyla temin edilecek paranın sarfına dair Maliye ve Nafia Vekâletlerince müştereken hazırlanan ilişik esasların" meriyete konulması; Nafia Vekâletinin 18/5/1955 tarihli ve 6/538 sayılı yazısı üzerine, mezkûr kanunun 3 üncü maddesine göre, İcra Vekilleri Heyetince 18 / 6 /1955 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR

C. Sağay

Başvekil ve Hariciye V.V.	Devlet Vekili Başvekil Yardımcısı	Devlet Vekili	Devlet Vekili	Devlet Vekili
<i>A. Menderes</i>	<i>F. Köprülü</i>	<i>H. K. Köprülü</i>	<i>Ö. B. Köprülü</i>	<i>F. Köprülü</i>
Adliye Vekili	Milî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili	Hariciye Vekili	Maliye Vekili
<i>O. S. Köprülü</i>	<i>S. Köprülü</i>	<i>B. Köprülü</i>	----	<i>H. Köprülü</i>
Maarif Vekili	Nafia Vekili	İkt. ve Ticaret Vekili	Sih. ve İc. Mua. Vekili	Güm. ve İnh. Vekili
<i>K. Köprülü</i>	<i>K. Köprülü</i>	<i>B. Köprülü</i>	<i>B. Köprülü</i>	<i>K. Köprülü</i>
Ziraat Vekili	Münakalât Vekili	Çalışma Vekili	İşletmeler Vekili	
<i>K. Köprülü</i>	<i>K. Köprülü</i>	<i>K. Köprülü</i>	<i>K. Köprülü</i>	

74-15
1206

080 18 01 02 138 54 6

Kaynak: BCA

EK-10. İtalyanların Gülhane Parkı'nda Gösteri Düzenleme Talebi

RESMİ ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

ROMOLO SABBATINI
Impresa Spettacoli Internazionale
Roma, Rosolino Pilo 24

Roma, 2 Nisan 1955

Ekselans Adnan Menderes
Türkiye Başvekili

Ankara

Sayın Başvekil,

Romaya resmen ziyaretiniz sırasında Ekselansınıza, İstanbul'da Gülhane parkında turistik atraksiyonlar tertibi hususunda bir teklifte bulunmakla şeref duymuştum.

Şimdiye kadar bu teklifime bir cevap alamadığımdan ve bu demarşım menfi bir cevapla karşılandığı takdirde başka memleketlerde başka teahhütler almak zorunda olduğumdan, bu husustaki düşüncenizi bir an evvel öğrenirsem bahtiyar olacağım.

Cevabınız lehte olursa, derhal tam yetkili delege ve yetkili vekâletle temasa geçmek ve gerekirse bir anlaşma imzalanmak üzere İstanbul'a göndermeye hazırım.

Cevabınıza intizaren, Ekselansınızdan derin saygılarımın kabulünü istirham ederim.

İmza

030 01 5 27 13

Kaynak: BCA

Ek-11. Veremli Çocukları Himaye Derneği'nin Çalışmaları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
VEREMLİ ÇOCUKLARI
HİMAYE DERNEĞİ
GENEL BAŞKANLIĞI
İSTANBUL
SAYI: 76

31.1.1956
Sultanahmet-Açıksözhan

109

Diyanet İşleri Reisliği, Yüksek Makamına
A n k a r a

Sosyal bir ihtiyacı istihdaf maksadile faaliyette bulunan derneğimiz şimdilik Türkiyenin her yerindeki veremli çocuklara her ay muayyen miktarlarda para ve ilaç yardımları yapılmaktadır.

Ayrıca polikliniklik vasıtası ile bütün yoksul hasta vatandaşların muayeneleri ile hergün ücretsiz iğne ve pansumanları yapılmaktadır.

Teşkilatımız genişledikte, memleketimizin muhtelif muntakalarında çocuk sanatoryumları açmak, gaye ve amelimizdendir.

İşbu keyfiyeti yüksek makama arz etmekle hasbelinsani faaliyetimizde siz büyüklerinizin ulvi müzaheretlerini istirham ederiz.

Yüksek Reisliğinizce Vilayetler ve kasabalar müftülüklerine yukarıda zikredilen faaliyetimizin bildirilmesi ile yapılacak umumî bir tamm müftülüklerinizin muhitlerinde bulunan fakir veremli çocuklardan naçiz derneğimiz haberdar edilmekle ve kıymetli müzaheretlerle derneğimiz hayırlı mesasında yoksul vatandaşlara daha faydeli olacağımızı ümit etmekteyiz. Hayırlı neticeleri bekler. Tazimlerinizi yüksek makama sunmakla şeref duyarız efendim. Saygılarımızla.

T.C.
DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Yazı İşleri ve Evrak Md.
Sayı: 2679

TÜRKİYE
Veremli Çocukları
Himaye Derneği
Genel Başkanı
(Ferit Erses)
imza

Müftülüğüne

Türkiye veremli çocukları himaye derneği genel başkanlığından alınan yazının bir sureti yukarıya çıkarılmıştır.

İliniz ilceniz mahilinde himayeye muhtaç veremli çocuklar varsa bunların doğrudan doğruya İstanbul, Türkiye Veremli Çocukları Himaye Derneği Genel Başkanlığına bildirilmesi tamimen rica olunur. 8/2/956

H. y. 9
22-2-956

DIYANET İŞLERİ REİSİ
v.
3. 1956

051	V33	4	32	19
-----	-----	---	----	----

Kaynak: BCA

EK-12. Çemberlitaş'ta Kız Yurdu İnşası

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
VEREMLİ ÇOCUKLARI
HİMAYE DERNEĞİ
GENEL BAŞKANLIĞI
İSTANBUL
SAYI: 76

31.1.1956
Sultanahmet-Açıksözhan

109

Diyanet İşleri Reisliği, Yüksek Makamına
A n k a r a

Sosyal bir ihtiyacı istihdaf maksadile faaliyette bulunan derneğimiz şimdilik Türkiyenin her yerindeki veremli çocuklara her ay muayyen miktarlarda para ve ilaç yardımları yapılmaktadır.

Ayrıca polikliniklik vasıtası ile bütün yoksul hasta vatandaşların muayeneleri ile hergün ücretsiz iğne ve pansumanları yapılmaktadır.

Teşkilatımız genişledikte, memleketimizin muhtelif muntakalarında çocuk sanatoryumları açmak, gaye ve amelimizdendir.

İşbu keyfiyeti yüksek makamınıza arz etmekle hasbelinsani faaliyetimizde siz büyüklerinizin ulvi müzaheretlerini istihdam ederiz.

Yüksek Reisliğinizce Vilayetler ve kasabalar müftülüklerine yukarıda zikredilen faaliyetimizin bildirilmesi ile yapılacak umumî bir tamm müftülüklerinizin muhitlerinde bulunan fakir veremli çocuklardan naçiz derneğimiz haberdar edilmekle ve kıymetli müzaheretleriyle derneğimiz hayırlı mesasında yoksul vatandaşlara daha faydeli olacağımızı ümit etmekteyiz. Hayırlı neticeleri bekler. Tazimlerinizi yüksek makamınıza sunmakla şeref duyarız efendim. Saygılarımızla.

T.C.
DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Yazı İşleri ve Evrak Md.
Sayı: 2679

TÜRKİYE
Veremli Çocukları
Himaye Derneği
Genel Başkanı
(Ferit Erses)
imza

Müftülüğüne

Türkiye veremli çocukları himaye derneği genel başkanlığından alınan yazının bir sureti yukarıya çıkarılmıştır.

İliniz
İlçeniz Mahalinde himayeye muhtaç veremli çocuklar varsa bunların doğrudan doğruya İstanbul, Türkiye Veremli Çocukları Himaye Derneği Genel Başkanlığına bildirilmesi tamimen rica olunur. 8/2/956

H. y. 9
22-2-956

DIYANET İŞLERİ REİSİ
v.
3. 1956

051	V33	4	32	19
-----	-----	---	----	----

Kaynak: BCA

Kaynak: Demokrat Yurt Gazetesi, 5 Kasım 1957.

EK-14. Galata Köprüsü Yol Onarım Çalışması

Kaynak: Bir Zamanlar İstanbul Albümü

EK-15. Güzellik Ürünleri Reklam Örneği

Sihirli Saçlar

NECİPBİY
Briyantini

Siz de herkadın nazalarını Gözünde taşıyan sihirli saçlara sahip olmak istemez misiniz? Mükemmel eller tarafından hazırlanan **NECİPBİY** Briyantini size parlak, dalgali ve cazip saçlar temin eder.

SAGLAMLIKLA SAĞLIK İÇİN GÜZELLİK İZLENİMLERİ

Senyüz

Senyüz müessesesi bu sene inci işlemelerin güldüğü rakıbeti göz önünde bulundurarak sayın müşterilerine kolaylık olmak üzere her boyda ve her renkte işlemelik inci tanelerini vereneğiniz adrese tediye olarak, toptan fiyatına, göndermeyi deruhte eder. Son moda inci işlemler hakkında her türlü malumatı elde edebilmek için **ŞENYÜZ**'den parasız mufassal broşür isteyiniz.

ADRES:
S. ŞENYÜZİ
Ayret Caddesi 109-S Tepebaşı - Beyoğlu
İstanbul-Tel: 45873

CHANEL
PARIS

YÜKSEK SOSYETENİN PARFUMU

1853
1954

DENTOL

Siz de derhal **TECRÜBE** edebilirsiniz.

YÜZ SENEDENBERİ AĞIZDA

1953 tenberi herkesin sevmeye başladığı ve buhoettiği **DENTOL** ağzınıza temizler... fırca suzu eripmediği yereye süz eder... Ağzınızı temizler... taze bir nefes... ve dişlerinizin de mi temizliği için... **DENTOL** kullanınız.

EN ANTISEPTİK DİŞ MACUNU

Kaynak: Resimli Hayat Dergisi, 27 Temmuz 1954.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Özlem DOĞANCIK
Uyruğu : TC.
Doğum Tarihi ve Yeri : 08.05.1977 Sakarya
Telefon : 05326646260
Faks :
E-mail : ozlemdogancik@hotmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	.....	.....
Yüksek lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi-Tarih	Aralık-2018
Lisans	Sakarya Üniversitesi	Temmuz- 2000

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....	.....	.....

Yabancı Dil: İngilizce

Yayınlar

.....

Hobiler

Kitap Okumak, Spor yapmak, Folklor oynamak.....

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

..16../11../2018

Tez Başlığı / Konusu

Demokrat Parti Dâreninde İstanbul'da
Sosyal-Kültürel Değişim

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam ..218... sayfalık kısmına ilişkin, 16../11../2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından .....intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ..... (.....%0.2.....) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

..16../11../2018
..Özlem DOĞANCIK
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : ..Özlem DOĞANCIK
Öğrenci No : ..1592011221
Anabilim Dalı : ..TANh
Programı : .....
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
..A.Ş. Dr. ..Meda AYIŞIĞI
..16../11../2018.

ENSTİTÜ ONAYI
BY GÜÇDÜR

..16../11../2018
Doc. ..Ayşe GÖZELAR
B.12